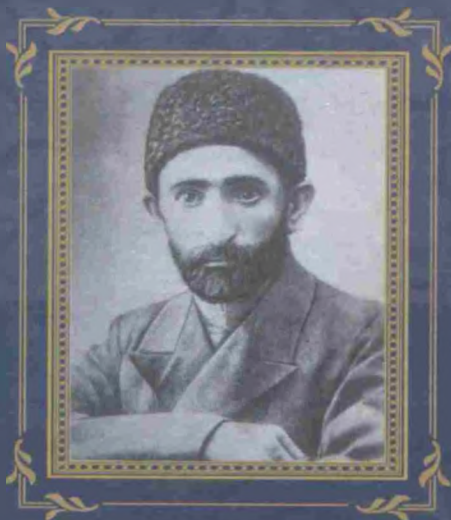

Mirzo Alakbar Sobir

XO' P-XO' PNOMA

821.612.162-1

S 74

Mirzo Alakbar SOBIR

XO'P-XO'PNOMA

تۈگۈن

Kitab *Özbekistandagi Heydar Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin layihəsi çərçivəsində nəşr edilmişdir*

Kitob *O'zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi Ozarbayjon Madaniyat Markazi loyihasi asosida chop etildi*

Loyiha rahbari: **Samir ABBASOV**
*O'zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi
Ozarbayjon Madaniyat Markazi rahbari,
faxriy madaniyat xodimi*

Ilmiy maslahatchi va
so'zboshi muallifi: **Iso HABİBBAYLI**
akademik

Tarjimon, tuzuvchi
va izohlar muallifi: **Karim BAHRIYEV**

Muharrirlar: **Gulbahor ASHUROVA**
filologiya elmlari nomzadi, dotsent;

Karimulla MAMADZADA
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Nashrga mas'ul: **Nadir ALMIRZOYEV**

Mirzo Alakbar Sobir. "Xo'p-xo'pnoma" Boku, "NUSXA", 2022, 376 bet.

Mirzo Alakbar Sobir Ozarboyjonning ming yillik adabiyot tarixining dolg'ali osmonini bezagan abadiy nur sohadigan noyob yulduzdir. Uning "Hophopnoma"si boshidan oxirigacha zulmga, adolatsizlikka e'tiroz, inson haqlariga va shaxsiyatiga qarshi qilinadigan har qanday tajovuzga isyon va faryodnomadir.

Fıratiga ko'ra millat va xalq shoiri bo'lgan Sobir elning ijtimoiy va ruhiy dardlarini eng yuksak darajadagi daqiqlik va qalb ingrog'i bilan sezgan, faryodida kulgan va kulgusida faryod qilgan san'atkordir. Qudratli so'z egasi ho'lgan shoir o'z o'quvchisini ham bu dardlarning oloviga duchor qiladi va uni ham o'zi singari olovlandiradi.

Sobirning kulguni bu qadar dardga qorishtirgan, yuraklarni larzaga solgan she'riyati bugun ham dotzarbdir.

ISBN 978-9952-556-31-1

© O'zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi Ozarbayjon Madaniyat Markazi, 2022

Abdulla Qodiriy nomidagi

viloyat AKM

INV № 2023 / 3223

TƏQDİMAT

Qədim tarixi köklərə, zəngin mədəniyyətə, poeziyaya malik Azərbaycan xalqı tarix boyu yaratmış olduğu maddi-mədəni irslə dünyanın bir çox mədəniyyətlərinə təsir etmiş, yön vermişdir. Belə ki, Azərbaycan xalqının zəngin poeziyası bir çox xalqın mədəniyyətinin formalaşmasında nümunə olmuş, söz sənətində, musiqisində, incəsənətində izlər qoymuşdur və maraqlısı budur ki, bu tendensiya günümüzdə də davam etməkdədir. Buna görə də dünyanın mühüm mədəni qütblərindən biri olan Azərbaycanda yaranmış mədəniyyət nümunələrinin müasir sivilizasiyunun maraq dairəsində olduğunu nəzərə alaraq bu zəngin mədəniyyətin dünyada təbliğatı və yayılması məsələsi günümüzdə də aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır.

Mədəniyyətin əsas sahələrindən biri hesab edilən söz yaradıcılığında da Azərbaycan xalqı dünya mədəniyyətinə öz böyük töhfələrini vermişdir. Belə ki, öz möhtəşəmliyi ilə dünya ədəbiyyatına təsir göstərmiş Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Xaqani Şirvani, Şəms Təbrizi, Məhəmməd Füzuli, Seyid Əzim Şirvani, Mirzə Şəfi Vazeh, Mirzə Fəthəli Axundzadə kimi söz ustalarının yaradıcılıqları buna misaldır.

Mədəniyyət tükənməz bir sərvət, ölçüyəgəlməz bir zənginlikdir. Atalarımızın bizə qoyub getdiyi bu mirası qoruyub saxlamaq, daha da zənginləşdirmək isə bizim və bizdən sonrakı nəsillərin borcudur. Bu gün, mədəniyyətimizin təbliği və yayılması işində dövlətimiz və ələlxüsus ölkə başçısı cənab İlham Əliyev tərəfindən təqdirəlayiq işlər görülməkdədir. Belə ki, bu sahədə daha effektiv fəaliyyət göstərmək üçün dünyanın əksər mədəni təşkilatları ilə əməkdaşlıqlar qurulur, xarici ölkələrdə Azərbaycan mədəniyyətini, incəsənətinin təbliğ edən mərkəzlər yaradılır. Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi də qardaş ölkə olan Özbəkistan Respublikasında mədə-

niyyətimizin təbliği və ortaq kökə, ortaq dəyərlərə malik iki qardaş xalq arasında mövcud mədəni bağı, mədəni əlaqələri daha da möhkəmləndirmək, inkişaf etdirmək məqsədilə yaradılmış bir mərkəzdir. Yarandığı ilk gündən qeyd olunan bu missiyanı həyata keçirən Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi bu sahədə yüzlərlə layihə həyata keçirmişdir. İncəsənətin bütün sahələri ilə yanaşı ədəbi və elmi sahədə də faydalı əlaqələraradılmış, çoxsaylı və sistemli işlər görülmüşdür.

Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin “Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının tədqiq, tərcüməsi və nəşri” adlı layihəsi vardır ki, bu layihə çərçivəsində Klassik Azərbaycan ədəbiyyatının Nizami Gəncəvi, İmadəddin Nəsimi, Məhəmməd Füzuli, Şah İsmayıl Xətayi, Seyid Əzim Şirvani, Xan qızı Xurşidbanu Natəvan və s. kimi görkəmli nümayəndələrinin əsərləri eləcə də Azərbaycan xalqının ana kitabı hesab edilən “Dədə Qorqud Dastanı” özbək dilinə tərcümə edilərək nəfis şəkildə çap edilmişdir. Bununla yanaşı Mədəniyyət Mərkəzinin müxtəlif layihələri çərçivəsində Ümummilli Lider Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev haqqında kitablar, müasir ədiblərin əsərləri, zəngin Azərbaycan mətbəxi, musiqisi, tarixi ilə bağlı əsərlər özbək dilinə çevrilmiş, ikidilli lüğətlər, danışiq kitabları, qrammatika kitabları olmaqla 100-dən çox nəşr layihəsi həyata keçirilmişdir.

Məlum olduğu kimi, Mirzə Ələkbər Sabir Azərbaycanda yeni satirik şeirin böyük yaradıcılarından biridir. Sabirin satirası öz zamanından başlayaraq Türk dünyasında böyük əks-sədaya səbəb olmuş və özündən sonrakı satirik poeziyaya, satirik incəsənətə ciddi şəkildə təsir etmişdir. Sabirin satiralarına qarşı böyük rəğbət kökündə isə onun satira aynasında hər xalqın bütün dövrlərdə öz taleyini görə bilməsi durur.

Mirzə Ələkbər Sabir XX əsr Azərbaycan satirik poeziyasının zirvəsini fəth edən, “Molla Nəsrəddin” ədəbi məktəbinin yetişdirdiyi qüdrətli sənətkarlardan biridir. Azərbaycan şeirini klassik ənənələrdən fərqli olaraq, yeni istiqamətə yönəldən novator şairin

xoşbəxt həyat, işıqlı sabah amallı poeziyasının əbədiyaşarlığı zamanın sınaqlarından uğurla çıxaraq özünü təsdiqləyib.

Mirzə Ələkbər Sabirin zəngin və çoxşaxəli yaradıcılığı Şərq xalqlarının, o cümlədən Orta Asiya xalqlarının da taleyində mühüm rol oynayıb. Özbək şairi Qeyrəti öz əsərlərində: "Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində yeni bir ədəbi məktəb yaradan Sabir yaradıcılığı bizə, qonşu respublika xalqlarının ədəbi yaradıcılığına da qüvvətli təsir göstərmişdir. "Müştüm" ətrafında toplaşan şairlərdən Q.Qulam, S.Abdulla, Xurşid, Həzlkeş, Fəlonqi və başqa sənətkarlar Sabirin "Nam alırız biz" və başqa bir çox şeirlərinə, bəhri-təvillərinə oxşatmalar yazmışlar. Bununla belə, Sabirin alovlu satirası, ataşın şeirləri özbək ədəbiyyatının tərəqqisi və inkişafına böyük xidmət etmişdir". Özbək ədəbiyyatşünası Vahid Abdullayev "Sabir və Əczi" məqaləsində Sabir satiralarının Əczi yaradıcılığına təsiri haqqında da fikirlərini bölüşüb.

Məşhur özbək şairi Qafur Qulam Sabir yaradıcılığından təsirləndiyini etiraf edərək yazır: "Mən yeni-yeni şeir yazmağa başladığım zamanlarda əlimə Sabirin "Hophopnamə"si düşdü. Onu bir neçə dəfə oxudum. Bu əsər mənə böyük təsir bağışladı. Bundan sonra mən də Sabir kimi gizli imzalarla satirik şeirlər yazmağa başladım".

Yeni dövr dünya ədəbiyyatının şöhrətli simalarından olan Sabir Azərbaycanın böyük xalq şairi, vətənsəvər mütəfəkkiri və ictimai xadimidir.

Azərbaycan ədəbiyyatında Sabir yaradıcılığı hər zaman diqqət mərkəzində olmuşdur. Şairin əsərləri bütün dövrlərdə dəfələrlə nəşr edilmişdir. Azərbaycan dövləti də Mirzə Ələkbər Sabir yaradıcılığına böyük diqqət və qayğı ilə yanaşmış, milli məfkurənin formalaşmasında şairin poeziyasının əhəmiyyəti vurğulanmışdır. Təsədüfi deyil ki, möhtərəm cənab Prezident İlham Əliyev də şairə böyük dəyər vermiş, şairin 01 iyun 2010-cu il tarixində 150 illik yubileyi ilə bağlı müvafiq Sərəncam imzalayaraq şairlə bağlı bu sözləri demişdir: "Mirzə Ələkbər Sabir çoxəsrlik poeziyamızın parlaq ənənələrini layiqincə yaşatmaqla bərabər, ədəbiyyatımızı keyfiyyətcə yeni mərhələyə yüksəldərək onu ictimai məfkurə ba-

xımından daha da zənginləşdirən söz ustası kimi geniş şöhrət tapmışdır”.

Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzimizin mədəniyyətimizin, ədəbiyyatımızın təbliği sahəsində növbəti addımı isə yuxarıda qeyd olunan layihə çərçivəsində Mirzə Ələkbər Sabirin əsərlərinin özbək dilinə tərcümə edilərək nəşrə hazırlanmasıdır. Düşünürük ki, Sabirin poeziyasının təmsalında Azərbaycan xalqının mədəniyyətini, koloritli satirasını, yenilikçi-maarifpərvər düşüncəsini bir daha dünyaya çatdıra biləcəyik.

Samir ABBASOV

*Özbəkistandakı Heydər Əliyev adına
Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzinin direktoru
Fəxri mədəniyyət işçisi,*

TAQDIMOT

Qadim tarixiy ildizga, boy madaniyatga, she'riyatga ega Ozarbayjon xalqi tarix bo'yi yaratgan moddiy-madaniy meros bilan dunyoning bir qancha madaniyatiga ta'sir ko'rsatgan. Shu bilan birga Ozarbayjon xalqining boy she'riyatgi bir qancha xalq madaniyatining shakllanishiga namuna bo'lib, so'z san'atida, musiqasida, tasviriy san'atida iz qoldirgan va eng qizig'i bu faoliyat bugungi kunda ham davom etmoqda. Shu sababli ham dunyoning ahamiyatli madaniyat qutblaridan biri bo'lgan Ozarbayjonda paydo bo'lgan madaniyat namunalari zamonaviy sivilizatsiyasi katta qiziqish uyg'otayotganini inobatga olsak, bu boy madaniyatni dunyoga targ'ib etish va yoyish masalasi bugungi kunda ham dolzarbligicha qolmoqda.

Madaniyatning asosiy sohalaridan biri hisoblangan adabiyotda ham Ozarbayjon xalqi dunyo madaniyatiga o'z tuhfasini taqdim etgan. Xususan, o'z betakrorligi bilan dunyo adabiyotiga ta'sir ko'rsatgan Nizomiy Ganjaviy, Imomiddin Nasimiy, Xoqoniy Shirvoniy, Shams Tabriziy, Muhammad Fuzuliy, Said Azim Shirvoniy, Mirza Shofiy Vazeh, Mirza Fathali Oxundzoda kabi so'z ustalarining merosi bunga misol bo'la oladi.

Madaniyat bitmas boylik, bebaho xazinadir. Otobobolarimizning bizga qoldirgan merosini asrab-avaylash, boyitish esa bizning va bizdan keyingi avlodlarning burchidir. Bugun madaniyatimizni targ'ib qilish ishida davlatimiz, shuningdek, yurtboshimiz Ilhom Aliyev tomonidan tahsinga loyiq ishlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga bu sohadagi faoliyatni samarali olib borish uchun dunyoning aksariyat madaniyat tashkilotlari bilan hamkorlik qilinmoqda, xorijiy mamlakatlarda Ozarbayjon madaniyatini, san'atini targ'ib qiluvchi markazlar ochilmoqda. O'zbekistondagi Haydar Aliyev

nomidagi Ozarbayjon Madaniyat Markazi ham qardosh o'lkasi O'zbekiston Respublikasida madaniyatimizning targ'ibi va mushtarak ildiz, qadriyatlarga ega ikki qardosh xalq o'rtasidagi madaniy rishta, madaniy aloqalarni yanada mustahkamlash, rivojlantirish maqsadida tashkil qilingan markazdir. Ilk kundan o'z vazifasini muvaffaqiyat bilan bajarayotgan O'zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi Ozarbayjon Madaniyat Markazi bu sohada yuzlab loyihani amalga oshirdi. San'atning barcha sohalari bilan birga adabiy va ilmiy sohada ham yirik hamda taqdirga sazovor ishlar ko'rgan Markazning "Klassik Ozarbayjon adabiyotining tadqiqi, tarjimai va nashri" nomli loyihasi doirasida mumtoz Ozarbayjon adabiyotining Nizomiy Ganjaviy, Imomiddin Nasimiy, Muhammad Fuzuliy, Shoh Ismoil Xatoiy, Said Azim Shirvoniy, Xon qizi Xurshidbonu Notavon va b. yirik namoyandalarining asarlari, shuningdek, ozarbayjon xalqining asosiy kitobi hisoblangan "Dadam Qo'rqud dostoni" o'zbek tiliga tarjima qilinib, chop etildi. Shu bilan birga Madaniyat markazining turli loyihalari doirasida Umummilliy Lider Haydar Aliyev va Ozarbayjon Respublikasi Prezidenti janob Ilhom Aliyev to'g'risidagi kitoblar, zamonaviy adiblarning, asarlari, boy Ozarbayjon oshxonasi, musiqasi, tarixi to'g'risidagi asarlar o'zbek tiliga tarjima qilinib, ikki tilli lug'atlar, so'zlashuv kitobchasi, grammatika kitoblar bilan birga 100 dan ortiq kitob chop etildi.

Ma'lumki, Mirza Alakbar Sobir Ozarbayjondagi yangi satirik she'rning yirik namoyandalaridan biridir. Chunki Sobir satirasi o'z davrida turk dunyosida katta shov-shuvga sabab bo'lgan va o'zidan keyingi satirik poeziyaga, satirik san'atga katta ta'sir ko'rsatgan. Sobir satiralariga bo'lgan ishtiyoqning tub zahirida esa uning satira ko'zgusida har bir xalqning barcha davrlarda o'z taqdirini ko'ra olishi yotadi.

Mirzo Alakbar Sobir XX asr Ozarbayjon satirik she'riyatining cho'qqilarini zabt etgan "Molla Nasriddin" adabiy maktabida tarbiyalangan qudratli ijodkorlardan biridir. Mumtoz an'analardan farqli o'laroq, Ozarbayjon she'riyatini yangi

yo'lga, saodatli hayot, yorug' ertangi kun she'riyatining mangu hayotiga yo'naltirgan yangicha ijodkor shoir zamon sinovlaridan muvaffaqiyatli o'tib, o'zini tasdiqladi.

Mirzo Alakbar Sobirning boy va serqirra ijodi Sharq xalqlari, jumladan, O'rta Osiyo xalqlari taqdirida muhim rol o'ynadi. O'zbek shoiri Qeyratiy o'z asarlarida: "Ozarbayjon adabiyoti tarixida yangi adabiy maktab yaratgan Sobir ijodi bizga ham, qo'shni respublikalar adabiy ijodiga ham kuchli ta'sir ko'rsatdi. "Mushtum" atrofida to'plangan G'afur G'ulom, S.Abdulla, Xurshid, Hazlkesh, Falangiy va boshqa shoirlar Sobirning "Nam alyariz biz" va boshqa ko'plab she'r va g'azallariga o'xshatishlar yozdilar. Holbuki, Sobirning otashin satirasi, olovli she'rlari o'zbek adabiyotining taraqqiyoti va taraqqiyotiga katta xizmat qildi". O'zbek adabiyotshunosi Vohid Abdullayev ham "Sobir va Aczi" maqolasida Sobir satiralarining Aczi ijodiga ta'siri haqida o'z fikrlarini bildirgan.

Mashur o'zbek shoiri G'afur G'ulom Sobir ijodidan ta'sirlanganini e'tirof etib, shunday yozadi: "Yangi she'rlar yoza boshlaganimda, Sobirning "Xo'p-xo'pnoma"si qo'linga tushdi. Men uni bir necha marta o'qidim. Bu ish menga katta ta'sir ko'rsatdi. Shundan so'ng men ham Sobirga o'xshab yashirin imzo bilan satirik she'rlar yoza boshladim".

Yangi davr jahon adabiyotining mashhur namoyandalari-dan biri bo'lgan Sobir Ozarbayjonning buyuk xalq shoiri, vatan-parvar mutafakkiri va ijtimoiy xodimidir.

Ozarbayjon adabiyotida Sobir ijodi har doim diqqat markazida bo'lgan. Shoirning asarlari barcha davrlarda bir necha marotaba nashr qilingan. Ozarbayjon davlati Mirza Alakbar Sobir ijodiga diqqat va e'tibor qaratdi, milliy mafkuraning shakllanishida shoir poeziyasining ahamiyati katta bo'ldi. Muhtaram Prezident Ilhom Aliyev shoirga o'z hurmatini bildirgan holda shoiming 2010-yil 1-iyunda tavalludining 150 yillik yubileyi bilan bog'liq Farmon imzolab, shoir haqida quyidagi fikrlarni bildirdi: "Mirza Alakbar Sobir ko'p asrlik poeziyamizning porloq an'analarini yashatish bilan birga

adabiyotimizni bir pog'onaga ko'tarib, uni ijtimoiy mafkura jihatdan boyitgan so'z ustasi sifatida katta shuhrat qozongan".

O'zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi Ozarbayjon Madaniyat Markazining navbatdagi ishi esa yuqorida qayd etilgan loyiha doirasida Mirza Alakbar Sobir asarlarining o'zbek tiliga tarjima qilinib, nashr etilishidir. O'ylaymizki, Sobir poeziyasi timsolida Ozarbayjon xalqi madaniyatini, rangbarang satirasini, jadidchi-ma'rifatparvar tafakkurini yana bir bor dunyoga yetkazamiz.

Samir ABBASOV

O'zbekistondagi Haydar Aliyev nomidagi

Ozarbayjon Madaniyat Markazi direktori

Faxriy madaniyat xodimi

SO‘ZBOSHI

Buyuk satira ustasi Mirza Alakbar Sobir haqida so‘z

Ozarbayjonda va umuman Turk dunyosida satirik adabiyot rivojida Mirza Alakbar Sobirning xizmati katta bo‘lgan. Mirza Alakbar Sobir Ozarbayjonda satirik she‘r maktabiga asos solgan yirik satira ustasidir. Ozarbayjonning taniqli satirik shoiri Mirza Alakbar Sobirning nomi jahon adabiyotida satirik adabiyotning qudratli ijodkorlari bilan bir qatorda tilga olinadi.

Mirza Alakbar Sobir 1862-yil 30-mayda Ozarbayjonning qadimda fan va madaniyat markazlaridan bo‘lgan Shamaxi shahrida tavallud topgan. 1874-1883-yillarda buyuk Ozarbayjon shoiri Said Azim Shirvoniyning (1835-1888) Shamaxi shahridagi maktabida tahsil olgan. Sobir yoshligida Eronda, Iroqda va O‘zbekistonning Buxoro va Samarqand shaharlarida bo‘lib, Sharq adabiyoti va madaniyati haqida keng qamrovli bilimlar oladi, musulmon olami bilan yaqindan tanishish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu sayohat uning dunyoqarashi rivojida muhim rol o‘ynaydi. Shamaxiga qaytgach, Mirza Alakbar Sobir kichik savdo-sotiq bilan shug‘ullanadi, sovun tayyorlab sotish orqali ro‘zg‘or tebratadi. Adabiyotga katta ishtiyoqi bo‘lgan va badiiy ijod bilan shug‘ullangan yosh shoir Ag‘azlibey Afandizoda Naseh va Muhammad Farroh bilan birga Shamaxida adabiy majlis uyushtirib, ijodkorlarni o‘z atrofida yig‘ladi. Tehronda oliy tibbiy tahsil olib, Shamaxiga qaytib kelgan Abbas Sihat bilan do‘stona aloqalari uning she‘r-san’atga bo‘lgan mehrini yana-da orttiradi. Jalil Mammadqulizoda muharrirligi ostida 1906-yilda Tbilisi shahrida chop etila boshlagan mashhur “Mulla Nasriddin” jurnali bilan aloqalari uning adabiy taqdirida keskin burilishlarga olib keladi. O‘sha vaqtgacha asosan klassik lirika uslubida g‘azallar va diniy

mavzuda marsiyalar yozgan Mirza Alakbar Sobir "Mulla Nasriddin" jurnalining nashr qilinishidan so'ng, jiddiy satirik she'rlari bilan mashhur bo'ladi.

Badiiy ijod bilan birga, o'qituvchilik bilan shug'ullangan Mirza Alakbar Sobir 1908-yilda Shamaxida "Umid" nomli maktab ochib, dars bera boshlaydi. 1910-yilda Boku shahriga kelgan Mirza Alakbar Sobir neft konlari joylashgan Boloxoni qishlog'idagi maktabda dars beradi. Taniqli satirik shoir Bokuda nashr qilingan satira jurnallari bilan aloqalarini yana-da kengaytiradi. Lekin betob bo'lgani uchun Shamaxiga qaytishga majbur bo'ladi. Shamaxidan Tbilisiga borgan Mirza Alakbar Sobir bu yerda aqida va san'at do'sti Jalil Mammadqulizoda yordami bilan davolanadi. Tbilisida va Bokuda jarrohlik amaliyotlariga rozi bo'lmaydi.

Mirza Alakbar Sobir 1911-yil 12-iyulda Shamaxida vafot etdi. Buyuk satirik shoirning nomi Ozarbayjonda abadiylashtirildi. Boku shahrida, Shamaxida va Sobirobodda Sobirga haykal qo'yildi. Ozarbayjondagi tuman uning nomi bilan Sobirobod deb nomlangan. Bokuda va turli shaharlarda Mirza Alakbar Sobirning nomi berilgan maktablar va ko'chalar bor. Asarlari bir necha marotaba chop etilib, turli tillarga tarjima qilingan.

Mirza Alakbar Sobir ko'p qirrali ijodiy faoliyatga ega. U satira ustosi sifatida mashhur shoir bo'lish bilan birga klassik uslubda g'azallar, diniy mazmundagi marsiyalar, bolalar she'rlari ham yozgan va tarjima qilgan. Bu sohalarning har birida o'ziga xos mahoratini ko'rsatgan Mirza Alakbar Sobir ko'proq satirik shoir sifatida katta shuhrat qozongan. Mirza Alakbar Sobir Ozarbayjon satirik she'riyati cho'qqisini fath etib, Ozarbayjon satirik she'r maktabining asoschisi bo'lgan.

Ma'lumki, keng ma'noda Sharqda, shu jumladan, Ozarbayjonda hajviy satirik she'rlar qadimgi davrlarda va o'rta asrlarda ham yozilgan. Lekin adabiy an'anaga ko'ra hajviyalar asosan konkret shaxslarga bag'ishlangan she'rlardan iborat edi. Mirza Alakbar Sobir esa o'z xalqining milliy-ma'naviy

uyg'onishiga bog'liq muammolarni aks ettiruvchi ijtimoiy satira namunalari yaratgan. Shu zaylda Mirza Alakbar Sobir ijtimoiy satirik she'rlari bilan Ozarbayjon adabiyotini hajviyachilikdan xalos qilgan.

Bundan tashqari Mirza Alakbar Sobir xalq hajviyasining yirik vakillari Mulla Nasriddin va Bahlul Donandaning yumoristik hazillarini Ozarbayjon yozma adabiyotidagi ijtimoiy satira darajasiga olib chiqqan. Ayni paytda u Ozarbayjon yozma adabiyotida Muhammad Fuzuliyning "Shikoyatnoma" asarida aks etgan ijodkor taqdiridan shikoyatlarni shoir va zamon miqyosida tanqid darajasiga ko'targan. Mirza Alakbar Sobir Ozarbayjonda va turk dunyosida o'tkir, fosh etuvchi satirik she'rlarning dohiy yaratuvchisi sifatida ham katta o'rin egallagan. Mirza Alakbar Sobirning satirik she'rlari xalqning milliy-ma'naviy uyg'onishiga katta turtki bo'lgan, ta'sir ko'rsatgan mukammal ijodiy namunalardir. U jonkuyar vatandosh shoir sifatida doim haqiqatni aytish yo'lida kurash olib borgan, xalqning ko'zini ochish, jamiyat hodisalarini chuqur idrok etishlariga, asl haqiqatni anglab yetishlariga sababchi bo'lgan:

*Men bunday asrorni anglay olmayman,
Anglamaz bo'lib-da chida olmayman.
Derlar uyal, hech kimga bir so'z dema,
Haq so'zi der ekan uyalolmayman.
Ne aylamoq lozim, ko'z ko'rar, aqlim yetur,
Men quyoshni ko'kda tona olmayman.*

XIX asrda Ozarbayjon satirik she'riyati didaktik mazmundagi lirik hikoyalardan iborat edi. Mirza Alakbar Sobir XX asr boshlarida yangi asr talabiga binoan Ozarbayjon satirik she'riyatini pand-nasihatdan uzoqlashtirib, haqiqatparvarlikka yo'naltirdi. Mirza Alakbar Sobirning "Savol-javob" satirasi milliy-ma'naviy uyg'onish madhiyasidir. Jahon adabiyotida bu she'rdagidek milliy o'zlikni anglashga xizmat qiluvchi satirik

she'r namunalari ko'p emas. "Savol-javob" satirasi Ozarbayjon adabiyotidagi milliy uyg'onish epoxasining muhim vositasidir:

- *Ko'rma! – Bas, ustoz, yumarman ko'zimni.*
- *Jim bo'l! – Muteman, yutarman so'zimni.*
- *Bir so'z eshitma! – Qulog'imni bog'larman.*
- *Kulma! – Xo'p-xo'p, shomu sahar yig'larman.*
- *Kuyma! – Bajarmam! Meni ma'zur tut,*
Bunaqa taklifi maholni unut!
Qobili imkonmi g'amga qonmaslik?
Ishq olovi ichra o'tda yonmaslik?

XX asr boshlarida turk-musulmon dunyosida, shu jumladan, Ozarbayjonda milliy-ma'naviy uyg'onish, ozodlik va istiqloлга tegishli barcha muammolar Mirza Alakbar Sobir ijodida reallik bilan o'z aksini topgan. O'sha davr uchun zaruriy va dolzarb bo'lgan ma'rifatchilik, ijtimoiy-madaniy taraqqiyotga erishish, ayol ozodligi va milliy uyg'onishga chorlov Mirza Alakbar Sobir satiralarining asosiy maqsadini tashkil etadi. Sobirning chuqur hayotiy mazmunga ega bo'lgan satiralari o'zi yozganidek "asrning oynasi"ga aylandi. Uning satiralari chayqalayotgan, bulg'alanayotgan zamonda xalqning istiqloл kitobiga va milliy-ma'naviy o'zligini anglash darsligiga aylana olgan:

Qorishiqdir hanuz millatin iste'dodi –
Elansa, sofi bir yon, xasi bir yonlik bo'lar!
Chayqalangach, bulg'alangach zamona ummon kabi,
Yog'i yog' ustga chiqar, ayroni ayronlik bo'lar!
... Taniymiz biz sizni endi, dema ha, biz shunaqa,
Tanilur ul kishi kim, tutgani maydonlik bo'lar!

Mirza Alakbar Sobir asl portret ustasidir. U she'rlarida satirik tipning zohiriy ko'rinishi bilan ichki olamini katta mahorat bilan birlashtirgan holda taqdim qilgan. Uning satiralarida tanqid nishoni bo'lgan obrazlar karikaturalardagidek jonli, rangbarang va aniq ko'rinishda tasvirlanadi. Bu xususiyatlariga asoslangan holda Mirza Alakbar Sobirni mohir shoir-karikaturachi deb nomlash mumkin. U eski sarqitlardan ajrala olmagan, "asrni ko'rib mot qolgan", uyg'onish imkoniyati bo'lmagan odamlarning obrazini rassom aniqligi bilan yaratgan:

*Umr o'tdi, bosh oqardi un kabi,
Tish to'kildi, soqol bo'ldi yung kabi,
Garchi bo'libsan qari maymun kabi,
Lek yana la'natlangan mal'un kabi
Tez olgin-u, nashangni ot, kishi!
Chilimingni chek, xo'rillat, kishi!
Bir qadar o'z siynangni to'xtat, kishi!
Ko'rpangni tort hoshingga yot, kishi!*

Ozarbayjon bolalar adabiyotining shakllanib, rivojlanishida Mirza Alakbar Sobirning bebaho xizmatlari bor. Sobirning bolalar uchun yozgan she'rlari bilan Ozarbayjon bolalar adabiyotining oltin fondi tuzilgan. Shoiring "Bola va muz" she'rini Ozarbayjonda yod olmagan odam topilmaydi. Sobirning "Maktabga chorlov" she'riga musiqa bastalanib, bu qo'shiq asl maktab qo'shig'iga aylangan. Sobirning bolalar uchun yozgan kichik nazmiy rivoyatlari katta tarbiyaviy ahamiyatga molikdir. Mirza Alakbar Sobir yangi asrning, yangi g'oyalarning qudratli jarchisi bo'lgan shoir hisoblanadi. Sobir milliy uyg'onishning jarchisidir. Sobir – haqiqat va hurriyat shoiri. U she'rlari bilan

sochgan hurriyat urug'lari bir kuni o'z mevasini berishiga, xalqi ozodlikka erishishiga chin dildan ishonardi:

*Men ketsam-da, yana qolur amalim,
Yashasin shahriyori hurriyat!*

Mirza Alakbar Sobir Ozarbayjonda yangi tipli satirik she'ming yirik asoschilaridan biridir. Hamkasb do'sti Abbo Sihatning quyidagi so'zlari uning yangi she'r yaratish yo'lidagi xizmatlarini obyektiv shaklda ifodalaydi: "Sobir eski she'r bilan yangi she'rlar orasida bir asarlik jar yaratdi, endi ortga qaytib o'sha jarlikdan hatlab o'tishga hech kimning jur'ati yetmaydi". XX asr boshlarida Ozarbayjon adabiyotida paydo bo'lgan yangi tipli Sobir satira uslubi keng ma'noda turk dunyosida katta aksado yaratgan edi. Sobirning satiralari Sharq she'riyatida quyoshdek porladi. Ozarbayjondan tashqari Turkiyada, O'rta Osiyoda, Eronda, Kavkazda Sobirning satirik she'riyat uslubi ko'p sonli tarafdorlarini o'ziga jalb qildi. Bu yo'l bilan turk-musulmon dunyosida milliy-ma'naviy uyg'onishning, ozodlik tushunchasining chegaralari kengaydi. Mirza Alakbar Sobir satiralariga bo'lgan katta qiziqishning asl sababi uning satira ko'zgasida har xalqning o'z taqdirini ko'ra olishi bilan bog'liq edi.

Qardosh O'zbekistonda Ozarbayjon adabiyotiga, shu jumladan, Mirza Alakbar Sobirning ijodiga bo'lgan katta qiziqish ham xalqlarimizning mushtarak tarixga va o'xshash taqdirga ega ekanliklariga borib taqaladi. Buyuk o'zbek allomasi Alisher Navoiy asarlarini o'z xalqining badiiy dahosi deb qabul qilgan ozarbayjon xalqi kabi, o'zbek xalqi ham Sobirlarning asarlarini milliy adabiyotining porloq namunasi sifatida yuqori baholaydi. Shuning uchun so'nggi asrda O'zbekistonda Mirza

Alakbar Sobirning “Xo‘pxo‘pnoma”siga bir necha marta murojaat qilindi. Mirza Alakbar Sobirning satirik she‘rlari o‘zbek tilida ozarbayjonchadagi qudrat bilan jaranglaydi. Sobir she‘riyatining tili ham, vazni ham, uslubi ham, g‘oyalari ham qardosh o‘zbek xalqi adabiyotining ohanglari bilan chambarchas bog‘liq.

Mustaqillik davrida Mirza Alakbar Sobir satiralarining O‘zbekistonda qayta nashr qilinishi adabiy-madaniy aloqalarimizning ko‘p asrluk tarixida muhim hodisadir. Ko‘pni ko‘rgan vatan shoiri she‘rlarining o‘zbekcha nashri mamlakatlarimiz va xalqlarimiz o‘rtasidagi qardoshlik munosabatlarining yana-da mustahkamlanishiga muvaffaqiyatli ravishda xizmat qiladi.

Iso HABIBBAYLI

akademik,

Ozarbayjon Milliy Fanlar Akademiyasi vitse-prezidenti,

Nizomiy Ganjaviy nomidagi Adabiyot Instituti direktori

5.09. 2022

KULGU ZAMIRIDAGI FARYOD

Mirzo Alakbar Sobir she'riyati haqida mulohazalar

Jadidlar – o'z xalqlari uchun dunyo xalqlariga integratsiyalashish barobarida milliylikni saqlab qolish, jahon xalqlari kabi taraqqiyotga erishish, bedanani sayratib, choyxonada osh yeb o'tirish barobarida kosmosga uchayotgan xalqlardan ham ilm o'rganish, milliy qobiqda qolib ketmaslik, diniy va dunyoviylikni yaxlit anglash tarafdori sifatida o'z zamonlarida ham, olamdan o'tib ketganlaridan so'ng ham, hanuzgacha ta'qibda bo'ldilar.

Mutaassiblar ularni dunyoviy bilim istaganlari uchun kofirga chiqardilar, dunyoviylik tarafdorlari taqvolari uchun fanatizmida aybladilar, kosmopolitlar ularni millatchiga chiqardi, millatchilar esa bu millatparvarlarni millat taraqqiysi uchun dunyo bilan hamkorlik qilish talablari tufayli sotqinlikda aybladilar, “bosmachi” ham, “panturkist” ham, “vatan xoini” ham shular bo'ldilar, otildilar, osildilar, unutildilar.

Holbuki, ular Turkiston, Kavkaz, Qrim, Oltoy, Tuva, Bulg'oriston, Majoristongacha bir-birlarini tanirdilar, bir-birlariga madadkor edilar.

Ozarboyjon adabiyotida o'zining sharaflı o'miga ega bo'lgan Mirzo Alakbar Sobir Tohirzoda Shirvoniy (1862-1911) XX asr boshida ijtimoiy satiraning darg'alaridan biri o'laroq, Yaqin va O'rta Sharqda ma'lum va mashhur edi, uning she'rlari Ozarboyjondan tashqari Tiflis, Peterburg, Ashtarxon (Astraxan), Samarqand, Istanbul gazetalarida chop etilardi.

Shoirming “Xo'p-xo'pnoma” devoni yigirmanchi va yigirma birinchi asrda ham o'z o'quvchilarining sevimli kitobi bo'lib qolmoqda. Undagi she'rlar asosan 1903-1911-yillarda gazeta, jurnallarda, majmualarda chop etilgandi.

1907-yilda Peterburgdagi “Ulfat” (Ulfat) gazetasi (1905-1907) Sobirming “Irshod” taxallusi ostida “Təhəssür” (Hasrat) she'rini chop etdi (8-mart 1907, №63). Keyin uning she'rlari

Astraxandagi “Bürhani-tərəqqi” (Burhani-taraqqi) gazetasida (1906-1911) chiqa boshladi (21-yanvar, 1911, №131).

Shoir vafotidan so'ng bir yil o'tgach Abbos Sahhat va Mahmudbek Mahmudbeev shoirning eng ulkan orzusini amalga oshirdilar – 1912-yilda “Hophopnamə” (“Xo'p-xo'pnoma”) devoni ilk bor chop etildi. Asar 1922 va 1948-yillarda ham chop etilgan. Sobir ijodining to'la ilmiy-akademik nashri 1962-1965-yillarda shoir tavalludining 100-yilligi doirasida tayyorlandi. Shoirning “Şərqi-Rus” (Sharqi-Rus) (1903-1905), “Həyat” (Hayot) (1905-1906), “İrşad” (Irshod) (1905-1908), “Dəvət” (Davat) (1906), “Təkamül” (Takamul) (1906-1907), “Tazə həyat” (Taza hayot) (1907-1908), “Yoldaş” (Yoldash) (1907), “Məzhər” (Mazhar) (1908-1911), “Tərəqqi” (Taraqqi) (1908-1909), “İttifaq” (Ittifoq) (1908-1909), “Səda” (Sado) (1909-1911), “Həqiqət” (Haqiqat) (1909-1910), “Günəş” (Gunash) (1910-1911), “Nicat” (Nijot) (1910-1912), “Hilal” (Hilol) (1910-1911), “Yeni həqiqət” (Yangi haqiqat) (1911), “Məlumat” (Malumot) (1911), “Yeni İrşad” (Yangi Irshod) (1911-1912) gazetalari, “Molla Nəsrəddin” (Mulla Nasroddin) (1906-1911), “Dəbistan” (Dabiston) (1906-1908), “Rəhbər” (Rahbar) (1906-1907), “Füyuzat” (Fuyuzot) (1906-1907), “Həqaiq” (Haqoiq) (1907-1908), “Bəhlul” (Bahlul) (1907), “Zənbur” (Zanbur) (1909-1919), “Mirat” (1910), “Yeni Füyuzat” (Yangi Fuyuzot) (1910-1911), “An” (1910-1911), “İşiq” (Ishiq) (1911-1912) jumallarida chop etilgan she'r va hajviyalari qamrab olindi.

Sobir she'riyatining o'ziga xos jihatlaridan biri shuki, u taraqqiyot dushmanlari, johil kimsalarni ularning o'z tilidan fosh etadi, “ichkari”dan ochib beradi. Uning quyidagi she'riga e'tibor bering:

*Millat qancha talosh bo'lsin, ne ishim bor?!
Dushmanlarga muhtoj bo'lsin, ne ishim bor?!
Qo'y, men to'q bo'lay, o'zgalar-la ishim yo'qdir,
Dunyo-yu jahon och bo'lsin, ne ishim bor?!*

*Sas berma, yotganlar bid'atda, qo'y yana yotsin,
Yotganiga rozi bo'lmasa, kimsa uyg'otsin,
Bitta-bitta botsa-da, haq dodimga yetsin,
Man omon bo'lay, jumla jahon botsa-da botsin...*

Sobirga ko'ra, qoloqlikning sababi jaholatdir, ilmsizlikdir, demakki o'qimoq kerak, diniy va dunyoviy ilmlarni bilmoq lozim. Ammo mutaassib to'dalar yangi maktablarga, dunyoviy ilmlarni o'qishga qarshi chiqadilar.

Shoir boshqa bir she'rida o'qishni niyat qilgan o'g'lini bu yo'ldan qaytarishga intilgan ota tilidan johiliyatni fosh qiladi:

*Bilmam ne ko'ribdur bizning o'g'lon o'qimoqdan?!
Ding bo'ldi qulog'im!
Jurnal, gazeta, har neni hayron o'qimoqdan
Qiynaldi ushug'im!*

*Basdir, o'qiding, oz qoldiki joning ado bo'ldi,
Bu ishdan qo'l tort!
Yozmoq, o'qimoq boshingga badtar balo bo'ldi,
Yozishdan qo'l tort!
Ming ilm o'qirsan, so'z bilarsan – hurmating bo'lmas
Bu dorul jahonda;
So'z bahrida gavhar bo'larsan – qimmating bo'lmas
Bul xasta zamonda.*

*Yo'q, yo'q, boqdim fikringga, sendan o'g'il chiqmas,
Joyingmi jahannam!
Milt-milt o'qimoqdan, inson, bir tanga pul chiqmas!*

Sobir har narsadan mol-dunyoni ustun qo'yadigan toifani o'z tilidan fosh qiladi, u pul haqida yozadi:

*Moyilman, barcha bilar, davlatu puldoringga men
Ki, boqdim subhu shom shavq ila diydoringga men,
Dinimni, mazhabimni sarf etdim uzoringga men,
To'ymasman, to'lsa jahon, dirhamu dinoringga men,
Mustahaqlar turar sandig'iga yaksar nigoron,
Mening va ummatning qoni, senga jonim qurbon!*

Sobir ijtimoiy masalalarni shiddatli kechimda tasvirlaydi. Ijtimoiy muammolarning asosi adolatsizlikda ekanini ochib beradi. Adolatsizlik boy va qashshoqlar o'rtasidagi tafovutni kattalashtiradi va yurt taqdirini xavfli chegaraga olib keladi. Shoir boy va kambag'al hayoti haqida yozarkan, hatto bayram, hatto din peshvolari bu ijtimoiy adolatsizlikni keskinlashtirayotganini biladi.

*Bayram qilar shavkatlilar shonlilar,
Davlatlilar, pullilar, milyonlilar,
To'qbo'yinlar, shishqorinlar, jonlilar
Qurbon qilur Xalilulloh ishqi deb,
Fisqu fujur qilar Alloh ishqi deb.*

*Ikki qo'shni – birdir asli millati,
Har ikkisi bir payg'ambar ummati,
Biri qurbon qilar, pishirar etni,
Bayram qilar Xalilulloh ishqi deb,
Boshqasi ham boqar Alloh ishqi deb.*

*Ko'rarmisan yurtning Hoji Pirini,
Yeyolmaydir go'shtning o'ndan birini,
Qo'shnisi och, so'rar barmoq kirini,
Hoji yeydi Xalilulloh ishqi deb,
Yotar, turar, shishar Alloh ishqi deb...*

Yil ketidan yil o'tadi. Mana, Navro'z keladi. Hamma quvonadi, ammo kambag'allar o'kinadi:

*Ey pullilarning safosi, Navro'z!
Tojirlarning oshinosi, Navro'z!
Bir millatning bayramisan, nechun
Bo'lding bechoraning qazosi, Navro'z?!*

Shoir yoshlardan umidlanadi, eng katta boylik – yoshlikdir, deydi, Zero,

*Yoshsan, qashshoqlikdan shikoyat qilma,
Yoshlikdan-da buyuk bir sarvat bo'lmas!
Keksaning to'rt yoni to'la pul bo'lsa,
Belinda go'dakcha bir quvvat bo'lmas!*

Mirzo Alakbar Sobir turkiylarning birlashuvi, bir mamlakat, bir davlat bo'lishi bilan qudratli ekani borasida ham fikr yuritadi. Albatta, turkiy davlatlarning ko'pligi shonli bir reallikdir, ammo ular bir-biri bilan monand siyosat yuritmog'i, bir-birini dastaklamog'i dunyoning ular bilan hisoblashmog'iga olib kelishini biladi shoir va reallikdan ajablanadi:

*Der edik bir zamonlar biz kamoli faxr-u himmatla:
"Jahongirona bir turkiy davlat chiqarsak bu yurtidan!"
Bu kun-da iftixor etsak sazodir qayg'u, hasrat-la:
Karamkorona besh davlat etishdi bir raiyatdan!*

Millatni yuksaltiradigan vosita adabiyotdir, madaniyatdir, fikratdir, milliy zehniyatdir. Millat tafakkurini o'stirishda oydinlarning, ziyolilarning, millat olimlari, zohidlari va oriflarining alohida, hech kim egallab ololmaydigan o'rni bordir. Orif kimdir? Zohid kimdir? Oqil kimdir? – kabi savollar ustida shoir ko'p o'ylanadi:

*Orif kimdir? – deya so'rdim, dedilar bul zamonada:
Orifning endi na dini va na ilm, na iymoni bor.*

*Buni bildim, tanidim men. "Zohid kim" deb so'rdim.
Derlar:*

Zohidning ilmi yo'qsa-da, xo'p tubsiz jig'ildoni bor.

Boshqa bir 1910-yilgi she'rida ham shu masalani ko'targan Sobir millatning turli soha insonlarining istaklarini taftish qiladi:

*Eronli derki, mudom adl ila tot bo'lsin;
Usmonli derki, Alloh, millat ozod bo'lsin;
Zohid ne deydi? – Deydiki, qornim to'lsin,
Eronli ham, Usmonli ham barbod bo'lsin!*

*Savdogar chopar – bir tijorat qilsin,
Omi chopar – shunga bir xizmat qilsin,
Ish mullolarniki – el chopsin, topsin,
Yotsin, tursin, qush go'shtli ovqat qilsin.*

*Jurnal, gazeta chiqar ki, millat o'qisin,
Har bir asarindan olsin ibrat, o'qisin;
O'rischa o'qiganga bu ish malol kelar,
Derlar, buni qo'y, qora jamoat o'qisin.*

*Shoshgin zikru sajdaga bosh qo'ymoq uchun,
Zohid yugurar masjidga ajr yulmoq uchun,
Xalqi berganini oldi-da yedi,
Endi yugurar mavlodan ham olmoq uchun.*

O'z erki qo'lida bo'lmagan millat haq-huquqlarini tiklamoq uchun, o'z taqdiriga, xalqiga, diniga o'zi ega chiqmoq uchun birlashishi kerak. Millatning fojiasi – ittifoqning, yakdillikning yo'qligi, sotqinlikning avj olishidir. Sobirni bu og'ir qayg'uga soladi:

*Boshqa millatdin huquqin olmoq uchun har zamon
Inqilobiyun, salohiyun, rashodiyun chiqar!*

***Bizdan esa sotmoqqa nomusi orzui millatin
Sotqiniyun, xumoriyun, fasodiyun chiqar!***

Milliy yakdillikning yo'qligi, elning tarqoqligi, orzularning turlichaligi xalqni farvonlik va erkinlikdan mosuvo yashashiga sababdir. Milliy o'zlik va o'z vataniga egalik tuyg'usi ko'pdan ziyolilarninggina orzusi bo'lib qolmoqda edi. Yurtning orifi zohidi bilan ayro' edi:

***Orif yugurar ki, millat ozod bo'lsin,
Zohid yugurar ki, masjid obod bo'lsin.
So'z bo'yinbog'i silliq'larga berildi:
Bir "madmuazel" bo'lsin ki, parizod bo'lsin!***

Bu tafakkurdagi tarqoqlikning kasriga ijtimoiy-iqtisodiy tarqoqlik yuzaga keladi. Yuksak fikrga ega bo'lmagan el ilmiy-texnikaviy taraqqiyotdan ham ortda qoladi:

***Tindirar asr bizni – tinmagaymiz,
To'kilgan el uchun o'ksinmagaymiz;
Ajnabiy sayrga havo sharida chiqar,
Biz haligacha avtomobil minmagaymiz;
Qushday ko'kda uchar ul yerlardagilar,
Bizni yerga ko'mdi minbardagilar!***

Fikriy qoloqlik iqtisodiy qoloqlikni keltirib chiqarishi barobarida xurofotni ham keltirib chiqaradi, soxta tabiblar, kuf-sufchilar, jodugarlar-u firibgarlar ko'payadi. Shundoq bir "tabib" haqida Sobir "Azroilning iste'fosi" she'rida yozadi. Azroil Allohga murojaat qiladi: "Ey, robbil olam... Bir "tabib" bandang bu yil qullaringni qirdi tamom", – deydi. Azroil har jonni olish uchun qanchalar halak bo'ladi, xijolat qiladi, bu "tabib" esa "jonni olar bemalol ming-mingtalab".

***Sen bergan jonlarni ming-mingin bu zolim oladi,
Ko'rdimki, quling deb, yohu, bu olamda kim qoladi?***

*Qo'y, olay jonin uning, el kutsin mahsharini,
Yo'qsa, billoh, bu qirar qullaringning barini.
Bu iltijoyimni qabul aylamas bo'lsang biroq,
Karam et, to amalimdan ketkazganing ham yaxshiroq.
Boshqa bir xizmatni ber, ayla meni minnatdor,
Azroil bo'lmoqni ber shu tabibingga zinhor".*

O'sha mashhur "Tohassur" (Hasrat) she'rida Mirzo Alakbar Sobir ittifoq istab, nifoqdan bo'shamayotgan xalq tufaylik hasratlarini bayon qiladi, zero:

*Bo'lsaydi safo zumrai irfon orasinda,
Qolsaydi vafodan asar ayon orasinda,
Tursaydi sadoqat boy ila xon orasinda,
Qolmasdi azob zarracha inson orasindi!
Birlikka quvvat erur biz uchun Qur'on,
Amr aylar ekan birlikka Payg'ambari shon,
Topmaysan nega ikkita pok do'stni musulmon
Kavkazda bo'lgan bir necha milyon orasinda?!
Axir, bu ne tafriqi taxalluqdir, ey ummat?!
Qo'ldan ketmoqda, anglamaysizmi, bu millat?!
To kay bu muxolif, bu tafarruq, bu adovat
Bir din, bir islomu bir iymon orasinda?!*

Yuqoridagi satrlar shoirning umr intihosida aytilgan hasrati, bizlarga yurtni obod va xalqni yakdil qilish vasiyatidir. Millat hamma millatni teng ko'rgan holda, hech bir boshqa millat oldida bosh egmasligi kerak,

*Bir o'ris ko'rinsa, bo'ldik xor yoninda,
Qo'yimiz, qurbonliq biz
Kesmas so'zimiz, bir puldir sardor yoninda,
Bandi nodonlik biz?!
Tangri bunga shohid –
Qo'yu qurbonliq biz..*

Millat pokligi va genofondining sofligi ham shoirmi o'ylantiradi. Millatga zinoni odatiy ishga aylantirib, irsiyatni va ma'naviyatni buzish holatlarini ham tilga oladi. Go'yo ishqa haqidagi go'zal xonimga bag'ishlangan she'rida buni hajv tig'iga oladi:

Ey gul, ne ajab silsilai mushki atring bor,

Ohu nazaring bor.

Voy sarv, ne xush jon oluvchi g'amzalarining bor,

Ham ishvalaring bor.

Aldadi yoshlarimizni nozu karashmang,

Feruzarang ko'zing.

Xiromon sochingda ne balo talxi shaaring bor,

Zahring, shakaring bor.

Etding sochingni "jingalak", surding yuzga "rumyana" –

Javlon ayla, javlon!

Bir uy ne munosib senga, har uyda yering bor,

Har uyda ering bor.

Millat shunday botdi,

Ummat bundoq yotdi,

Tur, so'yla, ey ahmoq,

Toshni kim uyg'otdi?

Ko'z och, xatarining bor!

Shu tariqa amal va afkorlar ila vatan mahv bo'lishidan qo'rqadi shoir, zero "kinu g'arazu hirs bizga ziynati tandır... Faollik yo'q, shundoq ishimiz lofi dahandır". So'zning amal bilan quvvatlanmaganligi millatga fojia keltiruvchi omildir.

Sobir ijtimoiy satirasining tig'i oddiy xalqning og'ir ahvoliga ko'z yumadigan, nafs botqog'iga botgan boylardir. Ularning tilidan shoir yozadi:

Faqir, o'zingni sen ham bir inson bilasanmi?!

Pulsiz kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Bu zamonda inson deb tan olinmoq uchun johu jalol kerak, davlatu mol kerak, deydi shoir. Boylar, oligarxlar hatto hukumatni ham qo'lga olganidan o'kinadi, boy tilidan yozadi:

*Davlatlimiz, albatta, sharofat ham bizniki,
Amlak bizniki bo'lsa, maishat ham bizniki,
Devon bizdan, arbobi hukumat ham bizniki...*

Boshqa bir she'rida Sobir uyg'onib kelayotgan qashshoqlar isyonini ko'radi va boylar tilidan qashshoqlarga o'z ahvoliga ko'nikishni tilaydi. Albatta, bu feodal toifa tilidagi da'vodir:

*Qara, faqir ahvolingda boy va xon-la talasharsan,
Ko'rmayapsan, biz boylarning ne qadar jaloli, qashshoq?!*

.....

*Qani majlis-u qimoring, qani ulfati mayxo'ring?
Qani nash'ai xumoring, ey qalin qaboqli qashshoq?!
Agar istasaydi Alloh, ki seni etardi maqbul,
Bizga berganiday, albat, senga ham berardi pul-mul,
Qo'y, uyal layoqatingdan, nolishlarga bo'lma mashg'ul!
Quruq, bo'sh qo'l bilan ummat topmagay kamolin,
qashshoq!*

"Faxriya" she'rida Sobir ajdodlar bilan faxr qilish bilan birga, tarixda juda ko'p bor noahlligimiz, qardosh-qardoshni ko'ra olmasligimiz uchun chekkan jabrlarimizdan uzun hikoya qiladi:

*Bir vaqti salib tafriqa bo'ldik ikki qismat,
Temur shohga bir poramiz etdi hamiyat,
Xon Yildiringa bir poramiz qildi uoat,
Qonlar sochilib, Anqarada qo'pdi qiyomat...
Ahsan bizga! Ham qilich, ham qalqonmiz biz!
O'z qavmimiz boshin gangitgan jonmiz biz!*

.....

*Bir vaqt Shoh Ismoil va Sulton Salimga
Dushman o'laroq, ayladik islom dinimga,
Qo'ydik ikki yangi nomni bir dini qadimga,
Chiqdi bu shialik, bu sunniylik yo'limga...
Tushgancha bu holatga sazoyi asabmiz biz!
O'z dinimiz boshiga baloyu g'azabmiz biz!*

Shoir cho'llarni kezadi, vahshiy qurt, ilonlar ko'radi –
qo'rqmaydi, ummonlarda to'lqinu to'fon ko'radi – qo'rqmaydi,
tog'larda olovli vulqon ko'radi – qo'rqmaydi,, qabristonga
kiradi, moru chayon ko'radi – qo'rqmaydi, ammo...

*Yuz qo'yarman gohi zimistonlarga, –
Bir suruv arslon ko'rarman, qo'rqmasman.
Qabristonni etarman goh makon, –
Qabrda moru chayon ko'rarman, qo'rqmasman.
Oh, do'stim, vallohi, billohi, tallohi,
Qayda bir musulmon ko'rarman, qo'rqarman!..
Fikrini qon-qon ko'rarman, qo'rqarman,
Qo'rqarman, qo'rqarman, qo'rqarman!..*

Shoirni millat ahlining, ahli musulmonning yakdil emasligi,
vatan uchun safarbar emasligi qo'rqitadi. Chunki yurtning
mansabdori xalqini ezadi, boyi kambag'alini eshikdan haydaydi:

*Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!
Vaqillama boyqush kabi, idbor tilanchi!
... Davlatlilarmiz, maqsadimiz ayshu safodir,
Mehmonlarimiz bus-butun arbobi sinodir,
Ko'kdir, yag'rindor, bo'yniyo'g'ondir, ajabodir,
Boydir, og'adir, og'zi duoli ulamodir,
Pishayotganlar ming xil lazzati halvodir,
Tikma ko'zingni qozonga, beor tilanchi!
Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!*

.....

*Bir bora faqir ekaning angla-da, zinhor
Davlatlilarning rizqiga bo'lma havaskor,
Yo'q bo'lsa yemakka non, o'lib ketgin, joningni qutqor!
Etma bu qadar bizlarga ozor, tilanchi!
Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!*

Albatta, bu qadar keskin hajv tig'ini millat uchun kuyunchaklik taqozo qilgandir. Sobirning asl muddaosi, orzusi milliy istiqloldir, unga ko'ra, to tirik ekansan, tokim fursating bor ekan, istiqlol uchun, istiqbol uchun biror ish qilishing kerak:

*Shu onda bor ekan fursat, bir ish qil istiqbol uchun,
Etma sarf kayfiyating jamiyati asqol uchun,
Tushma xijolatga nafsing ko'rsatgan a'mol uchun,
O'z jur'ating ayla sarf endi istiqlol uchun!
Ketdi qo'ldan millating, fikring nedir amsol uchun?
Shu onda bor ekan fursat, bir ish qil istiqbol uchun!*

Mirzo Alakbar Sobir biladiki, bu dunyoda bir millatgina bo'lamiz, mushkullarimiz hal bo'lmaydi, tilimiz to'g'ri so'z aytgani uchun dushmanimiz ko'payadi, xolos:

*Dunyo bir muddat bo'ldi manzilimiz,
Unda hal bo'lmas ekan mushkulimiz;
Yashagandan dushmanimiz ko'paydi,
Nachora, to'g'ri so'z erdi tilimiz!..*

Ammo Allohning huzurida yuzimizni yorug' qiladigani nomus va hayo bilan, halol o'tgan umrimiz va aytgan rost so'zlarimizdir. Shoir "Bola va pul" she'rida ham buni tahlil qiladi. Bola ko'chadan hamyon to'la pul topib oladi: "Ona, kel, kel ki, davlatga yetdik, Pulli bo'ldik, saodatga yetdik!" – deb quvonadi. Onasi bolasining ishini ko'rib,

*Dedi: "O'g'lim, harom edimi qoning
Ki, bunga rozi bo'ldi vijdoning?"*

*Xoin bo'lsak agar bu dunyoda,
Oru nomusimiz uchar saboda;
Ko'zimiz hayoi zalolatdan
Boqolmas bir kimsaga xijolatdan;
Garchi pul ko'p farahafzodir, o'g'il,
Lek nomus bebahodir, o'g'il!"*

Millat uchun nomus bilan yashamoq sharaflidir. Sobirning bizga vasiyatidir bu.

Mirzo Alakbar Sobir Ozarboyjonning ming yillik adabiyot tarixi dolg'ali osmonini bezagan, abadiy nur sohadigan noyob yulduzdir. Uning "Hophopnoma"si boshidan oxirigacha zulmga, adolatsizlikka e'tiroz, inson haqlariga va shaxsiyatiga qarshi qilinadigan har qanday tajovuzga isyon va faryodnomadir. Bizning boshimizga "Xo'p!" deb har bosqinchi va har mansabdorga egilaverishimiz yetishini anglagan shoir "Xo'p-Xo'pnoma" satirik she'rlari va marshlarini yozgan. U johil va zolimni chetdan qoralamaydi, ko'pincha ilmsiz, dangasa, molparastning o'z tilidan yozadi.

Fitratiga ko'ra millat va xalq shoiri bo'lgan Sobir elning ijtimoiy va ruhiy dardlarini eng yuksak darajadagi daqiqlik va qalb ingrog'i bilan sezgan, faryodida kulgan va kulgusida faryod qilgan san'atkordir. Qudratli so'z egasi bo'lgan shoir o'z o'quvchisini ham bu dardlarning oloviga duchor qiladi va uni ham o'zi singari olovlantiradi.

Sobirning kulguni bu qadar dardga qorishtirgan, yuraklarni larzaga solgan she'riyati bugun ham dolzarbdir.

Karim BAHRIYEV,
*O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi a'zosi,
shoir va tarjimon
27.06.2022*

MILLAT QANCHA TOR-MOR BO'LSIN, NE ISHIM BOR?!

Millat qancha talosh bo'lsin, ne ishim bor?!
Dushmanlarga muhtoj bo'lsin, ne ishim bor?!
Qo'y, men to'q bo'lay, o'zgalar-la ishim yo'qdir,
Dunyo-yu jahon och bo'lsin, ne ishim bor?!

Sas berma, yotganlar bid'atda, qo'y, yana yotsin,
Yotganiga rozi bo'lmasa, kimsa uyg'otsin,
Bitta-bitta botsa-da, haq dodimga yetsin,
Man omon bo'lay, jumla jahon botsa-da botsin;

Millat qancha tor-mor bo'lsin, ne ishim bor?!
Dushmanlarga muhtoj bo'lsin, ne ishim bor?!

Solma yodimga suhbat tarixi jahonni,
Ayyomi salafdin dema so'z bir-da falonni,
Bor bo'lsa, keltir, olayin do'lmani, nonni,
Istiqbolni ko'rmoq ne kerak, umr, axir, foni;

Millat qancha tor-mor bo'lsin, ne ishim bor?!
Dushmanlarga muhtoj bo'lsin, ne ishim bor?!

Vatanu avlodni qo'y holiga, ovora to'lg'onsin,
Chirkin razolatda qo'li, boshi bulg'onsin,
Til avrat bo'lsa, badtar bo'lsin, o'tda yonsin,
Faqat mening ovoza-yu shonim yuksalsin;

Millat qancha tor-mor bo'lsin, ne ishim bor?!
Dushmanlarga muhtoj bo'lsin, ne ishim bor?!

Har millat etar dunyo sahnida taraqqiy,
Aylar har bir manzilu ma'voda taraqqiy,

Yurgan-yotganimda tushar yodga taraqqiy,
Biz ham etaylik olami ro'yoda taraqqiy;

Millat qancha tor-mor bo'lsin, ne ishim bor?!
Dushmanlarga muhtoj bo'lsin, ne ishim bor?!

BIR MAJLISDA O'N IKKI KISHINING SUHBATI

V a k i l

Haqsizga haqlisan deb, ko'p gunohga botganman.

H a k i m

Dardga tashhis qo'ymasdan, xesh-aqraboni yig'latganman.

T o j i r

Men halolu haromni bilmasdan ishlatganman.

R o v z a x o n

Ummatning pulin olib, ko'zini yoshlatganman.

D a r v i sh

Qayda bo'lsam "suf-suf"lab, yolg'on so'zlar sotganman.

S o' f i

Tunu-kun haq-haq deb, hammani o'ynatganman.

M u l l a

Har kun bir fatvo berib, maxluqni aldaganman.

O l i m

Qat'iy umid etganman, qavmim dardin otganman.

J o h i l

Doimo kayf ustida – men ham maromga yetganman.

Sh o i r

Bulbul, ishqu gul debon yolgʻon satrlarni bitganman.

A v o m

Yigʻlamayman, garchand jaholat ostida yerga botganman.

G a z y e t a c h i

Men gazetam toʻldiray deb, matlabimni unutganman

UL KUNKI, SENGA XOLIQ ETAR LUTF BIR AVLOD

Ul kunki, senga xoliq etar lutf bir avlod,
Bo'lsin yuraging shod!

Folbinga olib borki uni, aylasin imdod,
Ko'z tegmasin, hayhot;

Sog'dan so'lga, so'ldan sog'ga sol bo'yniga xantal,
Qo'y shinni maattal;

Isiriq tutatib ming bor ayla muqaffal,
Qizdir uni ol-ol;

Gar tegsa sovuq, isitmada bo'lsa-da bemor,
Dorisiga o'tu o'lan bor;

Ko'rsatma tabibga u jigargo'shangni zinhor,
Ketsin u murdor;

Yig'lasa go'dak dardiga axtarma davosin,
Chaqirgin onasin;

Qo'qitsin u ham qarg'ab bola-chaqasin,
Bo'g'sin sadosin;

O'rgat unga, albatta, o'zing bir necha mavhum,
Maxdud ila ma'sum;

Shu holda yashab o'tar dunyoda u mazlum,
Har holati mazmum;

Bir-bir til ochganda unga ta'lim ayla ravon,
Hech bo'lma pushaymon;

Bildir unga ming turli qabhatlarni har on,
Olsin shunday unvon;

O'n yoshga yetguncha o'g'loning aylama g'aflat,
Yo'lla necha bid'at;

To o'n beshga yetguncha topar ishda mahorat,
Ham aylayur odat;

Yuborma uni maktabga, qotirmagil boshin,
Oqizma ko'z yoshin;

Pandu nasihat birlar kasb etar maoshin¹,
Saqlar o'zi boshin;

Rohat neligin o'rgat, u qilsin-da maishat,
Kazzoblikni o'rgat;

Vatan avlodini qo'ygil, ovora to'lg'onsin,
Chirkin safolat-la, mudom boshi bulg'onsin,

Millat qancha tor-mor bo'lsin, ne ishim bor?!
Dushmanlarga muhtoj bo'lsin, ne ishim bor?!

Ul kunki, senga xoliq etar lutf bir avlod,
Bo'lsin yuraging shod!

Isiriq tutatib ming bor ayla muqaffal,
Qizdir uni ol-ol;

Sen unga qimor o'rgat, qatl etmoqqa qarat,
Xushdir bundoq san'at;
Mol-dunyo sevib aylasin har kun seni xursand,
Sog' bo'l, aziz farzand!

Uyda topilur endi, axir, choy, palov, qand,
Kimdir senga monand?

Nogoh hibsga olinsa, tutsa seni vahshat,
Qoziga ber pora-yu rishvat;

Sot bor-yo'g'ingni, pullaringni olsin advokat,
Bechora oqibat;

Oxirda qolursan hasratda, tansiq jamoli,
Cho'ntak ham puldan xoli;

Qoldingda o'g'ilsiz, endi bir boshla savolni,
Nasihah senga havola;

Top rizqning halolin,
Ey, boshi baloli,

Yig' kechmishni, qolni,
Mahol o'qimoqdan
Topmoq bu jalolni!..²

BILMAM NE KO'RIBDUR BIZNING O'G'LON O'QIMOQDAN?!

Bilmam ne ko'ribdur bizning o'g'lon o'qimoqdan?!

Ding bo'ldi qulog'im!

Jurnal, gazeta, har neni hayron o'qimoqdan

Qiynaldi ushog'im!

Aqlin oborib, bas ki, o'xshar kunda qaroga,

Yo rab, ne hamoqat!

So'z etmas asar, chora qoldi faqat duodan,

Tadbir ayla, o'rgat!

La'nat senga, ey iblis, seningdir bu jaholat,

Etding ne xiyonat!

Sendan tarqalibdir bizning uyda bid'at,

Ey moyai hiylat!

Tutsin, ko'rayin, ko'zlaringning oqu qarosin,

Ey hamsari badxoh!

Suvda cho'kmas, o'tda yonmas balosan,

Yoqsin seni Alloh!

Bu bola o'qitmoqqa etding meni targ'ib,

Xo'p aylading ig'vo.

Endi nedir fikring? Ishimiz bo'ldi bu tartib,

Yo'q chorasi aslo.

Hayhot ki, tadbir shu bo'ldi holi xarobga,

Zoil bo'ldi aqli.

Darsga, gazetga, maktabga, jurnalga, kitobga

Moyil bo'ldi aqli.

Yiqding o'yimni, aylading avlodimni zoye,

Ish o'tdi mahaldan.

Men anglamadim ilm nadir yoki sanoye,

Kechdim bu amaldan!

Istadimki u ham men kabi bir hurmatga yetsin,
Dunyoga belansin;
To qo'l kuchiga molik bo'lib shuhratga yetsin,
Ovoza kuylansin;

Bir vaqtidir bugun, bo'lsin Rustami davron,
Bir ot qozonsin;
G'orotlar etib toki topsin saru somon,
Bir neni-da topsin.

Puch aylading, iblis, bu go'zal, sodda javonni!
Tilbilmas o'g'il, voy!
Rangi sarg'aydi, qolmadi aslo yarim joni,
Bir kulmas o'g'il, voy!

Oh, noqobil o'g'lim, ne og'ir mashqqa tushibsan,
Koshki, kechsayding!
Foydasi yo'q, olma talab ishqqa tushibsan,
Bu g'amni ichsayding!

Ey, ikki ko'zim nuri, o'qimoqdan hazar etgin,
Solih valad bo'l, kel!
Ot uni, hunar o'rgan, sen meni baxtiyor etgin,
Ishda po'lot bo'l, kel!

Basdir, o'qiding, oz qoldiki joning ado bo'ldi,
Bu ishdan qo'l tort!
Yozmoq, o'qimoq boshingga badtar balo bo'ldi,
Yozishdan qo'l tort!

Ming ilm o'qirsan, so'z bilarsan – hurmating bo'lmas
Bu dorul jahonda;
So'z bahrida gavhar bo'larsan – qimmating bo'lmas
Bul xasta zamonda.

Yo'q, yo'q, boqdim fikringga, sendan o'g'il chiqmas,
Joyingmi jahannam!
Milt-milt o'qimoqdan, inson, bir tanga pul chiqmas!
Ming'irla damodam,
Ilm olgin har dam,
Bo'l qissaga hamdam;
Umring bo'ladir kam,
Dushman senga olam!..

MOHI KAN'ONING BOTAR, EY PIRI KAN'ON, G'AM YEMA!

Mohi Kan'oning botar, ey piri Kan'on, g'am yema!
To gulistoning bo'libdir baytul-ahzon, g'am yema!
Ey dili mehnatzada, shod bo'l, toshsin g'urur,
Kasbki, nomardlar qilar afkori vijdon, g'am yema!

Bo'lmadi maqsudingizday davru charxu kajraftor,
Qolmagaydir bundoq holat uzra davron poydor,
Qismatingdir aylamoq g'am kun ham tun nola, zor,
Ey ra'iiyyat, ey faqiru yo'qsil, dehqon, g'am yema!

Subhidamdan tur oyoqda, shomgacha chek zahmatni,
Kuchlilardan ham eshit har xil fahshu tuhmatni,
Sen sokin bo'l, aybi yo'q, qo'y, kuchli totsini lazzatni,
Qo'y, seni xor aylasinlar xonu ayon, g'am yema!

Ishla, qo'y, qadding bukilsin, ishla, taning terlasin,
Ishla, och qol, och bahoyim toq ayoling chorlasin,
Zulmdan faryodu dodlar etgan tiling g'o'ldirasin,
G'orat etsin kuningni mulla va boy, xon, g'am yema!

Ko'rgan bu umring og'irdir, benavo, ohu fig'on,
Bundoq pinhon sirlar bo'lmas senga hargiz bayon,
Mulla Nasriddin, "Lison ul g'ayb"ga bo'lding tarjimon,
Ruhi pokingdir senga har dam sanoxon, g'am yema!

QARILIKDAN SHIKOYAT

Afsus qaridim, hassam oxir tushdi qo'limdan,
Yuz hayf javonlik!
Zamon ayladi ojiz meni, qoldim amalimdan,
Chekdim ne ziyonliq!

Solganda ul yoshlikda kechgan kunlarni yodga,
Dardim bo'lar o'n qat!
Yo Rab, yetsaydim bir bor dunyoda murodga?
Hayhot va hayhot!

Soqol oqarib, bel bukilib, tinma zinoni!
Ovqatim bo'ldi talx;
Xotin ham yopar soqolimga kunda xinoni,
"Rishiki, barang alx..."¹

Yod bo'lsin u kunlarki, istagancha kezardim
Sozanda² Orug'nan;
Ming ojizu bechoralarning boshin ezardim
Tarsaki, mushtnan.

Bu sohada har lahza etib sa'i taloshni,
Sarvat qozonardim;
Tahsil aylabon qo'l kuchiga amru maoshni,
Davlat qozonardim.

Qo'lu oyoq sust bo'ldi endi qarilikdan,
Bir darddoshim yo'q!
Ko'rmasanmi ahvolimni, tushdim asovlikdan,
Faryoddoshim yo'q;

¹ "Rishi ki, barang alx" – soqqol ki, xinoga, rangga qoldi, ishing rasvodir (fors maqoli).

² musiqachi

Hech yerda sasim yo'q,
Otash nafasim yo'q,
Fikrimda ul yoshlik,
Boshqa havasim yo'q!..

BOKU QASHSHOQLARIGA³

Bu charxi falak teskari davron etar endi,
Qashshoq ham o'zin doxili inson etar endi.

Bo'lmas bu ki, har amrga bir g'orat etar endi qashshoq,
Davlatli bo'lgan yerda jasorat etar qashshoq,
Osuda nafas olmoqqa ham jur'at etar qashshoq,
Yoinki huquq uzra adovat etar qashshoq...

Bu charxi falak teskari davron etar endi,
Qashshoq ham o'zin doxili inson etar endi.

Qashshoq, menga bir so'yla, nedan hurmating bo'lsin?
Axir, ne sabab so'z demoqqa qudrating bo'lsin?
Qo'l tort, nechuk davlatlilarga xizmating bo'lsin,
Oz-ko'p senga berganlariga minnating bo'lsin!..

Bu charxi falak teskari davron etar endi,
Qashshoq ham o'zin doxili inson etar endi.

Davlatli omondir, o'zingni solma baloga,
Qashshoq so'zi haq bo'lsa-da, boqma u sadoga,
Yo'l berma nafas olmoqqa hargiz fuqaroga,
O'z sha'ningni puch aylama har besaru poyga!..

Bu charxi falak teskari davron etar endi,
Qashshoq ham o'zin doxili inson etar endi.

Aldanma, faqiming bo'lolmas aqlu zakosi,
Chun yo'qdir uning sening kabi libosi,
Yo'q sarvati, yo'q davlati, yo'q donu dunyosi,
Bor eski chorig'i, tag'in bir yetim navosi...

³ she'rning nomi Ozarbayjon tilida olan matnda "Boku falalarina"di

Bu charxi falak teskari davron etar endi,
Qashshoq ham o'zin doxili inson etar endi.

Istasang agar bo'lishni osuda jahonda,
Tokim bo'lmassan g'amlarga oluda jahonda –
G'arib yuziga boqma bu behuda jahonda,
O'z fikringni bil, bo'l tag'in osuda jahonda...

Bu charxi falak teskari davron etar endi,
Qashshoq ham o'zin doxili inson etar endi.

Ko'r millatning dardini, axtarma davosin,
Qo'l tutma yetimning boshiga, keskin sadosin,
Zinhor qo'yib dahrda bir xayr binosin
Yod aylama, shod aylama millat fuqarosin...

Bu charxi falak teskari davron etar endi,
Qashshoq ham o'zin doxili inson etar endi.

JAXD AYLA, SEN ANDOQ NAZARI XALQDA POK BO'L

Jahd ayla, sen andoq nazari xalqda pok bo'l,
Maxluqni inontir;
Hissiyoting olov bo'lsa, atvorda hok bo'l,
Yoq olamni, yondir;

Xalqning nazarin jalb ayla toatga,taqvoga,
Diqqat markazida bo'l;
Har hiylai fitnaga kir, albatta, rasvoga,
Iymonga ustun bo'l;

Sa'y aylaki, soqqol uzanib uch chorak bo'lsin,
Qalpoq unga nisbat;
Qursoqda bilursaki, o'n arshin kerak bo'lsin,
Tafsilga na hojat...

Qo'yma yerga tasbehni, qo'l tortma duodan,
Takbir o'qi doim;
Majlisda kamtar tut o'zingni, bo'l olijanoblardan,
So'z so'yla muloyim;

Ishda g'o'dayib mazhabu iymondan surunding,
Ko'p muhtaram bo'lding;
Endi nazari xalqda sen pok ko'rinding,
Ahli karam bo'lding;

Boshdin-oyoqqa amnu omon bo'ldi vujuding,
Zuhd ila bitishding;
Duo tilaguncha, hamon to'ldi vujuding,
Maqsudga yetishding!

Vaqt keldiki, endi etasan olamni talon,
Tut, qo'yma qochganni!

Hukm endi seningdir, yana ko'p ishlarga sarson
Qil mushkul ochganni;

Tul xotinga bedod ayla, ayla xiyonat,
Xavf etma ajaldan;
Makr bo'lsa, o'zing qil, o'qi shaytonga ham la'nat!
Shod bo'l bu amaldan,

Qo'l tortma makrdan,
Qaytma bu yo'ldan,
Iymonni bersang-da,
Berma pulni qo'ldan!..

ETDI BU FALAK HAR KIMGA BIR TAVRI YOMONLIQ

Etdi bu falak har kimga bir tavri yomonliq,
Yuz hayf, o'tgan kun!
Har bir ish uchun xotimabaxsh bo'ldi bu yorliq,
Bo'ldik yana mamnun.

Shukr ayladik Allohga, yetsa ziyon ham biroq,
Osuda biz bo'ldik.
Chaldi bizga bir o'zga kuy ila chirilloq,
G'amli kunga qoldik.

Na rahm aylar, sharm qilar, yig'ini anglar,
Bundoq falak bo'lmas!
Yo'q bundoq ikki tilli, yomon yuzli jafokor,
Bir zarra uyalmas!

Berdi bu hamma qo'shnilarga san'atu davlat,
Dunyo, sanga la'nat!
Saslandi, ketdik, siz yoting hammomda rohat,
Bizga bu zahmat!

Islom bolasi yotsin, oyog'inda falaqa,
Bu navdir ta'lim.
Ursin bularning boshiga ham mirzo tayoqda,
Biling uni olim.

E-voh, bu falak qo'ydi bizga luqmai hasrat,
Qoldik biz odamsiz!
Bermas tag'in bir parcha nonni topmoqqa fursat,
Ket, yot deya shamsiz!

O'z bilganini qildi musulmonlarga davron,
Qo'l ishdan uzildi.

Chaq-chaq boshin og'ritdi, boshin yanchdi tegirmon,
Ish masxara bo'ldi.

Bu charxi sitamkorning omon masxarasidan!
Sho'rlik, bolang o'lsin!¹
Boqdi bu musulmonlarga g'am panjarasidan,
Charxning yuzi do'nsin!

Avval bu falak jumladan olgandi yemoqni,
G'am kosasi toshdi.
Oxirda bizning boshimizga urdi to'qmoqni,
Dard boshdan oshdi.

Bir o'ris ko'rinsa bo'ldik xor yoninda,
Qo'ymiz, qurbonliq biz.
Kesmas so'zimiz bir puldir sardor yoninda,
Bandi nodonlik biz?!
Tangri bunga shohid –
Qo'yu qurbonliq biz...

**QO'ZG'OLMA, OMONDIR, BOLAM,
G'AFLATDAN UYG'ONMA!**

Qo'zg'olma, omondir, bola, g'aflatdan uyg'onma!
Ochma ko'zingni, xobi jaholatdin uyg'onma!

Laylay, bolam, laylay!
Yot, qol sokin, laylay!

Aldanma, uyg'oqlikda farog'at qandoq, hayhot!
G'aflatda yotganlar kabi lazzat shundoq, hayhot!
Bedor bo'lganning boshi salomat undoq, hayhot!
Yot boshingda, yot, bastari rohatdan uyg'onma!

Laylay, bolam, laylay!
Yot, qol sokin, laylay!

Ochsang ko'zingni, ranju mashaqqat ko'rajaksan,
Millatda g'am, ummatda kudurat ko'rajaksan,
Solgancha nazar millatda hayrat ko'rajaksan,
Ur boshiga uyquni, g'aflatdan uyg'onma!

Laylay, bolam, laylay!
Yot, qolsokin, laylay!

Bir lahza uyg'onguncha, qutqar joningni, uxla,
Tut nashani, mayl ayla nash'angni, uxla,
Ozgina so'ng "ber-ber"ga sol fe'lingni, uxla,
Yillarcha shior etganing odatdan uyg'onma!

Laylay, bolam, laylay!
Yot, qol sokin, laylay!

Ko'z nuridir uyqu, uni quvmagin ko'zingdan,
Yo'l berma, mabodo chiqsa bir on so'zingdan,

Ammo shunday uxla, hatto ket o'zingdan,
Ofoqni tutgan sho'ri qiyomatdan uyg'onma!

Laylay, bolam, laylay!
Yot, qol sokin, laylay!

TAHSILI-ILM

Tahsili ilm etmakim, ilm ofati jondir,
Ham aqlga ziyondir;
Ilm ofati jon ekani mashhuri jahondir,
Maorifi zamondir;

Otangning pandini eshit, ey g'o'r bolajonim,
Yoqma g'amda jonim!
Xush ul kasgakim, yel uchirib, tog'da cho'pondir,
Osuda hamondir!

Ilm ichra xato bo'lishin shundan bilarmankim,
Qilar nola har kim,
Ilm olganning kufri tillarda bayondir,
Takfirga nishondir.

Maktab senga xush kelmasin, ul joyi xatarnok,
Kirma unga biroq;
Maktab deganing qaydi tilu bandi zabondir,
G'oratkori jondir.

Siyohdon nedir?

Ul qalbi qora, huqqai dilxun,
Bo'lma unga maftun!
Oq kunlarni etma qora,
Alloh, omondir!
Bu rang yomondir.

Daftar nedir?

Ul nochorlarning hamdamu rozi,
Xavfga to'la yozuv;
Shoirarni telba etib, ovora qo'yg'ondir,
Bu matlab ayondir.

Ul boshi kesik qalamning tutma belindan,
Xavf ayla tilingdan;
Oxirda yoqar joningni, bir zahri ilondir,
Makri ayondir;

Qog'oz senga oq ko'rsatar o'z siynai sofin,
Tinglama lofin;
Ko'p tez qorayar qalbi, murabbiysi yomondir,
Bir olovda yon, tur.

Ul zohiri nurli, yuragi qora qalamdir,
Mirzolarga hamdamdir,
Qalbingda yotgan siringni bilganча yozgondir,
Ayyori zamondir.

Derlar o'qiganlar: o'qimoq yaxshidir, ammo
Bor bunda muammo...
Yaxshi nazar etsa-da, saranjomi yomondir,

Har odimi qondir;
Lag'lag'⁴, omondir,

Qizdirmali⁵, yon tur,
Sirtiq⁶, Mozalan⁷, dur!

Hop-hop⁸ tilga tushdi,
Ish mushkulga tushdi,
Chunki belga tushdi,
Endi palapondir...

⁴ Lag'lagi – "Molla Nasraddin" jurnalida asosan C.Mamatqulzoda ishlatgan yashirin imzodir.

⁵ Qizdirmali – "Molla Nasraddin" jurnalidagi she'rlarda M.H.Zeynalovning taxalluslaridan biridir.

⁶ Sirtiq – "Molla Nasraddin" jurnalida ishlatiladigan yashirin imzolardan biridir.

⁷ Mozalan – "Molla Nasraddin" jurnalida eng ko'p A.Haqverdiyev foydalangan taxallusdir.

⁸ Hop-hop – M.A.Sobirning eng mashhur taxalluslaridan biridir.

OTA NASIHATI

Basdir, ey o'g'il, bo'sh yerga bu qadar chopishma,
Qoning ado bo'ldi!
Kunduz, kecha shahd aylabon darsga yopishma,
Joning ado bo'ldi!

Bu shahr aro ko'pdir, ko'rarman, ilm o'qiganlar,
Ular ne topibdi?
Devonadir molini bu yo'lga qo'yganlar,
Go'yoki, yotibdi.

Ko'pdir zarari odam uchun ilm o'qimoqdan,
Sen eshit, aytay man:
Avval buki, maktabda bo'lur talx yemog'ing,
Ey diydasi ravshan!

Bir kun ko'zingning nuri ketib, ko'r bo'lajaksan,
Joning ham sog' bo'lmas;
Ranging sarg'ayib, oxiri rangpar bo'lajaksan,
Bag'ringda yog' bo'lmas.

Oxirda, tutoq, o'lmading universitetga ketding,
Qutqarding o'zingni;
Insof bilan ayt, bu ishni yaxshimi qilding?
Bir tut bu so'zingni!

Sen ham aytarsan, sotsialistman, yoki demokrot,
Bilmam nega dersiz;
Xalqning o'yini yiqdi chiqib bir necha badzot,
Oh, oh, e tayinsiz!

Har bir gado oz-moz o'qib, odam bo'libdir,
Rang-ro'yini bilmas;
Cho'pon-cho'liq o'g'li boy bilan hamdam bo'libdir,
O'z joyini bilmas;

Gohi shohga bir ta'na qilar, goh vazirga,
Voh, boq, turgin nari!
Gohi mulloga shak aylar, gohida pirga,
Kofir bo'lar bari.

Bundan so'ngra tovba qil, maktabga ketma,
Bir on dam ol, o'g'lim!
Hech boqma muallim so'ziga, hech amal etma,
Axir uyal, o'g'lim!

Chiq toqqa, toshga, yo'l kezibon g'oratga boshla,
Oxirda qochoq bo'l;
Sol bir xaltani bo'yningga, bu odatga boshla;
Hammolu g'amti bo'l,
Xalqdan tilamchi bo'l,
Har ishda sayoq bo'l,
Bor jonga ziyoni –
Mehnatdan uzoq bo'!!..

OH AYLAGANIM NASH'AI KALYON⁹ UCHUNDIR

Oh aylaganim nash'ai kalyoning uchundir,
Qon yig'laganim qahvai finjoning uchundir.

Va'z aylaganim hadyai ehsondan shundoq,
Undan g'arazim kissai hamyoning uchundir.

Sargashtaligim xirmoni bug'doylar uchun,
Oshuftaligim sarvatu somoning uchundir.

To'shak aylaganim siynami har kun qadamingda, –
Qosh qoqmog'im supradagi noning uchundir.

Bemor tanim kabobu bozbash¹⁰ alamidan,
Qoning suyarim do'lma, bodinjonning uchundir.

Og'zim to'ladir ne'mati firdavs deganda,
Likopchada qora ko'zli fisincann¹¹ uchundir

Vasf aylaganim zavq-la anhuri behishtni
Kavsar mazali sharbati rayhoning uchundir.

Ko'rdimki, palov pishmoqdadir, ochimdan o'ldim,
Bildim, bu tadorik shabi ehsoning uchundir.

Oh, bir bor ko'rsaydim seni, ey sevgili voris,
Maylim sen ila dasti zarafshoning uchundir.

Xonimlarga jon ber, ko'ngil, boqma fuqaroga,
Siynanda seni bog'laganim oning uchundir.

⁹ Kalyon – "kalyan" (ruscha), giyohvandlarning nasha chekadigan uskunasi.

¹⁰ Ozarbayjon oshxonasinga taalluqli suvli go'shtli taom.

¹¹ Ozarbayjon oshxonasinga taalluqli piyoz, go'sht, yong'oq, anor bilan pishirilgan taom.

Ohing sharori etmas asar bir kasga, Xo'p-xo'p,
Bu ot senga shundoq talashgan joning uchundir...

Yon, tinma, yo Alloh!
Qon, tinma, yo Alloh!
Haq so'ylamoq bo'lsang,
Do'n, tinma, yo Alloh!..

“HAYOT”NING “QO‘P-QO‘P”IGA JAVOB

Bu murg‘ak ki, nuri basaru shirai jondir,
Tobi tanu oromi dilu ruhi ravondir,

Ming zahmat ila o‘ylaganim toza javondir,
Yuborma buni maktabga, rahm ayla, omondir!

Qo‘y, ko‘chada noz ila xirom aylasin o‘g‘ling!
O‘zi sevgan amrga qiyom aylasin o‘g‘ling!

Bu bulbuli sho‘rida, bil, pokiza nafasdir,
Oludai g‘am etmoqqa moyili behavasdir,

Shunchalik ketib maktabga, bilganlari ham basdir,
Maktabdir oti, lek haqiqatda qafasdir;

Qo‘yma, kun tug‘ilganda maqom aylasin o‘g‘ling!
Tongdan bul vayronada shom aylasin o‘g‘ling!

Maktabga borib darsin o‘qiganni ko‘rarsan,
Nutqi buzilgan toza javonlarni ko‘rarsan,

Jismda qotib qolgan ul qonlarni ko‘rarsan,
Orifsan, o‘zing yaxshi-yomonlarni ko‘rarsan,

Achinma, ketib fikrin unda xom etsin o‘g‘ling!
Umrin g‘ami ilm ila, bas, tamom etsin o‘g‘ling!

Bovar etolmam ilmdan bo‘lsin farah tortiq,
Ilm ortiq bo‘lganda, bo‘lar g‘am ham ortiq,

Istarsan, agar o‘g‘ling etsin kasbni ko‘p xor,
Ham sarvati zoye bo‘lar, ham mehnati bekor,

Targ'ib ayla, bu kasbni harom aylasin o'g'ling!
Bir nom chiqarib, shuhrati tom aylasin o'g'ling!

Bechora kishi, qamoqqa boshin halok etur,
Axir, menga bir so'yla, ko'ray ilm o'zi nedur?

Bilmoq ne kerakkim, bu orifdur, bu-da boydur?
"Havvaz", so'ra "hütti", bu nima xuydir, u nima ro'ydur?

Qo'y, pul qozonib, sadri maqom aylasin o'g'ling!
Boy-xonlar ila daxli kalom aylasin o'g'ling!

"Gop-gop" kabi befoyda ahli qalam bo'lma,
Bo'l "Bashuqapazli", vale "Bidardü" "Qam" bo'lma,

"Qızdırmalı" bo'l, "Tashnalab"u "Didanam" bo'lma,
Mulla Mozalan"¹²larga uyush, muhtaram bo'lma,

Qo'y, "Xo'p-xo'p" bo'lib, shuhrati tom aylasin o'g'ling!
Kasbin tashlabon, she'rni davom aylasin o'g'ling!

¹² *Gop-gop, Başuqapazlı, Bidard, Biqam, Qızdırmalı, Taşnalab, Didanam, Molla Mozalan* — "Molla Nasraddin" jurnali va "Hayat" gazetasidagi yashirin imzolardir.

XONIMCHALARGA OID

Ey gul, ne ajab silsilai mushki taring bor,
Ohu nazaring bor.
Voy sarv, ne xush jon oluvchi g'amzalarining bor,
Ham ishvalaring bor.

Aldadi yoshlarimizni nozu karashmang,
Feruzarang ko'zing.
Xiromon sochingda ne balo talxi baring bor,
Zahring, shakaring bor.

Boshdan oyog'ing shahd kabi sofsan, ey sho'x,
Shaffofsan, ey sho'x!
Ammo arining nishi kabi nishtaring bor,
Inja kamaring bor.

Vatan javonlari sadqa etar vaslingga jonin,
Ham ruhi ravonin.
Hatto keksalardan necha baxt beraring bor,
Yaxshi xabaring bor.

Etding sochingni "jingalak", surding yuzga "rumyana" –
Javlon ayla, javlon!
Bir uy ne munosib senga, har uyda yering bor,
Har uyda ering bor.

Undoq domaning, tojirlarga ishqing asar etdi,
Telbavor etdi.
Omilarga tujjordan ortiq asaring bor,
Fathing, zafaring bor.

Maktablar ichra emas suhbati ro'ying,
Kayfiyat o'ying.
Ishq g'ami darsin o'qigan ming nafaring bor,
Oshuftalaring bor.

Kavkazli musulmonlar etarsa sen-la kayf,
Fikr etma ajoyib.
Eronli musulmonlardan bir qonjigaring bor,
Ming darbadaring bor.

Tashvish qilmaki, mayxonada ko'p senga oshiq,
Diydoringga mushtoq.
Masjidda yana bir necha jon xunjigaring bor,
Sho'ridasaring bor.

Bilmam ne afsun aylading, ey fitnai ayyom,
Kuydi senda islom?!
Har shaharda, har go'shada, bas, jon olaring bor,
Dil beraring bor.

Oshiq axtarib olamni sayr aylading ammo,
Xayr aylading ammo;
Bir sovchi bilan er qilsang, zararing bor,
Xavfing, xataring bor.

Har xomtama oshiq ila ulfating bo'lmas,
Unsiyating bo'lmas;
Bori yo'q etar sarxushga nazaring bor,
So'ngra hazaring bor.

Gavhar sochilar, zar sochilar, yor, yo'lingda,
Dildor yo'lingda.
Ey, o'ylarsen, sening shundoq guharing bor?
Voh, kon, zaring bor!

Xo'p-xo'p, dema bexud ki, men kuydim u nigorga,
Boq ahli diyorga.
Ey g'ofil, o'zingdan nechuk xabaring bor!
Xunobi taring bor,

Darding, kadaring bor,
Ko'p dardi saring bor,
Bu ko'hna boshingda
Yangi xabaring bor!

Millat shunday botdi,
Ummat bundoq yotdi,
Tur, so'yla, ey ahmoq,
Toshni kim uyg'otdi?

Ko'z och, xataring bor!

JAVOBLAR JAVOBI

Ilm oyinai surati hol edi, nedan bas,
Ochsam-da, arvoonga misol edi, nedan bas,
Ilm ila vatan mukammal edi, nedan bas,
Tahsili adab, kasbi kamol edi, nedan bas,

Millat iymonasi bu go'zal rutbaga do'ndi?
Afsus, "Hayat" esa momot bo'ldi, yopildi!

Ilm edi agar baxsh etgan insonga sharofat –
Millat ne sababdan unga ko'rsatmadi rag'bat?
Islom ulamosida gar bo'lsaydi layoqat
Rusni o'qiganlardin nuchun etdilar nafrat?

Bu nafratni har kun ko'rib, axir, uyaldi,
Afsus, "Hayat" esa momot bo'ldi, yopildi!

May nash'asini zavq bilar, jom ne bilsin?
Ruh anglaganin lazzati akrom ne bilsin?
Ustozning ishin, ishlaganin xom ne bilsin?
Ilmning, hunarning qiymatin islom ne bilsin?

Ketsin qaboga qo'shnilar, islom chopildi,
Afsus, "Hayat" esa momot bo'ldi, yopildi!

Qo'y, qo'shnilar olsin ming turli favoid,
Qo'y, qo'shnilar etsin holga chorai sharoit,
Sen so'yla, gazetdan ne bo'lur bizlarga oid,
Shundoq ikkini bir qilgin, qo'yma undoq zoye,

Islomda bilmoq, o'qimoq ziyoni zildir,
Afsus, "Hayat" esa momot bo'ldi, yopildi!

Ag'yorlar endi senga foiqmi, yo yo'qmi?
Islomini mahv etmoqqa shoiqmi, yo yo'qmi?
Ayonu imom millatga loyiqmi, yo yo'qmi?
Shundoq amaling qat'iy to'qmi, yo yo'qmi?

Chun munosabat uzish o'ti har go'shada yondi,
Afsus, "Hayat" esa momot bo'ldi, yopildi!

Gapirish bilan amal ochmas, ishga g'ayrat kerak bo'lsin,
Millat cho'ntagin ochmoqqa himmat kerak bo'lsin,
Ming ilm demoqdan ham hamiyat kerak bo'lsin,
So'zdan ne bitar, ishda haqiqat kerak bo'lsin!

Haqsizlikni har kunda ko'rib oxir uyaldi³,
Afsus, "Hayat" esa momot bo'ldi, berkildi!

Og'ritma ortiq boshingni, mayl etma ilmga,
Yo'q vaqtini sarf etma kamolotga, rusumga,
Har kas onini kutmoqdadir, boqsang umumga,
Xarj etsa agar do'lma, bodimjonga, luqumga;

Xo'p-xo'p, yemoqqa, ichmoqqa bu qavm yaraldi!
Afsus, "Hayat" esa momot bo'ldi, yopildi!..

BOKU PAHLAVONLARIGA

Ko'nglim buzilar ko'chada javloningni ko'rgach,
Nutqim tutilar harzavü hadyaningi¹³ ko'rgach.

Jonim uzilar qo'ldagi qalqoningga boqib,
Qalbim taloshar beldagi patroningni ko'rgach.

Boqqanda revolveringga andomim bo'lur sust,
Bag'rim yorilar xanjari burtoningni ko'rgach.

Tafriq etolmam: mastmi, hushyormisan sen, –
Mastona ravish, mashqi parishoningni¹⁴ ko'rgach.

Tushding lotuluq¹⁵ mashqiga, islomga qayishma,
O'ldur qay yerda bo'lsa, musulmonini ko'rgach.

Qo'y, bo'rkingni ko'z-qoshing ustiga, yurish,
O'zing kabi bir lotiyi-maydonini ko'rgach.

Mast bo'l kecha-kunduz, ne bilay, yot qay yerlarda,
Yum ko'zingni, xonai vayronani ko'rgach.

Besoqollar² ila kayfingni qil bog'da, chamanda,
Bir boqma qardoshing ahvoli – jigar qonini ko'rgach.

Goh “skoroxod” chekmam, gohi hey “lakeron”ni,
Shundoq kecha-kunduzda xiromoningni ko'rgach.

Bor-yo'g'ingni sarf ayla xonimlarga, shundoq
So'y hamsari mazlumi nolonini ko'rgach.

¹³ Behuda gap, bema'nilik, yolg'on.

¹⁴ Dastlabki to'rt nashrda “yo'yi parishoningni” deb berilgan.

¹⁵ Lotu – firibgar, qallob, l o'ttibaz.

Kul, kul ki, yoshdiansan,
Sharabkhori-jahonsan,
Sarxushlarga jonsan,
Hamon kulajaksan.
Vaqtiki, qariding,
Soqolni tushga solding,
Xun kunlarga qolding,
Shunda bilajaksan!..

OTGANIMIZ TOSH EDI DA'VO KUNI

Otganimiz tosh edi da'vo kuni,
Tutardik qo'lda xarsang g'iju g'ij!

Har kasga tegsaydi, etardi hamon
Bir necha kun ohu fig'on, "ufu-uf"!

Malham olardi, bitardi yara,
O'zda qolardi yana jon soppa-sog'.

Endi to'pponchadir, turib boshida,
Nogoh bo'lar alvon rang qon – "part"u "part"!

Shunda ko'rursan, yiqilib yonma-yon
Bir nechta navrasta yoshlar "la-la-lay"!

"Suf" bunday davronga ki, badtar bo'lur
Sayri falak, davru zamon yilma-yil!

Millati islom qirar bir-birin,
Alloh, omon, bu ne yomon "qiru qir"!

Qardoshga boq – qardoshini o'ldirar,
Vahshiy bo'ldi ahli jahon sar-basar!

Millatni ko'rganda bundoq harju xarj,
Ko'nglim bo'lar to'p-to'la qon qatma-qat.

Bundoq ish ketsa, Boku qo'ldan ketar,
Qolmas bu ma'voda omon hech, hech!

Borni, xudoyo, o'zing isloh qil,
Aylasinlar keksa-yu yosh sulh, sulh.

KO'PNI KO'RGAN KAMPIRNING QIZLARGA NASIHATI

Qari momoning so'zlarini dema yomondir,
Jonim, ko'zim, oy qiz!
Har kalomi ming La'li Yaman, durri Adandir,
Angla so'zim, oy qiz!

Ko'p umr kechdi, ko'p hunar ayladim isbot
Bu dorul jahonda.
Ming xiylalarni qat-qat bosdim siynamga bot-bot
Bu xayli zamonda.

Ming yil senga naql aylasam makri nisoni,
Tugmas, oz bo'lmas.
To'ldirsam agar makrila atrofuh jahonni,
Bir bo'sh yeri qolmas.

Jodu ham qo'limdan keladi, jin ham qutqarmas,
Afsunimga boq-boq!..
Men aylaganim makrni shayton ham qilolmas,
Valloh va billoh!

Farishta monandsan ki, bu kun fayzu huzurim
Bo'ldi senga qismat.
Ol so'zlarimni endi sen, ey ko'zdagi nurim,
Qo'yma kecha fursat.

Avval bu qadar bil ki, vafodor er bo'lmas, –
Oqil bo'lar bo'lsa;
Bir er ki, vafodor bo'lgan olamda topilmas, –
Johil bo'lar bo'lsa;

Zinhor vafu talab qilma er deganingdan,
Hushyor bo'l, omondir!

Osuda xayol bo'lma bu er deganingdan,
Uch-to'rtning oluvchidir.

Qirq yil etarsan bir kishi amriga itoat,
Manzur deb bilmas:
Vaqt kelar, qariysan, bo'ladi boshqa bir avlod,
Boqmas senga, kulmas.

Er dardu g'amin chekma, sen o'z holingga yig'la,
Ey, joni jahannam!
Sarrishtai tadbiringni xilvatda yashirgin,
Qil ko'nglingni xurram.

Toinki hushyor, hazar et er deganingdan,
Er zulmi yomondir!
Chun uxladi, qo'l soling cho'ntagina oltin deganingdan,
O'z rangingni yondir.

Fursat ki, bo'lur – chehrangni bo'ya har kecha maxfiy,
Qochoqlik o'rganing!
To bilmoqqa shayton ham keltirding necha maxfiy,
Ayyoralik o'rganing!

Chun subh choyin ichdi kishi, chiqdi kanorga,
Bedard, beg'am bo'lding;
Ochildi boshing, endi qil o'z dardingga chora,
Bonu haram bo'lding;

Bir Xonsanam bo'l, yog', guruch, bol, choy, shakar bo'lsin,
Gulqand bor uyda;
Yana nelar qolsa, unga ham xushxabar bo'lsin,
Harchand bor uyda.

Yubor bolani, Shahzodani ayla xabardor –
Kelsin holi-xilvat;

Kelganda keltirsin necha jononlarni zinhor,
Qur majlisi ishrat.

O'choqqa qo'ygin qasqonni, qaynat samovarni,
Chol nayni, iboli;
Mehmonlarga hozir ayla ming turli nahomi;
Ber kulcha, zardoli,
Ham qaymoqni, bolni.

Er fidolik etsin,
Har kun ishga ketsin;
Bo'lma unga hamdam,
Joni bajahannam!
Hech chekma malolni,
Qur majlisi olni,
Buzma jalolni,
Oy boshi baloli!..

BOLALARGA

Ey millatning umidi, dilu joni, bolalar!
Otajonlarining sevgili jononi, bolalar!

Onalaringiz berdi sizga mehru muhabbat,
Og'ushu shafqatda sizga baxsh etdi rohat,
Otalaringiz xarjingizga berdi kafolat,
Alminnatu lilloh, sizga yor bo'ldi saodat,

Bo'ldingiz -ku bir uyning o'g'loni, bolalar!
Osuda kezing endi bu dunyoni, bolalar!

Siz sarv kabi yuksak bo'lib bo'y otdingiz,
Yillik bechadek qichqiradi xalqni uyg'otdingiz,
Shod bo'ldi ota, onangiz – bu bo'yga yetdingiz,
Yetar sizga gahvorai noz ichra ki, yotdingiz,

Endi qo'ying yostiqni, uyquni, bolalar!
Ham tark aylang xonai vayronani, bolalar!

Vaqt bo'ldi, chiqib ko'chada javlon etasiz siz,
Har yerni kezib, sayron etasiz siz,
Jangu jadalni qudrati talon etasiz siz,
Har yo'lga kirib, olamni vayron etasiz siz,

Kunda otasiz bir necha patronni, bolalar!
To o'rganasiz shevayi da'voni, bolalar!

Vaqt keldi, havas etmadingiz maktabga, darsga,
Ta'lim olasiz har neki, olamdagi qo'rsiga,
Xayrni tashlab, ahd etasiz zararli hisga,
Moyil bo'lasiz har ishgakim, fitnaga, tersga,

Odat qilasiz harzavū hadyani, bolalar!
Siz naylagaysiz maktabni, mulloni, bolalar!

Vaqt bo'ldi, urib yiqmoqqa mushtoq bo'lasiz siz,
Uyda kerak bo'lganda, qochoq bo'lasiz siz,
Ham otaga, ham onaga oq bo'lasiz siz,
Mujmalmiyalar to naqadar sog' bo'lasiz siz,

Har kun tuyasiz onai nolonni, bolalar!
To 'uf' demoqqa qolmagay imkoni, bolalar!

Har istaganing bo'lmasa hosil padaringdan,
Ur, yiq, tala, to qo'rquvga tushsin zararingdan,
Erk ber og'zingga, chekinma hunaringdan,
Bechora xolos bo'lmoq uchun sho'ru-sharindan,

Chiqsin joni, sotsin idish-qozoni, bolalar!
Naylar tag'in sarvati somonni, bolalar!

Basdir ki, o'g'il sohibi tushkun padar bo'ldi,
Xayr o'ldi ajab, oqibati bexayr bo'ldi,
Ko'z nuri hisob aylagani dardisar bo'ldi,
Zahmatda mehnat bergani jumla beyhuda bo'ldi;
Na bo'lmadi tokim, qutqarsa jonni, bolalar!
Na topmadi o'z dardiga darmonni, bolalar!..

MEN BILMAS EDIM, BAXTDA BU NEKBAXT BO'LARMISH

Men bilmas edim, baxtda bu nekbaxt bo'larmish,
Izzat chevrilib, oxir bundoq bir zillat bo'larmish,
Charxning, ajabo, sayri ham ming qavat bo'larmish,
Millat uyg'onib, tolibi hurriyat bo'larmish,
Millatda, yohu, shundoq bir g'ayrat bo'larmish?!

Yolg'iz, ne deyin, ketdi mening millat qo'limdan,
Tuproq boshimda, chiqdi butun izzat qo'limdan!

Tabrizda gar bo'lgan edim juma imomi, –
Sirli emas, yaxshi bilar el matlabi komni, –
Pul ila sotib olgan edim men bu maqomni,
Ag'dargan edim o'zimga filjumla avomni,
Qul etgan edim shaharda har pishgani, xomni,

Voh, men ne bilay subh o'tib, shom bo'lar erkan,
Eronda ham hurriyati islom bo'lar erkan?!

Tadrij ila olgandim qo'lga shuncha qisloqi,
Bir parcha patir asiri etgandim elatni,
Orttirgan edim dalani, yilqini, otni,
Ranjbar aylamishdim o'zimga cho'lchiqinni, tati,
Darkor edi xayringa umumning harakati,

Birdan-birga ketdi hamma koru borim, ey voh!
Chiqdi boshga sarvat qazongan qo'llarim, ey voh!

Tabrizda rohat qilib, osuda yurardim,
Mo'minlarni har tuhmatga bo'lsa-da qo'yardim,
Har ahmoqni, xomni qo'zi sifatida so'yardim,
Haq so'z aytganning jonin olib, ko'zin uyardim,
Ne qilsam qilardim, qancha rang bo'lsa bo'yardim,

Yuz hayf, go'zal hukmi shariat talaf bo'ldi!
Asosiy Qonun ham bir to'siq, hadaf bo'ldi!

Bilmam, arilar manziliga kim cho'p uzatdi,
Yillarcha g'ofillikda yotgan xalqni uyg'otdi,
Fitna niholin ekdi, uyim g'amlarga botdi²,
Men qancha yugurmay, xalq gul-butoq otdi,
G'araz ahli o'z istagani matlabga yetdi;

Ahkomi shariat yana bir kor ko'rarmi?
Bundan so'ngra bug'doy ham ombor ko'rarmi?

Lol bo'lsa nedir Mirzo Javod¹⁶ning tili, ey kosh!
To og'zin ochib ayladi har sirli so'zni fosh!
Bir yonda yig'ar Mirzo Husayn¹⁷ boshiga yo'ldosh,
Jig'-mig' qilib oxir boshimga soldi-da bir tosh,
Tabrizda to bo'ldi barangixta urishish,

Endi nazaru xohishi ahli hasad bo'ldim,
Bir dardkashim bo'lmadi, xaric-balad¹⁸ bo'ldim!

Devona qilibdir meni Tabriz xayoli,
Majlisda tavozedagi ta'zim xayoli,
oshxona hidi, sufra g'ami, dahliz xayoli,
Sadri guruchnin yoqimli hidi¹⁹ xayoli,
Sharbatla to'la kosai-labriz²⁰ xayoli,

Bir bor u go'zal kunlarni, yo rab, ko'rarmanmi?!

¹⁶ Mirzo Javod – Tabrizda anjuman a'zosi bo'lib, inqilobiy nutqlari bilan tanilgandi.

¹⁷ Mirzo Husayn – O'sha paytda Tabrizda anjumanning faol a'zolari biri bo'lgan.

¹⁸ surgun qilingan

¹⁹ shakarli suv

²⁰ to'liq

Bu xom xayolni etib, oxir o'larmanmi?!
Yo rab, zora bir bor etsam ul shahrni ziyorat,
Noz ila xirom qilsam, – orqamda jamoat!
Ko'rganda meni yo'l bersa bu ahli viloyat,
Ta'zim etsa, boshin egsa, qo'lin tutsa millat,
Bir kimsada bir so'z demoqqa bo'lmasa jur'at,
Ayonlarni tindirsam etib faxru mubohat;

Hayhot va hayhot va hayhot va hayhot!!!
Ket yot va ket yot va ket yot va ket yot!!!

HAR NE BERSANG, BER, MABODO BERMA BIR DIRHAM ZAKOT

Har ne bersang, ber, mabodo berma bir dirham zakot,
Qo'y, ochidan o'lsa, o'lsin benavo kentli va yot.

Har ne tuz bersang, ber, o'g'lim, burchingni berma tamom,
Har na olsang, ol, azizim, olma kosibdan salom.

Har ne qilsang, qil va lekin etma maydon istinob,
Har ne tutsang, tut va lekin tutma bir kori savob.

Har ne cheksang, chek, vale xijolat qabhdan,
Qayda yotsang, yot, uyg'onma, turma hargiz subhdan.

Har yerga kelsang, kel, ammo kelma darsga, maktabga,
Har kasga dil bersang, ber, ammo dil berma dinga, mazhabga.

Har ne cheksang, chek, birodar, chekma tuz mezonini,
Chekma sen millat g'amin, chekma, chek nasha kalyonini.

Boqmasang nochorga, boqma, boqma, boq lo'batlarga,
Kelmasang iymonga, kelma, kelma, qol la'natlarga.

Bo'lmasang bir xayrga bois, bo'lma, bo'l bois sha'rga,
Etmasang imdod, etma, et sitam ojizlarga.

SHUNDOQ BILARDIM KI, YANA SUBH BO'LDI

Shundoq bilardim ki, yana subh bo'ldi,
Murg'i sahar shu bir og'iz gaplashdim.
Tosh sindirdi oxir bolu parimni,
Gapirmoqning hosilini angladim.

Ovchi fazoda ko'radi boyqushni,
Sahnada qaqillarman endi men.
Bir on meni urma, omon, bag'ritosh!
Rahm ayla, inqillarman endi men.

Ey varraklar, meni qo'rqitmangiz,
Men sizga tark etganman samoni!
Sayr aylaysiz, toza havoda uchingiz,
Men ham kezay sahnachai xonani.

Yig'lamangiz, yig'lamangiz, ko'chalar,
So'zlamayman, so'zlamayman hech endi!
So'zlamoqni sizga berdim endi men,
Gapirmayman: anglamayman hech endi!..

EY FALAK, ZULMING AYONDIR...

Ey falak, zulming ayondir,
bu nechuk davru zamondir
ki, ishim ohu fig'ondir,
meni yondirma, omondir,
ko'zimning yoshi ravondir,
yuragim to'p-to'liq qondir,
barcha g'amdan bu yomondir

ki, necha ahli qalamlar,
tashlabon jonimga g'amlar,
qorishar dardga motamlar,
yurakda ingrar yaramlar,
gazeta, jurnalda bu kufru bezamlar,
necha jur'atli raqamlar
yozib islomga sitamlar,

aylarlar ki, kerak olami islomda,
har o'lkada, har shaharda,
dinoru dirhamlar sochilib,
maktabi nisvon ochilib,

qiz bolalar maktabda hozir bo'larlar,
ilmida mohir bo'larlar,
fazlda bohir bo'larlar,
boshdan-oyoqqa degaylar "tur",
ketarlar maktabga "yur-yur",

bitarlar shevai bid'at,
o'qirlar donishu hikmat,
olarlar darsi tabobat,
bilarlar jumla kitobat,
etarlar yozmoqni odat,

ketar ismat,

botar iffat...
omon, ey voh!

Ey Alloh!
Bu qavm bo'ldi ne gumroh!
Bu ne shevai muboh!
Bu ne zumrai badxoh!

Solib urish olamga bebosh,
bular lol bo'lsaydi, eh, kosh,
tushsa boshlariga tosh!
Xudoyo, bu ne guftor,
ne raftor,
ne murdor,
ne beor,

fanga ko'ra bizga zarba aylamoq
fikriga omoda bo'lalar bu choq!
Qizga lozimdir agar bilmoq:
u ham uy ishi,
bichish-tikishi,
kir-chirni yuvmoq,
jun taramoq,
to'n yamamoq,
hovli sahnini supursin,
ko'rpani qavib o'tirsin,
ishi tokbarg, karam do'lmasi,
novvot holvasi, ot qazisi,
yo loviyali osh, bir yana tandir lavashi
pishirmoqdan iborat

ki, agar bularni ham bilmasa,
ayb aylamas,
ammo qizga eng lozimi
bir, ikki, uch masalani bilmog'idir,

bilsa, bo'lar amrga kifoyat:
biri uldir ki, kelin borgan uyida
qaynota, qaynona poyida
poyandoz bo'lsinki,
unga so'z demoqqa
bir kimsa ham etmagay jur'at,
biri-da qayni ila sohibi mabayniga
bir tafovut hodisasi bo'lsa,
unga doir etiladigan xiylat
ui, besh-uch kunda ko'p yildan
erishilgan bu qadar mehru muhabbat
bo'lar tabdili adovat;
biri, ham nihoya, katta muhim damdabacaning²¹,
ham xoxunun,
xortdanin²² otlarini bilmoqni
harakat ila ado etmoqni o'rgansa,
naqadar foydasi bor bu ishning gar diqqat bo'lsa
ki, agar yig'lasa yoinki
bir dag'allik qilsa bir og'ir, nihoyat,
onasi so'zlasa bu otlarni sevintirar avlodini,
rohat ko'rar va qolar aqli salomat,
boshiga kelmas malomat...

Budir olami nisvon!
Budir holi musulmon!
Kerakdir etmoq maxdud
O'z avlodini inson!

Bil, ammo, holingga qonma!
Ishonmasang, ishonma!
Huzurlan amalingdan,
Uyalmasang, uyalma!..

²¹ olobo'ji

²² arvoh

NE BO'LUR SHIRINMAZOQ E TSA BUL HALVOYI HURRIYAT

Ne bo'lur shirinmazoq etsa bul halvoyi hurriyat,
Yesam bir luqma undan, so'ylatsa savdoyi, hurriyat!

Degin, xayr bo'lsin, tush ko'rdimki, bir daryo kanorida
To'kmishlar yonma-yon, qat-qat, butun layloyi hurriyat;

Yig'ib ham to'ldirurlar kissa-cho'ntak, bog'lalar mahkam,
Urullar talla²³, tog'dan ham oshar baloyi hurriyat.

Bas, ey, ko'pdan beri shavqinda edim men bu holvaning,
Dedim, yoron, ne bo'lur bering menga bir poyi hurriyat!

So'zim xush kelmayin taslimdor, so'yladi: "Yo'q bo'l!
Bu ko'toh qo'l bilan termassan xurmoyi hurriyat?"

Bilmaysanki hech, bu dilbar bugun Eronga maxsusdir,
Nomahramsani, bo'lmassan shohidi zeboi hurriyat?"

Ko'z yosh to'kib, mahrum bo'lib, bir yonda aylandim;
Olib bir kemani to'ldirdilar toy-toyi hurriyat.

Hushtaklar chalinib, kema ravon bo'ldi, boqardim men,
Jo'nab ketardi olisga zavraqi daryoi hurriyat.

Ki, nogoh bir qora bayroq ochildi dor yog'ochinda,
Yozilmish unda bir xati musibatgo'yi hurriyat;

O'qirkan xatni, ma'lum bo'ldi: kema g'arq bo'lmish,
Qoldi daryoda hayron g'arq bo'lib da'voyi hurriyat.

²³ tepalik qurish

Po`rtana mavjlar har yondan yaksar hujum aylar,
Ko`rdi mavjlari kemadan chiqdi: voy-voy, hurriyat!

Bu sasdan seskanib qalqdim, shoshilib soatga boqdim,
Hali ko`rdimki, kechadir, so`yladim: lay-loy, hurriyat!..

NAFSNING G'ARAZI, AQLNING MARAZI

Ey nafs, farz bo'lganim uchundir bu niyayishing,²⁴
Doim etmog'im kerak kecha-kunduz sitayishing,²⁵
Dinim va mazhabim, amalimdir namoyishing,
Shunda nedir bu yo'lda menga, so'yla, xohishing?

Ifayi-amri-vacibul-izaning²⁶ aylarman,
Mendan amin bo'l, olamni qurbon aylarman!

Gar bo'lmasan bir ishda rais – aylarman fasod,
Mehru vafoni tark etarman, boshlarman inod,
Sa'yim-da firoqqa aylanar va'zi ittixod,
Bir to'da shaxslar menga etmasa itoatkorlik,

Men ozbayman²⁷, itoati farmoning aylarman,
Mendan amin bo'l, olamni qurboning aylarman!

Bir shaxsin bo'lsa aqli agar ming mening qadar –
Hech bo'lmasman rizo olsa tahsin mening qadar!
Ko'rsamki, xalq etar uni ta'yin mening qadar,
Bir hiyla aylarman – etolmas jin mening qadar...

O'ylamaki, makru xiylada nuqsoning aylarman,
Mendin amin bo'l, olamni qurbon aylarman!

Taxti rayosatimda ravon bo'lmaguncha kor,
Yo bo'lmaguncha qabzai hukmimda iqtidor,
Bir amiru xayrni istar esa kim ki, intizor –
Jur'at-la aylarman uni darhol toru-mor,

²⁴ ta'rif, madh

²⁵ ibodat qilishing

²⁶ muhim buyruqlarni bajarish

²⁷ haqiqiy janob, jasur

Shaxsiy g'araz-la jumlanı hayronıng aylarman,
Mendan amin bo'l, olamni qurboning aylarman!

Bir ish ki, foydam bo'lmasa, anjomga bermasman,
Ming yalang'och bo'lsa ham, birini jomga bermasman,
O'z sha'nu johimni butun islomga bermasman,
Dardi vatan-la men seni talonga bermasman,

Ahli diyorni zulm ila giryonıng aylarman,
Mendın amin bo'l, olamning qurboning aylarman!
Chunkı muazzız bo'lmoqqa ko'pdir tafakkurım,
Amsaling ehtıromıga ortar tahassurım,
"Men", "men!" demoq-la jumla bilar bor takabburım,
Bo'lsa ne bo'lur necha bulag'aya²⁸ tashakkurım,

Ular-la vaslı rishtai paymonıng aylarman,
Mendan amin bo'l, olamni qurboning aylarman!

Bir kun kelar, ular ham bilar xıyonatım,
Mendan nafratlar ila qochar jamoatım,
UUnda yaqın qo'par o'z boshımga qıyomatım,
Ortar g'amım, ketar farahım, shonu shavkatım,

Ahdni buzıb, garchand men isyonıng aylarman,
Ey dod, haray²⁹! Ne nav ila samanıng³⁰ aylarman?!

²⁸ mukammal, ta'lim olgan inson

²⁹ dod-faryod, ah-vah

³⁰ mulk, boylik

EY AZIZIM, XALAFIM...

Ey azizim, xalafim,
izatu obro'yim, sharafim,
ruhi ravon,
munisi jon,
ta'bi tovon,
yangijovonim ki,
o'n yildan beri umri girihbonimni,
yolg'iz demasman, dinimni, iymonimni,
insofim, vijdonimni,
irfonimni,
ham jonimni-da,
jumla qo'ni-qo'shnimgina emas,
el ham bilur ki, senga
vaqf aylabon shomu sahar,
har ne qadar,
ranju kadar,
xayru zarar,
fitnai sar sendin o'tar
davru qadardan yetisha bilursa menga,
jonimga minnat-la qabul qilib,
shundoq otalik haqqining rizosi uchun,
mehru muhabbat-la,
ne izzat-la,
ne holat-la
senga tarbiya, ta'lim etarkan,
sarvqading tiklaganman,
jonu dilimdan seni ko'p istaganman,
bir pulga qimmat ahmoq bo'lganman,
o'z ko'zimning nuri bo'lgan
sevgili avlodimni tinimsiz
dakki va tazyiq aylagan
johilu gumroh otalar

bir seni zindoni darsda muqayyad aylabon,
ilmu maorif deyilgan bo'sh,
abas,
insonga noloyiq ishlar ila
fikringni, ham aqlingni,
viydoningni mahdud aylabon,
ruhingni injitmagayman,
zahmatingga botmagayman,
ko'chada, bozorda
o'z qasdingga iqdom etib,
har kunni bayram etib,
kunlarni oqshom etib,
istaganigni namoyon aylab,
kezmog'ingga rozi bo'lib,
men seni bir san'atga ham qo'ymaganmanman,
har kecha har yerda mehmon qolmog'ingni,
zavqu safo olmog'ingni,
sumay, karnay chalmog'ingni istaganman,
o'z boshinga erkin qo'yganman,
hamd Xudoga ki,
bo'lding shundoq quvvatli,
muhabbatli,
shijoatli javon,
kelbati polvon,
orzui jonon,
vaqt u zamondir ki, tag'in bundan
shundoq bir nom chiqarib,
ish bajarib,
yilqi quvib,
mol oborib,
dunyoda qiyomat qo'porib,
yo'llarni chang-dud aylabon,
olamni mahdud aylabon,
hosili maqsud aylabon,
sen meni xushnud aylabon,

o'g'ri-yu makkor bo'lasan,
yo'l yurasan,
el ko'rasan,
garchand qarilikda javobi bordir,
ammo uni o'ylab o'tirma
aslo ki, tutilsang,
qo'linga tushsang ham
tarahhumlidir hukumat,
senga aylar hamma hurmat,
qamoqda ham qilarsan rohat,
noning issiq, suving sof,
joying kunji farog'at,
senga bir kimsada jur'at
bo'lmas ki, etsin aziyat,
ne bo'lar, bir kun kelsa fursat,
qochasan, qutulasan hibsdan; albat
ki, qomoqqa-da
bo'lmasa imkon,
ishingni avf etar devon,
bo'larsan erkin "posilyon",
ne g'aming bor, senga qurbon
ki, u yerlarda ko'pdir
sen o'zing xushlaydigan
Sonya kabi g'uncha dahan,
siymi badan,
rashki chaman,
zulfi saman,
ko'zlari ohui xo'tan,
parichehra, oppoq,
u ismatli,
vajohatli,
sabohatli,
malohatli "madam"lar,
birin, albatta, olarsan,

desa: “rus bo‘l”,
qiyin ishmas, o‘ris bo‘larsan,
tag‘in bo‘yningga bir xoch ham solarsan...

Bu amaldan parvoz qilarsan,
“Ivan” nomin olarsan,
“Amilyanov” bo‘larsan,
Ne qadar bo‘lsa-da umring,
O‘sha yerlarda qolgaysan!..

XASISNING HAYFI – VORISINING KAYFI

Ey pul! Ey dilning zavqi, tanning ruhi, quvvati jon!
Biabi anta va ummi³¹ senga jonim bo'lsin qurbon!

Olam ahli tinimsiz axtarar, ey jon, seni,
Bir yo'lin topib, aylar dardiga darmon seni,
Biri pora qilib, aylar moyai ehson seni.
Qadringni bilmas etar millatga qurbon seni;

Oshiqman senga, pul, shundoq bo'larsan munisi jon,
Biabi anta va ummi senga jonim bo'lsin qurbon!

Moyilman, barcha bilar, davlatu diydoringga men
Ki, boqdim subhu shom shavq ila diydoringga men,
Dinimni, mazhabimni sarf etdim uzoringga men,
To'ymasman to'lsa jahon dirhamu dinoringga men,

Mustahaqlar turar sandig'iga yaksar nigoron,
Biabi anta va ummi senga jonim bo'lsin qurbon!

Istarman – seni har kunda ziyorat aylasam,
Aqcham, amring vojib, shundoq senga toat aylasam,
Nozingga chidarman, taqsiringga xizmat aylasam,
Sho'r tuzu nonu patir bilan qanoat aylasam,

Boshimga go'yo tosh tushar, agar cho'ntakka bo'lsa ziyon,
Biabi anta va ummi senga jonim bo'lsin qurbon!

Saqlarman jon kabi, ey sevgili sarmoya, seni,
Sarf etmasman abas masjidu mulloga seni,
Qarz ola bilmas kimsa bir-ikki oyga seni,
Bermasman och-yalang'och ahli tamannoga meni,

³¹ ota va ona

Ko'ra bilmas yuzingni aslo, gar qussa ham qon,
Biabi anta va ümmi senga jonim bo'lsin qurbon!

Pul, topmay bir kunim o'tsa, ming afg'on aylarman,
Sendan boshqa butun avlodimni giryon aylarman,
G'ayratu sha'nimni hifzingda nigohbon aylarman,
Pul, bir kun jonimni senga qurbon aylarman,

Shod bo'lur vorisim, ammo ketarman nigoron,
Biabi anta va ümmi senga jonim bo'lsin qurbon!

Oh, yuz oh, ketar ruhu ravonim ko'kka,
Mullolar hozir bo'lar dafnimni qilmakka,
Pulimni vorislarga aylarlar sadaqa,
Eshitgan bo'lsa, ko'rar kim, chiqar ohim falakka,

Boqarman qabrimga hasrat-la, alm-la, voy-omon!
Biabi anta va ümmi senga jonim bo'lsin qurbon!

Menga rahmat aytmas-u, pulimni hayf qilar,
Seni taqsim qilarkan, har biri bir ayb qilar,
Unda-bunda, ne bilay, rohat etib etib, sarf qilar,
Necha bir Annani, Sonyani tutib, kayf qilar,

Deydi: ey sarv qad-u lola ruhu g'uncha dahon,
Biabi anta va ümmi senga jonim bo'lsin qurbon!

SIRADAN BIR TELBA SHAYTON AY TAR: INSONLAR, INSONLAR!

Siradan bir telba shayton aytar: insonlar, insonlar!
Nedir dunyoni tutgan ilmu irfonlar, insonlar!?

Qongan kim, qondirgan kim, nashri irfon aylagan kimdir?
Sizni irshod etar, ko'rmasiz, fattonlar, insonlar!?

Adabdan, ilmdan gar fayziyob bo'lsa avomu kas,
Tushar shonu sharafdan mullalar, eshonlar, insonlar!

Sevarmi ahli istibdod, agar millat hushyor bo'lsa?
Bunga rozi bo'larmi bir necha vijdonlar, insonlar!?

Qo'zg'olmish bu yo'qsillar, olmoq istar haqqi mashro'in³²,
Ne yerda qoldingiz boylar, og'alar, xonlar, insonlar!?

Muharrirlar, mufattinlar³³ charchamaydilar, uyalmaydilar,
Yozarlar harzalar³⁴, afsonalar, hadyanlar³⁵, insonlar!

Shariatdan tortib qo'l, xayrga moyil o'lmay bir dam,
Kesing boshlar, oling jonlar, to'king qonlar, insonlar!

Basharsiz, sizga qon to'kmoq tabiiydir, cibillidir³⁶,
Bu fitratdan uzoqdir, shubhasiz, shaytonlar, insonlar!

Emasmi hayf tillardan g'ubori jahl mahv bo'lsin?
Nechun har kun qondan qo'pmasin to'fonlar, insonlar!?

³² qonuniy

³³ fitnachilor

³⁴ bo'sh, ma'nosiz

³⁵ bema'nilik

³⁶ tabiiy

Damodam nafsi ammora demoqda “uqtulul-ixvon”³⁷,
Nechun salim qolsin boshlar, badanlar, jonlar, insonlar?

Jaholat pardasin, shak etmayin, unda ko‘rarsiz kim,
Qo‘shiqchidir jismlar, ham nafslar, shaytonlar, insonlar!..

³⁷ Odam alayhissalomning o‘g‘illaridan biri Qobilning o‘z nafsigacha ergashib, ukasi Hobilni o‘ldirgan voqeasiga ishora qiladi.

AMALIMIZ, AFKORIMIZ MAHVI VATANDIR

Amalimiz, afkorimiz mahvi vatandir,
Kinu g'arazu hirs bizga ziynati tandir,
Faollik yo'q shundoq ishimiz lofi dahandir.

Dunyoda asorat-la kom bo'larmiz biz,
Kavkazliklarmiz, yo'l to'sar deb, nom olarmiz biz!

Aqrab kabi nashtar kuchi bor tirmog'imizda,
Islom kuchsiz bo'lsa, suv yo'q bardog'imizda,
G'ar burchda ming tulki yotar gardishimizda,

Ming hiyla qurib, rutbai ikrom olamiz biz,
Kavkazliklarmiz, yo'l to'sar deb, nom olarmiz biz!

Kavkazlik oti olamda nafratga nishondir,
Quldir, xo'jamiz zulmda mashhuri jahondir,
Kim aytsa taraqqiy etamiz deb, mencha, yolg'ondir,

Adovat, hasadni odat qilib, kom olarmiz biz,
Kavkazliklarmiz, yo'l to'sar deb, nom olarmiz biz!

Biz istamaymiz dardni ki, ming maktab ochilsin,
Gar ming-ming maorif so'zi dunyoga sochilsin,
Maktabda ne hurmat ki, u somonga chaqilsin?

Mayxonada "vodka" urarmiz, kom olarmiz biz
Kavkazliklarmiz, mast bo'laru nom olarmiz biz!

Ovro'poli o'z millatini obod etsa, etsin,
Sha'nu sharafu nomusini baland tutsa, tutsin,
Insonlik otin dunyoda g'olib etsa, etsin,

G'aflatda yotib, ot botirib, nom olarmiz biz,
Boshga tuxum chaqarmiz-u, kom olarmiz biz!..

SARHISOB

Ovoz totlandi, qo'ymangiz!
Millat shodlandi, qo'ymangiz!
Rishoti darsga, maktabga...
Jumla otlandi, qo'ymangiz!
Ishlar ko'p toshdi, qo'ymangiz!

Qo'l uvushib, ozganlarga,
Kunda gazet yozganlarga,
O't qo'yilib qozonlarga,
Qaynadi, jo'shdi qo'ymangiz!
Haddidan oshdi, qo'ymangiz!

Tark aylangiz javonlarni, –
Zarracha yo'qdir qonlari,
So'zlari to'g'ri bo'lsa-da,
Boshlari sanchdi, qo'ymangiz!
Chehra tirishdi, qo'ymangiz!

Sehmi, fusunni xushlangiz,
Shoirmi, she'mi boshlangiz,
Maktab ila bu firqaning
Dardi birlashdi, qo'ymangiz!
Dovuri bor, sasin kesing!

Qarg'a qag' etar, qo'ymangiz!
Yomonliklar etar, qo'ymangiz!

Kofir bo'lib, yuring, uring!
Rishtai ulfatni qiring!
Yozgani she'mi buring!
Dinga yopishdi, qo'ymangiz!
Kufrga shoshdi, qo'ymangiz!

Aqli, shuuri, fahmi yo'q,
Sharmu hayoda vahmi yo'q,
Mazhabi, dini, rahmi yo'q,
Ishlari yoshdir, qo'ymangiz!
Dalli ishga boshdir, qo'ymangiz!

Qirildi, qochdi, qo'ymangiz!
Ko'zdan adashdi, qo'ymangiz!..

YIG'LAMA

Ne ravodir, ag'niyolar boqsa och qolganga, yo rab!
Bu na so'z ki, och qolganga iona, yo rab!

Chiqar joni och qolganning ko'zining qaboqlaridan,
Ketib ishlasin, pul topsin qo'lining bilaklaridan,
Nedir ag'niyoga xayri ularning yemaklaridan?
Yemasdan ochlikdan o'lsa, tag'in xush bahona, yo rab!

Menga shundoq-shundoq ishda demang so'z, ey jamoat!
Parvoyimga kelmas, yaksar qirilib o'lsa shu millat?
Yaratgan xudoyi roziq etajak o'zi kafolat,
Ne kerak boqmoq faqirga, bu yurak to'lg'ona, yo rab!

Shul gazetchilar emasmi ki, solar bizni baloga?
Undoq bir ish bo'lmagan, hey, berilsa sodda sadoga –
Ki, kerak ko'mak berilsin fuqaroi benavoga...
Shuncha pulni yuborgaysen u yon-bu yonga, yo rab!

Senga ne, ey, uying kuygur, fuqaro uchun yonarsan?
Otang o'g'li qardoshingdir, na-da sen birin tanirsan?!
Ikki ko'zlarimdir pulim, inson, bil, magar ko'narsan!?
Uni bermoq bo'lmas, axir, har o'lgan-qolganga, yo rab!

Fuqarolar ag'niyoning tanisin nechun yoqasin?
Agar ochgan bo'lsa qorni, sotsin qalpog'in, chaqasin;
Qilar ag'niyo ham boshqa ishga oid o'z sohasin,
Magar ozdir sovg'a baxshi falon, falonga, yo rab!

Shundoq, hey, gazet yozarsan, kishi, bir dam matlabing na?!
Amalin ko'r ag'niyoning, joyi bo'lsa, so'ngra qiyna!
Pulini faqirga bersa, ochidan o'lsinmi Anna?
U magar ki, Xonsanamdir, qilpillar to'lg'ona, yo rab?!

VOY, VOY! NE YOMON MUSHKULGA TUSHDI ISHIM, ALLOH!

Voy, voy! Neyomon mushkulga tushdi ishim, Alloh!
Faryodimga yet kim, yonarman otashda, billoh!
Islomga xalal bermoqdadir bir necha badxoh,
Istarlar, bo'lsa bandalaring bundan-da gumroh,

Yetdim ne yomon asrga, omon, ey voh!
La havla vala quvvata illoh va billoh!

Maktablar ochib, aylangiz ehsonni, – deydilar,
Maktabga qo'ying uskuna, dastgohni, – deydilar,
Parchalangiz cho'pu falaqqoni, – deydilar,
Tashqari haydang hazarti mulloni, – deydilar,

Mulla quvilar, ya'ni muallim kelar, voh-voh!
La havla vala quvvata illoh va billoh!

Men anglamasman kim, nima ma'noi muallim?
Qirq-ellik manat pul olar har oy muallim?
Bir toza usulga bo'lar fidoyi muallim?
Pullarni olar, so'zlaydi "savdoyi" – muallim?

Mulla bunga hasratlar chekar ko'chada oh!.. Oh!..
La havla vala quvvata illoh va billoh!

Bir yildir, biroz ko'p ham erur, yo'qdir yemog'im,
Bormaydi qo'lim ishga, yurmaydi sira oyog'im,
Qaydin yana bir so'z topadi o'g'lon-ushog'im,
Taqqillaydi, Alloh ham shohid, qulog'im,

Port-Artur, hurriyati Manjuriya³⁸, qah-qah!..
La havla vala quvvata illoh va billoh!

³⁸ O'ris-yapon urushi va undan so'ng kuchlangan ozodlik harakatlariga ishora etilmoqda.

Dod bo'lsin o'tgan kunlarga, devona bo'ldilar!
Islomga ham, iymonga ham begona bo'ldilar!
Billohi, boshim aylanar, ayo, ne bo'ldilar?
Hurriyat-murriyatga mastona bo'ldilar...

Voh! Voh... yana voh-voh!.. yana voh-voh!.. yana voh-voh!..
La havla vala quvvata illoh va billoh!

Oh, voy, kechgan yillar, nolaga bir dam to'lg'onsayding,
Yangi yana besh yuz yil o'tgunicha tayansayding,
Ilmu adabu fazlu kamolotni tanisayding!
Ey, bildir, anglatgin, ne bo'lar o'tlarda yonsayding!

To aylamasayding bu g'ofillarni ogoh!
La havla vala quvvata illoh va billoh!

Bilmam, ne ishim bordir, boshim dardga qorishdi,
Ilm ila shundoq dushman bo'lgan qavmga borishdim,
Tajdidi vafo birlamaorif-la surishdim,
Rohatda yotolmasman, menga g'am zo'ri yopishdi;

Etmogmi bo'lur birda bu ishlarni muboh?
La havla vala quvvata illoh va billoh!..

PINHONIMIZ. OSHKORIMIZ AFSONAI ZANDIR

Pinhonimiz, oshkorimiz afsonai zandir,
Afsonai zan, nuri dil-u ruhi badandir,
Chun xubbi rizo lozimai hubbi vatandir,

Ahli vatanmiz, hubbi vatan yodin olarmiz biz!
Dindorlarmiz, kunda bir xotin olarmiz biz!

Yo'q farq bizning baland ila olchog'imizda,
Doim ko'rarmiz ish bu keksalik chog'imizda,
Juft-juft turar xotin so'limizda, sog'imizda,

Shahvat qulimiz, nafsdan imdod olarmiz biz!
Dindorlarmiz, kunda bir xotin olarmiz biz!

Har shom kerak uqbai afkor ochilsin,
Favvorai iqboldan amal sochilsin,
Har subh namoz o'tmoqqa hammomga qochilsin,

Totli etaroq tillarga bir bol olurmiz biz!
Dindorlarmiz, kunda bir ayol olarmiz biz!

Bu mashg'ulotlar shevai o'tgan zamondir,
Ota-bobomizdan bizga meros hamondir,
Jahd aylama, jimmiz, qonimiz o't kabi qondir,

Bu yo'lda to'kib qonimizni, otin olarmiz biz!
Dindorlarmiz, kunda bir xotin olarmiz biz!

Shoir millat, elat-la adolat etar, etsin,
Xotin izla, er ayolga rag'bat¹ etar, etsin,
Har kim ki, bir xotin-la qanoat etar, etsin,

Uch-to'rtidan o'tib, oxiri dodin olarmiz biz!
Dindorlarmiz, kunda bir xotin olarmiz biz!

Ayolni olmoq bir hunari shar'iyamizdir,
Tez boshlagaymiz, chun bu libos oriyamizdir,
Ayol ne demak? Xodimamiz, joriyamizdir!

Harchand olgan paytda jo'shqin bo'larmiz biz!
Dindorlarmiz, kunda bir xotin olarmiz biz!..

HA, DE KO'RAY, NE BO'LDI, BAS, EY BOLAM, IDDAOLARING?

Ha, de ko'ray, ne bo'ldi, bas, ey bolam, iddaolaring?
Tutgan edi yeru ko'kni nolalaring, navolaring...
Yoxud bilibon aybingni, boshladingmi adolaring?
Shundoq, harfu so'z hamon men degan bo'ldi, bo'lmadi?

Sen aytmadingmi – sog'lomman, yo'q badanimda bir maraz?
Men demadimmi – gavhari nafsingga hirs bo'lar araz?
Sen demadingmi – shaxsimga bir zarra bilmagay g'araz?
To ki, olindi imtihon, men degan bo'ldi, bo'lmadi?

Anjuman ahlining, jasur, sen demadingmi, birda ki,
Bermayajaksan rizo kelib o'lkamizga Otaboku?!³⁹
Ne bo'ldi, tez tugadi, bas, ish ko'rgan anjuman toki?
Ko'hna eshik, hamon berkdir, men degan bo'ldi, bo'lmadi?
Sen u emasmiding, deding: "Duma" umidgohimiz?
Men demadimmi, bor bunga aniq ochiq ishtibohimiz?
Boku vakili ketdimi, bo'ldimi dodxohimiz?
Ket, hali xomsan, yetil, men degan bo'ldi, bo'lmadi?
Sen demadingmi, "Duma"da hal bo'lur ehtiyojimiz?
Men ham demadimmi ³ ko'p yema, tez buzilgay mijozimiz?!
Qora bulutlar o'ynashar, endi nedir ilojimiz?
Masxaralar bizni "Duma"ng, men degan bo'ldi, bo'lmadi?
Sen u emasmiding, deding: bor bizning ittihadimiz?
Men ham, yodingda bor, dedim: yo'q bunga e'timodimiz,
Nafrat, nifaqadir⁴⁰ bizning g'ayratu ijtihodimiz?!

Parda ochildi nogahon, men degan bo'ldi, bo'lmadi?

³⁹ Otaboy A'zam (Mirzo Aliasqar xon) (1857-1907) – O'sha paytda Eronning bosh noziri edi. 1905-1911-yillar inqiloblari orasida Eronda dahshatli ochlik boshlangan, xalq harakati yuzaga kelgandi, varaqalar tarqatilar edi. Xalq harakati ta'siri ostida shoh Otaboy A'zamni vazifasidan ozod qildi, boshqa bir xolimni uning o'rniga tayinladi.

⁴⁰ kelishmovchilik

EY KI GUYI SHARAFI-NAFS BEADLASTU BECUD

Yey ki guyi sharafi-nafs beadlastu becud,
Vey ki cuyi gohari-taci-karamat zi sucud,
Saxt bizaru malulam man az in goftu shunud,
Gush kon pandi-hakimaneyi-Laglagi numud,
Sharafi-nafs bebuxlastu laamat, na becud,
Har ki in har du nadarad, adamash beh zivucud.

Sohbat az bazlu saxavu karamu cud makon,
Atashi-cud mazan, ne'mati-xod dud makon,
Mustahaqra bekaram naili-maqsud makon,
Ne'matira ki, faraham shoda mafqud makon,
Yey ki dar ne'matu nazi bekasi cud makon
Ki, mahalast bedin mashg'ala imkani-xulud.

Az g'ami-faqr miyandish madeh dil bermalal,
Abiru riz behar dar be tamannayi-sual,
Begadayi hamaca cam'i-numavu zaru bal,
San'ati pish magiru dari-har xana benal,
Yey ki dar shiddati-faqrivu parishaniyi-hal,
Dozd sho kin do, sa ruzi besar ayad ma'dud.

Zarar az faqr chu didi tarafi-sud gozar,
G'am maxor duzdgari kon suyi-maqsud gozar,
Hirs kon tiztar az atashi-Namrud gozar,
Xaki-rahi ki, beru migozarad zud gozar,
Ta nanaland zi covri-to bema'bud gozar
Ki, uyunastu cufunastu xududastu qudud.

Tarjimasi⁴¹:

Ey degan ki, sharafi nafs adolatda bo'lur,
Yo saxovat tojining duri ibodatda bo'lur.
Mana ming dardu musibat shundoq suhbatda bo'lur,
Quloq os, foyda senga shunday nasihatda bo'lur.
Sharafi nafs baxillikda, jaholatda bo'lur.
Bular bo'lmasa birovda, nega dunyoda qolur?

Qilma hech vaqt saxovat va sharaf suhbatini,
Yondirib, kul aylama qo'lda bo'lgan ne'matini,
Ko'rma muhtojlarning umringda bir on suratini,
Jon kabi bag'ringga bos ul to'plagan davlatingni.
Tutma qo'l bir nafarga, buzma go'zal odatini.
Bundoq fursat odamga, anglaki, qaydan bir bo'lur.

Tutmasin chehrangni g'am, chekma faqrga dardu malol,
Yuzingning suvini to'k, tur yo'ning ustida joy ol.
Egib ol bo'yningni to'ki, o'zni gadoliqqa sol,
San'at o'rganma mabodo, ishlashni etma xayol,
Bu zalillik-la ki, bo'lding yanada bad ahvol.
O'g'ri bo'l ki, bu ishdin insonga ko'p foyda bo'lur.

Foyda axtar, senga yuz bersa-da hayotingda zarar,
Don o'g'irlik qil, mol yig' ki, ular g'amini mahv etar.
Ayyor bo'l o'z amalingda, kuningni qilma besar.
Yeb yur ul yo'lda, to'xtama, ozgina tursang agar,
Xalq qo'lingdan chiqar-u, Xoliqqa ming nola etur,
U ko'rgandir, U bilgandir, seni istasa tutur.

⁴¹ She'rlarni forschadan Abulfaz Husayn (Hasrat) tarjima qilgan.

FAQIR, O'ZINGNI SEN HAM BIR INSON BILASANMI?!

Faqir, o'zingni sen ham bir inson bilasanmi?!
Pulsiz kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Inson bo'lganning johu jaloli kerak bo'lsin,
Inson bo'lganning davlati, moli kerak bo'lsin,
Himmat demasman, uylari oliy kerak bo'lsin;

Olchoq, kazzob bo'lmoqni ravon bilasanmi?!
Ahmoq kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Har majlisi oliyda suqilma tez aroga,
San tur poygakda, dema bir so'z umaroga,
Joiz emas insonday tanishmoq fuqaroga,

Davlatlilarga o'zingni yakson bilasanmi?!
Ahmoq kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Faqr ila gina ahliga kim berdi musovot?
Ma'noda ham, suratda ham bor bunda xilofot,
O'z fazlingni pulsiz etmassan kimsaga isbot,

Buni mumkinu qobili imkon bilasanmi?!
Ahmoq kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Ket, yut saqiching, ishla ishing, chiqma poyingdan,
Maqsud musovot esa ayrilma joyingdan,
Bor nisbati arbobi dunyoga ne xo'yingdan?

Bir kun kelib, aqchangni milyon bilasanmi?!
Ahmoq kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Davlatlimiz, albatta, sharofat ham bizniki,
Amlak bizniki bo'lsa, maishat ham bizniki,
Devon bizdan, arbobi hukumat ham bizniki,

O'lka tarafimda deya, xon-xon bilasanmi?!
Ahmoq kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Osuda to'lmoqda toshib cho'ntak davlatimizdan,
Orzumand bo'larsiz hali ne'matimizdan,
Shundoq chiqa olasizmi bizning minnatimizdan?!

Ehsonimizning shukrini kufron bilasanmi?!²
Ahmoq kishi, insonlikni oson bilasanmi?!

Hech bir uyalarsan?!
Yo bir kuyunarsan?!
Al-minnati lilloh,
O'tlarda yonarsan!

TANI-ADAMI SHARIFAST BE NANI-ADAMIYYAT

Tani-adami sharifast be nani-adamiyyat,
Na hamin kamalu fazlast nishani-adamiyyat.

Agar adami be nitqastu be lahn sovti-dilkesh,
CHi mayaneyi-qramafon, chi mayani-adamiyyat.

Xorashu plov, fisincan, xinikabi-qandu fincan,
Hayavan xabar nadarad zi xani-adamiyyat.

Be tabiat adami shov peyi-safki-xuni-ixvan,
Raku xuni-adami xur be dahani-adamiyyat.

Agar in dirandaxuyi nabuvad chisan tavan kard,
Hama omr candabazi be zanani-adamiyyat!

Guzarani-fa'la didi... to sual kon, zi qeyrat
Bedar ay ta be bini guzarani-adamiyyat!..

Tarjimasi:

Odamni noni-la endi tanirlar, sanarlar inson,
Insonga bezak emasdir bu zamonda ilm, irfon.

Gapdonlikda, so'zchilikda birin odam derlar jondan,
U ne ila farqlanar, bas, chirilloq gramofondan?

Tizilar do'lma, palovjon, to'shalar guldor dasturxon,
Bundoq inson olamida ne bilar ne bor ki, hayvon.

Odam bo'l tabiating-la, titib olamni to'zit sen,
Basharning uzib bo'g'zini, sen o'z og'zing ila ich qon.

Bundoq vahshiylik, jinoyat agar bo'lmasa birida,
Ne safoli ishla mashg'ul bo'lar bul jahonda har on?

Qandoq umr kechar sho'rlik... o'rgan endi g'ayratidan,
Nazar ayla, ko'r ki, inson bo'larkan nechuk faravon.

NOAHL BO'LGANGA MATLABNI ANGLATIB BO'LARMI?!

Noahl bo'lganga matlabni anglatib bo'larmi?!
So'zga qonmaganni zo'r ila tinglatib bo'larmi?!

Ko'nglim senga moyildir azaldan, ey pul!
Bo'lsam-da toatingga yil-u kun mashg'ul,
Sen-la ko'rarman o'zimni har bazmda maqbul,

Sensiz bu jahon ahlin ishontirib bo'larmi?!
Noahl bo'lganga matlabni anglatib bo'larmi?!

Sensiz yo'qdir afsonai sarmoyai faxrim,
Sen-la yuksalar martabai poyai faxrim,
Gar kechsa yuzim qibladan, ey moyai faxrim,

Sendan yana ko'z nurin to'ldirib bo'lurmi?!
Noahl bo'lganga matlabni bildirib bo'larmi?!

Jonim uzilar puldan kechib, xalqni suyguncha,
Hech yotganim yo'q to seni sandiqqa qo'yguncha!
Durlar menga: pul yig'moqni boshla, ye to'yguncha!

Ishq ahlini savdodan gangitib bo'larmi?!
Noahl bo'lganga matlabni anglatib bo'larmi?!

Kosib emasmiz, jilvai pulni tanirmiz biz,
Pul bilan bo'lgan shonu shavkatdan qonarmiz biz,
Bir zarra zarar yetsa pulga, o'tlanarmiz biz,

Yonsin jigarim! Tilloni zanglatib bo'larmi?!
Noahl bo'lganga matlabni anglatib bo'larmi?!

Sa'y aylaganman bir necha yil aqlu axloq,
Qancha urinib qo'l ko'rmadi sarvatu amlok,
Bir ojizga rahm etmasdan, umr o'tkazgayman toq,

Endi bu yo‘limni berib, changlatib bo‘larmi?!
Noahl bo‘lganga matlabni anglatib bo‘larmi?!
Bular o‘tar, endi tushdi el boshqa havoga,
Pul istaydilar, maktab ochilsin fuqaroga,
O‘g‘lon o‘qisin, qiz o‘qisin, to‘lsin ziyoga;

Kosiblarni ilmga o‘qib, o‘rgatib bo‘larmi?!
Noahl bo‘lganga matlabni anglatib bo‘larmi?!

Endi, mana, ilm izlar millat bolasi?!
Tahsili kamolot etar ummat bolasi?!
Borsin ishga bu tanbal-u beg‘ayrat bolasi!

Jonim, ko‘zim, oriflarni gangitib bo‘larmi?!
Noahl bo‘lganga matlabni anglatib bo‘larmi?!

Bizlarda yo‘q edi bundoq odat, yangi chiqdi,
Bolalarga dars-u kitobot yangi chiqdi,
Islomga zarar berar bu bid‘at, yangi chiqdi,

Bu chashmaini bir yo‘l ila bulg‘atib bo‘larmi?!
Noahl bo‘lganga matlabni anglatib bo‘larmi?!

BOQ, TAAJUB, NE OG'IR UYQUDA O'G'LON, O'LIKDAY!

Boq, taajjub, ne og'ir uyquda o'g'lon, o'likday!
Hatto tebranmas aning ustida chopon, o'likday!..

Bu qadar qichqiriqqa turdi qo'ni-qo'shni tamom,
Qimir etmas bu, berganmi, deysan ki, bu jon, o'likday!

Demoq bo'lmas tirilar bir yotib, albat, turadi,
O'liklar yotajkdir, yo'q bunga poyon, o'likday!

Ko'p sovuqdir chiqqan ohistagina bir-bir nafasi,
Badanida uvushgan, laxtalangan qon, o'likday!

Simirar jonini bitlar, burgalar, his etmas,
Chalsa kamay ustida, qilt emas hamon, o'likday!

Qay tabibga arz etdim uning illatini,
Dedi: ol bundan qo'ling, qo'ygin, ko'p zamon o'likday!

Na "xabar" ila, na "tanaffus bermoq"la buni –
Va na "do'q" ila bo'lar dardiga darmon, o'likday!

Buni xato tushunar jumla musulmon bolasi
Har viloyatda derlar: voy otangdan, o'likday!

Mazali gap bu ki, bir necha o'ris "dama"lari
Bularga qo'shilib derlar ki, musulmon o'likday!

Omon, ey Mullo tog'a, bir kitob och, fol ko'rgin,
Topmasang chorasini, sen ham ayt al'amon: o'likday!..

ASILONA TARONA

Nega suqilding oraga, ey boshi baloli qashshoq?!
Ne xayol bilan bo'libsan bundoq iddaoli, qashshoq?!

Sen meni tinglamay, ablah, shoshib yo'ldan adasharsan,
Eshikda turmading kutib, ichkariga o'zni urarsan,
Qara, faqir ahvoldingda boy va xon-la talasharsan,
Ko'rmayapsan, biz boylarning ne qadar jaloli, qashshoq?!

Eh, baqir-chaqir qilarsan, o'rtanib ham uyalmassan,
Odob ila o'z o'mingni tanib jim o'tirolmassan,
Yana ko'hna choponingdan uyalib ham qizarmassan,
Salla dersan, boshingda – lattadir matoli, qashshoq?!

Bunga boq, bir sir-sifat-la tanisharlar bir ibora!..
Ko'zim og'riydi etganda bu qurg'urga bir nazzora...
Keltiribon otdi kimlar bularni bizning diyorga?
Ne bilay – qay yerli kosib, ne bilay – qay yerli qashshoq?!

Bundoq edi odat avval, boyga yolvorardi kosib,
Basavlatni ko'rganida oyoqqa turardi kosib,
Ikki qat bo'lib, odob-la boyga bosh egardi kosib,
Bor edi vafoli kosib, bor edi hayoli qashshoq!

Aylandi zamona endi, to'lg'ondi butun jamoat,
Oyog'i choriqlilar ham kelib istaydi musovot!..
Bundoq asrda maishat bizga xush tatirmi, hayhot?!
Uyg'onib vatan, jamoat, ko'z ochdi jafoli qashshoq!

Jo'na, yo'qsil, sen ket yiroq, sening kunlaring oy bo'lsin,
Ket, tenging-la so'zlashkim, senday faqirga to'y bo'lsin,
Bashiriyat olamidanda nimangga ko'ra joy bo'lsin?
Shu emasmi bosh-oyog'ing, ey boshi havoli qashshoq?!
Bashiriyat axtararsan, qani rutbai jaloling?

Madaniyat axtararsan, qani puling, mulku moling?
A'zamiyat axtararsan, qani bug'doyinguboling?
Qani qator qator sholing, yirtiqdir ro'moling, faqir?!

So'zlagaysan ezg'in-ezg'in, qani qasru zarnigoring?
Qani "Anna"dek jazmaning, qani "Sonya"dek nigoring?
Qani majlis-u qimoring, qani ulfati mayxo'ring?
Qani nash'ai xumoring, ey qalin qaboqli qashshoq?!

Agar istasaydi Alloh, ki seni etardi maqbul,
Bizga berganiday, albat, senga ham berardi pul-mul,
Qo'y, uyal layoqatingdan, nolishlarga bo'lma mashg'ul!
Quruq, bo'sh qo'l bilan ummat topmagay kamolin, qashshoq!

Fikr ayla, etma hech vaqt bundoq bo'sh xayolni, qashshoq!
Tur, ket, jahannam bo'l, yuragim yaroli, qashshoq!..

LAYLI-MAJNUN

Ey davlatimning zavoli, o'g'lim!
Ey boshi og'ir baloli, o'g'lim!

Ey maktabu darsning oshnosi!
Ey rishtai ilm muhtalosi!

Shod bo'ldim u kunki, sen tug'ilding,
Ming shukur ayladimki, o'g'lim bo'lding.

Derdimki, go'zal adab bo'larsan,
Bir oilaga sharaf bo'larsan.

Pulli hunarimni yod etarsan,
Otangni, onangni shod etarsan;

Bu dunyodan bo'lsa ketar holim,
Shundoq senga tark bo'lar mulku molim.

Bilmasdim, bo'lursan ilmga shaydo,
Sho'rida etar seni bu savdo.

Ba'zi o'qiganlar rafiqi badxoh
Tadbirimni zabun etmish, evoh!

Aldanib unga, seni o'qitdim,
Yuz hayfki, aqlimni unutdim!

Kesdim o'z qo'lim-la o'z oyog'imni,
Xomush ayladim men o'z chirog'imni.

Eyvoh, bu xato o'tib o'zimdanda,
Ko'z nurini sohibman ko'zimdanda.
Sen ham nega buncha sahv etarsan,
Ko'z nuri kabi uzoq ketarsan?

Buncha o'qiding, tashla bu dorni,
Bir marta tashla bu zahri morni!

Pul qolmadi, boqsam hisobga, –
Ketdi qalamga, qog'oz, kitobga.

Jurnalu kitob yuz-yuz bo'lmas,
Bu harj tijoratga tuz bo'lmas.

Daftarga besh-olti jild basdir.
Ey nodo'stim, bu ne havasdir?!

Chernil, grafit, pero, karandash⁴² ki, –
Ijod etgani bo'lsaydi sil, koshki!

Insof aylamasman ki, yondim,
Pulni ne azob ila qozondim!

Behuda esa nega xarj etarsan,
Bu ko'nglinga har xil ranj etarsan!

Xarjing ozayib, tuganmas erdi,
Billoh, tag'in pulim ko'payardi!

Kuching yo'qdir, qiynaldi joning,
So'ldi gul yuzing, qoraydi qoning;

Taqdir bu ki, xastadir mizojing,
Yo rab, kim etar sening ilojing?!

Na bordir yeb-ichmog'ing, na-da xobing,
Tahsilgadir barcha ishtibohing.

⁴² O'quv qurollarining ruscha nomlari

Na sayru safoni xohlagaysan,
Na darsu kitobni boshlagaysan.

Milt-milt o'qibon chirillagaysan,
Qarg'a kabi zor qag'illagaysan!

Ayyomi bahorni to'ldir, o'g'lim!
Qo'yma meni g'amga, kuldir, o'g'lim!

Hamyoshlaring safoda, bog'da,
Hamamlaring chamanda, bog'da.

Ba'zisi kezmoqda dashtzorni,
Qush qo'lida, aylagaylar shikorni;

Ba'zilari bir tarafda, xilvat²,
Odatda etarlar ayshu ishrat;

Ba'zisi bo'lib qimorga mashg'ul,
Boshqasi sharobga, yorga mashg'ul.

Har bir nafari bir ishda halak,
Har digari bir amalda bebok.

Har kun og'aynilarini shod etarlar,
Hurmatlarini ehtiyot etarlar.

Xush bo'l, og'a-iningga sen darhol,
Har doim bo'larsan jahonda xushhol!..

MAZLUMLIK ETIB, YO'L BERMA FARYODGA, EKINCHI!

Mazlumlik etib, yo'l berma faryodga, ekinchi!
Solma o'zingni tulkilikka, o'tga, ekinchi!

Bir uzr-la har kunda kelib turma eshikda,
Yolvorma menga, bo'yning egib turma eshikda,
Gohi boshingni, goh to'shingni urib turma eshikda,

Sergap bo'lma, odob ko'zla bu ma'voda, ekinchi!
Lol bo'l, ey bolam, yo'l berma faryodga, ekinchi!

Xush kelmasa yil ishchiga, dehqonga, menga ne?
Yog'masa yomg'ir, urug' do'nmasa donga, menga ne?
Tushsa qora to'zon ekinga, bo'stonga, menga ne?

Urdi sening qashshoqliging badga, ekinchi?!
Qilt-qilt mo'ltirab, yo'l berma faryodga, ekinchi!

Shamol olsa saru somoningni, naylay?
Yoinki chigirtka yesa bo'stoningni, naylay?
Berding o'tgan yil topgan-tutganingni, naylay?

Endi navbat gilam sotmoqqa, ekinchi!
Lol bo'l, ey bolam, yo'l berma faryodga, ekinchi!

So'z ochma menga ko'p ishlabon, oz yemog'ingdan,
Jonim qiynalmasin ki, o'laman demog'ingdan!
Men ko'zlamayman, bug'doy chiqsa, qo'l solmog'ingdan!

Sholi-da keltir, arpa-da, bug'doy-da, ekinchi!
Yo'qsa so'yarman, otarman uyingni o'tga, ekinchi!

Hech narsam yo'q desang, olarman joningni, albat!
Vallohi, bo'g'ay diydai giryoningni, albat!
Balchiqqa tiqay paykari uryoningni, albat!

O'z holingni o'zing endi olaqol yodga, ekinchi!
Qilt-qilt mo'ltirab, yo'l berma faryodga, ekinchi!

Dehqon otasan, bug'doyni ber, sho'mi yegaysan,
Suv bo'lmasa, qishda eritib, qorni yegaysan,
Toshdan yumshoq zahar nedir, morni yegaysan,

Bog'lamabdi taning etu yog' dunyoda, ekinchi!
Hayvon kabi umr o'tkazibsan, sodda ekinchi!

Lekin mening insonlik bo'lmas vaz'i madorim,
Boyzodaman, osoyishdadir jumla qarorim,
Maysiz, mazasiz bo'lmas, axir, shomu nahorim;

Endi shundoqdir holati boyzoda, ekinchi!
Boyzodalarning rasmi shudir dunyoda, ekinchi!..

AL MINNATU LILLOH KI, "DABISTAN" HAM YOPILDI!

Alminnatu lilloh ki, "Dabistan"⁴³ ham yopildi!
Bir bodi xazon esdi, guliston ham yopildi!

Hosillari puch bo'ldi butun ahli dehqonning,
Yel urdi qovun-tarvuzni, bu bo'ston ham yopildi!

"Ulfat"⁴⁴ kesildi, to'xtadi "Burhani-taraqqi"⁴⁵,
Mahv bo'ldi "Hamiyyat"⁴⁶, odobiston ham yopildi!

"Rahbar"⁴⁷ o'zgarib, uxladi "Irshod"u⁴⁸ "Takamul"⁴⁹,
Arslonlarga o'q tegdi, bog'iston ham yopildi!

Maydoni raqobatda bizning himmatimizdan
Da'vo yopilib, Rustami doston ham yopildi!

Vatan ahllari, qo'y, baqirib o'lsin dardidan,
Yondi onalar siynasi, maston ham yopildi!

Qo'y, ko'hnalarning tosh yuragi guldek ochilsin,
Dorul zafari tozaparast jon ham yopildi!..

⁴³ "Dabistan" – 1906-1908-yillarda Bokuda chop etilgan bolalar uchun maxsus jurnal edi. Uning yopilishi ziyolilarni tashvishga solgandi.

⁴⁴ "Ulfat" – 1905-1907-yillarda Peterburgda tatar tilida chiqqan gazeta.

⁴⁵ "Burhani-taraqqi" – 1906-1911-yillarda Astraxanda chop etilgan diniy gazeta.

⁴⁶ "Hamiyyat" – 1907-yilda Astraxanda nashr etilgan "siyosiy, ilmiy, fanniy, adabiy, adabiy va tijoriy... jaridai islomiya" edi.

⁴⁷ "Rahbar" – 1906-1907-yillarda Bokuda chop etilgan, Kavkaz va Rossiyada tarqatilgan jurnal.

⁴⁸ "Irşad" – 1905-1908-yillarda Bokuda nashr etilgan gazeta.

⁴⁹ "Takamul" – 1906-1907-yillarda Bokuda nashr etilgan gazeta bo'lib, har hafta chiqardi. So'nggi soni 1907-yil mart oyida chiqqan.

MUALLIMLAR⁵⁰

Taklif etilgandi maqbul Ganja syezdi,
Bo'lgandik ajab biz yana rohat, muallimlar!

Tushdi tavug'u dovriya badbaxt "Nicat"⁵¹ing,
Aylashmadi bir lahza farog'at, muallimlar!

Devondorlari bandga chekib, oldi ikki bor
Bu bid'at bo'lgan amrga ijozat, muallimlar!

Endi Bokuda boshlanajak bo'ldi bu majlis,
Bo'ldik yana ul majlisga da'vat, muallimlar!

Qo'ymas bu yashirin bizni dunyoda besh-o'n kun
Odatiy qilib kayf, etsak ishrat, muallimlar!

Bilmam, bu syezdning nedir, axir, bizga xayri –
Har yilda cheksak buncha aziyat, muallimlar?!

Doim bu tashabbuslar bo'lar haqqul-amalsiz,
Millat puli yo'q, to olsak biz naqd, muallimlar!

Lozim, dey dilar, xarj etsak shul cho'ntagimizdan,
Ham sarf etsak, ham moyai zahmat, muallimlar!

Bunday amalga aql bo'lgan do'stimiz bo'lmas,
Loyiqmi cho'ntaklarga xiyonat, muallimlar?!

Ya'ni, ne demoqdir bu ki, sen pulingni xarj et,
To ilm o'qirkan dars ila millat, muallimlar?!

⁵⁰ M.A.Sobir matnida "Uchitellar" deb nomlangan.

⁵¹ "Nicat" – Bokuda tashkil etilgan xayriya jamiyati bo'lib, muallimlarni qurultoyga shu jamiyat da'vat etgan edi.

Millatdan o'tib yig'lagan oxirda bo'lar ko'r, –
Mazmunli masaldan bu iborat, muallimlar!!

Bildir-da na zahmatla bu majlisga yig'ildik,
Etdik ne qadar bo'sh yerda suhbat, muallimlar!

Bir-bir tanishildi ki, nedir shia ila sunniy,
Lozim ki, bir bo'lsin shariat, muallimlar!

Dersiz ki, kerakdir ochilsa maktabi juvon,
Bir yonda yana maktabi san'at, muallimlar!

Bu laqmalik, yolg'onlarga kim quloq osdi,
Kim berdi bu ahmoq so'zga qiymat, muallimlar?!

Bosh tutdimi baytul molimiz, so'yla, ey Alloh?
Men o'lay, chekdikmi hech xijolat, muallimlar?!

Islomni o'lik yo tirik bilarsiz, ayting?
Talab aylasaydingiz vakolat, muallimlar?!

Bir millatga siz bo'lsangiz shundoq ega garchi,
Botsin yerga, yo rab, bundoq millat, muallimlar!

Sidqi bu ki, bu borada ra'yimdir g'alayon –
Siz-la bo'la olmam bir shirkat, muallimlar!

Fikrim budir, shundoq olam o'z kayfiga mashg'ul –
Bir go'shai gulzorda xilvat, muallimlar!

“May shishada, jom qo'lda, og'ir nash'a boshimda”...
Bu she'mi etay tarki odat, muallimlar!

VAQTI KI, BO'LUR BIR UYDA MOTAM

Vaqt ki, bo'lur bir uyda motam,
Tashkil etilar "xudoyi", "ehson",
Ma'lum etarlar afkori olam,
Farah ila qo'llarda "kalyon",
Uy sohibining xayoli barham,
Uy mehmonlarining fikri – do'lma, non,
Pishganda qovurdoq qozon-qozon,
Kelganda tovoq-tovoq baqlajon –
Yod et meni, yog'li-yog'li yod et!

Vaqt ki, asos bo'lar batartib
Majmuai nozu ne'mat ila,
Dasturxonda saf bo'lib baodob,
Ehsoni nisoba matonat ila,
Darvozada ahli faqr: "Yo rab!
Yo rab!.." – chaqirar zalolat ila;
Dasturxonda totli sharbat, ah-ah,
Ichadi mehmonlar qo'lda qadah,
Darvozada hasratu nadomat,
Og'zing to'lganda ehson oshidan –
Yod et meni, mahzun-mahzun yod et!

Vaqt keltirur bir ahli sarvat
Xayroti zakot bir qadar pul;
Sayful ulamo etib ijobat,
Ayol-la bo'lar va lekin mashg'ul;
Ya'ni ki, muqaddasmi haqiqat (?)
Men fozili-asr, xalq – emas fozil.
Mablag' to'kilar qoshingga lay-lay,
O'lganda havolai faqru balodan ,
Haqqul fuqaroga ul shayx o'qday:
"Val lahadu.." debon jilmayar pinhon,
Yod et meni, gizli-gizli yod et!..

FAXRIYA

Garchand biz asiri davru zamonmiz,
Garchand baloga duchor bir jahonmiz,
O'ylama ki, shu asrda ovorai nonmiz,
Avval na bo'lsak, yana biz shunda hamonmiz...

Turonlimiz, urfchi, san'atchi, lofchimiz biz!
O'z qavmimiz boshin angallovchimiz biz!

Zulmatsevar insonlarmiz uch-besh yoshimizdan,
Fitna qilamsiz tuprog'imizdan, toshimizdan,
Makr etibon, bosh olarmiz qardoshimizdan,
Chiqmas, chiqa olmas bu odat boshimizdan...

Safdoshimizga chunki haqiqiy xilofchimiz biz!
O'z qavmimiz boshin angallovchimiz biz!

Ul kunki, Malikshoh Buzurg⁵² ayladi rihlat,
Etdik ikki nomard vazirga tobelik niyat,
Qo'rqdik u qadar bir-birimizdan ki, nihoyat
Dushman keldi-da, taxtimizni ayladi g'orat...

O'z haqqimizni ko'zlamoqqa betarafmiz biz!
Turonlilarmiz, urfchi, san'atchi, ustai lofmiz biz!

Bir vaqt bo'ldik lashkari Chingizga⁵³ tarafdor,
Xorazmiylarni⁵⁴ mahv ayladik qatl ila bir bor,

⁵² Malikshoh (1055-1092) – Saljuq hukmdori edi. Otasi Alp Arslon vafotidan so'ng hokimiyatga egalik qilib, Ozarboyjonning shimoliy viloyatlarida ham hokimiyatini mustahkamlashga harakatlar qilgandi.

⁵³ Chingizxon (Temuchin) (1155-1227) – Mug'ul xoni va sarkardasi. Uning hukmdorligi davrida (1206-1227) Mug'ul davlati tashkil topdi, hokimiyatini Shimoliy Xitoy, Sharqiy Turkiston, Xorazm davlati va boshqa yurtlarga yurishlar qilib kengaytirdi.

Xorazmiylarning shohi qochqin bo'ldi nochor,
Masjidlarni, maktablarni yiqdik yana takror...

Haqqa ki, sazovori nishonu sharafmiz biz!
O'z dinimiz boshiga balo, xilofmiz biz!

Bir vaqtda da'voi Salib⁵⁵ o'ldi muhayyo,
Da'voda faranglarga qilib taqlid, ammo
Tinchimasdan etdik fojeni barpo,
O'z tig'imiz ildizimizdan kesdi sarpo...

Go'yoki biyobonda bitgan bir alafmiz biz!
O'z qavmimiz boshin angallovchimiz biz!

Bir vaqt yana Qoraqyun⁵⁶, Oqqyun⁵⁷ bo'ldik,
Ozarboyjonga, hamda Onado'liga to'ldik,
Qadrimizni qirib bir-birimizdan ki, yorildik,
Qirgancha yorildik va yorilguncha qirildik...
Turonlimiz, urfchi, san'atchi, lofchimiz biz!
O'z qavmimiz boshin angallovchimiz biz!

Bir vaqti salib tafriqa bo'ldik ikki qismat,
Temur⁵⁸ shohga bir poramiz etdi hamiyat,
Xon Yildirimga⁵⁹ bir poramiz qildi itoat,

⁵⁴ Xorazm davlati – 1220-yilda Chingizxon qo'shinlari bosqini ostida parokanda bo'ldi.

⁵⁵ Salib yurishlari – XI-XIII asrlarda G'arbiy Ovro'po feodallarining Baytulmuqaddasini “musulmonlar hokimiyatidan xalos qilish”, katoliklikni yoyish uchun yurishlari edi.

⁵⁶ Qorqyunli – XV asrning birinchi yarmida barpo etilgan davlat bo'lib, 1468-yilgacha mavjud bo'lgan, poytaxti Tabriz edi.

⁵⁷ Oqqyunli – XV asrning ikkinchi yarmida yaralgan davlat bo'lib, 1467-yildagi urushdan so'ng tarqab ketdi va yangi Oqqyunli davlati paydo bo'ldi.

⁵⁸ Amir Temur (1336-1405) – Turkiston Amiri va sarkardasi.

⁵⁹ Yildirim Boyazid (1360-1403) – 1389-1402-yillarda Turkiya sultoni bo'lgan, o'z saltanatini kengaytirish uchun Yevropa va Osiyoda yurishlar qilgan. 1402-yilda Anqara atrofidagi urushda asir olingan.

Qonlar sochilib, Anqarada qo'pdi qiyomat...
Ahsan bizga! Ham qilich, ham qalqonmiz biz!
O'z qavmimiz boshin gangitgan jonmiz biz!

Temur shohi langga bo'lib tobei farmon,
Xon To'xtamishni⁶⁰ ayladik ol qoniga g'alton,
To bo'ldi Qizil O'rdalarning davlati talon,
Moskov shohiga foydabaxsh bo'ldi bu maydon...

Yovlikda urushmoq ila sharafdormiz biz!
O'z dinimizning boshiga yetguvchi xormiz biz!¹⁴

Bir vaqt Shoh Ismoil⁶¹ va Sulton Salimga⁶²
Dushman o'laroq ayladik islom dinimga,
Qo'ydik ikki yangi nomni bir dini qadimga,
Chiqli bu shialik, bu sunniylik yo'limga...

Tushgancha bu holatga sazoyi asabmiz biz!
O'z dinimiz boshiga baloyu g'azabmiz biz!

Nodir⁶³ bu ikki xastalikni oldi nazarga,
Istardi, davo aylasa bu qo'rqinchli dardga,
Bu maqsad ila azm etaroq kirdi saflarga,

⁶⁰ To'xtamish – Qizil O'rda xoni edi, 1385-yilning oxirlarida katta qo'shin bilan Ozarboyjonga hamla qilib, Shirvon, Tabriz va boshqa shaharlarni talon-taroj etgandi.

⁶¹ Shoh Ismoil (1486-1524) – Safaviylar sulolasida Ozarboyjonning ulkan davlat xodimi va shoiri edi. 1502-1524-yillarda Ozarboyjon va Eron shohi bo'lgandi. "Xatoiy" taxallusi bilan ozarboyjon tilida devoni, "Dahnoma", "Nasibatnoma" kabi asarlari mashhurdir.

⁶² Sulton Salim (1467-1520) – 1512-1520-yillarda Turkiya sultoni bo'lgan, Safaviylar davlatiga qarshi "islomning mudofaasi" shiori ostida urush olib borgan.

⁶³ Nodirshoh (1688-1747) – 1736-1747-yillarda Eron shohi edi, Ozarboyjon, Armaniston, Gurjiston, Dog'iston, Buxoro va boshqa zaminlarda urushlar olib borgan. 1747-yilda suiqaasda o'ldirilgan.

Maqtulan uning loshini qo'ydik quruq yerga...
Bir ajib narsamiz, na bilim, na ruh hofizimiz biz!
O'z dinimiz boshiga balo-yu chohmiz biz!

Endi yana bor yangi xabar, yangi tomosho,
Eronli, usmonli nomi bo'ldi ihyo,
Bir qit'a ustida qo'pdi bir yakka da'vo,
Maydon ki, qizishdi o'laroq mahvi sarupo...

Busiz ham agar chandon ki, yaksar talabmiz biz!
O'z qavmimiz boshiga bala-yu xalafmiz biz!

QO'RQARMAN

Poyi piyoda kezarman cho'llarni, –
Vahshiy qurt, ilon ko'rarman, qo'rqmasman.

Sayr etarman dashtu biyobonlarni, –
Bo'ri biyobon ko'rarman, qo'rqmasman,

Goh bo'larmon ummonda zavroqnishin, –
To'lqinli to'fon ko'rarman, qo'rqmasman.

Goh chiqarman sohilga, har yonda ming
Vahshiy sirtlon ko'rarman, qo'rqmasman.

Goh shafaqdek tusharman tog'larga, –
Olovli vulqon ko'rarman, qo'rqmasman.

Goh kirarman soyali o'rmonlarga, –
Ming yirtqich hayvon ko'rarman, qo'rqmasman.

Yuz qo'yarman gohi zimistonlarga, –
Bir suruv arslon ko'rarman, qo'rqmasman.

Qabristonni etarman goh makon, –
Qabrda moru chayon ko'rarman, qo'rqmasman.

Manzil bo'lur menga goh vayronalar, –
Ruh ko'rarman, jon ko'rarman, qo'rqmasman.

Bu kurrai arshda men, muxtasar,
Muxtalif alvon ko'rarman, qo'rqmasman.

Xorijiy yerlarda ham hatto kezib,
Ko'p turfa inson ko'rarman, qo'rqmasman.
Lek, bu qo'rqmaslik bilan, to'g'risi,

Oh, do'stim, vallohi, billohi, tallohi,
Qayda bir musulmon ko'rarman, qo'rqarman!..

Besabab qo'rqmayman, vaji bor:
Naylayin axir, bu yo'q bo'lganlarning
Fikrini qon-qon ko'rarman, qo'rqarman,
Qo'rqarman, qo'rqarman, qo'rqarman!..

BA'ZI YERLARDA TASODIF KELURLAR OSHGA, OTA

Ba'zi yerlarda tasodif kelurlar oshga, ota,
Yemak ko'rsam, tutarman o'zimni bir boshqa, ota!

Degayman, koshki qo'noqlik bo'lgan uylarda butun
Yeb-ichmoq ila boshim band bo'lsa kun-kecha, ota!

Shu qadar jonim kirari tutuni chiqsa kabobning –
Och-nahor butun yutarman zavq ila ichga, ota!

Ko'rib qolsam go'shtni qassob do'konida osig'liq,
Oz qolar – bir it kabi nafsim hurar go'shtga, ota!

Jon bo'lar jonimga go'sht, xush yoqar bo'g'zimga kim,
Men yerman, bunga bolalar boqib, tusharlar yig'lashga, ota!

Go'shtni ko'p istayman, ammo pulni istarman-da ko'proq,
Ne bo'lar, quzg'un kabi to qo'nsam go'shtli to'shga, ota!

Xarj etarsan bir parcha aqcha pulingni bayramda
Za'faronga, yog'ga, zira-yu arpabodiyonga, ota!

Filhaqiqiat, yemoq kerak agar ovqat tekin bo'lsa,
Bo'lmagay puling ketsa qariga, yoshga, ota!

Pulga asli yarashar, gar saqlasang sandiq ichra,
Ne kerak xarj aylamoq millatga, dindoshga, ota?!

Boshdan aqlim ketar, Alloh ham bilar, millatdan,
Nomi chiqsa jim bo'larman, aylanib toshga, ota!

Pulning oti pul erur, lek o'zi jon ozig'i,
Berib bo'lmas qarindosh-u qo'shniga, qardoshga, ota!
Berarman dinimni, iymonimni, ammo pulimni
Bermayman, "Bahlul"⁶⁴ og'a, ishongin yoshga, ota!..

⁶⁴ "Bahlul" - 1907-yilda Bokuda chop etilgan jurnal.

MUALLIMLAR SYEZDI

Bosh tutdi muallimlarning majlisi-syezdi,
Ey voh, "uchitel"lar yana darkor bo'lajakdir!..

Fikrimcha mening, endi yig'ilagda hamon
Oldingi masala⁶⁵ yana takror bo'lajakdir.

Tashkil etajaklar kishilar qizlar maktabin,
Qizlar o'qibon jumla sharafdor bo'lajakdir.

Har shaharda bir san'at maktabin ochgaylar,
O'g'lonlar olib handasa, me'mor bo'lajakdir.

Tatbiq etajaklar yozuvni shevai turkka,
Yo'qsil-da jahondan xabardor bo'lajakdir.

Tasnif bo'ladi changi kitob turk tilinda,
Har kim o'qubon ilm-la bedor bo'lajakdir.

Bu bir, ikki, uch masalada yo'q u qadar gap,
Bo'lsin, yo jahannam, necha raftor bo'lajakdir.

Lekin bu yomondir ki, ikki mazhabda chigal
Bir masala ustinda guftor bo'lajakdir.

Sunniylik va shialikni qoldirgaylar-da,
Islomga yetib zarar, rahnakor bo'lajakdir.

Qardosh biladi bir-birini shia va sunniy,
Har amrda xotiri hamafkor bo'lajakdir.

⁶⁵ Birinchi muallimlar qurultoyida ko'tarilgan va hamon hal bo'lmagan masallarga ishora qilinmoqda

Mazhablarni biryonliq etib bu “uchitel”lar,
Shundoq sokin islom nomi tezkor bo‘lajakdir.

Afsus, yuz afsus, hayhot, ey go‘zal islom!
Kimlar senga, ko‘r, endi tarafdor bo‘lajakdir!?

Bosh sochli, oyoq kovushli, jim-jim gapirganlar
Din qadrin bilib, mo‘min-u dindor bo‘lajakdir!..

CHOPTIRMA OTING, KIRMA BU MAYDONGA, EY MULLA!

Choptirma oting, kirma bu maydonga, ey Mulla!⁶⁶
Ko'p masxara gap yozma musulmonga, ey Mulla!
Solma o'zingni otashi sandonga, ey Mulla!
Kelsin yozuving joningga, devonga, ey Mulla!

Bu so'zlaringni yoz xoru nodonga, ey Mulla!
Biz anglaylik bir, tegdi axir jonga, ey Mulla!

Endi, ayt, ko'sak – maqsading, ayo, nedir bizdan?
Na kashf-u karomat, na-da bir mo'jiza sizdan
Hech ko'rmaganmiz, olma o'zingni bir nari ko'zdan!
Shundoq ki, kelar bir gal shakl chekmoq og'izdan!

Qo'rqaman, sen buni inkor etasan tag'in, ey Mulla!
Yo mahv etasan oxirat asarin, ey Mulla!

Ilm ahlisan, et hayzu nifosi go'zla unvon,
Yo masalai shak ila sahvi ayla giryon,
Mendan, kel, eshit buncha nasihat, ey musulmon!
Naql ayla, "CHEhil tuti"⁶⁷, na hurriyati vijdon?!

Bo'lgin bir gal pushaymon, kel iymonga, , ey Mulla!
Suhbat etarsan huri ul g'ilmonga, , ey Mulla!

Yo va'z ayla, bizdan o'tar har axboru har xodis,
Qil molga havas, qur bo'sh yerda qal'ai voris,
Irsola o'qi, ayla ayon farqi har bois,
Ayo, senga ne bo'ldi, o'tdi va'zu ul xadis?

⁶⁶ "Molla Nasraddin" jurnali nazarda tutilmoqda.

⁶⁷ "Chehil Tuti" – "Ming bir kecha" uslubidagi forscha yozilgan hikoyalar kitobidir. Kitobda To'ti tilidan so'ylangan ishqiy hikoyalar kiritilgan.

Qil takya, tikla to‘da, ayla rohat, ey Mulla!
Ilm ahliga endi shudir odat, ey Mulla!

Chiq minbarga, zohirda o‘qi naqlu kitobni,
Bug‘doyni ur omborga, urgin may va sharobni,
Ur boshiga, niqtagin – bu maxluqqa savobing,
Ayo, ne ishing bor, yozar oyati hijobin?

Bu so‘zlarni inson yozdi insonga, ey Mulla!
Nuqta yaralgan firqai hayvonga, ey Mulla!

Yo mujtahid bo‘l, top o‘zingga ko‘proq muqallid,
Yoinki avom bo‘l, ayla irsolaga taqlid,
Ayo, senga ne, nayladi mullo ila sayyid?
Yo nayladi hoji? Aylama har so‘zga tavxid!

Har ne aylasa, boshda bor imomat, ey Mulla!
Tinma, teginma olami islomga, ey Mulla!

Gohi yomg‘irni, gohi musalloni tanirsan,
Gohi ho‘kizning ustida dunyoni tanirsan,
Gohi bulutni, arshi a‘loni tanirsan,
Goh jinni, gohi kulli biyobonni tanirsan,

Jazbaga kirib ko‘p o‘qiding, ozding, ey Mulla!
Har ne kelsa o‘z aqlingga, yozding, ey Mulla!

Tasbehni keltir, quro‘oqni bog‘la, ayla tazvir,
O‘z vahmu xayolotingni ayla bizga tafsir,
Ayo, senga ne foyda ki, Eron bo‘lar ta‘mir, –
Rasvo etar har hafta chaqirsang shundoq tasvir?

Axir, senga ne, ne bo‘ldi Eronga, ey Mulla!
Yo mulla, sayyid qo‘lida vayrona, ey Mulla!
Jug‘rofiya nedir, ilmi hisob, ilmi riyoziy,

Yo ilmi masohat etar taqsimi orazni,
Yo ilmi ma'danni o'qigay, kashf etib gazni,
Qo'y, ozgina sarf etib o'qisin, bo'lsin rozi,

Suhbat aylasin toza najosatdan, ey Mulla!
Yo masalai g'usli tahoratdan, ey Mulla!

Yo tiryaki bo'l, ketma na da'vo-yu azmga,
San'at nedir, Allohga tavakkul ayla, kezma,
Yo tushsa yetim moli — yegin, yo'l ber hazmga,
O'yna, yegin, ich bodani, bor mutribu bazmga,

Bizlarga ne kerak tijoratlar, ey Mulla!
Bir yaxshi tijoratdir bu odatlar, ey Mulla!

Ayo, senga na — qiz aro ketdi, ushoqmidi?
Ayo, senga na — ochlarga ne bo'ldi, quroqmidi?
Yo kunda bir fatvo ki, musulmondan yiroqmidi?
Yoinki taraqqiy bizga qaydan edi, uzoqmidi?

Inkor aylama qasd ila ko'hna yo'lni, Mulla!
Bechora, sho'rlik, boshi junundan to'liq, Mulla!

Yotmassan o'zing endi-da, hali yotma,
Mullalarga yonsin diling, xalqni aynitma,
Xonlarning uyin yiqma, qo'zim, ko'hnani otma,
Muzli suvni qaynoq qozonning oshiga tutma,

Yo'q angaganing manfaati jonga, ey Mulla!
Darveshga, oxundga, boyga, ham xonga, ey Mulla!

IKKI SAVOLGA BIR JAVOB

Yoqalashib, ko'rmaganing narsa uchun chirillama!
Tarbiyasiz bola kabi behudaga xiringlama!
Bosh-qulog'ing tuzalmasdan, buncha yonib, gurillama!
Turma, shoshilma, yot, bolam, sen aytgan bo'lmadi hali!
Muntazam qilmasang amal, ravnaqi kor bo'lurmi yo?!
Subh to'liq yetmasidan vaqti nahor bo'lurmi yo?
Bir gul ochilmog'i ila fasli bahor bo'lurmi yo?

Turma, shoshilma, yot, bolam, sen aytgan bo'lmadi hali!
Qatl etdingiz Otaboqin, men ki, bu amrga ko'nmasman?!
Bor yana ming Otaboqi, yo'qsa amalda unmasman?
Ko'hna dunyo bu tezlikda tozalashga ishonmasman!

Turma, shoshilma, yot, bolam, sen aytgan bo'lmadi hali!
Girom Otabok o'ldi-da, to'pu sanchqingiz qani?
Bahri muhitning harbida kema-yu jangingiz qani?
Eski hammomdir, eski tos, bas, yangi rangingiz qani?
Turma, shoshilma, yot, bolam, sen aytgan bo'lmadi hali!
So'yla menga, vazorati milliyangiz tuzildimi?
Yo uzun qo'l, uzun papoq qisqalashib chuvaldimi?
O'lkangizga jodu, afsun yo'l topa bildi, keldimi?

Turma, shoshilma, yot, bolam, sen aytgan bo'lmadi hali!
Dorus-safoi Tehronning chet elga bir sayohati,
Mirzo Abdulhasan⁶⁸ xonning ko'r ravishi tabobatin,
Tan yarim bo'ldi zahr ila yaksar ajam jamoating!

Turma, shoshilma, yot, bolam, sen aytgan bo'lmadi hali!

⁶⁸ Mirzo Abulhasan xon – savodi kam bir odam edi. Tanish-bilishlik asnosida ish boshiga kelgan edi. Shoir bu satrida xilof yo'llar bilan hokimiyatga kelganlarga ishora etadi.

Mulki Iroqni adi-badi aytsam agar, kalol bo'lar,
Pul topar qalamimiz yozsa ham malol bo'lar,
Endi tongdan she'rimiz muxtasar arzu hol bo'lar,

Turma, shoshilma, yot, bolam, sen aytgan bo'lmadi hali!
Soyda suv to'lmadi hali!
Ko'hna idoramiz turar,
Rangi ham so'lmadi hali!..

SO'LDIMI GULZORING, EY FOIQI NO'MON PISAR

So'ldimi gulzoring, ey Foiqi No'mon pisar,
Lolai no'monlaring bo'ldimi xuni jigar,
Siynangga dasti qazo chekdimi dog'i qadar,

Nargisi shahlolaring , voh, chalajon bo'ldimi?
Endi senga men degan matlab ayon bo'ldimi?!

So'ylamadimmi senga, rohat o'tir, hayf sen,
Chekma bu millat g'amin, chek o'zingga kayf sen,
Xonga emasdir shoning, o'limlisen, zaif sen,

Aylamading e'tibor, qissang tamom bo'ldimi?
Endi senga men degan matlab ayon bo'ldimi?!

Foyda bermas, dedim, etganing afg'on senga,
Holiga yonganing xalq aylamas ehson senga,
Maskan bo'lar oqibat g'ussai zindon senga,

Go'shai zindon senga endi makon bo'ldimi?
Endi senga men degan matlab ayon bo'ldimi?!

Men demadimmi senga boshda o'tir tojdek,
Turma muqobil balo tig'iga omochdek,
Istama hurriyati yo'qsili muhtojdek,

Bolu paring nogahon tig'ga nishon bo'ldimi?
Endi senga men degan matlab ayon bo'ldimi?!

Men demadimmi senga kirma ishga jon bilan,
Xavf ayla, tillashma ko'p boylar bilan, xon bilan,
Bo'lmagin sen hamravish majlisi Eron bilan,

Majlisi Eronda bir shavkatu shon bo'ldimi?
Endi senga men degan matlab ayon bo'ldimi?!

Men demadimmi senga hazrati zi shonlarni,
Aylama da'vat abas birlikka eshonlarni,
Sen ki, yig'a bilmassan buncha parishonlarni,

Masalai ittihad holi bayon bo'ldimi?
Endi senga men degan matlab ayon bo'ldimi?!

EY ON KI, ULUMI MADANIYDAN XABARING BOR

Ey on ki, ulumi madaniydan xabaring bor,
Yuz dardi saring bor;
Bejo yerga har lahzada sho'r-u shar'ing bor,
Ko'p past nazaring bor.

Basdir, oz ayla bizlarni sen ilmda tolib,
Axir, ne munosib?
Ko'r millati bepoyni, chunon soru xoring bor,
Bundan badtaring bor!

Tasxiri ajina ila et kashfu karomat,
Ehson degay millat;
Ne ilm o'qibon ilmu sanoga hunaring bor,
Na'fing, samaring bor?!

Qalqonli ilon oldiga bor, aylasin afsun,
Etma bizni mahzun!
Minglab bu amalda ko'rasan, siymu zaring bor,
Oliy asaring bor!

Basdir, tag'in millat g'amini aylama takror,
Bo'lmas bundoq asror!
Bir boq o'zingga, ko'r, necha ashki basaring bor,
Ham chashmi taring bor!

Yuz ilm o'qisang, oxiri ovora qolarsan,
Bechora qolarsan;
Boqmaslar sening siynangda turli guharing bor,
Lolai taring bor.

Bir yangi javon bo'lsang, azizim, ishing ishdir,
Bu yaxshi ravishdir;

Har kas ko'rib, so'ylar: necha la'lu shakaring bor,
Inja qamaring bor.

Albat, yemoq-ichmoq, kayf qilmoq bo'lar koring,
Ham bo'lmagay oring;
Bunda bilasan yaxshicha fathu zafaring bor,
Holu digaring bor.

Ketsa ish shundoq muhtashami xilvat bo'larsan,
Osuda qolarsan;
Shundoq qilmasang. Bilarman, ko'p xataring bor,
Ham o'shr-u sharing bor.

Yo'qsa, aytarsan millati bechora g'amidan,
Hokim sitamidan;
Bil, tuning kabi nolai murg'i saharing bor!
Ul darbadaring bor!

Etma g'ami millat,
Ochma boshga zahmat,
Qilsang shundoq mehnat,
Qonli jigaring bor!

SAVOL. — JAVOB

- Ko'rma! – Bas, ustoz, yumarman ko'zimni.
- Jim bo'li! – Muteman, yutarman so'zimni.
- Bir so'z eshitma! – Qulog'imni bog'larman.
- Kulma! – Xo'p-xo'p, shomu sahar yig'larman.
- Kuyma! – Bajarmam! Meni ma'zur tut,
Bunaqa taklifi maholni unut!
Qobili imkonmi g'amga qonmaslik?
Ishq olovi ichra o'tda yonmaslik?
Ayla xomush otashi so'zoningni,
Qil meni osuda, ham o'z joningni!

BEMARHAMAT AYONLARINGGA SHUKUR, XUDOYO!

Bemarhamat ayonlaringga shukur, xudoyo!
Bul sohibi milyonlaringga shukur, xudoyo!

Millat g'amiga boqmagan ansori karam-la –
Eshoni qozikalonlaringga shukur, xudoyo!

Ish bilmagan faqat yemoq-ichmoqdan o'zga,
Bu jonli tegirmonlaringga shukur, xudoyo!

Bedod ul birodarlar-la qoniga g'alton,
Qafqozdagi qurbonlaringga shukur, xudoyo!

Xususan Boku shahrinda, u shuhratli makoningda
Daryodek oqqan qonlaringga shukur, xudoyo!

Xunxor bo'lgan afrodi bani novingga doim –
Bu vahshiyu parronlaringga shukur, xudoyo!

Qashqir bo'lsa, shoqol bo'lsa, biyobonda bo'lardi,
Shahar ichra bu hayvonlaringga shukur, xudoyo!

Ko'z-ko'z qilib sadaqasin ahli olamga –
Himmat qilgan insonlaringga shukur, xudoyo!

Hammomda ham yalang'ochni tunagan bul⁶⁹
G'ayratli musulmonlaringga shukur, xudoyo!

Sukut saqlab o'tirgan bor jinoyatlarni ko'rib,
Bu sohibi vijdonlaringga shukur, xudoyo!

⁶⁹ 1907-yilda bir necha qurolli talonchi Bokuning ichkari shahar qismidagi musulmon ayollar hammomiga bostirib kirib, xotinlarni talagan edi. Bu borada o'sha davr matbuotida ko'p maqolalar yozilgandi.

Bilmam, ne zamon qag'ring etar olamni barbod?!
Sabr etdigin avonlarga shukur, xudoyo!
Hal bo'lmadi ko'nghimdagi mushkulli muammo,
Tasnif etarman matlani, ma'badi bor ammo!..

MAKTUB

Mulla tog'a, etma sharorat bundoq,
Oraliqqa solma jaholat bundoq!..

Kunda chiqarma yangi bir qoida,
Maktabni bilma bundoq befoyda,
Millatni band etma "alif", "be"ingda,
So'ylama "sa'fas" bundoq, "qarshat"⁷⁰ bundoq!..

Ko'pdan seningdek emasman bir sarob,
To ota ekanman olamda arbob,
Ilm-la bolamni etmasman xarob –
Ming bor aysang, so'z shundoq, suhbat bundoq!..

Ilm nedir, fazl nedir – qonmasman,
Ilm otashinda kuyib yonmasman,
Sen aytgan ig'volarga aldanmasman,
Berma boshqa o'zingga zahmat bundoq!..

Jahlda bir qal'ai tosh devorman,
Olamni mahv etmoqqa men tayyorman,
Nashani, sharobdan kayfga xushtorman,
Etganman umrimda men odat bundoq!..

Sokin bo'l, ko'zimga tiqma millatni!
Ne qilay millatni, bu milliyatni?!
Boshim garang bo'ldi, netay suhbatni,
Qadimdan millat shundoq, ummat shundoq!..

Men faqat o'z amringa shon qilaman,
Xayrim uchun olamni vayron qilaman,
Men na jamoat, ne vatanni bilaman, –
Yonsin vatan, cho'ksin jamoat bundoq!..

⁷⁰ Sa'fas, qarshat – eski tadris usulida ta'lim beriladigan abjad so'zlaridir.

Yo'q ko'zim aslo fuqaroni ko'rmoqqa!
Bir o'zim, fuqaro noravo ko'rmoqqa?
Ko'zda agar bo'lsa ziyo ko'rmoqqa –
Ko'rsat ko'zga pul bundoq, davlat bundoq!..

TUHMAT ETAR GAZETCHILAR, – MAHSHARI NOSI BOSHQACHA!..

Tuhmat etar gazetchilar, – mahshari nosi boshqacha!..
O‘zlarining, inon ki, yo‘q fahmu zakosi boshqacha!..

Men kabi oqil bo‘lsalar, kasb etsalar o‘g‘rilikni, –
Zahmati, ranji bir boshqa!.. Zavqu safosi boshqacha!..

Jumla maorif ahlining holati ko‘z o‘ngidadir, –
Vaju maoshi boshqacha!.. Dardu balosi boshqacha!..

Ilm onasiga so‘zlanur Maryamga⁷¹ so‘zlangan jumla,
Ilmning onasi bir boshqa!.. Johil otasi boshqacha!..

Men berarmanmi o‘g‘limni, maktabga, darsga zavq etsam?!
Darsning azasi bir boshqa, xalqning adosi boshqacha!..

⁷¹ Maryam – Diniy ta‘limotlarga ko‘ra, Iso payg‘ambarning onasidir, Iso otasiz dunyoga kelgani barcha dinlarda keltirilgan ahvolotdir.

TOSH QALBLI INSONLARNI NAYLARDING, ILOHIM?!

Tosh qalbli insonlarni naylarding, ilohim?!
Bizday bu sovuq qonlarni naylarding, ilohim?!

Ko'payib hayosizlik el bo'lur mutahammul,
Har zulmga ko'ngan jonlarni naylarding, ilohim?!

Bir davrda kim sidqi safo qilmayajakmish, –
Bilmam bundoq davronlarni naylarding, ilohim?!

Mazlumlarning ko'z yoshi daryo bo'lar ermish, –
Daryolarni, ummonlarni naylarding, ilohim?!

Sayyodi jafokorda rahm bo'lmas ekan hech, –
Ohularni, jayronlarni naylarding, ilohim?!

Bog'ning, ekinning xayrini boylar ko'rar erkan, –
Urug' qadagan dehqonlarni naylarding, ilohim?!

Ish ranjbarning, kuch ho'kizning, yer o'ziningki, –
Boyzodalaru xonlarni naylarding, ilohim?!

Hukm aylar emish butun olamda jaholat, –
Bul oshiqi irfonlarni naylarding, ilohim?!

Etakli musulmonlarni takfirga qo'ygan bu
To'shtukli musulmonlarni naylarding, ilohim?!

Yoxud bularning buncha nufuzi bo'lar erkan, –
Besh-uch bu suxandonlarni naylarding, ilohim?!

G'ayratli chaqimchilaring ish bajararkan, –
Tanbal, dalli shaytonlarni naylarding, ilohim?!

Erlar ajab bir qiz kabi o'g'lon sevar emish, –
Uylardagi juvonlarni naylarding, ilohim?!

Tojirlarimiz Sonyalarga band bo'lar erkan, –
Badbaxt To'qazbonlarni naylarding, ilohim?!

Subhonaka, subhonaka, subhonaka, yo rab!
Boqqancha bu hikmatlarga hayron bo'larman qarab!..

FISINJON

O'ylama, qo'psa falak bizlarga vayronlik bo'lar,
Un tamannosi ila bug'doy tegirmonlik bo'lar!

Qorishiqdir halollik millat iste'dodiga, –
Chevrilirsa, sofi bir yon, xasi bir yonlik bo'lar!

Qalqib ketgach, bulg'alangach zamona ummon kabi,
Yog'i yog' ustga chiqar, ayroni ayronlik bo'lar!

Kim ki, insonni sevar, – oshiqi hurriyat bo'lar,
Balli, hurriyat bo'lgan yerda insonlik bo'lar!

Ey ki, dersan, orif yo'li – xato, desam senga -
Ilmi mantiqcha bu so'z bahrai nodonlik bo'lar!

Oriflar dersan o'zing ahli xatoda bo'ladi,
Tushunarsanmi bu so'zda necha haryonlik bo'lar?

Ko'zingni xiralatarmi irfonning quyoshi?
Ketdik, ilmsiz, omi, bunchami xulqonlik bo'lar?!

Taniymiz biz sizni endi, dema ha, biz shunaqa,
Tanilur ul kishi kim, tutgani maydonlik bo'lar!

Boqmasmiz go'shai chashm ila faqirona taraf,
Yugurarsiz u tomon ki, totli fisinjonlik bo'lar!..

BIZGA NE?!

Gar bu yil xalqni mahv tdi qironlik, bizga ne?!
Topmadi och-yalang'ochlar guzaronlik, bizga ne?!

Biz magar ochlarga vaqf ayladik o'z molimizni?
To ki, har muhtojga in'om etsak amvolimizni?
Biz bayon etsak agar biroz o'z ahvolimizni,
Doimo boshlarmiz noz ila aftolimizni;

Otasiz jonlarni bosdi bo'ronlik, bizga ne?!
Topmadi och-yalang'ochlar guzaronlik, bizga ne?!

Bu ham so'zdirmi, topganimiz poralarni
Nega beraylik, bog'labon Zangazur ovoralari?⁷²
Bizlarga dahli nedur, – yo'q ekan choralari
Qo'y, oqarsin fuqro ko'zlarining qoralari!

Cheksin ular kecha-kunduz nigoronlik, bizga ne?!
Topmadi och-yalang'ochlar guzaronlik, bizga ne?!

Boshla, ey Mullo tog'a, sen ham bizni qo'yma zorga!
Biz sening hiylang ila tushmasmiz aslo bu dorga!
Boqmasmiz go'shayi chashm ila Zangazurga!
Qorli tog'larda sovuqdan o'lganning joni go'rga!

Bo'lmadi qismat u badbaxtgga oshiyonlik, bizga ne?!
Topmadi och-yalang'ochlar guzaronlik, bizga ne?!

Bizga ko'rsatma, azizim, u g'am o'choqlarin³,
Bahor ko'p kezgan edik ol gullar ochgan tog'larin,
Yiqqan edik danaklarin, bo'shatgandik bog'larin,
Qish uchun xushlagandik Tiflis o'yinchoqlarin;

⁷² Zangazur mahallalarining och-nahorlariga iona puli to'planganda aksariyat boylar namoyon qilgan ahvolga ishora qilinmoqda.

Vayron etsa Zangazurni endi bo'ronlik, bizga ne?!
Topmadi och-yalang'ochlar guzaronlik, bizga ne?!

Nigoh tashlamay o'tdik xonai vayronlarni,
Aylandik kishvari Tiflisdagi koshonalarni,
Topdik oxir Lizalar, ko'p necha jononalarni,
Gulchiroqlar-la yoritdik nur ila xonalarni,

Bechora daxmasida zim-zimistonlik, bizga ne?!
Topmadi och-yalang'ochlar guzaronlik, bizga ne?!

MAGARKI, HAMYONI ZULMAT

Magarki, hamyoni zulmat
Istar ki, davom etsin jaholat;
Hayhot, bilarmi unda millat
Tavxid nedur va yo nabuvvat?

Maktab taqozo etar zamona,
Balqar unda to guli farosat;
Ey, sayr aylagan u gulistionda,
Asli uyqu istamoqqa ne hojat?!

Uxla hali, g'ofilona uxla!

Toki uxlabon yotgan uyg'onmas,
Farq etmas unga oq, yo qora;
Xasta ki, boshinda hush qolmas,
Dardin tushunib, toparmi chora?

Keyin unga turfa-turfa tullak
Aylar joniga bir ajab tabobat!
Ey xasta, uyg'onma, etma idrok,
Bor qoningni so'rsa-da hijomat!

Boqma u yonga, bu yonga, uxla!

Aldanma, qo'zim, ki lafzi kafar
Tahrir o'lubon chiqar lug'atdan;
Magarki, tirikdir Mirzo Qanbar
Evoh, degaymiz bundoq malomatdan;

Qo'ymas ki, bu xalqi jismi vohid
Hukmida bo'lib etar maishat;
Kufr va shirkda afsona bu vujud,
Hayhot, qilarmi tarki odat?!

Bu nuqtani bila-bila uxla!..

SHIRVON

She'rimni. Mullo tog'a, savat solsang, menga ne?!
Tushmasa o'ynab-kulib yodimga Shirvon, menga ne?!

O'zim ojiz emasman, shahrimizning holini
Chekarman nazmga, agar bo'lsada vayron, menga ne?!

Avvalo, umidu matlab bu ki, shahr ahg'li tamom
Tanbalu johili behimmat, nodon, menga ne?!

Yig'in-u majlisimiz, madrasa-yu masjidimiz,
Ham qiroatxonamiz yopiq, parishon, menga ne?!

Evaziga bularning choychi, maychi do'konida
Kecha-kunduz to'ladilar jumla musulmon, menga ne?!

Fuqaroning qonini ko'pdan so'rurlar zolimlar,
Shayxlar xalqqa sotar xayoli g'ilmon, menga ne?!

Ishonmasang, so'zlarimni jurnalda ham yozma yana,
Maslahat ammo budir, fikr ayla, bir yon, menga ne?!

BIR CHO'NTAKDA ACHCHIQ NOSIM, BIR CHO'NTAKDA OQ MANAT

Bir cho'ntakda achchiq nosim, bir cho'ntakda oq manat,
Bo'lsin, bo'lsin, qo'y, ko'p bo'lsin bundoq lazzatli hayot!
Peshgohi chashmu jonimda vatanim etsa vafot, –
Bo'lsin, bo'lsin, qo'y, ko'p bo'lsin bundoq lazzatli hayot!

Qarshimda ta'zim uchun saf bog'lasa nochorlar,
Oqsa ochlar diydasidan yosh bo'lib g'am-g'uborlar,
Boqmasman, yaxshi ko'paysa g'aznada dinorlar,
Bo'lsin, bo'lsin, qo'y, ko'p bo'lsin bundoq lazzatli hayot!

G'ariblar qoni bilan, qo'y, bo'lsin vatan bir lolazor,
Zolimlarning zulmi hargiz etmasin vijdonga kor,
Faqat oshsin sha'nimiz, bo'lsin maishat barqaror,
Bo'lsin, bo'lsin, qo'y, ko'p bo'lsin bundoq lazzatli hayot!

Shunda bahs etmam, menga lozim shu isyon oxiri,
Chun pulga muhtojdir dunda har kim, har on oxiri,
Jahannamda bo'lmasin yaksar musulmon oxiri!
Bo'lsin, bo'lsin, qo'y, ko'p bo'lsin bundoq lazzatli hayot!

Chalkashibdi millatning, naylay, huquq-aqidasi?!
Yoki hech bir yerda yo'qdir hurmati, sha'ni, sasi,
Bundoq-bundoq so'zlarning men bo'lmadim qo'zg'uvchisi!
Bo'lsin, bo'lsin, qo'y, ko'p bo'lsin bundoq lazzatli hayot!

Muxtasar, aytma yonimda bir-da vijdon nomini,
Och qolib, zor yig'lagan yetim inson nomini,
Istasang ko'nglimni ochmoq – so'yla milyon nomini!
Bo'lsin, bo'lsin, qo'y, ko'p bo'lsin bundoq lazzatli hayot!..

AY HARAY!⁷³

Ay haray, bir necha shoir, necha shoir kabilar
Istarlar – do'ndirsalar Ganjaga Shirvonimizni!

Yangi maktab atalmish bid'atning ijrosi ila
Bir-da barbod etsalar xonai vayronimizni!

Kofir bo'lganlari yetmasmi ki², bu nokaslarning,
Istagaylar – cheksalar kufrga musulmonimizni!

Ey, bizni ilmga dalolat aylaganlar, bilarmiz,
Qasdingiz ilm emas, yengmoqdir iymonimizni!

Saqlarmiz islom hurmatin, yana haqni desak,
Ochmasmiz maktabga hargiz cho'ntak, puldonimizni!

Dermiz biz nuxuli, ganjali, yo kim bokuli, –
Bundoq bo'sh ishlarga vaqf etmasmiz ehsonimizni!

Istardingiz, bizni bir fan ila ishg'ol etarsiz, –
Qachon ko'rdingizki sizni takfir etgan ihqonimizni?!

Kofir etdikmi sizni jamoatning nazarida?!
Tanidingizmi siz bizni, ko'rdingizmi vijdonimizni?!

Keting endi o'zingizdan, yana bizdan ham yiroq!
Ola oldingizmi hali maktabga yosh o'g'lonimizni?!

⁷³ Ey dod!, oh-voh, dod-faryod

SHIKOYAT

Ey inson, bundan avval xalqda hurmat bor edi,
Benavo mullalarga hurmat-u izzat bor edi!

Katta har yonga ki, boq desa, boqardi xalq,
Yer yuzinda barokat, ne'mat-u davlat bor edi!

Kimning og'zi edi ki, men oq desam, qora desin?
Har nega amr aylasam, xalqda itoat bor edi!

Yana o'z amriga mashg'ul edi boshdin oyoq,
Na bu mulla talashmoq, na bu suhbat bor edi!

Ilm qayda edi, musulmon qaydadir, qardoshim,
Na taraqqiy so'zi, na suhbat millat bor edi!

Borayin qoshiga, bilmam bu yoshlar ne der ekan
Ki, azal ularda na g'usl-u tahorat bor edi!

Hammasi kofirga o'xshar bu haromzodalar, voh,
Na musulmonlikka ularda shahdu shiddat bor edi!

Bu vatan qashshog'ini ular uyg'otdi, hayhot!..
O'tdi ul davr ki, mullolarda rohat bor edi!

Ehsonxo'rlik ne go'zal edi, to'ygan edim,
Na ochiqqan bu qorin, na musibat bor edi!

Menga zid so'z aytsa kim, uni etardim kofir,
Ishimni boplab olsam, kimda jur'at bor edi?

Endi bu tirriq bolalar ham etar ta'na bizga,
Zoye ketdi u ayyom, ki bir fursat bor edi!

Oh, afsus ki, kechdi u go'zal davronlarim!
Men rohat qilardim ki, bu xalq ichra jaholat bor edi!

USMONLILAR, ALDANMANGIZ, ALLOHNI SEVARSIZ!

Usmonlilar, aldanmangiz, Allohni sevarsiz!
Eronli kabi yonmangiz, Allohni sevarsiz!

Shod bo'lmangiz, ey sevgili millat vakilasi,
Usmonliga chora bo'lar qonuni-asosi!
Qonuni-asosi dema, eronli azosi,
Eronlilarning boshlarida qonli balosi,
O'g'lonlari o'lgan onalarning ohi, diydioshi,
Desalar, sizda bor bu ishning so'ngra safosi, –
Aldanmangiz, aldanmangiz, Allohni sevarsiz!
Eronli kabi yonmangiz, Allohni sevarsiz!

Avvalda berarlar sizga hurriyati afkor.
Ya'ni tanishib fikringizni aylarsiz izhor;
Vaqti ki, tanishdingiz, vazorat bo'ldi xabardor,
Mutloq ko'rarlarki, cho'ntaklariga zarar bor;
Har fitna bilan bo'lsa, quvajaklar sizni nochor,
Chun ki, bu yig'ingohda bo'lar haqqingiz inkor,
Yaxshi bo'lib, to'planmangiz, Allohni sevarsiz!
Eronli kabi yonmangiz, Allohni sevarsiz!

Ko'rdim ki, arzlar etib vaziroga
Bir yo'l ila o'z fikringiz tiqdingiz oraga,
To yetdi xabar bir fitnakor ulamoga,
Mirzo Ali Akbarlar⁷⁴ qo'lin ochdi duoga,
Tahqir o'qi, la'nat to'pi tegdi orifoga,
Bormi shundoq bir shaxs, ado axrori viqoga?
Bu amrni bekor bilmangiz, Allohni sevarsiz!
Eronli kabi yonmangiz, Allohni sevarsiz!

⁷⁴ Mirzo Ali Akbar – Yarim asrga yaqin murtajiy faoliyat ko'rsatgan Ardabil oxundi edi.

Voh, ne ajab, usmonlilar, ayo, nega qonarsiz?
Qonuni asosiy berilsa yo inonarsiz?
Mir Hoshim-u⁷⁵ Fazlullohingiz⁷⁶ yo'q deb bilarsiz?
O'ksik emas ular, vale, siz ne tanirsiz!
Bir kun tanigach ularni, nogoh uyg'onarsiz,
Shundoq uyalarsizki, qonga bo'yalarsiz!
Qonsizlarga hech qonmangiz, Allohni sevarsiz!
Eronli kabi yonmangiz, Allohni sevarsiz!

Bir vaqtda bizlar ham bo'ldik xurram-u xandon,
O'yladik ki, bizga berdilar hurriyati vijdon,
Shukur etdik, bechoralar bo'ldi doxili inson,
Ayolimizni saqlamadik xonada pinhon,
Hoji Mirzo Hasan qirq lotuga berdi bir o'g'lon,
Bu mullanamolar desalar: bizda bor iymon,
Yo'q, yo'q, hech tovlanmangiz, Allohni sevarsiz!
Eronli kabi yonmangiz, Allohni sevarsiz!..

⁷⁵ Mir Hoshim – murtajiy Tabriz ruboniysi, mashrutachilarning qismat dushmanlaridan biri edi.

⁷⁶ Shayx Fayzulloh – Eronda mashruta harakatining sha'niga muboriza olib borgan qoraguruhchi mujtahidlardan biri edi. Mashrutani "shariatga xilof", mashrutachilarni "kofir" deb atardi.

MEN SHOHI SHON-U SHAVKATMAN, ERON MENIKIDIR

Men shohi shon-u shavkatman, Eron menikidir!
Eron meniki, Rey, Taboriston menikidir!
Abad shundoq, yo qolsa-da vayron, menikidir!
Qonuni asosiy nedir, farmon menikidir!
Shavkat meniki, faxr meniki, shon menikidir!

Bergandi otam⁷⁷ gar sizga Qonuni asosiy,
Bir mullo kishi edi, bor edi hilmi, hayosi,
Bilmasdi nedir lekin imorati siyosiy;
Ey hamshahrim, sen kiy egningga bitli libosni!
Hay'at meniki, taxti zarafshon menikidir!
Qonuni asosiy nedir, farmon menikidir!

Eronli emas, jumla bilar, Mandaliman⁷⁸ men,
Qirg'in-u, jafoi sitamning changaliman men,
Eronlilar boshlarining ishaliman men,
So'rarman, icharman qonlarini – chun zulukman men,
Tana meniki, go'sht meniki, qon menikidir!
Qonuni asosiy nedir, farmon menikidir!

Ko'ryapsizki, qancha sizlarga yomon ayladim men!
Baqqol bolasin lashkarga sarbon ayladim men!
Otashda yoqib majlisni vayron ayladim men!
Qur'onni olib, uni ham nolon ayladim men!
Shartnoma nedir, ahd ne, farmon menikidir!
Qonuni asosiy nedir, farmon menikidir!

⁷⁷ Muzaffariddin shoh nazarda tutilgan.

⁷⁸ Mahammadali mirzo (1872-1925) – 1907-1909-yillarda Eron shohi bo'lgan. Muzaffariddin shohning katta o'g'li va vorisi edi. 1908-yilda milliy majlisni tarqatib yuborgan.

Usmonlida garchi taralar bir necha saslار,
Olqishlagay ul saslarni bor qirmizi kaslar!
G'am chekmangiz ey keksalar, ko'hnaparastlar!
Eronimga ta'sir etolmas bundoq nafaslar!
Bundan keyin bu o'lkada maydon menikidir!
Maxluq o'zimman, xanjari burron menikidir!

Tabrizlilarning ko'r edimi ko'zlari avval,
Bir yerda o'tardi kecha va kunduzlari avval,
Haqqimda yo'q edi ularning so'zlari avval,
Shoh etdilar Eronga meni o'zlari avval,
Endi ne deydilar, davron menikidir!
Qizlar meniki, go'zal o'g'lon menikidir!

Eronli yashar, umri o'tar zillatda hamisha,
G'urbatda, hasratda, asoratda hamisha;
Eronli mudom jon berar g'urbatda hamisha!
Eronli, o'tgin, yirtiq yoqang bitda hamisha!
Hoqon o'zimman, kishvari zamon menikidir!
Qonuni asosiy nedir, farmon menikidir!

ISTIQBOLIMIZ BIR LOFDIR

Inonmam, so'zlama ortiq ki, fayzobod bo'lar olam,
Yog'ar imkoni rahmat, bog'i adl-u dod bo'lar olam,
Chiqar hurriyat oftobi, tamom ozod bo'lar olam,
Xom-xayol bo'lma, bilma ki, bir kun shod bo'lar olam!
Shu ekan va'zimiz, ko'p vaqt o'tmay barbod bo'lar odam!

Ne istarsan, jonim, qo'l tort, yetar faryodi hurriyat!
Ne qilsin eskilar birla dilbari navzodi hurriyat?!
Butun ahvonlaring erkan dili tosh, jallodi hurriyat?
Xom-xayol bo'lma, bilma ki, bir kun shod bo'lar olam!
Shu ekan va'zimiz, ko'p vaqt o'tmay barbod bo'lar odam!

“O'qir, tahsil bilan ehrozi hurriyat qilar inson...” –
Bu so'z tom to'g'ridur, ammo qani maktab, qani irfon?
Qolarkan o'lkamiz maktabsiz va-da avlodimiz nodon,
Xom-xayol bo'lma, bilma ki, bir kun shod bo'lar olam!
Shu ekan va'zimiz, ko'p vaqt o'tmay barbod bo'lar odam!

Tajalli etganin ko'rdik u mahbubi diloromning,
Faqat ol qonga g'alton bo'lganin-da ko'rdik islomning,
Boshidan chiqmaguncha Rey havosi shohi badnomning,
Xom-xayol bo'lma, bilma ki, bir kun shod bo'lar olam!
Shu ekan va'zimiz, ko'p vaqt o'tmay barbod bo'lar odam!

Agar sen ko'rmagan bo'lsang zavqini gulzori ayvonning,
Yaqin ol, men ham ko'rmam bir safosin ul gulistonning,
Sen-u mendan keyin yo o'zgararmi holi davronning?
Xom-xayol bo'lma, bilma ki, bir kun shod bo'lar olam!
Shu ekan va'zimiz, ko'p vaqt o'tmay barbod bo'lar odam!

NAVQIRON

Ayvonimiz naridir,
Navkarlarim xo'radir,
Nechun menga boqasan,
Mening holim qaridir?!

Jag'da tishim to'kilgan,
Yaralarim so'kilgan,
Meni keksa demaslar,
Bir oz belim bukilgan!

So'zing meni yaralar,
Yuragimni poralar,
Soqqolim oqargan-u,
Xino qo'ysam qorayar!

Istasam, lavashim bor,
Har kechada eshim bor,
Dema, otam, qaydasan,
Bor-yo'q ellik yoshim bor!

Ketma, ketma, ey dilbar!
Menga solma g'am, kadar,
O'zimni uchta yoshga
Aylamasman barobar!..

Ketma, ketma, omondir!
Yuragim to'la qondir,
Vujudim qarisa ham,
Ko'nglim hali javondir!

YASHAMOQ ISTAR ESAK, TOM AVOM BO'LMOQ KERAK!

Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!
Otib insonlikni chetga, barcha hayvon bo'lmoq kerak!

Yashamoq istar esak dahrda amniyat ila,
Ilmga, fanga, adibga boqaylik nafrat ila,
Qo'shilsak fitnalarga dildagi vahshiyat ila,
Yotaylik bastari g'aflatda uzun muddat ila;
Puxtalikdan ne foyda, hali xom bo'lmoq kerak!
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!

Yostiqqa bosh qo'yaylik, ko'rpani qo'sh etaylik1,
Oqshomni g'aflati yo'q, zebo-la og'ush etaylik,
Uyqu lazzatin ko'rib, nolasin xo'sh etaylik,
Islom g'ayrat-u himmatin yoddan faromush etaylik;
Do'stga g'am keltirib, dushmanga kom bo'lmoq kerak!
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!

Fikri tadrij etgan nodonni kanor etmoqdir lozim,
Har ne bo'lsa, bu bedinlarni zor etmoqdir lozim,
O'lkadan bularni majburlab bezor etmoqdir lozim,
Tez zamonda vatanni, millatni xor etmoqdir lozim2;
Shundoq qilib, noili maqsud-u marom bo'lmoq kerak!
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!

Boshqalar ko'pdan sharlar aro etar sayri havo,
Biz bu sayrni etarmiz uyquda har subhi sabo,
Qavli oxundni unutdingmi ki, va'z etdi sano:
Dunyo foniyydir, azizim, unga bo'lma fido!
Tarki dunyo aylabon, firdavs marom bo'lmoq kerak!
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!

Ne bilursan hali sen, sahnai ro'yoda ne bor?!
Ahli zohir ne topar, olami ma'noda ne bor?!
Har ne bor – tushda bor, yo'qsa bu dunyoda ne bor?
Yaxshi yot, qo'l-qanot och, uch, ko'r u ma'voda ne bor?!
Tushning xayoli ila mashg'uli kom bo'lmoq kerak!
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!

Yot, xayol sur jannatdagi a'loi rizvonlar ila,
Qo'l-bo'yin sol hurlar-u parilar, g'ilmonlar ila,
Yeb, ich!.. Otiq kayfga boq jumla musulmonlar ila,
Qo'y bu dunyoni bu kofirlarga shaytonlar ila,
Bizga malakalar-la uchib, oliy maqom bo'lmoq kerak!
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!

Qo'y, ular kashf-u taraqqiy aylasin san'at ila,
Paraxod, yo vagon ijod aylasin zahmat ila,
Biz pul berib minsak yetar, yo'l yursak rohat ila,
Ne munosib ki, raqobat etsak har millat ila?!
Bizga og'alik qilga elga g'ulom bo'lmoq kerak!
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!

ODAMNI ODAM AYLAGAN PORADIR

Odamni odam aylagan poradir⁷⁹,
Porasiz odamning yuzi qoradir!

Qo'y, ne nasling, nasabing bo'lsin,
Najibona savlating bo'lsin,
Boshdan-oyoq nuqson bo'lsang-da –
Bu olamda davlating bo'lsin;
Odamni odam aylagan poradir,
Porasiz odamning yuzi qoradir!

Bo'lmasin fahming, aqling, idroking,
Bor ne g'am, to ki, bordir amloking;
Otash-u xonasiz bu millat ekan –
Har kasning sajdagohidir xoking;
Odamni odam aylagan poradir,
Porasiz odamning yuzi qoradir!

Bo'lmasa, bo'lmasin, axir, insofing,
Tut qoningni shisha ichra, a'rofing,
To ki, bo'lsa qo'lda besh olti tangang –
Mo'tabarsan ko'zida do'stu as'hobning;
Odamni odam aylagan poradir,
Porasiz odamning yuzi qoradir!

⁷⁹ Pora – pul

MILLAT QO'SHIG'I

G'ayrat etib kurashding, tushding oldinga, millat!
Endi biroz orom ol, bosh qo'y yotoqqa, millat!

Har yerda har makonda har turli ish bajarding,
Islomga xizmat etding, mazhablarni ayirding,
Yuzlarcha soqqa topding, minglarcha so'z buyurding,
Har kunda bir jamoat tikding quroqqa, millat!
Endi biroz orom ol, bosh qo'y yotoqqa, millat!

Uyquda edi olam, avlodini uyg'otding,
Jumla millat ichinda o'z shoningni yuksaltding,
Hurmatli nom qozonding, oliy maqomga yetding,
Ahsan⁸⁰, yuz ahsan, ahsan bu hashamatinga, millat!
Endi biroz orom ol, bosh qo'y yotoqqa, millat!

Minba'd jiddu jahdingni yo'qdir bizga lozimi,
Zero ki, asrning holin tom boshqadir rusumi,
Maktab sevar jamoat, tahsil etar ilmni,
Sarf aylagay topganin otga, uloqqa millat!
Endi biroz orom ol, bosh qo'y yotoqqa, millat!

Sayr etmoqqa samoni ijod bo'lar balon⁸¹lar,
Bir yonda avtomobil, bir tomondan vagonlar,
Har ixtiroga doir ta'sis bo'lar salonlar,
Valloh, bular telbadir boshdan oyoqqa, millat!
Endi biroz orom ol, bosh qo'y yotoqqa, millat!

Bular butun jahonning asbobi ixtilosi,
Ular asiri dunyo, biz oxirat fidosi,
Besh kundir umri dunyo, yo'qdir uning baqosii,

⁸⁰ Barakalla!

⁸¹ "Balon" deganda havo shari, ya'ni dirijabl nazarda tutilgan.

Bizningcha, xato tushmoq bunday mazoqqa, millat!
Endi biroz orom ol, bosh qo'y yotoqqa, millat!

Islom uchun kerakmas kofirlarning shiori,
Qo'y ularni, yuksalsin har qasri — zarnigori,
Biz ko'zlarmiz faqat bir ayvonu gulzorni,
Tush yerda hurlar ila to'liq quchoqqa, millat!
Endi biroz orom ol, bosh qo'y yotoqqa, millat!

G'ILAY YOKI UMU-KUSU⁸²

Ket-ketgin, "Zanbur"⁸³ og'a, sen ham shoshding dermisan?!
Gohda bir mazhabga, goh dinga talashding dermisan?!

Sen to'g'ri odamsan agar, senda bu tadbir nedir?
Jurnalingga yozganing gajakli tasvir⁸⁴ nedir?
Qo'llaringdan uzilgan kimdir, u zanjir nedir?
Tinmagaysan, ne sana sarhaddar oshding dermisan?
Gohda bir mazhabga, goh dinga talashding dermisan?!

Nedir ul halqai zanjirdan bir parcha uzar?
Kimlarni ko'rsaturlar halqaning ichindakilar?
Shakli islomga kulgan kimdir ul iprisqilar?
Sen bu raftor ila bizdan qochding dermisan?!
Gohda bir mazhabga, goh dinga talashding dermisan?!

Ochmoqqa bir parcha asrorni etib sa'i talosh,
Aylagaysanki bizga tang shundoq rohi maosh?
Bu qadar etma jasorat, o'zingni o'yla, yuvosh!..
To'ymaguncha kayfingga dag'allashding dermisan?!
Odatga, urfga, rusumga qarshilashding dermisan?!

Sen bu shakl ila butun xalqni uyg'otding ham deylik,
Bizni manfur aylabon, bir yonga sotding ham deylik,
Senga ne xayr bo'lg'usi, bizlarni otding ham deylik?
Bosh tikib, bundoq bizlar-la ko'p taloshding dermisan?!
Odatga, urfga, rusumga qarshilashding dermisan?!

⁸² xafagarchilik, araz, gina

⁸³ "Zanbur" – 1909-1910-yillarda Bokuda nashr etilgan haftalik hajviy jurnal.

⁸⁴ "Zanbur" jurnalining 1910-yil 19-fevral tarixli 4-chi sonida rassom B.R.Telinqator (Beno) tomonidan bir surat chizilgan, unda islom olami daraxtga zanjirlangan bir keksaning timsolida tasvirlangan. Zanjirning har xalqasi o'sha zamondagi salbiy nusxalardan birining boshi shaklida chizilgan bo'lib, yaqin atrofda shayton zanjirdan qutula olmayotgan cholning holiga kulib turadi. Sobirning she'ri shu surat borasida bahs qiladi.

Mazhaka jurnalni avval bizga, ibratdir, deding,
Bir pora shaxsga ilashding, bu nasihatdir, deding,
Bizni tiqding ishga, bir nav zarofatdir, deding,
Endi amma yana jondan savalashing dermisan?!
Odatga, urfga, rusumga qarshilashding dermisan?!

Shaxsi islomning agar biz qo'lini bog'laganmiz –
Ne gunoh aylaganmiz? Millat uchun yig'laganmiz...
Hifz etib mazhabni, shayton yoqib, dog'laganmiz!
Bizni ko'rmoqda muqassir, nechun talashding dermisan?!
Odatga, urfga, rusumga qarshilashding dermisan?!

Biz agar bo'lmasak, islomga nigohbon kim bo'lar?
Besh kun o'tmaski, bu bog'ning gulu rayhoni so'lar,
Ijtilofi sha'niya butun islomga to'lar,
Lek sen anglamasdan ishda shoshding dermisan?!
Gohda bir mazhabga, goh dinga talashding dermisan?!

Asta-asta yig'ilib, to'dalashding dermisan?!
Ba'zi afsonachilar-la yanglishding dermisan?!
Bus-butun safsatalar-la bulg'anishding dermisan?!
Ey bolam, aybingni qir!
Bir hayo ayla, kechir!
Yo'qsa, takfir etamiz,
Tezda rasvo bo'lasan!..

OLTMISH YILLIK UMRIM BO'LDI SENDA BARBOD, ARDABIL!

Oltmish yillik umrim bo'ldi senda barbod, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Yo'q deb o'ylardim men butun olamda Erondin ziyod,
Bir farahobod yer yo'qdir ul chamandin ziyod,
O'lka bo'lmas husnda Fotima, Tukazbondin ziyod,
Bor emish Ro'siyada ming-ming parizod, ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Ey vatan, hurday ko'rardim sendagi xilqatlarni,
Derdim, ul hurlarimning sensan yaqin jannatlari,
Endi hayronman boqib, ko'rguncha bu lo'batlarni,
Har birinda boshqa lazzat, boshqa bir tot, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Hali ham Bokudaman, Boku dema, jononazor,
So'lim daryo sog'ili: bir lo'batistoni tator,
Har taraf oq-chog' "madam"lar, yaxshi bir zot, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Ming meningdek nola-yu bir Sonyaning dildodasi,
Ming meningdek pokdin bir qadah may iftodasi,
Ming meningdek mo'minning bilmam neduohr sajjodasi,
Bandalik qaydin kechib, bo'lmishdir ozod, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Bosh emas, o'n besh emas, har yon boqarsan, – bor
"madam":

Uy "madam", manzil "madam", ayvon "madam", bozor
"madam",

Sirk "madam", do'kon "madam", passaj "madam", gulzor
"madam",

Muxtasar, aqlim shoshdi, ey dod-bedod, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Garchi Eronan chiqarkan, boshda edi niyatim,
Niyatim kasbim edi, bor erdi kasbga g'ayratim,
G'ayratim rozi emasdi, ki yetishsin kulfatim;
Yo'q ko'zimda endi na kulfat, na avlod, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Bas ki, ortar bularni ko'rganda har dam rag'batim,
Rag'batim ortganda ham, lekin qovushmas hasratim,
Hasratim bir negadir, andoq tuzalmas holatim!
Holatim naskini nafsga qilmas imdod, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Qo'rqitardi o'lkadan chiqmay terib g'urbat meni,
Chulg'agandir g'aflatimdan vahshatu dahshat meni,
Endi bu ko'rganlarimdan mot etar hayrat meni,
O'zligimdan chiqibman, afsus!.. faryod!.. Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

Yangidan bargasht etib, bir on javon bo'lsaydim, oh!
Tor kiyimli bir yoshgina xushnishon bo'lsaydim, oh!
Bu parilar bir-la to'yguncha hamzabon bo'lsaydim, oh!
Dahrda besh kun yashardim xurramu shod, Ardabil!
Bitta nomardman, agar etsam seni yod, Ardabil!

EY VOH KI, XOSIYATI MILLAT YO‘Q BO‘LDI!

Ey voh ki, xosiyati millat yo‘q bo‘ldi!
Millatda bo‘lgan bus-butun odat yo‘q bo‘ldi!

Yetmasmi bu kim, millatning ahrori buzildi,
Orif tanilgan ba‘zi fusunkori buzildi,
Majmua yozar bir to‘da beori buzildi,
Shoir laqabinda necha idbori buzildi,
Ya‘ni ki, bir asrning butun ash‘ori buzildi,
Derman – bu jahannam, elning afkori buzildi,
Tuproq boshimga, endi ham tujjori buzildi!
Har ishga qo‘l qotdi, muruvvat yo‘q bo‘ldi!
Millatda bo‘lgan bus-butun odat yo‘q bo‘ldi!

Bor edi bu millatda qadim go‘zal bir odat:
Bir shaxsi musulmon aylagan vaqtda rihlat,
Mayit hali qabrida yotsin deya rohat,
G‘usl etmasdan avval qilinardi unga hurmat,
Yuzlarcha etardik unga sipora tilovat,
Har juzda bir tanga yetardi bizga rishvat,
Bir hurmat edi bu bizga, ham mayyitga nisbat;
Hayf ki, oxiratda bu hurmat yo‘q bo‘ldi!
Millatda bo‘lgan bus-butun odat yo‘q bo‘ldi!

Tojirlarning endi buzilmish tiynati ro‘yo,
Tuymishlar ular bizdagi niyatlarni go‘yo,
Ehsonlar tark bo‘ldi, qozonlar so‘ndi, ey voh!..
Na mullo haqi bor, na qo‘noqlik, na musammo,
Pishmas baqqolning bir parcha halvosi ham hatto,
Har chora etsak ham, ishimiz bitmagay aslo,
Oh!.. Oh!.. U o‘tgan kunlarimiz nedir, xudoyo?!
Kufron ayladikmi senga, bu ne‘mat yo‘q bo‘ldi!
Millatda bo‘lgan bus-butun odat yo‘q bo‘ldi!

Kim ketsa edi hajga va yo Karbubaloga,
Ehson etardi u avval biz – ahli duoga,
Moyil u duoga – ega biz siymu tilloga,
Garchand uni unvon etardik bir necha oyga,
Derdik ki, kerak poklik u hamyondagi moya,
Bir xayrli amal edi bu biz mullanamoga,
Hayf ki, boqilmas endi soqolga, asoga,
Birlashdi hamma, sidqu sadoqat yo‘q bo‘ldi!
Millatda bo‘lgan bus-butun odat yo‘q bo‘ldi!

Shoyadki, kelajak kunlarimiz o‘tsa bu nisbat,
Qo‘rqarman ki, kundan-kun badtar bo‘lar holat,
Bir kun kelar – bedor bo‘lar jumla jamoat,
Maishatdan ibodatni farq etar bu millat,
Maydonga chiqar bizdagi har turli xiyonat,
Na tuhfa kelar bizlarga, na nazr, na rishvat,
Hurmat o‘rniga el bizga izhor etar nafrat,
Hatto deyurlar: – Mullo, ziyofat yo‘q bo‘ldi!
Do‘lma va palov, holva-yu sharbat yo‘q bo‘ldi!
Millatda bo‘lgan bus-butun odat yo‘q bo‘ldi!

YO'QOL ESHIKDAN, YIG'LAMA ZOR-ZOR, TILANCHI!

Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!
Vaqillama boyqush kabi, idbor tilanchi!

Bu majlisimiz majlisi ehsondir agarchi,
Tuzganlarimiz ne'mati alvondir agarchi,
Ehson fuqaro kaslarga shoyondir agarchi,
Bir odati irsiyaga yana bor, tilanchi!
Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!

Davlatlilarmiz, maqsadimiz ayshu safodir,
Mehmonlarimiz bus-butun arbobi sinodir,
Ko'kdir, yag'rindor, bo'yniyo'g'ondir, ajabodir,
Boydir, og'adir, og'zi duoli ulamodir,
Pishayotganlar ming xil lazzati halvodir,
Tikma ko'zingni qozonga, beor tilanchi!
Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!

Yana bizga ne boshqa qoldi so'rov-savoling?!
Yoinki ochidan o'layotir ahling, ayoling?!
Boq, boq, qandoq chirkindir bu manhus jamoling!
"Hax-tuf" yuzinggayu surati murdor tilanchi!
Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!

Davlatli nechun sarf etar o'z fazlu saxosin,
Ayonni qo'yib, to'ydirsinmi fuqarosin?
To'ksin, ko'ray, Alloh yuzining sharmu hayosin!
Qo'l tort yoqamizdan, yo'qol, g'addor, tilanchi!
Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!

Bir bora faqir ekaning angla-da, zinhor
Davlatlilarning rizqiga bo'lma havaskor,
Yo'q bo'lsa yemakka non, o'lib ketgin, joningni qutqor!

Etma bu qadar bizlarga ozor, tilanchi!
Yo‘qol eshikdan, yig‘lama zor-zor, tilanchi!

Faqr ahli g‘anilar ila muloqot eta olmas,
Davlatliga insonligin isbot eta olmas,
Davlatli faqir ila musovot eta bilmas,
Nuqson keltirar sha’niga bu kor, tilanchi!
Yo‘qol eshikdan, yig‘lama zor-zor, tilanchi!

VA'Z ETGANING ISHONDI, SEN AMMO ISHONMADING!

Va'z etganing ishondi, sen ammo ishonmading!
Yo ajabo, magar magar qiynalib o'rtanmading?!

Yotganda xobi g'aflat ila millating sening,
Va'qf bo'ldi mudom matlab, so'zlash xizimating sening,
Har kun kengaydi doirai hurmating sening,
El aylan faqirga, toshdi sarvating sening,
Millat oriqlab ketdi, semirdi oting sening!
Pora haromdir deding, olding, hech uyalmading!
Yetimning moli – olov – deb, yeding-u, yonmading!

Qassobxonani bizga ul dorula'mon deding,
To'g'ri libosiga o'rab, ming turli yolg'on deding,
Bo'lgunicha mushtabih: "G'alat qilma, inon!" – deding,
Kimki yaxshi so'zlasa, unga ming yomon deding,
Qonga to'lib qiyshaydi ko'zing, lantaran⁸⁵ deding;
Bir vaqt kelar, tanir seni har kimsa, lol qolmading!
Bu tansiq bir so'z edi – haqiqatni olmading!

Millat tomirin qirqib, sen doim tomirlading,
Har kimning qo'lidagi yerga tushdi, o'g'irlading,
Toqat tilading elga, o'zing dunyo to'plading,
Foniy deding mol-mulkni – imoratlar tiklading,
Sarrishtai matohni mustahkam tumorlading,
Pora haromdir, deding, olding, hech uyalmading!
Va'z etganing ishondi, sen ammo ishonmading!

Qovli sharh ekan, ajabo "man kafar"⁸⁶ so'zi,
Etmoqdasan kufr bahonasi har so'zni,

⁸⁵ haqorat qilmoq

⁸⁶ Kim kofir bo'lsa

Bilganim bu ki, o'rtada gar bo'lsa zar so'zi,
Hargiz bilolmassan bunday olchoq, xatar so'zni,
Vijdonga, obro'ga, hayoga tegar so'zni,
Bir vaqt bo'lar, tanir seni har kimsa, qonmading!
Yo lil ajab, magar siqilib, o'rtanmading?!

Qonu tanimda bo'lding ajab gurzi-jonshikor,
Nafsing tiyilib, qiynalmasdan bo'lding ta'makor,
Yomon tuyuldi endi, senga bo'lmas e'tibor,
Sirlaring, tilsimlaring bo'lgach elga oshkor –
Qolsin, deya daftarlar sahifasida bul yodgor –
Bir vaqt bo'lar, tanir seni har kimsa, qonmading!
Yo lil ajab, magar siqilib, o'rtanmading?!

O'QITMAYMAN, QO'L TORTING!

O'g'il meniki agar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Garchand bu badbaxt o'zi ilmga havaskordir,
Kasbi-kamol etmoqqa harakati ham bordir,
Meningcha bu ishlar bari bir shevai kuffordir,
Dinga zarardir, zarar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Bas ki, bolalar hali yaxshi-yomon ajratmas,
Ilmning abas bo'lishin tushunmaydi, anglamas,
Shoir bolalar kabi har bir so'zga aldanmas,
Aylaydi umrin xatar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Aylamasman rahm uning ko'zdan oqqan yoshiga,
Boqsin o'zidan buyuk o'z qavmu qardoshiga,
O'lsa-da rozimasman, shapka kiysa boshiga,
Kofir bo'lar bir nafar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Bola meniki, ota, daxli nedir sizlarga?
Kim sizni qoyim etdi – hukm etasiz bizlarga?
Ko'nmayman aslo bundoq dinga tegar so'zlarga!
Bir qora qon, muxtasar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Qo'ysangiz, o'z o'g'limni o'zim solay holimga,
San'atimni o'rgatib, tushuray ahvolimga,
Kecha o'qitmoq so'zin arz ayladim olimga,
So'zladi: "haza kafar...⁸⁷", o'qitmayman, qo'l torting!

⁸⁷ bu kofirdir

Aylamangiz dardisar,
o'qitmayman, qo'l torting!
Jim bo'ling, buncha ki, aldatmangiz,
Endi besh yildir tamom dinimga qo'l otmangiz,
Sevgili avlodimni kofirga o'xshatmangiz,
Tuydim ishin sarbasar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Sotmayman o'z aqlimni siz kabi bemazhabga,
Roziman, o'g'lim ketsin qabrga, – ketmas maktabga!
Maktab otin aytmangiz – malabadir, malaba!⁸⁸..
Alhazar, undan hazar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Basdir shu bilganlari, koshki uni bilmasa!
Jonimga bo'lsin fida bir bor yuzi kulmasa!
To ki, o'z zehnidagi fikrlari to'lmasa,
Bilma uni baxtovar, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!

Fikrimni bermasman hech siz kabi nodonlarga,
Shavq etasiz o'g'limni bir pora ultonlarga,
Chunki xiyonatkorsiz jumla musulmonlarga,
Manzilingizdir saqar⁸⁹, o'qitmayman, qo'l torting!
Aylamangiz dardisar, o'qitmayman, qo'l torting!
Dinga zarardir, zarar, o'qitmayman, qo'l torting!..

⁸⁸ o'yinchoq
⁸⁹ jahannam

QOCH, OT BOSDI!

Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!
Jabhadan chiqqan bir jamoat kelar!
Etib jumla avomga shafqat, kelar!
Berib har kasga darsi ibrat, kelar!
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Chekil, yo'l ber, ot bag'rin titratganmiz,
Urrib yiqqanmiz, tutganmiz, otganmiz,
Chopib quvganmiz, qon-terga botganmiz,
Yig'ib millatni bir yerga qotganmiz,
Musovot, adolat, uhuvvat kelar!
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Necha asrdir endi bil-ehtimom,
Qo'yib nomi milliyatga ehtirom,
Quchoq, qo'llashib, chirpinib subhi shom,
Xususan bu so'ngi besh yilda tamom
Etib olamga baxshi hayrat, kelar!
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Nedir, yo'qsa o'ylashingcha etdim xato?
Jim! Xato qilman! So'ylamasman bejo!
Mazax etgan bo'ldim dersan goho?
Miyig'ida kulmoq nedir, so'yla yo?
Senga balkim bular zarofat kelar?
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Buyur, tashlagin dunyoga sen ham nazar,
Musulmon kabi kim bo'ldi baxtovar?!
Bu Eron, u Turkiya – ham bexatar,
Hayhot boshla Fasdan Xitoga qadar,
Termulguncha qalbga masharrat kelar!..
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Ul Albaniyada amovud g'ayrati,
Bu Qazvindagi murtajiy hay'ati,
Kiridda musulmonlarning holati,
Buxoroda mazhabchilar suhbatlari,
Yamandan ham boshqa rivoyat kelar!
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Bul O'rusiya ahli iymonlari
Ki, ya'ni bir chimdim musulmonlari,
Ul yakshanba-juma, bu do'konlari,
U Duma mojarosi, bul vijdonlari,
Hanuz e'tirozga na hojat kelar?
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Bu – Kavkaz, bu ham – Kavkaz oriflari,
Bu ham – nizo ahli, bor ta'riflari,
Bu millat yo'lida shon-sharaflari,
Bu ham shonli-shonli ma'oriflari,
Bulardan yana shundoq xizmat kelar!
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Shu bilan, shunday biz nechuk baxtiyor
Bo'lib etmadik-da hali ixtiyor?!
Aytgin, nuqsonimiz ne erur zinhor?
Bu – siyrat, bu – surat, bu – g'ayrat, bu – or...
Bizga, yo, ne nisbat-la bu to'hmatal kelar?
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!

Har tomirimizda bir azmu sabot,
Bu azmu sabot ila topdik najot,
Bu kun barchamiz kutarmiz bir hayot,
Bir ahvol, bir fikr, bir iltifot...
Bu afkorga qarshi na diqqat kelar?
Qoch, o'g'lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!
Qani bizda, evoh, nifoq-u tazod?

Qani bizda dindoshimiz-la inod?
Bu –ulfat, bu – o‘rtoq, bu ham — ittihad!..
Boq, shunda, bu majlis, bu ham — in‘iqod!
Na qo‘rquv, na nafrat, na la‘nat kelar,
Na bo‘hton, na – buhron, na g‘iybat kelar,
Na mol, na boyliklar, na rishvat kelar,
Qoch, o‘g‘lon! Qoch, bosdi ot! Millat kelar!..

KO'RGANDA INSON BIR ARBOBI SARVAT YUZINI

Ko'rganda inson bir arbobi sarvat yuzini –
Ko'rar mujassam bo'lgan bir nomard yuzini!

Ko'zim chiqsin agar yuzda, mingda, millionda –
Ko'rolsam o'lkada bir ahli himmat yuzini!

G'amim ki, bor mening asli budir: qiyomatda
Ki, bir bor ham ko'rmasaydim ushbu millat yuzini!

TINDIRAR ASR BIZNI – TINMAGAYMIZ...

Tindirar asr bizni – tinmagaymiz,
To'kilgan el uchun o'ksinmagaymiz;
Ajnabiy sayrga havo sharida chiqar,
Biz haligacha avtomobil minmaymiz;
Qushday ko'kda uchar ul yerlardagilar,
Bizni yerga ko'mdi minbardagilar!

BIZNI ALDAMA, XOJAM, HAR SO'ZINGGA

Bizni aldama, xojam, har so'zingda,
Bizgamas, ket, nasihat et o'zingga!
Ko'zing ko'rar ekan dunyoni ayri, –
Bizdan qo'l tort, chora qil o'z ko'zingga!

AHLI ERONDA, BOQ O'G'OLON, YANA HIMMAT KO'RINUR!

Ahli Eronda, boq o'g'olon, yana himmat ko'rinur!
Yana har go'shada bir toza jamoat ko'rinur!
Boqasan har tarafga – junbushi g'ayrat ko'rinur!
Butun as'hobi taraqqiydan alomat ko'rinur!
Ahsanulloh ki, tag'in bizda saodat ko'rinur!

O'qiganda gazetani g'amli yuraklar ochilar,
Farahangiz xabarlarini ko'rganda g'amdan qochilar,
Qalbdan, so'zdan unga ashqi-bashashat⁹⁰ sochilar,
Chunki har sahfa bir toza rivoyat ko'rinur!
Ahsanulloh ki, tag'in bizda saodat ko'rinur!

Ko'rajak ersa agar ko'z, nazar Eron ishiga,
Bil'aks, Eronda bo'lgan kishvari Tehron ishiga,
Ulamo fikriga, boy xohishiga, xon ishiga,
Kunda bir firqani tashkil etgan ayon ishiga,
Na xiyonat, na adovat, na jinoyat ko'rinur!
Ahsanulloh ki, tag'in bizda saodat ko'rinur!

Etidali⁹¹ deya bir firqaning unvonidan,
Sevinar shaxs buning maslagu vijdonidan,
Endi eronliklarning g'am o'tolm as yonidan,
Kechajaklar kishilar millat uchun o'z jonidan,
Chunki bularda bu kun yangi himmat ko'rinur!
Ahsanulloh ki, tag'in bizda saodat ko'rinur!

Necha och boy, necha to'q mulla, necha ko'k qozi,
Uzv bo'lib majlisda hal etdilar e'tirozni,
Alloh bo'lsin bundoq komil kishilardan rozi,

⁹⁰ quvonch ko'z yoshlari

⁹¹ Etidal– o'tganda Erondagi siyosiy partiya

Unutildi tag'in Eronda sukuni moziy,
Endi Eron dema bir go'shai jannat ko'rinur!
Ahsanulloh ki, tag'in bizda saodat ko'rinur!

Garchi zilzila Tabrizga bir oz berdi zarar,
Sharqiy Eronda ko'pin ham ayladi zeru zabar,
Etmagay majlis agarchi, bularga etdi nazar,
Chunki ishlar hali bir nav zarofat ko'rinur!
Ahsanulloh ki, tag'in bizda saodat ko'rinur!

ORIF YUGURAR KI, MILLAT OZOD BO‘LSIN

Zohid yugurar ki, masjid obod bo‘lsin.
Orif yugurar ki, millat ozod bo‘lsin,
So‘z bo‘yibog‘i silliq'larga berildi:
Bir madmuazel bo‘lsin ki, parizod bo‘lsin!

ORIF YUGURAR KI, MILLAT OZOD BO‘LSIN TUN YOTIB, MIR HOSHIMNI TUSHDA KO‘RDIM, SO‘YLADIM

Tun yotib, Mir Hoshimni⁹² tushda ko‘rdim, so‘yladim:
Sayyidim, hajringda arzu sho‘risbu hashr aylarman.
Ul bo‘g‘ilgan bir “Sada”⁹³ ila dedi: ko‘rmasmisan –
Hiylalar ijod etib, bir gazeta nashr aylarman.

⁹² Hoshimboy Vazirov (1868-1916) – 1905-yil inqilobidan so‘ng faoliyat ko‘rsatgan jurnalist va yozuvchi edi. “Taza hayat” (1907- 1908), “Ittifaq” (1908-1909), “Mazali” (1914-1915) va boshqa bir qator gazeta va jurnallarni nashr etgan.

⁹³ “Sada” – 1909-1911-yillarda Bokuda Hoshimboy Vazirov muharrirlik qilgan gazeta.

...DEYDI

Shundoq toshdayin asqoli taassubdan uyqum, –
Kunda ming tebransa yer, tebranmas aslo bir tukim!

QAYSI OLCHOQ BIR QO'LNING YOZGANI XATDIR U KI...

Qaysi olchoq bir qo'lning yozgani xatdir u ki,
Bus-butun taqdirga shoyon xatlarning a'losidir?
Men buni ham ahli vijdondan savol etdim, dedi:
Xalqiga Abdulhamidning⁹⁴ chekkan bir imzosidir.

⁹⁴ Abdulhamid II (1842-1918) – 1876-1909-yillarda Turkiya sultoni bo'lgan. 1876-yilda Konstitutsiya e'lon qilsa-da, liberallik tarafdori Midhat poshshoni surgunga yuborgan. 1878-yilda parlamentni yo'qotib, yakkahokimlik idora usulini o'rnatgan.

– YO‘LDOSHIM, UYQUDAMISAN?

- Yo‘ldoshim, uxladingmi og‘ir?
- Yo‘q, bir so‘zing bo‘lsa, gapir!
- O‘n manat qarz ber, qayg‘udaman...
- Yo‘q, yo‘q, birodar, uyqudaman!

BOSHQA MILLATDIN HUQUQIN OLMOQ UCHUN HAR ZAMON...

Boshqa millatdin huquqin olmoq uchun har zamon
Inqilobiyun, salohiyun, rashodiyun chiqar!
Bizdan esa sotmoqqa nomusi orzui millatin
Sotqiniyun, xumoriyun, fasodiyun chiqar!

KECH O‘QIRKAN BIR MAKTAB MUDIRINING MAKTUBINI

Kech o‘qirkan bir maktab mudirining maktubini⁹⁵
Ming xato ko‘rdim – qorishgan bir varaq imlosiga;
Uf!.. Sho‘rlik millat, dedim, bilsaydingiz maktab nedir,
Bundaylar tushmasdi ta‘lim bermoqning savdosiga.

⁹⁵ Hajviy she‘r Bokudagi “Ittihad” maktabining mudiri Husayn Kamolning matbuotda chiqqan bir maqolasi tufayli yozilgan.

MURTACE⁹⁶ XODIMLARIM, HA ENDI XIZMAT VAQTIDIR!

Murtace xodimlarim, ha endi xizmat vaqtidir!
Yotmangiz, hushyor bo'ling, ish vaqti, g'ayrat vaqtidir!

Gizli jamiyat tuzing, majlis quring, sho'ro eting,
Rasht, Zanjan irticani⁹⁷ har yerda ijro eting,
Har ne bo'lsa, reshai mashrutai imho eting,
Haykali manfuri istibdodini ihyo eting,
G'alayona boshlangiz har yerda, fursat vaqtidir!
Yotmangiz, hushyor bo'ling, ish vaqti, g'ayrat vaqtidir!

Jahd eting, men yuborgan tahrirlar puch bo'lmasin,
Yozganim, ko'rsatganim tazvirlar puch bo'lmasin,
Mamdali-Kozim etgan tadbirlar puch bo'lmasin,
Berganim qavl, olganim taqirirlar puch bo'lmasin,
Endi isboti hunar, sidqi sadoqat vaqtidir!
Yotmangiz, hushyor bo'ling, ish vaqti, g'ayrat vaqtidir!

O'ylamang, shundoq Odesda kayfdaman ayollar bilan,
Irtibotim yo'qdir o'z mulkim bo'lgan Tehron bilan,
Lafavalloh, bor aloqam bus-butuye Eron bilan,
Rasht ila, Qazvin ila, Kirmon ila, Zanjon bilan!
Men ishni do'ndirganman, sizdan ham himmat vaqtidir!
Yotmangiz, hushyor bo'ling, ish vaqti, g'ayrat vaqtidir!

O'ylamang, ozdir bu kun Eronda avonim mening,
Uy boshi har yerda bor minglarcha darbonim mening,
Ularga sodir bo'lur har onda farmonim mening,
Men bu yo'lda ishdaman, bor har qadar jonim mening!
Lek sizdan ham menga endi hamiyat vaqtidir!
Yotmangiz, hushyor bo'ling, ish vaqti, g'ayrat vaqtidir!

⁹⁶ konservativ

⁹⁷ reaksiya

Boq, nechuk Eron bu soat holati bo'hrondadir,
Parlament hayratda, a'zo ma'razi to'fondadir,
Bilmagay hech kas ki, kema qonda, daryo qondadir,
Muxtasar, har vaj-la mashruta ming nuqsondadir,
Etmangiz g'aflat, bu fursatdan g'animat vaqtidir!
Yotmangiz, hushyor bo'ling, ish vaqti, g'ayrat vaqtidir!

Ko'rmayapsizmi, kishi goh so'z, goh iste'fo berar,
Xayrsizmi mansabidin qo'l tortar, birga berar?
Yo Najafdin mujtahid muftiy magar fatvo berar?!
O'ylama bu fatvoga bi haqqul'amal imzo berar...
Ish qilmoq uchun bu kun dunyoda fursat vaqtidir!
Yotmangiz, hushyor bo'ling, ish vaqti, g'ayrat vaqtidir!

BIR DASTA GUL

Eronli derki, mudom adl ila tot bo'lsin;
Usmonli derki, Alloh, millat ozod bo'lsin;
Zohid ne deydi? – Deydiki, qornim to'lsin,
Eronli ham, Usmonli ham barbod bo'lsin!

Savdogar chopar – bir tijorat qilsin,
Omi chopar – shunga bir xizmat qilsin,
Ish mullolarniki – el chopsin, topsin,
Yotsin, tursin, qush go'shtli ovqat qilsin.

Jurnal, gazeta chiqar ki, millat o'qisin,
Har bir asarindan olsin ibrat, o'qisin;
O'rischa o'qiganga bu ish malol kelar,
Derlar, buni qo'y, qora jamoat o'qisin.

Shoshgin zikru sajdaga bosh qo'ymoq uchun,
Zohid yugurar masjidga ajr yulmoq uchun,
Dunyo berganini oldi-da yedi,
Endi yugurar mavlodan ham olmoq uchun.

ALHAZAR, QO'YMA BOQSA AKSIMG ZOHID KI, UNING

Alhazar, qo'yma boqsa aksimga zohid ki, uning
Nuri haq diydai xudbiniga zulmat ko'rinur;
Qo'y bu oyinaga ul poknazar boqsin ki,
Butun ashyoda unga nuri haqiqat ko'rinur.

ORIF KIMDIR? – DEYA SO'RDIM, DEDILAR BUL ZAMONADA...

Orif kimdir? – deya so'rdim, dedilar bul zamonada:
Orifning endi na dini va na iymoni bordir.
Buni bildim, tanidim. “Zohid kim” deb so'rdim. Derlar:
Zohidning ilmi yo'qsa-da, xo'p ajib jig'ildoni bor.

DER EDIK BIR ZAMONLAR BIZ KAMOLI FAXRU HIMMATLA...

Der edik bir zamonlar biz kamoli faxru himmatla:
“Jahongirona bir turkiy davlat chiqarsak bu yurtdan!⁹⁸”
Bu kun-da iftixor etsak sazodir qayg'u, hayratla:
Karamkorona besh davlat etishdi bir raiyatdan!

YOSHSAN, QASHSHOQLIKDAN SHIKOYAT QILMA

Yoshsan, qashshoqlikdan shikoyat qilma,
Yoshlikdan-da buyuk bir sarvat bo'lmas!
Keksaning to'rt yoni to'la pul bo'lsa,
Belinda go'dakcha bir quvvat bo'lmas!

⁹⁸ Taraqqiyparvar turk shoiri Nomiq Kamolning mashhur qasidasidan bir misra.

NA'RA TORTIB, SHOD BO'LING, ERONLILAR!

Na'ra tortib, shod bo'ling, eronlilar!
G'ussadan ozod bo'ling, eronlilar!

Olamga ta'sir ayladi oh-vohingiz,
Dog'du yana behjat ila mohingiz,
Yodga solur sizlarni o'z shohingiz,
Kundan-kun obod bo'ling, eronlilar!
G'ussadan ozod bo'ling, eronlilar!

Yor bo'lur soyai sulton sizga,
Aylagay lutfu qarovon sizga,
Kelgaydir Mamdali mehmon sizga,
Endi siz irshod bo'ling, eronlilar!
G'ussadan ozod bo'ling, eronlilar!

Dardu g'amni, g'ussani bir yon oting,
Istagan maqsadga butun erishin,
Endi yana hashra⁹⁹ qadar bark yoting,
Tush ko'rib shod bo'ling, eronlilar!
G'ussadan ozod bo'ling, eronlilar!..

⁹⁹ qiyomat kuni

QURBON BAYRAMI

Bayram qilar shavkatlilar shonlilar,
Davlatlilar, pullilar, milyonlilar,
To'qbo'yinlar, shishqorinlar, jonlilar
Qurbon qilur Xalilulloh¹⁰⁰ ishq deb,
Fisqu fujur qilar Alloh ishq deb.

Ikki qo'shni – birdir asli millati,
Har ikkisi bir payg'ambar ummati,
Biri qurbon qilar, pishirar etni,
Bayram qilar Xilulloh ishq deb,
Boshqasi ham boqar Alloh ishq deb.

Bu qo'shnining o'g'li g'ayur, sollanar,
Bo'yinbog'in taqar, jim tannozlanar,
Ota-ona boqar-u behollanar,
Faxr etarlar Xalilulloh ishq deb,
Qo'llarin uzatar Alloh ishq deb.

Ko'rarmisan yurtning Hoji Pirini,
Yeyolmaydir go'shtning o'ndan birini,
Qo'shnisi och, so'rar barmoq kirini,
Hoji ichar Xalilulloh ishq deb,
Yotar, turar, shishar Alloh ishq deb,

Dedim, hoji, ko'zla ishning birisin,
Diqqat ayla narisin va berisin,
Maktabga ber bolalaring barisin,
Ilm o'qisin Xalilulloh ishq deb,
Bolalarni shod et Alloh ishq deb.

¹⁰⁰ Xalilulloh – Ibrohim payg'ambarning nisbatlaridan biri bo'lib, Allohning do'sti demakdir. O'z o'g'li Ismoilni Allohga qurbonlik qilishni istaganida samodan bir da'vat kelib, farzandi evaziga qo'yni qurbonlikka kesgan. Qurbon bayrami shundan boshlangan, deyiladi.

Dedi, bizda yo'qdir bermoq firog'i,
Bersam, xotin dodlab solar qiynog'in,
Go'shtni yermiz xamir o'rab tun chog'i,
Barokatdir, Xalilulloh ishq'i deb,
Uyla tursin, bu ham Alloh ishq'i deb.

ZOHIDLARGA

Och tilingni, yum ko'zingni, zohido,
Takror o'qi, hech anglama ma'nosini!

Boqma bir ibrta-la butun olamga,
Ko'rma Haqning nuri tajallisini!

Quruq ibodat-la, quruq zuhd ila
Anglama sen ishq muammosini.

Zuhd etib, aylama inkori ishq,
Shaxs bilur ishq-la o'z mavlosini.

Qaysga man etma ishqning nomini, –
Ko'rmas unda surati Laylosini¹⁰¹.

Xilvat go'shalarda o'tirma, inson,
Bilma Haqning go'shada ma'vosini.

Qasding agar bor esa, kel, ko'rsatay,
Ko'zing bo'lsa, ko'rgin tomoshosini.

San'atga boq, kinoga bor, bir qara,
Tark ayla kayfiyati inshosini.

Lekin qani senda basirat ko'zi, –
Tokim ko'rsang vaji dilorosini?!

Yohu, debon oxir ocharsan qoboqni,
Tark etarsan zuhd musallasini.

Kufrda taqlid etarsan shoirga,
Zikr etarsan she'ri muqaffosini.

¹⁰¹ Sharqda keng tarqalgan "Layli va Majnun" syujeti qahramonlariga ishora etilgan.

SAVOL

Ayb ekan kasga ko'ra nafsini qo'ymoq, ajabo,
Shayxulislom o'zga buncha davlatni taqdir aylagay?

JAVOB

Mullodir chunki, u o'z ko'rgani ro'yolarin
Boshqadan so'rmas sira, o'ziga takbir aylagay.

LA'NAT SENGA, EY JOHIL, NEGA BEDOD ETARSAN!

La'nat senga, ey johil, nega bedod etarsan!
Har kun yana ming bora la'nat ijod etarsan!
Sarmashq etding Qobilu Hobilning¹⁰² harakatin,
Qardoshlarni qardoshlarga qayrab, jallod etarsan!
Nokaslarga imdodu kaslarga etding bedod –
Bir ko'r, kimga yordamu kimga bedod etarsan?!

G'OFIL YASHAMOQDAN AFZALDIR O'LMOQ

G'ofil yashamoqdan afzaldir o'lmoq,
Harchandki, g'aflat-la bir ordir o'lmoq;
Jaholat zanjirida olchoqday yashamoqdan,
Johil, senga dor uzra sazovordir o'lmoq!

¹⁰² Qobil va Hobil – Din tarixida Odam Atoning o'g'illari hisoblanadilar. Qobil baxilligidan va qizg'anchiqligidan o'z qardoshi Hobilni o'ldiradi. Bu qonli jinoyat tarixdagi ilk jinoyat hisoblanadi.

MILLATNING HOLI PARISHON SHUNDOQ

Millatning holi parishon shundoq,
Har bir ishi nafratga shoyon shundoq,
Johil shundoq, vahshiy va nodon shundoq,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!

Doirai aqlu adabdin kanor,
Amri musulmon deb aytar shior,
Lek qolmadi bir kimsada nomusu or,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!

Har ishimiz masxaraliq, kulguli,
O'lsak kafan biznikidir, ey dalli,
Har ne qilsa Qalbi Ja'far, Qalbali,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!

Voizimiz so'zlab yotar minbarda gar,
Biri — a'lam, Mo'jizai shaqqulqamar,
Zafari chindan senga bersa xabar,
Sukut qil, lol bo'l, bu ham, yohu, o'tar!

Marsiyaxon kunda chiqar ul minbarga,
Xalqi soya, soyasi tushmas yerga,
Boqma sira bundoq yomon kunlarga,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!

O'g'ri-yu ochofat masjidida yotar,
Zang urar, to'y qilar, to'y masdan o'tar,
Bosh-oyog'in qoniga g'alton etar,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!

Boshga tushdi masjidi gulxan shundoq,
Tob aylamoqqa yo'q imkon shundoq,
Marsiyamiz yolg'on shundoq, bo'hton shundoq,
Ezilmagin, qardosh, bu ham, yohu, o'tar!

Chokar¹⁰³ shundoq marsiyaxoni sahih,
Qavli g'alat, fe'li tamoman qabih,
Jannat va'dasin berar xalqqa faqih,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!

Bazzozimiz boshga solar o'latni,
O'ziga targ'ib etar millatni,
Savob amri deya atar bu bid'atni,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!

Masjidiga o'g'rincha kirar, oshiqar,
O'maradi chakmon, kalish, har ne bor,
Oyoqyalang bo'lib, qolarsan nochor,
G'am yema, sabr et, bu ham, yohu, o'tar!..

¹⁰³ Chokar – taqvodor shoir.

XABARONA

Mamadali:

Sevgili sulton bobom, so'yla, sening holing nedir?
Men ki, bir sho'x madmuazel ishqinda qo'ldan ketganman!
Shahardan shaharga kezib, Ovro'poda tentib yurdim,
It qizi rom bo'lmadi, garchand turli xiyla etganman!

Hamid:

Mamadali, ortiq xotinbozlik maroqim qolmagan,
Ko'r ki, oilamni yig'ib, boshqa uyga yuborganman!
O'lkada yolg'iz vabo bor, undan qo'rqib qoldim,
Xonamga dori yig'ib, dorixona qivorganman!

ABBOS OG'A¹⁰⁴ DER KI:

Jon berib millatga, oliy, abadiy nom olarmiz,
Na ziyon aylarmiz, jon berarmiz, kom olarmiz.
Qatlimiz yovmas bizga, dema musibat kunidir,
Biz u kun hazrati Haqdan yangi payg'om olarmiz.
Qon emas nashimiz¹⁰⁵ ustida qizil ul qizargan,
O'ylamangiz ki, hunar ko'rsatib, in'om olarmiz.

¹⁰⁴ Abbas Og'a – Tabriz mujodalachilaridan bo'lib, Eronning bosh noziri Mirzo Aliasqar xonni (Otaboyi A'zamni) o'ldirgan edi.

¹⁰⁵ jasad

OVRO*PODA MAMDALINING ISHQBOZLIGI

Mamdali:

Rahm et menga, jon madmuazel!
Ko'nglim bo'ldi qon, madmuazel!
Birbosh Adasdan kelganman
Oldinga, jonon madmuazel!
Ko'r holi beoromimni,
Til besukundir, kel menga!
Ishqim fuzundir, kel menga!

Madmuazel:

Yo'qol, ey zolim Mamdali!
Shohi serzulum Mamdali!
Sen hayosizni ko'rmoqqa
Yo'qdir majolim, Mamdali!
Ket, ket ki, zulmingdan vatan
Bir daryo qondir, kelmasman!
Bo'yning yo'g'ondir, kelmasman!

Mamdali:

Men o'z yerimda shoh edim,
Shohi falak xargoh edim,
Shonim, jalolim bor edi,
Axir, ne zilulloh edim;
Eronda, ko'p yerda yana
Shonim mahzundir, kel menga!
Ishqim fuzundir, kel menga!

Madmuazel:

Sen bir dona mardudsan,
Har shondan matrudsan,
Bir mustabid Shaddodsan¹⁰⁶,

¹⁰⁶ Shaddod – Yamanning qadim hukmronlaridandir. Rivoyatlarga ko'ra, Hut

Bir mustaqil Namro'dsan¹⁰⁷,
Ming marta ulardan yana
Zulming yomondir, kelmasman!
Bo'yning yo'g'ondir, kelmasman!

Mamdali:

Noz etma, Eron sarbasar
Bo'lmish manim-la hamkadar;
Axir, Eronda bor yana
Navkarlarim ming-ming nafar;
Ular butun qirg'in-ajal,
Millat quyundir, kel menga!
Ishqim fuzundir, kel menga!

Madmuazel:

Bu rostdir, lekin ahli kor,
Oz bo'lsa-da, Eronda bor;
Taqdir bu xoin niyating
Etmas ijobat zinhor;
Chunki sening holu kuning,
Shaxsing zabundir, kelmasman!
Baxting nigundir, kelmasman!
Fikring bu dundir, kelmasman!
Ishing o'yindir, kelmasman!
So'z muxtasardir da'vatan:
Bo'yining yo'g'ondir, kelmasman!..

payg'ambarning davrida yashagan, lekin uning payg'ambarligiga ishonmagan.

¹⁰⁷ Namro'd – Qadim Babil shahrini tiklagan hukmdor. Iymonsiz shoh, Ibrohim Xalilullohni o'tda yondirmoqni istagan, qadimgi dunyoning eng zolimlaridan biridir.

TUSH

Heyvara¹⁰⁸, ey mudiri ahli fuzun,
Bir tush ko'ribman, degin, xayr bo'lsin!

Ko'rgandim men tunov kecha uyquda
Yana ham sokin bo'lgandim Bokuda.

Bokuda, lek ko'p uzoqlarda,
Kezardim bir bo'lak so'qmoqlarda;

U so'qmoqlar ki, ro'zi fitratdan
Nari edi butun muzofotdan;

Endi, yuz marhabo, safolanmish,
Fonus nuri ila ziyolanmish;

Yo'q ekan oqshomdan ketish-kelishi,
Endi bir boshqa rang bo'libdir ishi;

Eshiklardan chiqish, kirish bordir,
Bunda, albatta ki, bir ish bordir...

Ko'rarman bunda ba'zi ayonni,
Hammasining bor nasaboti, shoni;

Eshikni birma-bir chertar, qo'nishar,
Ba'zisi-la yana toza tanishar.

So'z olar, pul berar, rijo etadi,
Ayricha-ayricha duo etadi;

¹⁰⁸ Heyvara – "Günəş" va "Yeni haqiqat" gazetalaridagi "Palanduz" nomli haftalik sahifa mudiri tomonidan ishlatiladigan taxallus edi.

Biroviga ishtahayi me'da berar,
Boshqasiga boshqa-boshqa va'da berar...

Istardim anglashni – ne ishdir bu,
Na olishdir, na berishdir bu?

Meni his bosdi zori hayratdan,
Afsus, uyg'ondim bu xobi rohatdan!

Endi, ey Heyvara, boricha hunar,
So'yla, ta'birini bilolsang agar?!

U so'qmoqlar, u shaxslar, yohu,
Kimdir ayo, nedir, na ishdir bu?

EY JON!..

Muftining ra'yi ila kashfi vajuhi nishvon
Shar'da joiz emish, hukm etarmish Qur'on;
Muslimga avratga boqmoqda yo'q emish hurmat,
Avratning qo'l-yuzi avrat ki, emasmish, ey jon!..

Bas, ta'qiq zodai No'mon¹⁰⁹ ne der edi, ajabo?
Yo unga l'n etgan o'g'lon ne der edi, ajabo?
Hazrati ulamoda, bas, u junbush ne edi?..
U zamon jumla musulmon ne der edi, ajabo?

Ne der edi Shakining, G'unjonning iymonlari,
Tiflisning bir pora mazhabchi diliqonlari,
Gulfaning, Naxichevonning, Orbuning xalfalari,
Bokuning zorbalari¹¹⁰, Lenqoranning jonlilari?

Endi, yohu, bu ajoyib ishlarga vijdon ne deydi?
Aql ne hukm aylar, yo bunga irfon ne deydi?
Qandoq Qur'onga berar istagancha ma'noni,
Och, o'qi bularga, ko'r, hazrati Qur'on ne deydi?

Ne deyodi? – Balli der arbobiga, man bilolmayman,
Bir to'da mullo kabi haylayi pand bilolmayman,
Demas Alloh ikki ma'noli so'zni qullariga,
Shu qadar anglaganman, boshqa suxan bilolmayman.

¹⁰⁹ "Molla Nasraddin" xodimi Umar Foiq No'monzoda nazarda tutilgan.

¹¹⁰ Katta kuchli, bahaybat

EL AY TAR NOMIMNI MING LA'NAT ILA

El aytar nomimni ming la'nat ila,
Men elni yod etarman rahmat ila;
Na elning rahmatining bir kesari,
Na mening rahmatimning bir asari;
Men na mustajobi la'nman, zero,
Na-da el rahmatga, kufroga sazo!

AZROILNING ISTE'FOSI

Azroil arz etarkan, so'yladi: "Ey, robbil jahon...
Bir tabib bandang bu yil qullaringni qildi yakson.

Men bir jonni olmoqqa halak erdim qanchalab,
Bu tabib jonni olar bemalol ming-mingtalab.

Sen bergan jonlarni ming-ming in bu zolim oladi,
Ko'rdimki, quling bo'lib bu olamda kim qoladi?

Qo'y, olay jonin uning, eling kutsin mahsharini,
Yo'qsa, billoh, bu qirar qullaringning barini.

Bu iltijoyimni qabul aylamas bo'lsang biroq,
Karam et, to amalimdan ketkazganing ham yaxshiroq.

Boshqa bir xizmatni ber, ayla meni minnatdor,
Azroil bo'lmoqni ber shu tabibingga zinhor".

YIG'LAGAN HAR KISHI G'AYRATSIZ BO'LUR

Yig'laganda kishi g'ayratsiz bo'lur,
Necha ki, yig'ladi – Eron bo'ldi.

U zamon ki, qo'rqibon shoh qochdi,
Murtacelar tag'in pinhon bo'ldi;

Parlament porladi a'zosi ila,
Dedik, Eron yana Eron bo'ldi;

Majlis ichra millat iymonlari
Nomi milliyatga shoyon bo'ldi;

Tuzaldi ishlarning o'ksik-keragi,
Millatning dardiga darmon bo'ldi.

Lek biz ushbu tamannoda ekan,
Boq ki, Eronda ne doston bo'ldi!..

G'ar yetgan o'tdi jamoat boshidan,
Har o'tgan silsilai jon bo'ldi;

Yetdi bir martabaga surati kor,–
Parlament qahvachi do'kon bo'ldi;

Ichilgan choy, yeyilgan yog'li palov,
Chekilgan huqqai "kalyan" bo'ldi.

Parlamentdir, bolam, axir bu yerda
Kim tanishdi, ne so'z unvon bo'ldi?

Qaysi bir masaladan bahs etildi,
Hosili millatga e'lon bo'ldi?

Yo‘q, afandim, yanglish so‘zlama,
Dema ish loyiqi vijdon bo‘ldi;

To‘g‘ri, garchi ufuqi Erondan
Shamsi mashruta duraxshon bo‘ldi;

Ya‘ni millat ishi millat qo‘liga
Berildi, masala oson bo‘ldi;

Shunda o‘z ishlarini ijroiya
Dasti millatda bir imkon bo‘ldi?

Lek bildingmi buzurgoni vatan
Bundoq ish ko‘rdi ki, shoyon bo‘ldi?!

Chirpinib ish ko‘rajak yerda, yozuq,
Voy, otam, voy! – deya giryon bo‘ldi;

Ko‘zlilar boshladilar yig‘lamoqni,
Ko‘rlar ham unga xandon bo‘ldi.

Ish yotib qoldi orada o‘lgandek,
Na unga mayl, na imkon bo‘ldi.

Asl matlab unutildi, lekin
Yoshu qari, hamma quyon bo‘ldi.

Ko‘rdi mayjonni odamdan xoli –
Qayga bir azmga shitobon bo‘ldi.

Har kas shundoq bajarib, oldi laqab,
Doxili zumrai arkon bo‘ldi;

Turtilib suqdi o‘zin parlamentga, –
Parlament majmai irfon (?) bo‘ldi.

Voh, ne ko'pdir butun Eronda laqab,
Kimi boy bo'ldi, kimi xon bo'ldi...

Chiqdi maydonga mulavvab kishilar,
Baxtovarlar bari ayon bo'ldi.

Ish nima bo'ldi, undan olma xabar,
Oldin arz etdim, u nishon bo'ldi...

Bir aytgan bo'lmadi, ey holi xarob,
Mamlakat xok ila yakson bo'ldi!

Siz hali oshiqi shaydoi laqab,
Shu ishmi loyiqi inson bo'ldi?!

Laqab ish bermas, afandim, kishining
Oti yo Somu Narimon¹¹¹ bo'ldi.

Kishidan istalgan ishidir, ish,
Kim ki, ish qildi, sohibi shon bo'ldi!

Ko'ray de, shunda muqaddas vatanning
Qaysi bir mushkuli oson bo'ldi?...

Shundoq ish ko'rdi laqab "fabrikasi",
Butun ishlar shunga qurbon bo'ldi.

Endi bildingmi ishning ahvolini,
Demagil, Eron nega vayron bo'ldi?!

¹¹¹ Som va Narimon – Firdavsiy "Shohnoma"si qahramonlari.

KO'P AYTMA – SARVATU SOMONLIMAN, EY FALON!

Ko'p aytma – sarvatu somonliman, ey falon!
Bo'ldi pulim, bir necha millionliman, – bir uyg'on!
Muhtaramman, mo'tabarman, shonliman, – tur, tayan!
Mashhadliman, qiblaliman, hojiman, naslliman,
Dinliman, iymonliman, arkonliman,
Ham qo'li Qur'onliman.

Senda, deylik, din ham bor, iymon ham bor, – filmasal,
Uying to'la ne'matu alvon ham bor, – bebadal,
Xaz-kulaca¹¹², sarvatu somon ham bor, – ko'p go'zal,
Uy-eshik, ayvon, ko'p yumshoq yotoq, – tumtaroq,
Yog'li palov, totli fisinjon ham bor,
Sharbati rayhon ham bor.

Qo'shningda lekin necha uryon ham bor, – qish, bo'ron...
Girya ham bor, nola-yu afg'on ham bor, nimjon...
Sen ki, shariatchisan, ey benavo, qil hayo!
Shar'da axir ne, bir ehson ham bor,
Haqqi musulmon ham bor...

Endi ket, insof ayla,
Och boshingni, ber elga,
Mazhabu iymon so'zing
Vird aylama bir yo'la!..

¹¹² bo'yin, etak va yoqasiga mo'yina tikilgan Yengsiz ustki kiyim

TO'RT TILLI AYTISHUV

Zaqafqoziya muftiysi Husayn afandi janoblari der ki:

Kashfi vaj etmoq emas avratlarga shar'an harom, –
Shudir Qur'on, shudir asar, shudir mavhumi kalom!

"Ishiq"¹¹³ gazetasi mudirasi Xadicha xonim janoblari der ki:

Muslima avratlari mastura bo'lmoq istarmiz, –
Shudir so'z, shudir amal, shudir muvofiq bir marom!

Samax jomesi mudarrisi Abdulxoliq afandi janoblari der ki:

Muslima avlod faqat qo'z, yuz ochar indassalot, –
Shudir oyat, shudir axbor, shudir azhobi ikrom!

"Mulla Nasriddin" ham der ki:

Mufti undoq, Abd... bundoq, ham Xadicha shundoq degin*, –
Shudir undoq, shudir bundoq, shudir shundoq, vassalom!..

¹¹³ "Ishiq" – 1911-1912-yillarda Bokuda chop etilgan haftalik ayollar jurnali edi. Muharriri Xadicha xonim Aliboyeva, noshiri esa Mustafoyev edi.

BUTUN OVRO'PODA KAMYOB EKAN, AMMO BOKUDA...

Butun Ovro'poda kamyob ekan, ammo Bokuda
Ne sababdandir ki bu yil bo'ldi farovon "yubiley".
Jo'natilsin "zakaz" endi Bokuga Shirvondan,
U yerda chunki sotilmoqdadir arzon "yubiley".

EY PULLILARNING SAFOSI, NAVRO'Z!

Ey pullilarning safosi, Navro'z!
Tojirlarning oshinosi, Navro'z!
Bir millatning bayramisan, nechun
Bo'lding bechoraning qazosi, Navro'z?!

BAYRAM TUHFASI

Ey, to'ymas mullalaring og'zida sharbat, Navro'z!
Ag'niyolar bir-la qurarsan majlisu ishrat, Navro'z!
Sendan har kimsa sevinar, bas, nega qashshoq fuqaro
Bolalarin ko'rgan zamon bo'lar xijolat, Navro'z?!

SHUNDOQ BIR TARJIMA KIM, SHEKSPIR RUHI ZIRQIRAR...

Shundoq bir tarjima kim, Shekspir¹¹⁴ ruhi zirqirar,
Yig'ladi Otello¹¹⁵ ruhi -la barobar o'ziga.
"Eh, mutarjim!" deya bir o'tli tupuk sachratdi u,
Shubhasiz, tushdi u ham tarjimakorning ko'ziga.

ASHHADU BILLOHI ALIYUL AZIYM

Ashhadu Billohi Aliyyul Aziym,
Sohibi iymonman, ey shirvonlilar!
Yo'q yangi bir dinga yaqinim mening,
Ko'hna musulmonman, ey shirvonlilar!

Shiaman, ammo na bu ashqoldan,
Sunniman, ammo na bu amsoldan.
So'fiyman, ammo na bu abdoldan,
Haqni sevgan insonman, ey shirvonlilar!

Ummati marhumai mag'fur ila,
Amrdaman toati mazbur ila,
Kufringa hukm aylamang zo'r ila,
Qoyili Qur'onman, ey shirvonlilar!

¹¹⁴ Uilyam Shekspir (1564–1616) – Ingliz shoiri, dunyo adabiyotida murtoz dramaturgiyaning yetakchilaridan biri. "Hamlet", "Maqbet", "Otello", "Qirol Lir" va boshqa asarlar muallifi.

¹¹⁵ Otello – U.Shekspirining "Otello" fojiasi qahramoni.

ALHAMDULILLOH KI, BU KUN BAXTGA YOR BO'LDI BOSHIMIZ

Alhamdulillah ki, bu kun baxtga yor bo'ldi boshimiz,
Keldi Navro'z ki, demak, ortdi bir yilga yoshimiz,
Butun taqvimga ko'ra garchi ko'p ozdir yoshimiz,
Ne ajabki, ikkidir bir sanada yilboshimiz:
Biri Navro'z, biri Mohi muharramdir, ajab!
Birisi moyai ishrat, birisi hamdir, ajab!

Bu sababdin bir yilda biz ikki hadya jo etamiz:
Bir hadya o'n bir, ikkinchisin bir oy etamiz,
O'n bir nola chekib, yig'lab oh-voy etamiz,
Bir oyni lozimi kishmish yeymiz-u, o'qday ketamiz;
Chunki iyd bizga islomda hukmi a'zamdir, ajab!
Shevai mazhabi Zardusht¹¹⁶, asari Jomdir¹¹⁷, ajab!

Bu bir oyda kiyinib, sollanarmiz shahd ila,
Ellik-ellik otamiz, uy kezamiz ishrat ila,
Kirarmiz har uyga, har manzilga jamiyat ila, ,
Choy icharmiz, turfa taom yermiz ajib lazzat ila,
So'ng ko'p zamon so'ng uy egasi qarz ichra barhamdir, ajab!
Iydda qarzga botmoq ham bizga musallamdir, ajab!

Topdi vaqti ki, arab lashkari atroki zafar,
Dini abaimizi ayladi zeru zabar,
Biz ham otdik butun odatimizni, barcha magar
Bu muborak kunni taqdir ila bu onga qadar
Saqladik, chunki dil islomga ko'p ohi a'zamdir, ajab!
Ham shikasta bo'lgan arbob magar kimdir, ajab?!

¹¹⁶ Zardusht – Otashparastlik dinining sohibidir. Navro'z bayramining asosi Zardusht va Jamshidi Jom davrida qo'yilgan, deb hisoblanadi.

¹¹⁷ Jom (Jomi Jamshid) – Eronning va Midiyaning afsonaviy shohlaridan hisoblanadi.

SATIRIK PARCHALAR

TUTDIM RO‘ZANI RAMAZONDA

Tutdim ro‘zani ramazonda,
Qoldi ikki ko‘zlarim qozonda,
Mullam ham to‘yar yozuv yozg‘onda...

BOBOM – SHIA, O‘ZIM – SUNNIY, “DURAK”MAN

Bobom – shia, o‘zim – sunniy, “durak”man,
Na forsman man, na hindman man, kerakman!
Mug‘anda – mug‘bacha, masjidida – akbar,
Tafovut yo‘q... haqiqatda ziyrak man!..

TANGRI HAR YERDA PULNI BIR YURAGI SAXTGA BERAR

Tangri har yerda pulni bir yuragi saxtga berar,
Ma‘rifat dardini bir kosibi badbaxtga berar.

Omi Hoji Rustamga yetti o‘g‘il berar u,
Lekin baqqol Jabiyga yetti qiz shartta berar.

Cho‘qqi soqol kimsaga yil bo‘yi kunda palov,
Lek abdol Ko‘saga go‘shtni haftada bir marta berar...

XALILULLOHGA ASIRMAN, OTAM YURTI AZARDIR

Man Xalilullah-el asram, pedaram chon Azar,
Safar az Babil-e Shirvon konam inshaallah.
Garche u daftar-e ashar-e mara pare nemud,
Vasl ba tabe dorafshan konam inhsaallah¹¹⁸.

Tarjimas¹¹⁸:

Xalilullohga¹¹⁹ asirman, otam asli Azardir¹²⁰,
Chiqqum Bobilda¹²¹ Shirvondan zarur jur'at-la, inshalloh.
Agar-chi she'rimni yirtib, g'azab-la o'tlarga otdi,
Bu gavharlar sochgan ta'bim to'lar qudrat-la, inshalloh.

XUMSIY SHAROBNI SAYYIDGA BERIB, SOQIY DEDI

Xumsiy sharobni Sayyidga berib, soqiy dedi:
Sobir faqirdir, yetar shuncha zakot unga¹²².

¹¹⁸ Forschadan Karim Bahriyev tarjimas

¹¹⁹ Xalilulloh – Ibrohim Xalilulloh – Allohning do'sti demakdir. Qurbon bayramini undan boshlangandir.

¹²⁰ Ozar – Ibrohim Xalilulloh payg'ambarning otasidir.

¹²¹ Bu yerda nazarda tutilganiga ko'ra, Bobilni bunyod etgan hukmdor Namro'd butparast bo'lgan. Ibrohim Xalilulloh butparastlikka qarshi bo'lgani uchun uni o'tda yoqmoqchi bo'ladi. Shoir shu hodisaga ishora qiladi.

¹²² Musulmonlar yil mobaynida qilgan daromadlaridan "xüms" va "zakot" nomli soliq to'lardilar. "Xüms" daromadning beshdan biri, "zakot" esa o'ndan biri hissasida bo'lardi. "Xüms" – sayyidlarga, "zakot" esa yo'qsillarga berilardi. Shoir o'zining yo'qsilligiga ishora etmoqda.

SHE'R BIR GAVHARI YAKDONAI QIYMATLIDIR

She'r bir gavhari yakdonai qiymatlidir,
Tushirmasman "drug" vasfi ila uni qiymatdan.
Qilarman hajv, so'zim to'g'ri, kalomim shirin,
Ahli zavqqa berarman nash'a bu xush sharbatdan.

SEN PIRI JAHONDIRSEN, EY, SAYYIDI SARKOR...

Sen piri jahondirsən, ey, sayyidi sarkor,
Meni qo'ygin, mayli, aylagin pir ila raftor!
Senga qismat bo'lmas yana bu davlatu diydor,
Endi mening hajrimda jigari qon bo'larsan!

Oshiq menga bir men kabi zebo kerak bo'lsin,
Gulga moyil bir bulbuli shaydo kerak bo'lsin,
Senda bu ishga sabru bedavo kerak bo'lsin,
Ammo, bilarman, sabr o'yi vayron bo'larsan!

SOBIRI SHAYDO KI, TARKI SHAHRI-SHIRVON AYLADI

Sobiri shaydo ki, tarki shahri-Shirvon ayladi,
Kim ki bulbulga o'xshar, mayli guliston ayladi;
Ming uch yuz birda hijratdan keyin maymun yili,
Shavvolning so'ngida azmi Xuroson ayladi...

MUSULMON VA ARMANI VATANDOSHLARIMIZGA

Asrimiz xohish etarkan ittifoqu ittihad,
Jumlamiz amniyat ichkari olmoq¹ istarkan murod,
Bo'ynimizda yo'q ekan bir gunoh asbobi tazod,
Bu vatan avlodiga ariz bo'ldi¹²³ bug'zu inod,
Musulmon-la armanining bo'yniga tushdi fasod,
Yo'qmi bir sohibhidoyat, yo'qmi bir ahli rashod?!

Ey suxandonlar, bu kunlar bir hidoyat vaqtidir!
Ulfatu unsiyatga doir xitobot vaqtidir!

Ikki yo'ldosh, ikki qo'shni bir vatanda hamdiyor,
Asrlarcha umrin yashab, sulh ichra bergandir qaror,
Fitnai iblisi mal'un¹²⁴ bo'ldi nogoh oshkor...
Ko'r, jag'olatdan na holga tushdi vaz'i ro'zg'or!
Qatli g'orat beshumoru shahri qariya toru mor...
Al'amon, bu fitnaga chora qil, ey Parvardigor!

Ey suxandonlar, bu kunlar bir hidoyat vaqtidir!
Ulfatu unsiyatga doir xitobot vaqtidir!

Fitnalar kim, fosh bo'lar, bilmam ne holatdan bo'lur,
Aql bovar aylamas kim, odamiyatdan bo'lur,
Muslimiyatdan yoxud armaniyatdan bo'lur,
Shubha yo'qdir, jahldan, yoinki g'aflatdan bo'lur,
Bu musibatlar butun buzg'unch adovatdan bo'lur,
Bu adovat mutloqo holi zalolatdan bo'lur;

¹²³ paydo bo'ldi

¹²⁴ Fitnai iblisi mal'un deganda shoir chor hukumatining Kavkazda yuritgan fitnakor milliy qirg'in siyosatini nazarda tutadi.

Ey suxandonlar, bu kunlar bir hidoyat vaqtidir!
Ulfatu unsiyatga doir xitobot vaqtidir!

Haqni xalqqa bildirib, daf'i zalolat etamiz,
Kun kabi tobon etib, poymoli zulmat etamiz,
Nobakor bu ishlarning daf'inda g'ayrat etamiz,
Xotiri mug'barrdan raf'i qudurat etamiz,
Chorasozl sulh qilib, daf'i xusumat etamiz,
Sobiro, baynalmillat tadbiri ulfat etamiz!

Ey suxandonlar, bu kunlar bir hidoyat vaqtidir!
Ulfatu unsiyatga doir xitobot vaqtidir!

SHU ON FURSATING BOR EKAN, BIR ISH QIL ISTIQBOL UCHUN!

Shu on fursating bor ekan, bir ish qil istiqbol uchun,
Etma sarf kayfiyating jamiyati asqol uchun,
Tushma xijolatga nafsing ko'rsatgan a'mol uchun,
O'z jur'ating ayla sarf endi istiqbol uchun!
Ketdi qo'ldan millating, fikring nedir amsol uchun?
Shu on bordir fursating, bir ish qil istiqbol uchun!

Nogahon bar'aks bo'lar fikrimcha taqdiri qazo,
Hushyor bo'l, ovdad etmas¹²⁵ sarguzashti-ma-maza!

Benavolar gardanida faqirlik zanjirin ko'r,
Mubtalolar ohi, jonso'zida ming ta'sirni ko'r,
Yotma rohat, millatingda nolai shabgirmi ko'r,
Dunyoki, darvishki bir kun boy etgan taqdirni ko'r,
Dunyoki, boyi bir gado bo'lmish, ko'z och, tofira¹²⁶ ko'r,
Qil jahonga bir nazar, xarob bo'lgan ta'mirni ko'r,

Parniyan¹²⁷ naimlari bo'lmish g'amog'ushi turob,
Yo bani odam ladu ilmavti vabni lilxarob¹²⁸.

Bilmasman, taksiri mehnatdan nelardir niyating?
Siri ahvoling ta'mini esa, ko'pdir mehnating,
Gar yig'ib, hasrat qilib ketmoq esa, qo'y zahmating,
Bari, ey g'ofil, bu kun qo'lda bor ekan fursating,
Bir binoi xayrga bog'liq bo'lib, yuksalsin himmating!
To bu himmat soyasinda xayrga yetsin millating!
Bor ekan bu millati islomda ming ehtiyoj,
Hayf kim, himmat etgan yo'qdirki, qilsin bir iloj...

¹²⁵ qaytarilma

¹²⁶ tovfir - farq

¹²⁷ naqshli mato, atlas

¹²⁸ T a r j i m a s i: "Har bino vayron bo'lur, har kim o'lur, oxir o'lur".

SO‘Z

Ey so‘z, nola bersa senga xurshidi samovot,
Sendin oladi ziyoni hamma zarrot.

Bir nuri haqiqatsan, etdi haq seni nozil
Kim, baxsh etarsan gulshani noshudga fayziyot.

Goh lavhda mastur, qalamdan goh sarsari,
Goh arshda misboh, gohi farshda mishkat¹²⁹.

Subhi azaliydan yuzing etganicha tajalli,
Mahv bo‘ldi jahonni o‘ragan tutuni zulumot.

Bo‘lmish butun arbobi nazar oshig‘i husning,
Tanviri¹³⁰-o‘ying aylagay arbobi kamolot.

Bir muhibai lutfi xudosan ki, haqiqat,
Insonlar etar zoting ila faxru mubohot.

Sarkashlarni har toatga majbur etarsan,
Ta‘siri nufuzing-la arir sangi jamodot.

Ey fikr chaqmog‘i, ayo vijdon zumrasi!
Ey qalb sazosi, ayo nuri xayolot!

Bashar zotiga tarbiyabaxsh bo‘lganing uchun –
Gar densa¹³¹ sazodir senga ummul adabiyot.

Sensan fusohai arabni aylagan biyron,
Izhor balog‘at-la, ayo nuri hidoyat.

¹²⁹ yorug‘lik, chiroq

¹³⁰ tanvir - yorug‘lik, yoritmaq

¹³¹ ayitilsa

Mumtoz aylading nav'i bani odamni ilhaq,
Inson sening ila etdi e'zosi maqomot.

Vijdonu tilni Sobirga ayla fayziyob,
To kim, bitsa ko'nglida rayhoni kamolot.

MILLAT NOLASI

Vo-hasrato!.. Barham bo'ldi ittifoqi millat!
Milliyat ijtimiysin buzdi nifoqi millat!

Amnu rafahu rafot tabdil bo'ldi fasodga,
Mehru vafu-yu ulfat qurbon bo'ldi hasadga,
Qur'onimiz chaqirar bizni bir e'tiqodga,
Shar'i sharifga soldi ming bir nifoqi millat!

Tablig'ga boshladi chun Payg'ambar alayhissalom,
Amru rasolatiga shundoq keltirdi islom,
Bir dinni, bir Xudoni islomga qildi a'lam,
To bir ittifoqqa kelsin, bitsin nifoqing, millat!

As'hobu poklar bo'ldi xizmatguzori islom,
Jahonni tutdi bugun zuliqtidori islom,
Chunki tamaddun edi asli shiori islom.
Talpindi garchi arshga toqi-ravoqing, millat!

Nashr etdilar islomning shiorin har diyorga,
Bilittifoq bo'ldilar xizmatda intizorga,
Bilmam, kim etdi axir islomni pora-pora,
Xalq bo'ldi firqa-firqa, bo'lding mazoxi, millat!

Kim xizmat etar, ey dil, islomga, ittifoqqa?
Kim tikdi boshu jonin bu maslakka, saboqqa?
Mazlumi Karbaloni ko'r, dashti Naynavoda
Xeshu taboring ketdi ming turli yoqqa, millat!

Sobir! Imomga payrov bo'lmoq kerak va illo,
Men musulmon demoq-la, yetmas subutga davo,
Boq, ko'r shavq ila bosh berdi azizi Zahro,
O'lsa, ne bo'lur yo'lda gar ishtiyoqi millat!..

HASRAT

*Istaydilar ittifoq,
Ko'rsaturlar innifoq.*

Bo'lsaydi safo zumrai irfon orasinda,
Qolsaydi vafodan asar ayon orasinda,
Tursaydi sadoqat boy ila xon orasinda,
Qolmasdi azob zarracha inson orasindi!

Birlikka quvvat erur biz uchun Qur'on,
Amr aylar ekan birlikka Payg'ambari shon,
Topmaysan nega ikkita pok do'stni musulmon
Kavkazda bo'lgan bir necha milyon orasinda?!

Ma'nosiga kirmas ajabo Qur'onni bilganlar,
Islomni bundoq tafriqaga xor qilganlar,
Ayo, o'qimaslar nechun dinni bo'lganlar,
Foyda-ziyon ramzini Qur'on orasinda!

Axir, bu ne tafriqi taxalluqdir, ey ummat?!
Qo'ldan ketmoqda, anglamaysizmi, bu millat?!
To kay bu muxolif, bu tafarruq, bu adovat
Bir din, bir islomu bir iymon orasinda?!

Musulmonlarga vobastadir g'ayrati islom,
Qilsin-da musulmlar bu kun xizmati islom,
Afsuski, behimmat o'ldi millati islom
Dunyoda bo'lgan muxtalif adyon orasinda!

Bir yildan buyon zulmat-da talosh musulmon,
Boyu badavlatlar aro och musulmon,
Ayo, ne ravodir bundoq muhtoj musulmon
Ko'n rizqingga derlar boy musulmon orasinda?!
Islomimizni etmaylik bundoq bir ihyo?!

Iymonimizni qilmaylik bundoq bir riyo?!
Islom bu emasmi, ki jigargo'shai Zahro
Bosh berdi yo'lida sassiz, ol qon ichinda!

Bizday millatga lozim emasmi bundoq tarbiyat?
Bizday ummatga vojib emasmi g'ayrati millat?
E vohki, albat o'qiydi bizlarga la'nat
Milliyatga xizmat etgan inson orasinda!

SHOIRONA TARONA

Shoirting suluki safo bo'lmasa, nedir?
Vatanparastga bu maslak ravo bo'lmasa, nedir?

Nechuk bu asrga ko'ra mazhar bo'lmasin shoir?!
Bahosi lavhai giytinuma¹³² bo'lmasa, nedir?

Xayoli el saodati, tilagi ahli vatan,
Shiori millatga mehru vafo bo'lmasa, nedir?

Sururu saltanati shoirona malikining
Karamu himmati izzatkusho bo'lmasa, nedir?

Va lek rizochilik-la vasfgo'y shoir
Shu maslaginda tilanchi gado bo'lmasa, nedir?

Pulga sitoyish etgan shoirting bu iltijosi,
Nihoyat, ahmoq bo'lgan bir ado bo'lmasa, nedir?

Duri xazinai ahli kamol ekan ash'or,
Xazaf¹³³ bahosiga sotmoq safo bo'lmasa, nedir?

Madhiyabozlarning ash'ori abro'laridek
Nisori xoki dori ag'niyo bo'lmasa, nedir?

Xushomadgo'ylika yoqishmas tabiati shoir –
Bu sheva maslagi ahli riyo bo'lmasa, nedir?

Riyoni tark etaylik zohidi riyokorga,
Ikki ranglik bizga nisbat xato bo'lmasa, nedir?

¹³² oyna

¹³³ kulolchilik

Tabasbusatla¹³⁴ hosil bo'lgan besh-o'n kunlik
Umurdan esa bir o'lmoq sazo bo'lmasa, nedir?

Qalami himmat bo'lgan shoiri g'azalxonning,
Zaboni, nutqi haqoyiq ado bo'lmasa, nedir?

Demasman, shoir bo'lib, hajv tig'iga och tilingni,
Aminga hajv, kamoli avzo bo'lmasa, nedir?

Qarazla bir kasa ithami-lag'vkarana –
Zahi qabahati-aqlu zaka deyil da, nedir?

Demasman, fosiqni vasf et, chekin fasodingdan!
Yomonni yaxshi demoq nosazo bo'lmasa, nedir?

Va lek gadoyi insofdan kanor olma
Ki, rohi adl siyrati xudo bo'lmasa, nedir?

Rizoyi haqqi gozat¹³⁵, yur rohi haqiqat-la,
Bu yo'lda kelsa balo, haq rizo bo'lmasa, nedir?..

Ali, shikastai ahli diyorga bo'l Sobir,
Baloi hubbi Vatan lilvalo bo'lmasa, nedir?

¹³⁴ xushomadgo'ylik, pastkashlik

¹³⁵ kut

O'XSHATMA

Savdoyi ul vahdatdan
Xoli ko'rinur boshlar;

Begona bilur yaksar
Qardoshlarni qardoshlar.

Ko'zlar yana qon sochsin,
Bitsin sochilgan yoshlar;

Yig'lar bizga tuproqlar,
Tog'lar, daralar, toshlar...

Zinhor, etaylik xizmat
Insonlikka, yo'ldoshlar!

G'ayrat, ey vatandoshlar!
Himmat, ey vatandoshlar!..

TARBIYA

Ummatning rahnamosi tarbiyadir,
Millatning peshvosi tarbiyadir.

Tarbiyat-la o'tar hayoti jahon,
Har ishning ibtidosi tarbiyadir.

Ota-onaning avlodiga
Nazari e'tinosi tarbiyadir;

Chunki avlod – haqning ne'mati,
Shukri haqning adosi tarbiyadir.

Necha kim, bir adibi mumtozning
Darsi hikmatnamosi tarbiyadir.

Johilning ham zavolli avlodga
Shevai noravosi tarbiyadir;

O'rgatar tifla su'i axloqni,
Ajabo, muddaosi tarbiyadir.

Tarbiyat ilmsiz emas maqbul
Ki, uning taqozosi tarbiyadir.

DUNYO BIR MUDDAT BO'LDI MANZILIMIZ

Dunyo bir muddat bo'ldi manzilimiz,
Unda hal bo'lmas ekan mushkulimiz;
Yashagandan dushmanimiz ko'paydi,
Nachora, to'g'ri so'z erdi tilimiz!..

ONALAR BEZAGI

Gar bo'lsa ayolda ilmu irfon,
Bolaga o'tar u yo'lda iymon.

Aksi bo'lsa agar bu muddaoning,
Bo'lmas esa ilmi bir onaning –

Bolaga o'tar hamon jaholat,
Na aql bo'lar unda, na farosat.

Betarbiyalik-la asli mas'um
Oxirda bo'lar kazzobu mash'um;

Shar'iydir chunki ushbu holat,
Hamjinsiga aylagay sinoat.

Toptalmasin huquqi ayol,
To komil bo'lsin vosiqi ayol.

Ilm ila bo'lur hosili izzat,
Ilm ila bo'lur nufuzi millat.

Ilmga chaqirar butun avomni
“Al-ilmu farizatun” kalomi.

ONALAR BEZAGI 2

Bezak, bezak ki, degaylar, javohirot emas,
Javohirot bu kun ziynati hayot emas.

Nechun javohirga faxr aylasin, axir, ayol?
Some'da faxr esa shoyoni mahsulot emas.

Haqiqiy volidaning eng sharaflı bir bezagi
Odobli,esli boladir, tajammulot emas.

Gar onaning ki, yo'q bolasida husni tarbiyasi¹,
Sazoyi mukarrami nomi volidat emas.

Hayotga loyiq bo'lgan ziynat – ilm gavharidir
Ki, shundoq tiriklik hayotdir, momot emas.

NOTIQQA XITOB

Ey, notiqi badiha pardoz!
Voh, suhbati dil firibi-yu e'joz!

Ey, mahbiti fayzi osmoniy,
Miftahi xazinai ma'oniy!

Sen mahzani hikmat eding, axir,
Sen munshii hikmat eding, axir!

Bir to'tii xushbayon eding sen,
Bir durji durafshon eding sen;

Aflokii suxan sitoras eding,
Gulzori vatan hazorasi eding;

Tushding nega,bas, bu holga alhol?
Bilmam, ne sababdan bo'lmishsan lol?

Ey bulbulim, bo'l taronapardoz,
Qil bog'i badanda nag'ma ovoz!

Faryod ayla bir dam oshiqona,
So'yla dili zoru notavonga:

Ki, ey g'uncha, ochil ki, shunda dunyo
Gulzori tamaddun bo'ldi yakto!

Chiq tashqariga bu pardai ibodan,
Ot pardani mazhari adodan;

Sen olami akbari xudosan,
Sen oyinai jahonnamosan;

Mohiyatingni haqir bilma,
Ozodalarni asir bilma;

Senda yaratmish bodai aflok
Aqlu hunaru shuuru idrok;

Olamda ne bor – bor senda,
Sarmoyai e'tibor senda;

Tur, tur ki, tugadi layli zulmat,
Ahrorga ochildi subhi davlat!

Oshiqdari ishtiyoqqa tushdi,
Har qosh egilib, qaboqqa tushdi.

Ular ham seningladir muassir –
Har ilmu fununingga bo'ldi mohir.

HAVAS

Havas shavq aylar insonni hayotga,
Hasad-chi, jalb etar shaxsni momotga;

Havas azal eltar zoti safoga,
Hasading muhtalo aylar baloga;

Havas sarzamini aqlu hunardir,
Hasading moyai g'amu kadardir;

Havasdan nash'at aylar har mahorat,
Hasaddan qo'zg'alar ming-ming xijolat;

Havasning hosili sog'liq, fazodir,
Hasadning mevasi xato, jazodir;

Havas bir-la taraqqiyot darkor,
Hasaddan amal manxusi idbor.

KIM XUDO NE'MATI SHUKRIN TARK ETUR

Kim xudo ne'mati shukrin tark etur,
Etmagay voqean xudog'a shukur;

Shokironi vasoili ne'mat
Bo'lur, albatta, noili ne'mat.

Ortiq etarkan shukur safosin,
Hosil aylar ko'ngil tamannosin.

Shakari shukrda halovat bor,
Shukurda sababoti ne'mat bor.

Ne'mati xudoga shukr etgan axloq,
Hazrati Haqqa shukr etmish mutloq.

Inoyat haqdandir, chunki kulli asos,
Haqqa rijodir shukri ne'mati nos.

Shukur – sarmoyai ibodatdir,
Shukur – parvonai itoatdir.

Ey Alloh, fazlingga rijo aylarman,
Men nechuk shukringni ado aylarman

Ki, daqiqa-daqiqa, on va on,
Sobirga ne'mating bo'lur shoyon.

NOLA ARBOBI KAMOL AYLAGAY TAHSIN MENGA KIM...

Nola arbobi kamol aylagay tahsin menga kim,
Nazm osmonida bir axtari raxshonman men.

Xoki poyimdir bergan didai xurshidga ziyo,
Ki, Husayn navkarim, olamga sultonman men.

Davr berar boshimga har kun xumoi davlat,
Ki, azo gulshaniga bulbuli nolonman men.

Moddiyunlar ko'zida xori mug'iyilonman agar,
Nazari poki zeboda gulistonman men.

Garchi ko'p ahqari-nasam¹³⁶ bu haqorat-la, vale,
Zokiri ali aboman, shohi davronman men.

Sobirman, sabr shiorimdir, qanoat tojim,
Nafsimga podshohman, sohibi farmonman men.

Topganman faqrda bir hotami istig'no kim,
Degayman taxti qanoatda Sulaymonman¹³⁷ men.

¹³⁶ ahqari-nas – abgor, nochor, ojiz adamlar

¹³⁷ Sulaymon – ham payg'ambar, ham shoh bo'lgan buyuk shaxsdir.

ISTAYMAN O'LMOQNI MEN, LEK QOCHAR MENDAN AJAL

Istayman o'lmoqni men, lek qochar mendan ajal,
Ko'r ne badbaxtman, hatto ajal qilar mendan hazar.

AZOBI G'AMLAR DASTIDAN YURAGIM SHISHGAN EDI

Azobi g'amlar dastidan yuragim shishgan edi,
O'ylar erdim, yetajakdir o'zi qora jigarim;
Manhus baxtimni ko'r, men bu tamannoda ekan
Boshladi shishmoqni endi yuzi qora jigarim.

KUNIM YOMON O'TDI SHAHRI SHIRVONDA

Kunim yomon o'tdi shahri-Shirvonda,
Dardlarim shiddat etdi har yonda;
Bir tarafdin og'riyapti jigarim,
Bir tarafdin – yuraklagi kadarim.

RAHAM BEDAHID, RU BERAH AMADAAM

Raham bedahid, ru berah amadaam,
Bar dargah-e hazrat-e ilah amadaam;
Bitohfe nayamadam, na dastam xalist,
Ba dast-e pur az hame qonah amadaam...

TARJIMASI:

Yo'l bering, topganman yo'lni, kelganman,
Bo'lib bu dargohning quli, kelganman.
Tuhfasiz kelmadim, qo'lim bo'sh emas,
Quchog'im gunohga to'lib kelganman.

QO'YMA, KELSA, SOQIYO, ZOHIDNI MAYXONAGA

Qo'yma, kelsa, soqiyo, zohidni mayxonaga,
Aylanmasin mayxonamiz masjidi vayronaga.

Urma girih zulfingga, ayla hazar, ey sanam!
O'xshamasin shaklda sabhai saddonaga.

Hirs ila, afsun ila bo'lmas iloji junun,
Ishq so'zindan boshqa so'z demagil devonaga.

Bodai talx ichra bu nash'ai shirin nedir?
Yo'qsa qo'ydi dilbarim lab labi paymonaga?

Shunda ki, uzding qo'ling zulfi parishondan,
Beri kel, izhor qil dardu diling jononaga.

Shamni ham yoqmoqdadir otashi savdoi ishq,
Shulai partavfiruz xosmi parvonaga?

Sobir, ul jannat ruhing o'zi holing ko'rdimi,
Oz qoldi Odam¹³⁸ kabi aldanding bir donaga.

¹³⁸ Odam – ayoli Havo bilan qirq kun jannatda yashagan, Allohning amrini buzib, man etilgan ishq olmasini yegani uchun jannatdan yerga quvilgan, insoniyatning ilk namoyandasi bo'lgan payg'ambardir.

HAR SARIQ MO'YINGDA MING OSHIQI NOLONING BOR

Har sariq mo'yingda ming oshiqi noloning bor,
Magar, ey sho'x ki, bir jismda ming joning bor?

Layliga Qays¹³⁹ bo'lur oshiq, senga ming-ming Layli,
Axtararsan yana bir oshiq, ajab qoning bor!

Xohishing tarki dilu jon edi, men ham berdim,
So'yla, ey yor, ko'ray endi na farmoning bor?

Iydi azhoda qo'ying so'yma, bo'ying qurboniman,
Oshiqi zoring kabi so'ymoqqa qurboning bor.

So'zi benolai parvonani ko'r, ey bulbul,
Gulzor sahnida shundoq sening afg'oning bor.

Har bir dard chorasin aylamoq osondir, tabib,
Ishq dardiga ne tadbir, ne darmoning bor?

Sobiro, g'arq etar oxir seni bu sayli balo,
Bo'lma g'ofil bundoq kim, diydai giryonim bor.

¹³⁹ Layli va Qays – Sharqda keng tarqalgan “Layli va Majnun” ishqiy afsonasining qahramonlari

MAFTUNI SARI ZULFINGGA QULLAB¹⁴⁰ KERAKMAS

Maftuni sari zulfingga qullabkerakmas,
Ranjuri labi la'lingga innob¹⁴¹ kerakmas.

Mehrobga sajda qilmasman, ey qiblai maqsud,
Qoshing ko'rganga sajdai mehrob kerakmas.

Oya zulfingni, devonalarni bir yerga yig'ma,
Bu firqaga jamiyati asbob kerakmas.

Yetmoq qora zulfingga nigoron buncha rohat,
Oshiqdarga, ey xasta ko'ngil, xob kerakmas.

Men jono la'li labi nash'asi ila mastman,
Soqiy, menga minba'd mayi nob kerakmas.

Hajringda ravodir jigaram qoni to'kilsin,
Chashmingdan oqqan qatrai xunob kerakmas.

Sharob ayladi la'li labing Sobiriy, ey sho'x,
Tadbiri g'ami ishqingga qand ob kerakmas.

¹⁴⁰ sochning qiyshiq uchi

¹⁴¹ chilonjiyda

KO'CHANGNI XUNOBAI CHASHMIMLA NAMNOK AYLARMAN

Ko'changni xunobai chashmim-la namnok aylarman,
Kiprigim-la ostonangning gardini pok aylarman.

To ki, ko'rdim sog'ari sahfa da aksi surating,
Umlar kim, jahonda xizmati toq aylarman.

Ishqingni oson bilardim, chiqdi ish rasvoliqqa,
Endi rasvoi jahon bo'ldim, nedan bok aylarman?

Bo'yninga soldim ul zebo tal'atning zulfu qoshin.
Turfa joduman, fusuni mori Zahhok aylarman.

Vaslga umid bo'lsa, hajringda bu to'rt unsumni
Ko'zim ashkin selini mavjingga xashok aylarman.

Urma taroq zulfingga, berohat etma ko'nglimni,
Zulfingga tekkanda taroq, ko'nglimni chok aylarman.

Sobiro, tuproqqa soldi soya¹⁴² ra'no dilbarim,
Gar malak bo'lsam-da, albatta sajdai xok aylarman.

¹⁴² Bu misradagi tashbehning ma'nosi shunday: go'yo oy (qamar) aqrab burjida bo'lganda, yuziga soya tushadi. Shoir go'zalning yuzini oyga, sochining zulfini esa chayonning dumiga (Aqrabga) o'xshatadi

ISTASANG, KO'NGLIM KABI ZULFING PARISHON BO'LMASIN

Istasang, ko'nnglim kabi zulfing parishon bo'lmasin, –
Ul qadar jabr et menga – oh etmoq imkon bo'lmasin!

Dardi ishqing qasdi jon aylasa, men ham shokirman,
Istarman – jismimda dard bo'lsin, tag'in jon bo'lmasin!

Qo'yma, ag'yor aylasin kuyingda javlon, ey pari!
Ahrimanlar¹⁴³ moliki mulki Sulaymon bo'lmasin!

Otashing ro'yinda af'i toq yotib geysularing,
Turfa jodudir ki, mor otashda suzg'on bo'lmasin!

Derlar, oshiqkush nigorim qatlimga g'ambodadir,
Alloh, Alloh, bir sabab qil kim, pushaymon bo'lmasin!

Mubtaloyi dardi ishqman, qo'l tortgin mendan, tabib!
Ayla bir tadbir kim, bu dardga darmon bo'lmasin!

Sobiro, vasl umidi ila g'ami hijronga chida,
Qaysi bir mushkuldir kim, sabr ila oson bo'lmasin?!

¹⁴³ Ahriman – zardushtiylikda yomonlik ilohi va devlar podshohi hisoblanadi. Shoir badxoh, fitna va fasod tarqatuvchilarni "Ahrimanlar" deb ataydi.

EY DIL, OMONDIR, SIRRINGNI BEGONA BILMASIN!

Ey dil, omondir, sirringni begona bilmasin!
Yor zulfi ham, ohista yot, shona bilmasin!

Tushding xayoli donai xol ishtiyoqiga,
Ey murg'i raf¹⁴⁴, tizpar bo'l, dona bilmasin!

Ey yor, jon qadami muboraging fidosi,
Ohista qil xirom ki, hamxona bilmasin!

G'ayrat halok etar meni, ochma jamolingni,
Ko'rsatma shanga yuzingni, parvona bilmasin!

Bir lahza yor bazmida shodman, ey ko'ngil,
Orom ber, bu matlabni begona bilmasin!

Ey ohi sard, urma nafas yor zulfiga sen,
Bir dam qaror ber, dili devona bilmasin!

Zohid ishqqa takfir aylasa Sobirni, ,
Zohir ko'zi-la Ka'bani butxona bilmasin!

¹⁴⁴ tez uchadigan

MAKTAB QO'SHIG'I

Maktab, maktab, ne dilkushosan,
Jannat, jannat desam, sazosan.
Shodman, shodman tafakkuringdan,
Alhaq, alhaq, go'zal binosan!

Atring, atring guli rayhondir,
Fayzing, fayzing hayoti jondir,
G'unchang, g'unchang safoyi vijdon,
Nuring, nuring ziyoafshondir!

Tohir, zohir hunarlaring bor,
Bohir, sohir samarlaring bor,
Daryo-daryo mavjlaring ichra
Porloq-porloq gavharlaring bor!

Daftar-daftar xabarlaring bor,
Rahbar-rahbar asarlaring bor,
Mushkin-mushkin qalamlaringda
Ohu-ohu nazarlaring bor!

Himmat, himmat sening-la oliy,
Xoki vatan sening-la xoli,
Sensan, sensan umum insonning
Nutqi, fikri, tili, maqoli!

Gulshan-gulshan latofating bor,
Ravshan-ravshan saodating bor,
Nafis-nafis bayonlaringda
Shirin-shirin hikoyating bor!

Bo'lsin, bo'lsin sening-la xushhol,
Yetsin, yetsin kamolga atfol,
Ko'rsin, ko'rsin farzandlarida
Sobir-sobir padarlar iqbol!

MAKTABGA TARG'IB

Mening bog'im, bahorim!
Fikri ziyoli, o'g'lim!
Maktab zamoni keldi,
Tur, ey vafoli o'g'lim!
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

Kun chiqdi, subh ochildi,
Qorong'ular chekindi,
Derazadan nur tushdi,
Yotoqlarga sochildi.
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

O'g'il, o'g'il, omondir,
Ko'p uxlamoq yomondir.
Ko'p uxlamoq – shaytondan,
Tez turmoq – Alloh dandir.
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

Nasihat ol, nasihat,
Qil kasbu ilmga g'ayrat!
Ilmsizlik balosi
Mushkul bo'lur, haqiqat.
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

Maktabda bor sharofat,
Daftarda bor latofat,
Paydo bo'lur qalamdan
Shirin-shirin hikoyat.
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

Alloh bo'lsin sodiqing,
Maktab sening shafiqing;
Tur, maktabga ket, o'g'lim,
Daftar sening rafiqing.
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

Mualliming kalomin
Ol, saqla ehtiroming;
Haqdan etar tamanno
Maktabining davomin.
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

Ilm o'rgan, imtihon ber,
O'z fazlingni nishon ber;
Qadrin bil ilmu fazlning,
Ilmning yo'lida jon ber.
Ey ko'zim, ey jonim!
Bor maktabga, javonim!

ILMGA TARG'IB

Ilmning izzati poyidor bo'lur,
Jahlning shiddati jonshikor bo'lur;
Har kim ilm o'qir, baxtiyor bo'lur,
Millat ilm ila barqaror bo'lur.
O'qingiz, azizlar, o'qimoq zamonidir!
O'qimoq har odamning adabi nishonidir!

Ilm ila sarafroz bo'lmasak biz,
Jumladan beniyoz bo'lmasak biz, –
Bizda faxru mubohot bo'lurmi?
G'ayrilarga musovot bo'lurmi?

Har bir toifa bir sayoq ila
O'tdi izzatga ittifoq ila,
Tushdik zillatga biz nifoq ila,
Maktab ochaylik ishtiyoq ila.
O'qingiz, azizlar, o'qimoq zamonidir!
O'qimoq har odamning adabi nishonidir!

Sidq ila qo'l-qo'lga uzatmasak biz,
G'aflatni bir tarafga otmasak biz, –
Bizda hargiz saodat bo'lurmi?
Shafqat etmoqqa qudrat bo'lurmi?

Islomiyatga iftixorimiz –
Sunniy-shialik bo'ldi korimiz,
Ketdi sha'nimiz, e'tiborimiz,
Bormi rutbamiz, iqtidorimiz?
O'qingiz, azizlar, o'qimoq zamonidir!
O'qimoq har odamning adabi nishonidir!

To'g'ri bir ittihad etmasak biz,
Birlikka e'tiqod etmasak biz, –
Bizda sharti uxuvvat bo'lurmi?
Dini islomga xizmat bo'lurmi?

BOLA VA MUZ

Darsdan qochgan bir bola
To'kdi muz uzra jola;

Sirg'aldi birdan-birga,
Tushda yuz bilan yerga.

Turdi bola, nayladi?
Muzga shundoq so'yladi:

“Sen ne yomonsan, ey muz!
Odam yiqqansan, ey muz!

Oz qoldi umring saning,
Bahorda ortar g'aming:

Erib, suvga botarsan,
Oqib soyga ketarsan!”

BAHOR KUNLARI

Kel, kel, bahor kunlari!
Yilning dilbar kunlari!

Tog'da erit qorlarni,
Bog'da erit qorlarni:

Soylar to'la sel bo'lsin,
Sochpopuklar gul bo'lsin.

Yog'ochlar ochsin chechak,
Yaprog'i luchchak-luchchak.

MAKTAB SHOGIRDLARIGA TUHFA

Ey bolalar, bolalik ayyomi, –
Kelgan ayyomning undadir komi.

Kim ki, g'ayrat-la zahmatga surinar,
Kasbga, irfonga tunu kun urinar, –

Zahmati tuxumi saodat bo'lur,
Hayoti hamisha farog'at bo'lur.

Kim ki, tanballikka muhabbat etar,
Doim arg'imchoqlar-la ulfat etar,

O'tkazar vaqtini jaholat ila,
Butun umri o'tar zalolat ila.

Ishda, yoshlar, bu holin ko'ring,
Bu iki holda ehtimolin ko'ring;

Vaqtdan doim iste'foda eting,
Ilm tahsilini iroda eting;

O'qingiz, beniyoz bo'ling, o'qingiz!
Ilm ila sarafroz bo'ling, o'qingiz!

Kelajak kunlarning saodatini –
Qozoning fazlu faxru izzatini.

Sizdadir millatning umidvor ko'zi, –
Hol ila yo'llanur sizga bu so'zi.

Tinglangiz yangilik sadolarini!..
Eshiting otashin navolarini!..

O'qingiz, millatning najoti bo'ling!
To abad bois! hayoti bo'ling!

TABIB ILA XASTA

Bir tabibga bordi-da bir bemor
Dedi: “Me’damda og’riqli bir ne bor;

Bir davo ber, menga iloj qilgin,
O’larman, chorai mizoj qilgin”.

Tutdi qo’ldan tabib darhol:
“Nima yeding?” – deya berdi savol,

Dedi: “Issiq non yedim, doktor,
Yeganim bir narsa aynigan yo’qdir”.

Hayron qoldi tabib uning so’ziga,
Izladi bir davo boqib ko’ziga.

Xasta: “Me’damdir og’rigan, bu ko’zim,
Yoki tushunarli emasmi so’zim?”

Dedi doktoriga ki: “Ey ahmoq,
Aybli bo’lmasa ko’zing mutloq,

Qaynoq nonni yemas eding aslo,
Shu sababdin ko’zga izladim davo”.

KEKSA BOG' BON

Bir to' da yosh yo'l kanoridan
O'tarkan bir bog' qatoridan,

Ko'rdilar – yuz yoshinda bir bog'bon
Ishlardi bog' da kuch berib hamon;

Titrab-titrab qo'li, botganча terga,
Olma ko'chatini ekardi yerga.

Kularkan, berdilar savol: “Voh, ey chol,
Yuz yoshinda nedir bu ish, bu ahvol?”

Dedi: “Yerni kovlab, jafo chekarman,
Tuproqqa olmaning niholin ekarman”.

Dedilar: “Bunda bor kuchlaring yakson,
Sen bu kun bor esang, ertaga yo'qsan.

Bugun ekanlaring qaysi vaqt chiqar?
Bu meva berguncha sening joning chiqar...

Damingni ol, chekma bo'sh yerga zahmat,
Mevasini yemoq sengamas qismat!”

Dedi: “Ekdilar, oldik va yedik,
Xayr-la yod etib, duolar dedik;

Ekarmiz biz keyin yesinlar uchun,
Ahli xayrga duolar desinlar uchun”.

CHUMOLI

Ko'rdilar bir chumoli kattakon yukni
Tashirdi yelkasida sur'at ila;

Dedilar: "Mo'rchaga boq, shuncha yukni
Ko'tarar bir zaif quvvat ila".

Dedi: "Jim, quvvatim badanda emas,
Ko'tardim quvvati hamiyat ila".

Ey o'g'il, chumolidan olgin ibrat,
Bor, og'ir ishda ishla g'ayrat ila!

Bekorchi ishlarni hunar deb bilma,
Bundoq ishlar o'tar xijolat ila.

Hunar uldir ki, bir buyuk amalni
Etasan hal ming shijoat ila.

Odamlar himmati tog'ni qo'porar,
Odam bo'l, tog' qo'por hamiyat ila!

Xususan, ijroi amri millatda
Ildam bo'l kamoli jur'at ila!

Vatan sevgshisinda, millat ishqinda
Jon fido et xolis bir niyat ila!

Ish qilgin, bosh ketsa, qo'y ketsin...
Nom qolur, bas emasmi, millat ila?!

BOLA VA PUL

Ko'chadan bir bola uyga yugurdi,
Bir hamyonni qo'lda ushlab turardi:

“Ona, kel, kel ki, davlatga yetdik,
Pulli bo'ldik, saodatga yetdik!”

Dedi ona ki: “So'yla, ey farzand,
Ne bo'ldi ki, bo'ldik endi davlatmand?”

Ko'rayin, ber, nedir, nedir bu, o'g'ul?”
Dedi: “Titdim buni – ichi to'la pul;

Yo'lda ketgan bir kekxa kishi nogoh
Tushirib qo'ydi, bo'lmadi ogoh.

Bir kimsa ko'rmasdan, men shoshib oldim,
Tez qochib, yo'limni uy tomon soldim”.

Onasi o'g'lining jinoyatini
Ko'rarkan, zohir etdi nafratini;

Dedi: “O'g'lim, harom edimi qoning
Ki, bunga rozi bo'ldi vijdoning?”

Poku mas'um eding – gunoh etding,
O'z vijdoningni muboh etding.

Nega berding fanoga to'g'rilikni,
Kasbi kor aylading bu o'g'rilikni?”

Hech fikr etmam, o'zganing moli
Bizni boy qilar, etar oliy.

Yo‘q, yo‘q, o‘g‘lim, inon ki, xor bo‘larmiz!
Azali ahli ro‘zg‘or bo‘larmiz!

Xoin bo‘lsak agar bu dunyoda,
Oru nomusimiz uchar saboda;

Ko‘zimiz hayoi zalolatdan
Boqolmas bir kimsaga xijolatdan;

Garchi pul ko‘p farahafzodir, o‘g‘il,
Lek nomus bebahodir, o‘g‘il!”

KUMUSH EGASI VA SEL

Bir kishi saqlardi uyda bir kumush,
Suv qo'shardi sutga, edi sutfurush.

Yog'di shiddat ila bir yomg'ir nogoh,
Kishining tab'i ahvoli bo'ldi muboh.

Tutdi dunyoni sellarning jo'shi,
Uy-joy vayron bo'ldi, ketdi kumushi.

Kishi yig'lar edi, ko'z yoshi, fig'on;
So'yladi farzandi: "Tinchlan, otajon!

Chunki suv surlaring tufayli bo'ldi,
Qo'shgan suvlar oxir tog' seli bo'ldi.

Endi kumushingni oborgan bo'lsa,
Boshingga mahsharni qo'porgan bo'lsa,

So'ylama kim, falak qazosidir bu,
Qilgan ishlaringning jazosidir bu".

MULLO NASRIDIN VA O'G'RI

Mulloning sallasin yuldi o'g'ri,
Yugurib qochdi bir boqqa to'g'ri.

Boqmadi ki, o'g'ri ketar qayonga, –
O'zi sekin yugurdi qabristonga.

Mullani ko'rdilar – turar qabrda,
Dedilar: “Turibsan nechun bu yerda?”

Dedi: “Bir o'g'ri sallamni yuldi,
Qochdi-ketdi, boshim ochiq qoldi”.

Dedilar: “O'g'ri qochdi, ketdi boqqa,
Bu yerda o'tirma, turgin oyoqqa,

Bog'ga to'g'ri borgin, bo'lmagin bir hol,
O'g'rini ushlagin, bor, sallangni ol”.

“Bilmadim, – dedi ki, – bog'ing qay yerdir,
O'g'rining ham oxir yeri qabrdir”.

O'RGIMCHAK VA IPAK QURTI

Bir o'rgimchak o'zi kerilib turdi,
Dedi faxr ila: "Ey ipak qurti,

Ne mashaqqat-la ish ko'rarsan sen?
Nega buncha og'ir yurarsan sen?

Kel, mening san'atimda sur'atimni
Ko'rib, takror qil mahoratimni...

Ishga kirsam, oxirini ko'zurman,
Oz fursatda qancha ko'p to'r to'qirman".

Boqdi, kuldi unga jim ipak qurti,
Sarzanish qildi, ta'nalar urdi;

Dedi: "Biror nafs bo'lsa, har yerda
To'qirsan katta-yu kichik to'r, parda.

Ayt, ko'raylik, nedir samari?
Balki, har o'tganga tegar zarari!..

Lek menda yo'q bo'lsa-da sur'at,
Qilayotgan ishda bor og'ir qiymat.

Olamga foyda berar mening korim,
Har kim istar – bo'lsa xaridorim!"

QIMMAT OLIB, ARZON SOTGAN TOJIR

Bir kuni tojir o‘z do‘konida
O‘g‘lini saqlar edi o‘z yonida.

Aylardi g‘aribo dodi ustod:
Sotganida – kam, olganida – ziyod.

Makru tazvir edi uning har ishi,
Halol emasdi butun olish-berishi.

Otaning ishida bo‘lib fikru yodi,
Ko‘rganini urgandi avlodi.

Bir kun o‘z dardining iloji uchun,
Ketdi tojir bir ehtiyoji uchun.

O‘g‘li ko‘rdiki, vaqti fursatdir:
“Ishimni qilsam, – dedi, – g‘animatdir”.

Qo‘li amal ichra, ko‘zi nigoron,
Otasi bir tomondan bo‘ldi ayon.

Torayib bus-butun jahon ko‘ziga,
Urdu bir shapaloq o‘g‘lin yuziga.

Ko‘rdi bir chol, ancha tajribakor,
Dedi: “Berma aslo bunga ozor.

Ekkan daraxtingning budir samari,
Sendan o‘rgangandir o‘g‘ling hunarni.

Sof lavhida bu ma’sum go‘dakning
Aks etmish sening botining, shakling;

Chizganing naqshdir bu naqshi xato,
Berma isnoding uchun o'g'lingga jazo.

Tarbiyat mustahaqdir, o'g'lon
Otasida ne ko'rsa, takrorlar shoyon.

Xoh qabih amaldir, xoh jamil, –
Olar o'g'lon barchasidan tahsil.

Solih bo'l ki, solig' bo'lsin avloding!
Qabih bo'lsang, qabih bo'lar avloding!"

YOLG'ONCHI CHO'PON

Bir cho'pon bir kun chekdi tog'da oh:
"Sirtlonlar bor, – dedi, – keling, voh!"

Ahli qishloq yugurdi tog' tomonga,
Tushmasin deb qo'yu qo'zi talonga.

Bularni qo'rquvda ko'rganda cho'pon,
Kulmoqqa tushgancha gap otdi: "Yoron,

Siz buni o'ylamang bir haqiqatdir,
Bu bir hazil, bir zarofatdir!"

Benavolar qaytli va lekin cho'pon
Yana bir kun tog' uzra chekdi fig'on:

"Sirtlonlar bor!" – deya baqirdi yana,
Qishloq ahlin yordamga chaqirdi yana.

Odamlar etdilar ikki bor hujum,
Yana bo'ldi yolg'onligi ma'lum.

Rostdan ham bir zamon ba azmi shikor
Qo'ylarga tashlandi sirtlon, jonivor.

Har qancha dod soldi cho'pon, yohu!
Eshitganlar dedi: bir yolg'onidir bu!

Bu sababdan tog' tomon ketmadilar,
Uning dodlariga nazar etmadilar.

Vahshiylar yedilar butun qo'yini,
Shudir, o'g'lim, yolg'onchilik o'yini!

Boq, yolg'onchi tanildi chunki cho'pon,
To'g'ri so'z desa ham – tuyuldi yolg'on.

Hargiz, o'g'lim, yolg'on dema ki, Xudo
Do'st tutmas yolg'onchini ul aslo!

Ham xalqning ichinda hurmati bo'lmas,
Izzati, qadri-yu qiymati bo'lmas.

“O'yi yonsa yolg'onchining, – derlar, –
Unga biror kimsa etmagay bovar”.

IZOH VA SHARIHLAR

Izohlarda “Hophopnama”ning 1912-yil nashri “birinchi nashr”, 1914-yil nashri “ikkinchi nashr”, 1922-yil nashri “uchinchi nashr”, 1934-yil chiqarilgan “Butun asarlar” “to‘rtinchi nashr”, “Hophopnama”ning 1948-yil nashri “beshinchi nashr”, 1954-yil nashri “oltinchi nashr” deb qayd etildi.

1906

MILLAT QANCHA TOR-MOR BO‘LSIN, NE ISHIM BOR?!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (28-aprel 1906, №4) imzosiz chop etilgan. Sobirning barcha nashrlariga kiritilgan.

BIR MAJLISDA O‘N IKKI KISHINING SUHBATI

Ilk bor “Hayat” gazetasida (10-fevral 1906, №33) “M.Mohtamil” taxallusi ostida chop etilgan.

UL KUNKI, SENG A XOLI Q ETAR LUT F BIR AVLOD

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (26-may 1906, №8) “Hop-hop” imzosi bilan chop etilgan.

BILMAM NE KO‘RIBDUR BIZNING O‘G‘LON O‘QIMOQDAN?!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (16-iyun 1906, №11) “Hop-hop” imzosi bilan chop etilgan.

MOHI KAN‘ONING BOTAR, EY PIRI KAN‘ON, G‘AM YEMA!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (2-iyun 1906, №9) imzosiz chop etilgan. Bu she‘r Sobirning ilk bizga ma‘lum bo‘lgan naziralaridandir. Muhammad Hodiyning Hofizdan qilgan bir g‘azal tarjimasiga nazira o‘laroq, yozilgandir. Hofiz

satrlari Hodiy tarjimasida “Mohi Kan’oning kelar, ey piri Kan’on, g’am yema!” – deb boshlanadi.

QARILIKDAN SHIKOYAT

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (23-iyun 1906, №12) “Hop-hop” imzosi bilan chop etilgan. Sobirning barcha nashrlariga kiritilgan. Uchinchi va to‘rtinchi nashrlarda “Afsus qocaldim” (“Afsuski, qaridim...”) nomi bilan berilgandi.

BOKU QASHSHOQLARIGA

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (7-iyul 1906, №14) imzosiz chop etilgandi.

JAXD AYLA, SEN ANDOQ NAZARI XALQDA POK BO‘L

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (21-iyul 1906, №16) “Hop-hop” imzosi bilan nashr etilgan. Barcha nashrlariga kiritilgan. Uchinchi va to‘rtinchi nashrlarida “Verma pulu aldan” (“Berma pulni qo‘ldan”) sarlavhasi bilan chop qilingan.

ETDI BU FALAK HAR KIMGA BIR TAVRI YOMONLIQ

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (4-avgust 1906, №18) “Molla Nasraddin” imzosi ostida chop qilingan.

QO‘ZG‘OLMA, OMONDIR, BOLAM, G‘AFLATDAN UYG‘ONMA!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (11-avgust 1906, №19) imzosiz chop etilgan.

TAHSILI ILM

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (18-avgust 1906, №20) (M.M.) imzosi bilan chop etilgan. Barcha nashrlarida chop etilgan. Uchinchi nashrda “Fuzuliyga nazira” deb ham atalgan,

chunki bu she'r Fuzuliyning "Layli va Majnun" dostonidagi bir g'azalga naziradir. O'sha g'azal shunday boshlanadi:

*"Jon berma g'ami ishqqa ki, ishq ofati jondir,
Ishq ofati jon ekani mashhuri jahondir!.."*¹⁴⁶

OTA NASIHATI

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (25-avgust 1906, №21) "Yaramaz" ("Yaramas") imzosi bilan chop etilgan.

OH AYLAGANIM NASH'AI KALYON UCHUNDIR

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (1-sentyabr 1906, №22) "Hophop" imzosi bilan chop etilgan. Fuzuliyning g'azaliga nazira bo'lib, mazkur g'azal shunday boshlangandi:

*"Oh aylaganim sarvi xiromon uchundir,
Qon yig'laganim g'unchai xandon uchundir.
Sargashtaligim kokili mujgoning tufayli,
Oshuftaligim zulfi parishoning uchundir..."*¹⁴⁷

"HAYOT"NING "QO'P-QO'P"IGA JAVOB

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (8-sentyabr 1906, 23) "Hop-hop" imzosi bilan chop etilgan. M.A.Sobirning bir qator she'rlari "Hayat" gazetasida "Gop-gop" (Qo'p-qo'p) imzosi bilan chop etilganidan so'ng shu she'rini yozgan edi.

XONIMCHALARGA OID

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (22-sentyabr 1906, №25) "Hophop" imzosi bilan chop etilgan.

JAVOBLAR JAVOBI

"Hayat" gazetasining to'xtab qolishi munosabati bilan yozilgan bu she'r ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (6-oktyabr 1906, №27) "Hop-hop" imzosi bilan chop etilgandi.

¹⁴⁶ Karim Bahriyev tarjimasi

¹⁴⁷ Karim Bahriyev tarjimasi

“Hayat” – 1905-1906-yillarda Bokuda kundalik nashr boʻlgan “siyosiy va iqtisodiy, tijoriy va adabiy turkcha jaridai islomiya” edi. Muharrirlari Aliboy Husaynzoda va Ahmadboy Ogʻayev edi, noshiri esa Alimardonboy Toʻpchiboshov edi.

BOKU PAHLAVONLARIGA

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (13-oktyabr 1906, №28) “Hophop” imzosi bilan chop etilgan. Bu sheʼr Fuzuliyning gʻazallaridan biriga naziradir. U gʻazal shunday boshlangan:

*“Koʻnglim ochilar zulfi parishonini koʻrgach,
Nutqim tutilar gʻunchai xandonini koʻrgach.
Boqquncha senga qon sochilar dudoqlarimdan,
Bagʻrim tilinar kipriging mujgonini koʻrgach...”¹⁴⁸*

OTGANIMIZ TOSH EDI DAʼVO KUNI

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (27-oktyabr 1906, №30) “Hophop” imzosi bilan chop etilgan.

KOʻPNI KOʻRGAN KAMPIRNING QIZLARGA NASIHATI

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (3-noyabr 1906, №31) “Hop-hop” imzosi bilan chop etilgan. Uchinchi va toʻrtinchi nashrlarda “Ar zulmu yamandir” (“Er zulmi yomondir”) nomi bilan nashr etilgan.

BOLALARGA

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (10-noyabr 1906, №32) “Hophop” imzosi ostida chop etilgan.

MEN BILMAS EDIM, BAXTDA BU NEKBAXT BOʻLARMISH

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (10-noyabr 1906, №34) “Hophop” imzosi bilan chop etilgan.

¹⁴⁸ Karim Bahriyev tarjimai

HAR NE BERSANG, BER, MABODO BERMA BIR DIRHAM ZAKOT

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (8-dekabr 1906, №36)
“Molla Nasraddin” imzosi bilan chop etilgan.

1907

SHUNDOQ BILARDIM KI, YANA SUBH BO‘LDI

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (6-yanvar 1907, №1)
“Hop-hop” imzosi bilan chop etilgan.

EY FALAK, ZULMING AYONDIR...

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (19-yanvar 1907, №3)
“Hop-hop” imzosi bilan chop etilgan.

NE BO‘LUR SHIRINMAZOQ E TSA BUL HALVOYI HURRIYAT

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (19-yanvar 1907, №3)
“Molla Nasraddin” imzosi bilan chop etilgandi.

NAFSNING G‘ARAZI, AQLNING MARAZI

Ilk bor “Irshod” gazetasida (24-yanvar 1907, №16)
“Mir‘at” imzosi bilan chop etilgan.

EY AZIZIM, XALAFIM...

Dastlab “Molla Nasraddin” jurnalida (10-fevral 1907, №6)
“Hop-hop” imzosi bilan chop etilgan.

XASISNING HAYFI – VORISINING KAYFI

Dastlab “Irshad” gazetasida (21-fevral 1907, №30) “Mir‘at”
imzosi bilan chop etilgan. Uchinchi va to‘rtinchi nashrda “Hayf-
kayf” sarlavhasi bilan havola qilingandi.

SIRADAN BIR TELBA SHAYTON AYTAR: INSONLAR, INSONLAR!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (3-mart 1907, №9) “Qabaqda gedan zancirli” imzosi bilan chop etilgan.

Mazkur she'r “Fuyuzat” jurnalining 1-noyabr 1906-yil tarixli 1-sonida “Dali shair” (Devona shoir) imzosi bilan chop etilgan boshqa she'rga nazira o'laroq yozilgan. “Hayrat, yoxud bir malakning insonlarga xitobi” nomli o'sha she'r shunday boshlangan edi:

*“Samodan bir malak hayrat-la der: insonlar, insonlar!
Nedan bu ro'yi dunyoni qopladi ol qonlar, insonlar!
Shahidi tig'ingiz ihvoningizdan etmasin faryod,
Ajab, kimdir shu xunolud bo'lgan bejonlar, insonlar!..”¹⁴⁹*

AMALIMIZ, AFKORIMIZ MAHVI VATANDIR

Dastlab “Molla Nasraddin” jurnalida (10-mart 1907, №10) “Qabaqda gedan zancirli” imzosi ostida chop etilgan. Uchinchi va to'rtinchi nashrlarda Nomiq kamolga nazira, o'xshatma nomi bilan berilgandi. Chunki bu she'r Nomiq Kamolning “Fuyuzat” jurnalining 1907-yil 3-mart tarixli 11-sonida bosilgan she'riga o'xshatnadir. Nomiq kamolning o'sha she'ri shunday boshlangandi:

*“A'molimiz, afkorimiz iqboli vatandir,
Sarhadimizga qal'a bizning xoki badandir.
Usmonlilarmiz, ziynatimiz qonli kafandir,
Urushda shahodat-la butun kom olurmiz biz,
Usmonlilarmiz, jon berarmiz, nom olurmiz biz!..”¹⁵⁰*

SARHISOB

Dastlab “Molla Nasraddin” jurnalida (31-mart 1907, №13) “Din dirayi” imzosi bilan chop etilgan.

¹⁴⁹ Karim Bahriyev tarjimasini

¹⁵⁰ Karim Bahriyev tarjimasini

YIG'LAMA

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (7-aprel 1907, №14) "Fazil" imzosi bilan chop etilgan. Sobirning barcha nashrlariga kiritilgan.

VOY, VOY! NE YOMON MUSHKULGA TUSHDI ISHIM, ALLOH!

Dastlab "Molla Nasraddin" jurnalida (28-aprel 1907, №17) "Orumchak" imzosi bilan chop etilgan.

PINHONIMIZ, OSHKORIMIZ AFSONAI ZANDIR

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (5-may 1907, №18) "Boynuyog'un" imzosi bilan chop etilgan. Mazkur satirik she'r Nomiq Kamolning 1907-yilda "Fuyuzat" jurnalida (3-mart, №11) chop etilgan "A'molimiz, afkorimiz iqboli vatandir" misrasi bilan boshlangan she'riga yana bir naziradir.

HA, DE KO'RAY, NE BO'LDI, BAS, EY BOLAM, IDDAOLARING?

Rossiya ikkinchi Davlat dumasining tugatilishi arafasida yozilgan bu she'r ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (12-may 1907, №19) imzosiz chop etilgan.

YEY KI GUYI SHARAFI-NAFS BEADLASTU BECUD

M.A.Sobir fors tilida yozgan bu she'r ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (19-may 1907, №20) imzosiz chop etilgan. Mazkur satira Sa'di Sheroziyning "Sharafi-mard de cudastu karamat be sucud, Har ki, in bar do nadarad adamasu beh zi vucud" deb boshlangan g'azaliga tazmindir.

FAQIR, O'ZINGNI SEN HAM BIR INSON BILASANMI?!

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (26-may 1907, №21) imzosiz chop etilgan.

TANI-ADAMI SHARIFAST BE NANI-ADAMIYYAT

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (2-iyun 1907, №22) imzosiz chop etilgan. Bu she’r Sa’diyning 1907-yilda “Haqiq” jurnalining 8-mayda chiqqan 3-sonidagi “Sharafate-adami” (Odamlikning sharofati) nomli g’azaliga naziradir. Sa’diy g’azali shunday boshlanadi:

*“Tane adami sharif ast became adamiyyat
Na hamin lebase ra’nast neshane adamiyyat”.*

NOAHL BO‘LGANGA MATLABNI ANGLATIB BO‘LARMI?!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (1-iyul 1907, №21) imzosiz chop etilgan.

BOQ, TAAJUB, NE OG‘IR UYQUDA O‘G‘LON, O‘LIKDAY!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (8-iyul 1907, №25) imzosiz chop etilgan.

ASILONA TARONA

Dastlab “Bahlul” jurnalida (14-iyul 1907, №5) imzosiz chop etilgandi.

LAYLI-MAJNUN

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (15-iyul 1907, №26) imzosiz chop etilgan. Mazkur she’r Fuzuliyning “Layli va majnun” dostonidagi Majnunning otasi qilgan nasihatga naziradir. Fuzuliyda nasihat shunday boshlangan:

*“Ey, javhari jonimning havosi,
Hey, diydai baxtimning ziyosi!
Dardim olasan, manim panohim,
Faxrim, sharafim, umidgohim!..”¹⁵¹*

¹⁵¹ Karim Bahriyev tarjiması

MAZLUMLIK ETIB, YO'L BERMA FARYODGA, EKINCHI!

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (24-iyul 1907, №27) imzosiz chop etilgan.

AL MINNATU LILLOH KI, "DABISTAN" HAM YOPILDI!

"Dabistan" jurnalining yopilishi munosabati bilan yozilgan bu she'r ilk bora "Molla Nasraddin" jurnalida (29-iyul 1907, №28) imzosiz chop etilgan edi.

MUALLIMLAR – "UCHITELLAR"

Muallimlarning ikkinchi qurultoyi oldidan yozilgan mazkur satira ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (12-avgust 1907, №30) imzosiz chop etilgan.

VAQTI KI, BO'LUR BIR UYDA MOTAM

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (20-avgust 1907, №31) imzosiz chop etilgan. She'r Rajoizoda Mahmud Akramning "Yad yet!.." she'riga naziradir.

FAXRIYA

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (26-avgust 1907, №32) imzosiz chop etilgandi. Mazkur hajviy she'r A.Jannatiyning 1907-yilda "Fuyuzat" jurnalining 7-avgust tarixli 24-sonida chop etilgan "Faxriya" she'riga javob tariqasida bitilgandir. Jannatiyning she'rida shunday satrlar bor:

*"Turonlilarmiz, sohibi sha'ni sharafmiz biz!
O'z so'zimizning noibi, xayrul xalafmiz biz!.."*¹⁵²

QO'RQAMAN

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (2-sentyabr 1907, №33) imzosiz chop etilgan.

¹⁵² Karim Bahriyev tarjiması

BA'ZI YERLARDA TASODIF KELARLAR OSHGA, OTA

Dastlab "Bahlul" jurnalida (13-sentyabr 1907, №6) imzosiz chop etilgan.

MUALLIMLAR SYEZDI

Ikkinchi muallimlar qurultoyi bilan aloqador she'r ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (17-sentyabr 1907, №35) imzosiz chop etilgan.

CHOPTIRMA OTING, KIRMA BU MAYDONGA, EY MULLA!

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (17-sentyabr 1907, №35) imzosiz chop etilgandi.

IKKI SAVOLGA BIR JAVOB

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (2-oktyabr 1907, №37) imzosiz chop etilgan. Mazkur hajviy she'r chop etilgandan so'ng M.Muhammadzoda "Taza hayot" gazetasida (12-oktyabr 1907, №144) yangidan Sobirga javob beradi. Javob shunday boshlangan:

*"Ha, de, ey baxtiyor, arit dardu g'amu malolingni,
Tarbiyasiz farzand ila, xushroq ayla xayolingni,
Ne aybi bor edi, yo'qlar edik biz ham kamolingni,
Men aytganim bo'ldi, bo'lar, sen aytgan bo'lmas
bo'lmasa!.."*¹⁵³

SO'LDIMI GULZORING, EY FOIQI NO'MON PISAR

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (20-oktyabr 1907, №39) imzosiz chop etilgan. Shoir "Molla Nasraddin" jurnalining emakdoshlaridan biri bo'lgan Umar Foiq

¹⁵³ Karim Bahriyev tarjiması.

No'monzodaning chor hukumati tomonidan qo'lga olinishi munosabati bilan shu she'rni yozgandi.

EY ON KI, ULUMI MADANIYDAN XABARING BOR

Dastlab "Molla Nasraddin" jurnalida (20-oktyabr 1907, №39) imzosiz chop etilgan.

SAVOL-JAVOB

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (26-oktyabr 1907, №40) imzosiz chop etilgan.

BEMARHAMAT AYONLARINGGA SHUKUR, XUDOYO!

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (16-dekabr 1907, №47) imzosiz chop etilgan.

MAKTUB

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (23-dekabr 1907, №48) imzosiz chop etilgan.

TUHMAT ETAR GAZETCHILAR, – MAHSHARI NOSI BOSHQACHA!..

Dastlab "Molla Nasraddin" jurnalida (30-dekabr 1907, №49) imzosiz chop etilgandi.

1908

TOSH QALBLI INSONLARNI NAYLARDING, ILOHIM?!

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (6-yanvar 1908, №1) imzosiz chop etilgan.

FISINJON

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (27-yanvar 1908, №4) imzosiz chop etilgan.

BIZGA NE?!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (24-fevral 1908, №8) imzosiz chop etilgandi.

MAGARKI, HAMYONI ZULMAT

Dastlab “Molla Nasraddin” jurnalida (30-mart 1908, №13) imzosiz chop etilgan.

SHIRVON

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (13-aprel 1908, №15) imzosiz chop etilgan.

BIR CHO‘NTAKDA ACHCHIQ NOSIM, BIR CHO‘NTAKDA OQ MANAT

Dastlab “Molla Nasraddin” jurnalida (13-aprel 1908, №15) imzosiz chop etilgan.

Bu hajviy she‘r Abdulla Javdat beyning 1908-yilda “Ictihad” jurnalining 5-aprel 4-sonida chop etilgan “Bir shairi-qaribin zindan yadigari” nomli she‘riga naziradir. O‘sha she‘r shunday boshlangan edi:

*“Bir yonimda yori mahzun, bir yonimda koinot,
Bo‘lmas bo‘lsin bundoq suzishli, falokatli hayot!
Peshgoi chashmi jonimda vatan aylar vafot,
Bo‘lmas bo‘lsin bundoq suzishli, falokatli hayot!..”*

AY HARAY!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (21-aprel 1908, №16) imzosiz chop etilgan.

SHIKOYAT

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (28-iyul 1908, №30) “Boynuburuq” imzosi ila chop etilgan.

USMONLILAR, ALDANMANGIZ, ALLOHNI SEVARSIZ!

Dastlab “Molla Nasraddin” jurnalida (4-avgust 1908, №31) “Qoca iranli” imzosi ila chop etilgandi.

MEN SHOHI SHON-U SHAVKATMAN, ERON MENIKIDIR

Eron shohi Mahammadalining tilidan yozilgan bu hajviya ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (11-avgust 1908, №32) “Iran qurdu” imzosi bilan chop etilgan.

ISTIQBOLIMIZ BIR LOFDIR

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (25-avgust 1908, №34) “Qoca amu” imzosi ostida chop etilgandi.

Bu she’r Mahammad Hodiyning 1908-yilda “Taza hayot” gazetasining 4 va 7-avgust tarixli 178 va 181-chi sonlarida chop etilgan “Istiqbolimiz porloqdir” she’riga javobdir. M.Hodiyning she’ri shunday boshlangandir:

*“Agar firdavsi hurriyat, fayzobod bo‘lur olam,
Kular subhi haqiqat, adolatobod bo‘lur olam,
Shijoati musovot-la sahni dod bo‘lur olam,
Insoniyat ishq kamolida munqad bo‘lur olam,
Hurriyat sururi abadiy, dilshod bo‘lur olam,
Shu istibdod qo‘lindan qutqarar, ozod bo‘lur olam!..”*

NAVQIRON

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (25-avgust 1908, №34) “Boynuburuq” imzosi bilan chop etilgan.

1909

YASHAMOQ ISTAR ESAK, TOM AVOM BO‘LMOQ KERAK!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (11-oktyabr 1909, №41) “Gulayan” imzosi ostida chop etilgan.

ODAMNI ODAM AYLAGAN PORADIR

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (25-oktyabr 1909, №43) “Gulayan” imzosi ostida chop etilgan.

1910

MILLAT QO‘SHIG‘I

Ilk bor “Zanbur” jurnalida (26-fevral 1910, №5) “Qoca bay” imzosi bilan chop etilgan.

G‘ILAY YOXUD UMU-KUSU

Ilk bor “Zanbur” jurnalida (5-mart 1910, №6) “Qoca bay” imzosi bilan chop etilgandi.

OLTMISH YILLIK UMRIM BO‘LDI SENDA BARBOD, ARDABIL!

Ilk bora “Molla Nasraddin” jurnalida (7-mart 1910, №10), “Kablayı Feyzullah, nazimi: Ag‘lar gulayan” imzosi bilan chop etilgan.

EY VOH KI, XOSIYATI MILLAT YO‘Q BO‘LDI!

Dastlab “Zanbur” jurnalida (12-mart 1910, №7) “Qoca bay” imzosi bilan chop etilgandi.

YO‘QOL ESHIKDAN, YIG‘LAMA ZOR-ZOR, TILANCHI!

Dastlab “Zanbur” jurnalida (29-mart 1910, №8) “Qoca bay” imzosi bilan chop etilgan.

VA‘Z ETGANING ISHONDI, SEN AMMO ISHONMADING!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (4-aprel 1910, №13) “Imza: (.....)” imzosi bilan chop etilgan.

O‘QITMAYMAN, QO‘L TORTING!

Dastlab “Molla Nasraddin” jurnalida (18-aprel 1910, №15) “Imza:(.....)” imzosi ila chop etilgan.

QOCH, OT BOSDI!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (30-may 1910, №21) “(.....)” imzosi bilan chop etilgan.

KO‘RGANDA INSON BIR ARBOBI SARVAT YUZINI

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (13-iyun 1910, №133) “S.” Imzosi bilan chop etilgan.

TINDIRAR ASR BIZNI – TINMAGAYMIZ...

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (14-iyun 1910, №134) imzosiz chop etilgan.

AHLI ERONDA, BOQ O‘G‘LON, YANA HIMMAT KO‘RINUR!

Dastlab “Zanbur” jurnalida (18-iyun 1910, №21) “Qoca bay” imzosi bilan chop etilgan.

BIZNI ALDAMA, XOJAM, HAR SO‘ZINGGA

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (22-iyun 1910, №141) “S.” Imzosi ila chop etilgan.

ORIF YUGURAR KI, MILLAT OZOD BO‘LSIN

Dastlab “Haqiqat” gazetasida (25-iyun 1910, №144) “S.” Imzosi bilan chop etilgan.

TUN YOTIB, MIR HOSHIMNI TUSHDA KO‘RDIM, SO‘YLADIM

Dastlab “Zanbur” jurnalida (25-iyun 1910, №22) “Patilti” imzosi bilan chop etilmishdir.

...DEYDI

Dastlab “Haqiqat” gazetasida (27-iyun 1910, №145) “A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

QAYSI OLCHOQ BIR QO‘LNING YOZGANI XATDIR U KI...

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (29-iyun 1910, №147) “A.Sabir” imzosi bilan chop etilgan.

– YO‘LDOSHIM, UYQU DAMISAN?

Dastlab “Haqiqat” gazetasida (30-iyun 1910, №148) “A.Sabir” imzosi bilan chop etilgan.

BOSHQA MILLATDIN HUQUQIN OLMOQ UCHUN HAR ZAMON...

Dastlab “Zanbur” jurnalida (2-iyul 1910, №23) “Patilti” imzosi bilan chop etilgan.

KECH O‘QIRKAN BIR MAKTAB MUDIRINING MAKTUBINI

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (4-iyul 1910, №151) “A.Sabir” imzosi ostida chop etilgan.

MARHABO XODIMLARIM, HA ENDI XIZMAT VAQTIDIR!

Mamadali shohning tilidan yozilgan hajviy she‘r ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (4-iyul 1910, №26) “(.....)” imzosi bilan chop etilgan.

BIR DASTA GUL

Ilk bora “Molla Nasraddin” jurnalida (4-iyul 1910, №26) “(.....)” imzosi bilan chop etilgan.

ALHAZAR, QO‘YMA BOQSA AKSIMG A ZOHID KI, UNING

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (6-iyul 1910, №153) “S.” Imzosi bilan chop etilgan.

ORIF KIMDIR? – DEYA SO‘RDIM, DEDILAR BUL ZAMONADA...

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (12-iyul 1910, №158) “A.Sabir” imzosi bilan chop etilgan.

DER EDIK BIR ZAMONLAR BIZ KAMOLI FAXRU HIMMATLA...

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (14-iyul 1910, №1A0) “A.Sabir” imzosi bilan chop etilgan.

YO‘SHSAN, QASHSHOQLIKDAN SHIKOYAT QILMA

Ilk bor “Yeni Fuyuzat” jurnalida (26-oktyabr 1910, №2) “A.Sabir” imzosi bilan chop etilgan.

NA‘RA TORTIB, SHOD BO‘LING, ERONLILAR!

Ilk bor “Gunash” gazetasida (5-noyabr 1910, №60) “Palanduz” sahifasining 5-sonida “Nizadar” imzosi bilan chop etilgan.

QURBON BAYRAMI

Dastlab “Gunash” gazetasida (30-noyabr 1910, №81) “Palanduz” shoirlaridan “Nizadar canablari” imzosi bilan chop etilgan.

ZOHIDLARGA

Dastlab “Gunash” gazetasida (23-dekabr 1910, №99) “A.S.” imzosi bilan chop etilgandi.

1911

SAVOL

Dastlab “Gunash” gazetasida (2-yanvar 1911, № 1) imzosiz chop etilgan.

LA'NAT SENGA, EY JOHIL, NEGA BEDOD ETARSAN!

Ilk bor "Gunash" gazetasida (4-yanvar 1911, № 3) "A.S." imzosi bilan chop etilgan.

G'OFIL YASHAMOQDAN AFZALDIR O'LMOQ

Dastlab "Gunash" gazetasida (10-yanvar 1911, № 8), keyinroq esa Astraxandagi "Burhani-taraqqi" gazetasida (21-yanvar 1911, № 131) "A.S." imzosi bilan chop etilgan.

MILLATNING HOLI PARISHON SHUNDOQ

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (18-yanvar 1911, № 3) "(.....)" imzosi ila chop etilmishdir.

XABARONA

Eron shohi Mahammadali va Turkiya shohi Abdulhamid II suhbatlari shaklida yozilgan bu she'r ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (18-yanvar 1911, № 3) imzosiz berilgan.

ABBOS OG'A DER KI...

Dastlab "Gunash" gazetasida (19-yanvar 1911, № 16) "A.S." imzosi bilan chop etilgan.

OVRO'PODA MAMDALINING ISHQBOZLIGI

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida jurnalida (25-yanvar 1911, № 4) imzosiz chop etilgan. Mahammadali shoh taxtdan ag'darilganidan so'ng, Odessada yashardi. Bir aktrisaga ishq tushgan, rad javobini olgach, Ovro'poga ketgan edi. Sobirning bir necha hajviy she'rlarida uning ma'naviyati, xiyonati, siyosati tanqid qilinadi.

TUSH

Ilk bor "Yeni haqiqat" gazetasida (28-yanvar 1911, № 7) "Palanduz" sahifasining 4-sonida "Nizadar" imzosi bilan chop etilgan.

EY JON!..

Dastlab "Molla Nasraddin" jurnalida (29-yanvar 1911, № 5) imzosiz chop etilgan. Bu satiraning materiali Umar Foiq No'monzodaning "Molla Nasraddin" jurnalida (25-yanvar 1911, № 4) chop etilgan "Tashakkur" nomli maqolasidan olingandir.

EL AYTAR NOMIMNI MING LA'NAT ILA

Mahamadali shohning tilidan yozilgan bu hajviy she'r ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (29-yanvar 1911, № 5) "(.....)" imzosi bilan chop etilgan.

AZROILNING ISTE'FOSI

Dastlab "Molla Nasraddin" jurnalida (7-fevral 1911, № 6) "(.....)" imzosi bilan chop etilgan.

YIG'LAGAN HAR KISHI G'AYRATSIZ BO'LUR

Dastlab "Yeni haqiqat" gazetasida (9-fevral 1911, № 16) "A.S." imzosi bilan chop etilgan.

KO'P AYTMA – SARVATU SOMONLIMAN, EY FALON!

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (12-fevral 1911, № 7) "(.....)" imzosi ostida chop etilgan.

TO'RT TILLI AYTISHUV

Dastlab "Molla Nasraddin" jurnalida (12-fevral 1911, № 7) imzosiz chop etilgan.

BUTUN OVRO'PODA KAMYOB EKAN, AMMO BOKUDA...

Ilk bor "Molla Nasraddin" jurnalida (12-fevral 1911, № 7) "(.....)" imzosi ila chop etilgan.

EY PULLILARNING SAFOSI, NAVRO‘ZI!

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (9-mart 1911, № 10)
“(.....)” imzosi ila chop etilgan.

BAYRAM TUHFASI

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (9-mart 1911, № 10)
“(.....)” imzosi ila chop etilgan.

SHUNDOQ BIR TARJIMA KIM, SHEKSPIR RUHI ZIRQIRAR...

Ilk bor “Molla Nasraddin” jurnalida (9-mart 1911, № 10)
“(.....)” imzosi ila chop etilgan. Bu epigramma Hoshimboy
Vazirov tarafidan Shekspirning “Otello” asari g‘aliz, savodsiz
bir holda ozarboyjon tiliga o‘girilganligi munosabati bilan
yozilgandir.

ASHHADU BILLOHI ALIYUL AZIYM

Bu she‘ming ilk bandi shoir vafotidan so‘ng “Ma‘lumat”
gazetasida (29-iyul, 1911, №25) “Marhum A.Sobirning oxirgi
kunlarida aytgan kalomlaridan” qaydi ila chop etilgandi.

HAMDULILLOH KI, BU KUN BAXTGA YOR BO‘LDI BOSHIMIZ

Ilk bor “Hophopnama”ning 1914-yil nashrida chop etilgan.

SATIRIK PARCHALAR

TUTDIM RO‘ZANI RAMAZONDA

Bu she‘r Sobirning bizga ma‘lum bo‘lgan ilk hajviy
she‘rlaridandir. Ilk bor she‘mi 1912-yilda A.Sahhat nashr etgan
“Hophopnama”siga yozgan muqaddimasida tilga olgandi.

BOBOM – SHIA, O‘ZIM – SUNNIY, “DURAK”MAN

Bu parcha S.M.Qonzodaning xotiralari (“Adabiyat
qazeti”, 16-iyul 1936, № 18) asosida chop etilgan. Xotirada

aytilishicha, she'rni Sobir 1875-yilda, S.A.Shirvoniyning "Usuli-cadid" maktabida tahsil olarkan, yozgan.

TANGRI HAR YERDA PULNI BIR YURAGI SAXTGA BERAR

Yozilish tarixi ma'lum bo'lmagan bu parcha S.M.Qonzodaning Sobir haqidagi xotiralari asosida nashrlarga kiritilgan.

XALILULLOHGA ASIRMAN, OTAM YURTI OZARDIR

XIX asrning oxirlarida yozilgan bu parcha Sobirning ilk ijod tajribalaridandir. Ilk bor she'r 1912-yilda A.Sahhat nashr etgan "Hophopnama"si muqaddimasida keltirilgandi.

XUMSIY SHAROBNI SAYYIDGA BERIB, SOQIY DEDI

XIX asrning oxiriga oid bo'lgan bu bayt Sobirning ilk she'r parchalaridandir. Ilk bor she'r 1912-yilda A.Sahhat nashr etgan "Hophopnama"si muqaddimasida keltirilgandi.

SHE'R BIR GAVHARI YAKDONAI QIYMATLIDIR

Shoir yoshlik yillarida yozgan bu she'r ilk bor 1912-yilda A.Sahhat nashr etgan "Hophopnama"si muqaddimasida keltirilgandi.

SEN PIRI JAHONDIRSEN, EY, SAYYIDI SARKOR...

XIX asrning oxirlarida qalamga olingan bu she'r ilk bor 1912-yilda A.Sahhat nashr etgan "Hophopnama"si muqaddimasida keltirilgandi. Bu she'r Sayyid Azim Shirvoniyning bir g'azaliga javob tariqasida yozilgan. Shirvoni g'azali shunday boshlangan edi:

*"Ey moh, bilaman, fitnai davron bo'larsan,
Ey qoshi hilolim, Mohi tobon bo'larsan"¹⁵⁴.*

¹⁵⁴ Karim Bahriyev tarjiması

SOBIRI SHAYDO KI, TARKI SHAHRI-SHIRVON AYLADI...

XIX asrning 80-yillarida shoirning Xuroson safari vaqti yozilgan bu she'r ilk bor 1912-yilda A.Sahhat nashr etgan "Hophopnama"si muqaddimasida keltirilgandi.

MUSULMON VA ARMANI VATANDOSHLARIMIZGA

Ilk bor "Hayat" gazetasida (1-iyul 1905, № 19) "M. Alakbar Sabir" imzosi bilan chop etilgan.

SHU ON FURSATING BOR EKAN, BIR ISH QIL ISTIQBOL UCHUN!

Ilk bor "Rahbar" jurnalida (24-sentyabr 1906, № 1) imzosiz chop etilgan.

SO'Z

Ilk bor "Fuyuzat" jurnalida (18-dekabr 1906, № 5) "A.Sabir Tahirzada" imzosi bilan chop etilgan.

MILLAT NOLASI

Dastlab "Irshad" gazetasida (15-fevral 1907, № 26) "A.Sabir Tahirzada" imzosi ila chop etilgan.

HASRAT

Ilk bor "Irshad" gazetasida (22-fevral 1907, № 31), so'ngra esa Peterburgda chiqqan "Ulfat" gazetasida (8-mart 1907, № 63) "A.Sabir Tahirzada" imzosi bilan chop etilgan.

SHOIRONA TARONA

Dastlab "Taza hayat" gazetasida (6-iyun 1907, № 47) "Ali Sabir Tahirzada Shirvani" imzosi bilan chop etilgan.

O'XSHATMA

Ilk bor "Gunash" gazetasida (19-dekabr 1910, № 95) "A.S." imzosi bilan chop etilgan.

TARBIYA

Dastlab “Gunash” gazetasida (29-dekabr 1910, № 104)
“A.S.” imzosi ostida chop etilgandi.

DUNYO BIR MUDDAT BO‘LDI MANZILIMIZ

Ilk bor “Gunash” gazetasida (16-yanvar 1911, № 13)
“A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

ONALAR BEZAGI

Ilk bor “Gunash” gazetasida (20-yanvar 1911, № 17)
“A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

ONALAR BEZAGI – 2

Ilk bor “Yeni haqiqat” gazetasida (25-yanvar 1911, № 4)
“A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

NOTIQQA XITOB

Ilk bor “Yeni haqiqat” gazetasida (28-yanvar 1911, № 7)
“A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

HAVAS

Ilk bor “Yeni haqiqat” gazetasida (16-fevral 1911, № 21)
“A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

KIM XUDO NE‘MATI SHUKRIN TARK ETUR

Ilk bor “Hophopnama”ning 1914-yil nashrida chop etilgan.

NOLA ARBOBI KAMOL AYLAGAY TAHSIN MENGA KIM...

Ilk bor “Hophopnama”ning 1922-yil nashriga kiritilgan.

ISTAYMAN O‘LMOQNI MEN, LEK QOCHAR MENDAN AJAL

Ilk bor “Malumat” gazetasida (4-iyul 1911, № 3)
H.I.Qosimovning xotirasidan keltirilgan.

AZOBI G'AMLAR DASTIDAN YURAGIM SHISHGAN EDI

Ilk bor "Malumat" gazetasida (29-iyul 1911, № 25) "A.Sabir" imzosi ila chop etilgandi. Gazetada she'r "Marhum Sobirning oxirgi kunlarida aytgan kalomlaridan" degan izoh berilgandi.

KUNIM YOMON O'TDI SHAHRI-SHIRVONDA

Ilk bor "Malumat" gazetasida (10-avgust 1911, № 35) "A.Sabir" imzosi bilan chop etilgan. Gazetada she'rdan avval "Marhum Sobirning oxirgi kunlarida aytgan kalomlaridan" degan izoh berilgandi.

RAHAM BEDAHID, RU BERAH AMADAAM

Bu forscha yozilgan she'r ilk bor "Malumat" gazetasida (21-iyul 1911, № 18) Ali Fahmining shoir vafoti munosabati bilan yozilgan "Vaq'eyi-dilsuz" nomli maqolasi ichida keltirilgandi.

G'AZALLAR

QO'YMA, KELSA, SOQIYO, ZOHIDNI MAYXONAGA

Ilk bor "Fuyuzat" jurnalida (31-aprel 1907, № 15) "A.Sabir Tahirzada Shirvani" imzosi bilan chop etilgan.

HAR SARIQ MO'YINGDA MING OSHIQI NOLONING BOR

Ilk bor 1914-yilda "Hophopnama"da chop etilgan.

MAFTUNI SARI ZULFINGGA QULLAB KERAKMAS

Ilk bor 1914-yilda "Hophopnama"da chop etilgan.

**KO'CHANGNI XUNOBAI CHASHMIM-LA
NAMNOK AYLARMAN**

Ilk bor 1914-yilda "Hophopnama"da chop etilgan.

**ISTASANG, KO'NGLIM KABI ZULFING
PARISHON BO'LMASIN**

Ilk bor 1914-yilda "Hophopnama"da chop etilgan.

**EY DIL, OMONDIR, SIRRINGNI BEGONA
BILMASIN!**

Ilk bor 1914-yilda "Hophopnama"da chop etilgan.

MAKTAB QO'SHIG'I

Ilk bor "Dabistan" jurnalida (20-dekabr 1906, № 17)
"A.Sabir Tahirzada Shamaxi" imzosi bilan chop etilgan edi.

MAKTABGA TARG'IB

Ilk bor "Milli nag'malar" to'plamida (1907) "A.Sabir"
imzosi bilan chop etilgan.

ILMGA TARG'IB

Dastlab "Taza hayot" gazetasida (31-avgust 1907, № 109)
Shamaxidan yozilgan bir muxbir maktubi ichida chop etilgandi.

BOLA VA MUZ

Ilk bor "Birinci il" darsligida (1907) "Manzumeyi-Sabir"
imzosi bilan chop etilgan.

BAHOR KUNLARI

Ilk bor "Birinci il" darsligida (1907) "Manzumeyi-Sabir"
imzosi bilan chop etilgan.

MAKTAB BOLALARIGA TUHFA

Dastlab "Sada" gazetasida (14-fevral 1910, № 37)
"Balaxani maktabi muallimlaridan A.Sabir Tahirzada" imzosi
ila chop etilgan.

MAKTAB SHOGIRDLARIGA TUHFA

Ilk bor “Sada” gazetasida (25-fevral 1910, № 46) “Balaxanı maktabi muallimlarından A.Sabir Tahirzada” imzosi bilan chop etilgan.

TABIB ILA XASTA

Dastlab “Haqiqat” gazetasida (18-iyun 1910, № 138) “A.Sabir Tahirzada” imzosi bilan chop etilgan edi.

KEKSA BOG‘BON

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (21-iyun 1910, № 140) “A.Sabir Tahirzada” imzosi bilan chop etilgan.

CHUMOLI

Ilk bor “Haqiqat” gazetasida (23-iyun 1910, № 142) “A.Sabir Tahirzada” imzosi ostida chop etilgan.

BOLA VA PUL

Dastlab “Yeni Fuyuzat” jurnalida (23-noyabr 1910, № 6) “A.Sabir” imzosi ostida chop etilgan.

ISKANDAR VA FAQIR

Ilk bor “Gunash” gazetasida (20-dekabr 1910, № 96) “A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

KUMUSH EGASI VA SEL

Dastlab “Gunash” gazetasida (26-dekabr 1910, № 101) “A.S.” imzosi ostida chop etilgandi.

MULLO NASRIDDIN VA O‘G‘RI

Ilk bor “Gunash” gazetasida (2-yanvar 1911, № 1) “A.S.” imzosi bilan chop etilgan.

O'RGIMCHAK VA IPAK QURTI

Ilk bor "Gunash" gazetasida (10-yanvar 1911, № 8) "A.S." imzosi bilan chop qilingan.

QIMMAT OLIB, ARZON SOTGAN TOJIR

Ilk bor "Yeni haqiqat" gazetasida (3-fevral 1911, № 96) "A.S." imzosi bilan chop etilgan.

YOLG'ONCHI CHO'PON

Ilk bor "Yeni haqiqat" gazetasida (11-fevral 1911, № 18) "A.S." imzosi ostida chop etilgan.

Mirzo Alakbar Sobir o'quvchisi uchun
OZARBOYJONCHA-O'ZBEKCHA IZOHLI LUG'AT

A

- A b a – otalar, bobo.
A b a d i – abadiylik, boqiylik.
A b d a r – porloq, porlagan.
A b a k i-ş u r – sho'r suv. Hazar dengizi nazarda tutiladi.
A c – fil suyagi; t a x t i-a c – fil suyagidan yasalgan taxt.
A d a b – odob, tarbiya, axloq.
A d a t – odatlar.
A f a q – ufq, olam, dunyo.
A f a t – ofat, balo, musibat. Majoziy ma'noda "go'zal".
A f i t a b – quyosh, oftob.
A f i y a t – jon sog'lig'i.
A ğ a z – boshlama; a ğ a z i-k a l a m – so'zni boshlamoq.
A h a n – temir.
A l – nasl, oila; a l i-a b a – Payg'ambar oilasi (Muhammad, Ali, Fotima, Hasan va Husayn).
A l a m – alam, dardlar; m a y e y i-a l a m – alamlar manbai.
A l a m i-m a'n a – ma'naviy olam, ruhoniy olam.
A l u – olucha, sariq gilos.
A l u d a – qorishgan, giriftor.
A m a c – hadaf, nishon.
A m a d a – tayyor, hozir.
A m i l – tijoratchining ishongani va ishini yurituvchi inson.
A m i r – rais, amr etuvchi.
A r i – tozalik; uzoq.
A r i y a – omonat, qaytarmoq sharti bilan olingan narsa.
A r i z – yonoq; a r i z i-a l – qizil yonoq.
A r i z o l m a q – yuzlanmoq, bosh bermoq.
A r i z i – boshga kelgan, yuz bergan; a r i z i-q a m l a r –
kunning, davrning g'amlari, dardlari.
A s a r – asarlar, hodisalar.

A s i m a n i – samolarga maxsus bo‘lgan narsa, juda toza va qadrlı.

A s i t a n – saroy eshigi, saroy yo‘li.

A ş i q k ü ş – oshiq aylagan.

A ş i y a n – oshyon, maskan.

A ş ü f t a – oshufta, sevikli, oshiq.

A t a ş b a r – olov yog‘dirgan, yondirib yoqqan; t a z i y a n e
y i - a t a ş b a r – keskin hajv.

A t a ş i n d a m – o‘t nafas, yondiruvchi.

A v a n – onlar, daqiqalar.

A y a t – oyat, Qur‘on oyatlari.

A y i n – diniy namoyish, diniy odat, ibodat.

A z i m – azm etgan, bir maqsad bilan bir yerga intilgan.

B

B a b u n a – cho‘pon yostig‘i, mullabashi, oqkiprik guli –
undan siynani yumshatmoq uchun dori qilinadi.

B a d – shabada, yel, shamol.

B a d p a – shabada kabi ketgan.

B a f a i d a – foydali, xayrli.

B a h i r – porloq, go‘zal; har kimga ma‘lum.

B a k – qo‘rquv, tahlıka, xavf.

B a l – qanot, qo‘l.

B a l a – yuqori; bir narsaning yuqorisi, usti, yuksakligi.

B a l ü p a r – qo‘l-qanot.

B a n u h a r a m – xonim ayol, og‘a xotin.

B a r – yuk, og‘irlik; b a r i - m ö h n a t – g‘am yuki.

B a r a n – bo‘ron, yog‘ish; n u r - b a r a n – nur yog‘ishi.

B a r g a h – saroy, podshohning o‘yi.

B a r i , b a r – Alloh, Xudo; b a r i x u d a y a , b a r x u d a y a
– ey, buyuk Alloh.

B a t i n i - ş u m – shumyurak, qora yurak.

B a v a r (etmak) – bovar etmoq, ishonmoq, gumon etmoq.

B a v ũ c u d i n k i – bunga ko'radir ki, shundoq bo'lgani uchundirki.

B a z i ç a – o'yinchoq, ovunish vositasi.

B e h c a t a v a r – sevinch keltiruvchi, zavq beruvchi.

B e y t – uy.

B e y t ũ l m a l – davlat xazinası.

B a d a y e – badihalar, go'zalliklar.

B a d a f k a r – suiqasdchi, jinoyatchi.

B a d a s t u r – ta'limotga ko'ra.

B a d i a p a r d a z – badiiy so'zlar yaratuvchi.

B a d i h a – darhol so'zlangan go'zal so'z.

B a d i h i – oshkor, shubhasiz, oydin.

B a d i i - a f l a k – ko'klarnı yaratgan.

B a d i - k a l a m – so'z ustasi, go'zal asarlar yaratuvchisi.

B a a z m – maqsad ila, niyat ila; b a a z m i - ş i k a r – ovlamoq qasdi ila.

B a h a i m – hayvonlar to'rt oyoqli jonivorlar.

B a h r – hosil, mahsul; pay, hissa; dengiz, daryo.

B a q a – doimiylik, abadiylik; m ũ l k i - b a q a – abadiy olam.

B a l d a – shahar, daha.

B a l i y y a t – balolar, musibatlar.

B a n d – bog'lamoq, ozodligini olmoq.

B a n i n ũ v' – o'z toifasidan bo'lgan, hamjins.

B a r'a k s – aksincha, terschasiga.

B a r g – yaproq; b a r g i - s a b z – ko'k yaproq.

B a r h a m o l d u – buzildi, vayron bo'ldi.

B a r i n – yuksak, a'lo.

B a r q a r a r – qarorli, davomli, mustahkam.

B a r m a l a – oshkor, ko'rinib turgan.

B a s a – ko'p, ortiq, ziyoda.

B a s k i – u qadar, u qadar ki.

B a s i r a t – ko'rish va anglash qobiliyati; b a s i r a t g o z u – haqiqatni ko'rgan ko'z.

B a s t – topinish joyi, sig'iniladigan yer.

- B a s t a r** – yotoq, ko‘rpa-to‘shak.
B a ş a ş a t – sevinch, sog‘liq.
B i d a d – zulm, bedodlik, omonsizlik.
B i d a r (olmaq) – bedorlik, uyg‘oq bo‘lmoq, xabardorlik.
B i d ‘a t – din, shariat nomidan shariatga zid ish, so‘z.
B i h i m m a t – g‘ayratsiz, qayg‘usiz.
B i h u d a – behuda, bo‘sh, foydasiz.
B i x a r – tikonsiz.
B i x u d – behushlik, o‘zidan ketish.
B i l c ü m l a – butun, jami, hammasi.
B i l x e y r – xayrli; **b i l x e y r ü v a s s a l a m a t** – xayr
 va salomatlik ila.
B i l i n t i x a b – o‘z tanloviga ko‘ra.
B i l i s t i n a d – yoqtirgan holda, suykanmoq ila.
B i l i z a f a t – ortig‘i bilan, yanada ko‘proq.
B i l m a r r a – bas-butun, tamoman.
B i l m a s a r r a t – shodlik ila, sevinch ila.
B i l ü m u m – umumiyat ila.
B i m ü h a b a – shubhalanmasdan, qo‘rqmasdan.
B i s ü k u n – sokin bo‘lmasdan, rohatsiz holda.
B i t t a m a m – hammasi, butun, tamomila.
B i v a – beva, tul.
B i z z i y a d a t – ortiqchasi bilan, ziyodasi bilan.
B u (y) – hid, is.
B u ç u q – yarim.
B u x a r a n d a z – bog‘langan.
B u m – yurt, yer, tuproq, mulk.
B u s e d i l m a k – o‘pishmoq, bo‘sa olmoq.
B ü ğ z – kin, adovat, dushmanlik.
B ü x l – baxillik, hasad.
B ü l a h a – ablahlar, ahmoqlar.
B ü r r a n – keskin, kesuvchi.
B ü t l a n – haqsizlik, botil va bo‘sh, xudosizlik.

C

C a d a – ko‘cha, katta yo‘l, prospekt.

C a h – mansab, yuksak rutba, buyuk mavqe.

C a h i l i y y a t – johillik, avomlik, nodonlik.

C a i z – ijozat etilgan, ruxsat berilgan.

C a i z a c u l u q – shoirning birovga taqdim etilgan she‘r evaziga pul yoki biror narsa istamog‘i.

C a l i b – jalb etuvchi.

C a m – piyola, qadah; c a m i-C a m – afsonaviy shoh jamshidning qadahi.

C a m a – korjoma, kiyim.

C a n g ü d a z – azob beruvchi, yurakni yondiruvchi.

C a n s i p a r – o‘zini qurbon qilgan, jonini fido qilgan; oshiq, maftun.

C a n s u z – yurak yondirgan.

C a n ş i k a r – jon ovlovchi, jon oluvchi.

C a r i – oquvchi, oqayotgan.

C a v i d a n i – abadiy, doimiy.

C a y (c a) – yer, makon; s a y i-m a l a l – g‘am-g‘ussa yeri.

C a y g i r – joyiga tushgan.

C e y – chiziq, chegara.

C e y ş – armiya, qo‘shin, o‘rdu.

C a b b a r – zolim; s u l t a n i-c a b b a r – zolim podshoh.

C a d d – bobo, otaning va onaning otasi.

C a d a l – tortishma, g‘avg‘o, janjal.

C a d i d, – yangi; t a r z i-c a d i d – yangi usul, yangi tadjir usuli.

C a h a n d a r – dunyoga sohib bo‘lgan, buyuk hukmdor, jahongir.

C a h a n d a r l i q – dunyoga egalik, mol-u davlat yig‘moq.

C a h a n d i d a – dunyo ko‘rgan, tajribali.

C a h a n g i r a n a – dunyoni fath etganlarga yarashiqli holda.

C a h a n n ü m a – dunyoni ko'rsatgan; a y i n e y i - c a h a n
n ü m a – har yerni ko'rsatgan oyina, ko'zgu.

C a h i m – jahannam, do'zax.

C a i m – bayram, shodiyona, tantana.

C a l a l a f z a – jalol orttirgan, yanada jalolli, hurmatli
aylagan.

C a l i l – buyuk, jalolli, yuksak, zangin; l i s a n i - c a l i l i a
r a b – arabning zangin tili.

C a l i l a – jalolli, ulug'.

C a m a d – narsa, jonsiz jism.

C a m a d a t – jonsiz jismlar.

C a m a v a r l i k e t m a – yig'ma, yig'ib to'plamoq.

C a m i l a – go'zal.

C a m i ü l c i h a t – har tarafdan; har jihatdan.

C a m i y y a t – yig'ma, jamlanma.

C a n a b a t – g'usl lozim bo'lgan nopoklik.

C a n g c u – jangchi, harbchi, muxoribat tarafdori.

C a n n a t m a k a n – jannatlik, joyi jannatda bo'lgan.

C a n n a t r ũ x – juda go'zal yuzli, dilbar yonoqli.

C a r a h a t – yarali, jarohat.

C a r a i d – jurnallar, gazetalar, jaridalar.

C a r a y a n e t m a – oqma, sel, suv oqimi.

C a r i – jur'atli, qochoq.

C a r i d a – gazeta; c a r i d e y i - o v m i y y a – kundalik
gazeta.

C a v a l – juda faol.

C a v a n b a x t – xushbaxt, ishi omadli bo'lgan inson.

C a v a n m a r d – saxovatli, karamli, oliyjanob.

C i b d u s t – poraxo'r, pulparast.

C i b i l l i – tabiiy, yaratilishda bo'lgan xossa.

C i d a l – urishmoq, g'avg'o, muhoriba.

C i d d – jahd va sa'y-harakat etmoq.

C i n a n – bihisht, jannat.

C i s m a n i – jismoniy, moddiy; e t i y a c a t i - c i s m a n i y
y a – moddiy ehtiyojlar.

C i v a r – qo‘shni, yaqin joy.
 C i y a r g u ş a – aziz bola, farzand.
 C o v q a – dasta, to‘plam.
 C ö v f – ich; bo‘shliq.
 C u d – saxovat, oliyjanoblik.
 C u ş i ş b a r – jo‘shgan. jo‘shib qaynagan, oshib-toshgan.
 C u ş ü x ü r u ş – jo‘shmoq, qaynamoq, jo‘shqin harakat.
 C u y – oqar suv, ariq.
 C u y a n o l m a q – izlamoq, axtarmoq.
 C ü h a l a – johillar, nodonlar.
 C ü h h a l – mutaassiblar, johillar, nodonlar.
 C ü m l a – hamma, hammasi.
 C ü m u d – qotmoq, harakatsizlik.
 C ü n b ü ş – chirpanish, harakat, junbishga kelmoq.
 C ü r m – 1. Jinoyat, gunoh; 2. sayyora, yulduz, samo jismi;
 c ü r m i - a r z – Yer kurrasi.

Ç

Ç a k e t m a k – yormoq, yirtmoq.
 Ç a k o l m a q – yirtilmoq, yorilmoq.
 Ç a k a r – navkar.
 Ç a k a r a n – navkarlar.
 Ç a r (ç a h a r) – to‘rt; ç a r (ç a h a r) ü n s ü r – to‘rt unsur:
 suv, olov, tuproq, havo.
 Ç a r ç a ş m – to‘rt ko‘z bilan, qiziqish bilan.
 Ç a r a s a z – chora etuvchi; ç a r a s a z i s ü l h o l m a q –
 hamma narsaning ilojini topmoq.
 Ç e ş m – ko‘z.
 Ç e ş m a n – ko‘zlar; n u r i - ç e ş m a n ı m – ko‘zlarimning
 nuri.
 Ç e ş m i - q e y r a t – g‘ayrat ko‘zi; nomus, or, mardlik.
 Ç e t – chorak, to‘rtidan bir.
 Ç a r a k a – bolalarning kitobga o‘xshash daftari, dars
 daftari.

Ç a r x – koinot, falak; samo; dunyo, zamona; baxt, tole.
 Ç a r x a ç i – jarchi; xabarchi.
 Ç a r x i-ç a r ũ m – osmonning to‘rtinchi qavati.
 Ç a r x i-f a l a k – davron, zamonning o‘tishi.
 Ç i d a – tartib; ç i d a e t d i y i – tartib berilishi.
 Ç i r a z a b a n – go‘zal so‘zlovchi, o‘tkir tilli.
 Ç õ h r a – yuz, siymo, chehra; ç õ h r e y i-s i y a h – qora yuz; olchoq odam.
 Ç õ h r a t a r a ş – yuzini tekislatgan, soqol qo‘ymagan, mo‘min bo‘lmagan.
 Ç u – shundoq ki, shu.
 Ç u b – cho‘p, yog‘och.

D

D a d – ko‘mak, yordam, adolat, haqiqat.
 D a d a n a q – tayangan, qo‘l siltab ketmagan.
 D a d x a h – birovning huquqini himoya qilgan, adolat talab etgan.
 D a d r a s – ko‘makchi, dodga yetgan.
 D a n a – biluvchi, olim, donishmand.
 D a r – uy, bino, muassasa; makon, yer.
 D a r i-ş a f a – xastaxona, muolaja xonasi.
 D a r u – dori, darmon, shifo.
 D a r ũ l c ũ n u n – jinnixonona, devonalar uyi.
 D a r ũ l a m a n – xavotirsiz yer, tahlikasiz joy.
 D a r ũ l i r f a n – ilm-ma‘rifat uyi; oliy maktab.
 D a r ũ l m ũ s a l i m a t – salomatlik joyi.
 D a r ũ l t a h s i l – maktab, institut, tahsil joyi.
 D a r ũ l ũ q b a – oxirat, narigi dunyo.
 D a r ũ l z i y a f a – mehmonlik joyi.
 D a r ũ z z a f a r – zafar uyi, g‘oliblik uyi.
 D a v a r – adolatli hokim, hukmdor; Alloh.
 D a h a n – og‘iz; q õ n ç a d a h a n – g‘uncha labli, go‘zal.
 D a h r – dunyo, olam; davr, asr.

D a h y e k – o'ndan bir.

D a x a l a t –bir ishga kirishmoq, daxldor bo'lmoq.

D a x l – kirish, qorishmoq, daxldor bo'lmoq.

D a x l i - k a l a m – so'zga qo'shilmok, suhbatga aralashmoq.

D a k k a t – poralanmoq, qirilmok; d a k k a t ũ l - a r z – yer yuzasining zilziladan yorilishi.

D a q a l – makt, hiyla, kalakabozlik.

D a l a l a t – olib bormok, yo'l ko'rsatmoq, dalolat etmoq.

D a l v – dalv; Quyosh tizimidagi o'n ikki burjdan biri.

D a l i l – dalil, yo'l ko'rsatuvchi, yo'l boshchi.

D a m g ũ z a r – vaqt o'tkazgan.

D a m s a z – do'st, yaqin yo'ldosh, hamdam; uyg'un.

D a n i – olchoq.

D a r – eshik.

D a r b a n d e t m a k – bog'lamoq, oradan ko'tarmoq, yo'q qilmoq.

D a r d a – dard bo'lsin!

D a r a c a t – darajalar, rutbalar; d a r a c a y i - a l i y a – oliy darajali.

D a r g a h (d a r g a h) – dargoh, uy, saroy eshigining qopqasi.

D a r g u ũ q i l m a q – yodda saqlamoq, eslamok. D a r h a q i q a t – haqiqatan, to'g'risi.

D a r h a m – qorishiq.

D a r i - g a n c – xazina eshigi.

D a r i - q a s r – qasr eshigi.

D a r k a r – oshkor, ko'z o'ngida.

D a r m i y a n e t m a k – o'rtaga qo'ymoq, oraga kirmok.

D a r - z a m a n – o'z vaqtida, zamonasida.

D a s t – qo'l.

D a s t g i r – asir, qo'lga olingan.

D a ũ t – cho'l, sahro, dasht, biyobon.

D a ' v a – huquq himoyasi uchun sud ishi; dahvo.

D a v a n – yugurishda, qochqinlikda bo'lgan, qochgan.

- D a y a n a t – taqvodorlik, diniy talablarga rioya etuvchi.
 D i d o l u n m a q – diydorlashishga, ko‘rishishga bormoq.
 D i d a r – diydor, yuz, sifat.
 D i d a – ko‘z; d i d e y i - ş a h l a – ola ko‘zlar; d i d e y i - x u d
 b i n – ko‘proq o‘zini yaxshi ko‘rgan, xudbin.
 D i d a n a m – ko‘zi yoshli.
 D i d u b u s – o‘pishib ko‘rishmoq.
 D i l a r a – yurakni titratgan, ko‘ngilni xushlagan, go‘zal,
 dilbar.
 D i l a r a m – yurakni shod etgan, farah bergan.
 D i l a z a r – qalbni og‘ritgan, dilga ozor beruvchi.
 D i l d a r – sevikli, yor, juvon, dildor.
 D i l d a d a – oshiq, muftalo; qalbini zabt etgan.
 D i l f i r i b – ko‘ngilni aldagan, dilni asir etgan, juda go‘zal.
 D i l g ü ş a – ko‘ngil ochgan.
 D i l i - z a r – zorlangan ko‘ngil.
 D i l k a b a b – qalbi yongan, dili azob chekkan.
 D i l n a v a z – ko‘ngilni yayratgan.
 D i l p a z i r – yurakni olgan, jozibali.
 D i l r ü b a – yurakni jo‘shirgan, jozibali.
 D i l s u z – qalbi yongan; dilni yondiruvchi; v a q i e y i -
 d i l s u z – yurakni yondirgan hodisa.
 D i l ş a d – qalbi shod, sevingan.
 D i n a r – qizil pul.
 D i r a z – uzun.
 D i r a x ş a n b a – porloq.
 D i r a m – dirham, kumush pul.
 D i r i ğ e t m a k – xo‘rlamoq, qiynamoq.
 D i r i n – ko‘hna, qadim; d u s t i - d i r i n – qadim do‘st,
 eskidan birodar.
 D i ş r a – tashqari, xorijda.
 D i v a n a s a r – dalli, devona; maftun.
 D ö v l a t s a r a (y) – hukumat saroyi, davlat binosi.
 D ö v r e y i - t a h s i l – o‘quv davri, tahsil yillari.
 D ö v r i - q a z a – tole, qazoi qadar, baxt.

D u d a – his.

D u d m a n – xonadon, sulola; katta oila, nasl.

D u n – olchoq.

D u r b i n – durbin, uzoqni ko'radigan asbob.

D ü ç a r a n – duchor bo'lganlar, giriftorlar.

D ü ç e ş m – ikki ko'zli; n u r i-d ü ç e ş m i m – ikki ko'zning nuri.

D ü n i m a – ikki yarim, ikkiga bo'lingan, parchalangan.

D ü r r i-A d a n – Adan injusi. (Adan – Yamandagi bir shahar nomidir, injulari, durlari bilan mashhur yer).

E

E c a z – mo'jiza.

E h m a l e y l a m a k – e'tiborsizlik, ahamiyat bermaslik.

E h t i k a r – buyum yoki boshqa mahsulotni saqlab, keyin oshiqcha narxda sotmoq.

E l a m – ma'lum qilmoq, bildirmoq.

E ş ş a k x i s a l – eshak tabiatli.

E t i d a l – o'rtahollik, mo'tadillik.

E t i l a – yuksalish, taraqqiy etmoq.

E t i n a – ko'p diqqat qilmoq, ahamiyat bermoq; n a z a r i-e t i n a – ko'p fikr berib ishlamoq.

E y (eyi) – yaxshi, yanada yaxshi.

E y b c u – ayb izlagan.

E y d – bayram.

E y n – ko'z.

E y t a m – yetimlar.

E'z a z – aziz qilmoq, hurmat ko'rsatmoq.

A

A b a – ruhoniylarning, mo'minlarning kiyib yuradigan uzun ustki kiyimlari.

A b a-q a b a – dindorlar kiyib yuradigan uzun ust kiyimlar.

- A b a b i l – togʻ qorongʻusi.
- A b d – qul.
- A b d a l – abdollik, tasavvuf tariqatlaridan biri;
darvishtabiat inson.
- A b a d a – aslo; hech qachon, qatʻiyan.
- A b a v e y n – ota-bobolar.
- A b n a – oʻgʻillar.
- A b r – bulut.
- A b r i - s i y a h – qora bulut.
- A c a m i r – qora xalq, avom xalq.
- A c a m – fors.
- A c i b – taassubli, gʻaribo.
- A c r a m – jismlar, koinotdagi mavjud sayyoralar,
yulduzlar.
- A c s a m – jismlar.
- A d a b i s t a n – odob yeri, ilmi, bildim joyi.
- A d l – adolat, haqiqat tarafdori boʻlmoq; barobarlik.
- A d n a – eng olchoq, razil.
- A f k a r – fikrlar, niyatlar.
- A f s u n – afsun, fusunkor.
- A f s ü r d a – xarob boʻlgan, soʻlib qolgan.
- A ğ l a b – koʻpchilik, aksariyat.
- A ğ n i y a – davlatlilar, boylar.
- A h b a b – doʻstlar.
- A h f a d – avlodlar, nasllar, farzandlar.
- A h k a m – hukmlar, amrlar; quvvat, nufuz.
- A h l – xalq.
- A h l i - d i y a r – bir oʻlkada yashovchilar, bir vatan ahli.
- A h l i - n a z a r – boqqan, koʻrgan, koʻz tashlagan.
- A h l i - z a h i r – dunyo odami, koʻrganigagina ishonuvchi
va shunga koʻra yashovchi.
- A h m a z – eng quvvatli, eng mustahkam.
- A h m a z i - q a a t – itoat, ibodat.
- A h r a r – yaxshilar, hurriyatchilar, hurriyatparvarlar.
- A h z a n – hazinliklar, gʻamlar, kadarlar.

A x b a r – xabarlar.

A x v a n – do‘stlar, qardoshlar.

A k b a r – buyuk, bosh.

A k l – taom.

A k v a n – borliq, dunyo.

A q d a s – eng muqaddas, eng qiymatli.

A q l i - s a l i m – sog‘lom aql, ongli.

A q s a (y) – uzoqda bo‘lgan, eng uzoq; a q s a y i - Ş a r q –
Uzoq Sharq.

A q v a l – so‘zlar.

A q v a l i - h a k i m a n a – oliyma‘no, faylasufona so‘zlar.

A q v a m – qavmlar, toifalar, millatlar.

A l a i q – aloqalar, robitalar.

A l a m a n – al‘amon, yordam qiling, qutqaring!

A l a m a t – alomatlar, nishonalar.

A l a m – bayroq.

A l f i r a q – ayriliq, hijron.

A l h a q – haqiqatan, to‘g‘risi.

A l h a z a r – hazar bo‘lsin, uzoq bo‘lsin.

A l q a b – laqablar.

A l q i s s a – xullas, qisqasi.

A l m i n n a t ũ l i l l a h – Allohga shukur.

A l y ũ v m – bu kun, endi.

A l z a m – juda zarur, lozim.

A m d a n – qasddan, bila turib, g‘araz bilan.

A m n – aminlik, rohatlik, qo‘rquvsizlik.

A m n i y y a t f a z a – omonlik baxsh etgan.

A m r – ish.

A m r a d – hali mo‘ylovi-soqoli chiqmagan yosh.

A m s a l – misollar, o‘xshatishlar.

A n a m – xalq, jamoat.

A n c a m – so‘ng, oxir, oqibat.

A n c ũ m a n – anjuman, majlis, sho‘ro; kongress; jamiyat.

A n d u h – g‘am, g‘ussa.

A n f a s – nafas; duo o‘qib o‘tirmoq.

A n h a r – anhor, soy.
 A n i s – do‘st, yo‘ldosh.
 A n k a h t ü – nikohlamoq.
 A n q a r i b – yaqinda, tezlikda.
 A n z a r – nazar.
 A r b a b – ahl, sohib, bir ishning yoki narsaning ahllari.
 A r b a b i - h a v a s – havaslilar.
 A r a r – tog‘ sarv daraxti (go‘zallarning qaddi-qomatini tashbeh etadilar).
 A r a z – tabiiy bo‘lmagan, omonat, kechuvchi hol.
 A r k a n – hukumatning bosh odamlari, nozirlar, ayonlar.
 A r k a n – ruknlar, asosiy qoidalar; a r k a n i - d o v l a t – davlat boshliqlari.
 A r k a n l i – quvvatli, vakolatli, mustahkam.
 A r r a d a – arava.
 A r s – toblanayotgan temirga urilarkan, to‘kilayotgan qirindi.
 A r s a – maydon; jang maydoni; dunyo.
 A r v a h – arvoq, ruhlar.
 A r z – 1. muddat; ü ç i l a r z i n d a. 2. Bildirmoq, shikoyat qilmoq; ko‘rsatmoq.
 A s b a b – sabablar.
 A s a f – achinmoq, afsuslanmoq.
 A s h a b – egalar, og‘alar, ulug‘lar; a s h a b i - g i r a m – karomatli ulug‘lar.
 A s i r i - q e y d i - f a q r – yo‘qsillik zanjirining asiri.
 A s k i n a s – qog‘oz pul.
 A s q a l – og‘ir narsalar, og‘irlik.
 A s n a f – san‘atkorlar.
 A s r i - h a l – bu asr, bu davr, hozirgi zamona.
 A s v a b – kiyim-kechaklar.
 A s a f – taassufki, hayfki.
 A s r a r – sir, yashirin so‘zlar; a s r a r i - r u h i y y a – qalb sirlari.

A *ş h a d ũ b i l l a h i a l i y y ũ l a z i m* – Allohning buyukligiga, qudratiga shahodat etmoq.
A *ş x a s* – shaxslar; hurmatli odamlar.
A *ş y a x* – shayxlar.
A *ş k* – ko‘z yoshi; **a** *ş k i - b a ş a ş a t* – sevinch yoshlari.
A *ş k a l* – shakllar, suratlar.
A *ş r a f* – sharofatli, e‘tiborli odamlar.
A *ş r a r* – fisq-u fasodchilar, yaramas odamlar.
A t a b a t – ziyoratgohlar; **a t a b a t i - a l i y a t** – imomlarning maqbaralari bor yerlar.
A t f – qayrilmoq, boshqa tarafga yurmoq.
A t f a l – bolalar.
A t r a k – turklar.
A t v a r – hol, harakat tarzi.
A v a m ũ n n a s – avom jamoat.
A y a – ey (xitob).
A y a l – oila, bola-chaqa, kulfat.
A’y a n – jamiyat va millatning buyuklari.
A y y a m i - s a l a f – kechmish zamonlar, ota-bobolar davri.
A y y a r – makkor, mug‘ombir, aldoqchi.
A y y a r a l i k – mug‘ombirlik, hiylagarlik.
A y y a ş – aysh-u ishrat qiluvchi, sarxush.
A z – ...dan; **a z i s l a m** – islomdan.
A’z a – aziyat, jafo, jabr.
A z a m i y y a t – buyuklik.
A z m – qati niyat, bir maqsad bilan yo‘lga tushmoq.

F

F a c i a t – fojialar.
F a i q – ustun.
F a x i r – faxr etgan.
F a q a – ehtiyoj, zarurat, qashshoqlik.
F a n i – puch, so‘ngi yo‘q, o‘tuvchi, yo‘q bo‘luvchi.

- F a n u s – fonus, chiroq.
 F a s i d – fasod tarqatuvchi, fitnakor.
 F a s i q – yomon ishlar qiluvchi, fosiq.
 F a y i d a t – foyda, daromadlar.
 F a z i l – fazilatli.
 F e l a n – amalda, haqiqatda.
 F e y z – yaxshilik; baraka, ne'mat.
 F e y z a b a d – fayz va baraka yurti, saxovat o'lkasi.
 F e y z a f e y z – juda taraqqiy etgan, sur'atli.
 F e y z i - t a h s i l – tahsil, taraqqiy etgan.
 F a x a r a t – iftixor.
 F a x u r a n a – iftixor bilan.
 F a l a h – qutilish, najot.
 F a l a k a t ş ü m ü l – falokatli, balo va musibat yeri.
 F a n n – hiyla, pand.
 F a r – asossiz, muhim bo'lmagan, ikkinchi darajali; f a r i - k a r
 – ahamiyat oz bo'lgan ish.
 F a r a m u ş – faromush etmoq, unutmok, yoddan
 chiqarmoq.
 F a r a r – qochish, yashirin qochish.
 F a r d – toq, yagona, mislsiz; f a r d i - c a h a n – dunyoda
 yagona bo'lgan.
 F a r d a – tong.
 F a r a h b i z – farahlangan, xushlantirgan.
 F a r a h a f z a – sevinch keltirgan, farah baxsh etgan.
 F a r a h a n g i z – sevintiruvchi.
 F a r a h f a z a – ko'p sevintiruvchi, shodlantiruvchi.
 F a r x ü n d a – xushbaxt, muborak, baxtli.
 F a r x ü n d a k a m – xushbaxtlik.
 F a r m a n r a v a – hukmdor, hokim, hukmron.
 F a r r a r i l i k – tez qochishni eplamoq.
 F a r r a ş – ijrochi hukumat, sud qarorining ijrochisi.
 F a r s u d a – aynigan, so'lgan, buzilgan.
 F a r ş – yer, yer usti.

F a r t – ortiqlik, ziyodalik, ko‘plik; f a r t i - q e y r a t l a – ortiqlik bilan

F a r z a n a – aqlli, idrokli.

F a r z i n – shatranj o‘yinida vazir.

F a s a d i y u n – fasodchilar, o‘rtani buzuvchilar.

F a s s a d – qon olgan, qon chiqargan, jarroh, hijomachi.

F a t t a n – fitnachi, fasod solgan.

F a v a y i d – foydalar.

F a z a i l m a a b – fazilatlar, go‘zal sifatlar sohibi.

F a z i l a t – ma‘rifat, hunar, axloq go‘zalligi.

F a z i l a t m a a b – fazilatlar egasi.

F a z l – komillik, ma‘rifat.

F i k a r – yarador, dardli; h a l i - f i k a r i m i z – musibatimiz.

F i l f o v r – darhol, tezda.

F i l m a s a l – misol uchun.

F i l u k a f i l u l - h a r a m – sening ishing haromdir.

F i r d o v s – bog‘cha, jannat bog‘chasi.

F i r i s t a d a – elchi, yuborilgan shaxs.

F i r q a – guruh, firqa, to‘da.

F i r q a t – ayriliq.

F i r u z e y i - c e s m – ko‘zning feruzasi, majoziy ma‘noda – moviy ko‘zlar.

F i s k – fisq, axloqsizlik.

F i t a d a – tushgan, f i t a d a - b a k i l – tuproqqa tushgan.

F i t r a t – yaratilgan; r u z i - f i t r a t d a n – yaratilgan kundan.

F i t r i – tabiiy; v a d i e y i - f i t r i – tabiatan berilgan narsa, qobiliyat, mahorat.

F o h s h – fahsh, odobdan bo‘lmagan harakat, axloqqa zid ish.

F o v q – yuqori, ust.

F o v q a z z i k r – yuqorida zikr etilgan, tepada aytilgan.

F o v t – mahv bo‘lmoq, yo‘q bo‘lib ketmoq.

F u a d – yurak, qalb, ko‘ngil.

F u l a d – po‘lat.

F ü c c a r – axloqsiz, tarbiyasiz.

F ü q d a n (f i q d a n) – yo‘qlik.

F ü l u s – mis tanga pul.

F ü n u n – fanlar.

F ü r u x t e t m a – sotmoq.

F ü r u q – yorug‘, shu‘la, nur.

F ü r u m a y a – olchoq, nojins; z a t i-f ü r u m a y a – olchoq, nojins odam.

F ü r u ş – sotish, sotmoq.

F ü r u z a n – porloq.

F ü s u n – jodu, sehr, hiyla.

F ü s u n k a r – jodugar, hiylakor.

F ü t ü v v a t – jo‘mardlik, saxovat; mardlik, yigitlik.

F ü y u z (f ü y u z a t) – fayz, baraka, ma‘naviy zavq.

F ü z a l a – fozil odamlar.

F ü z u n – ko‘p, ziyoda, ortiq.

G

G a v-s a r – boshi ho‘kiz boshiga o‘xshagan.

G a b r – otashparast.

G a l u b a n d – bo‘yinbog‘.

G a n c – ganch, xazina, dafina.

G a n d ü m – bug‘doy

G a r – agar, hargiz.

G a r d – chang, gard, g‘ubor.

G a r d a n f a r a z – mag‘rur, kibrli.

G a r d a n k a ş a n – hech kimga tobe bo‘lmaganlar, bo‘yin egmaganlar.

G a r m – qaynoq.

G a r m a b a – hammom.

G i r a m i – qadrli, qiymatli, aziz.

G i r a n l i q – baholi.

G i r a n m a y a – qiymatli, aziz.

G i r i b a n – yoqa.

G i r i ş m a – karashma, noz, qosh-ko‘z bilan ishora qilmoq.

G i r i z a n – qochgan, ketgan, yo‘q bo‘lgan.

G i r ü b a n d – tutib-bog‘lamoq; ş i v e y i - g i r ü b a n d – bog‘lab olmoq qoidasi.

G i r y a – yig‘i.

G i y a h – giyoh, o‘t, maysa.

G u ş – quloq; g u ş e y l a m a k – tinglamoq.

G u ş e y i - ç e ş m – ko‘z ichi.

G ü f t a r – tanishmoq, so‘zlashmoq, suhbat.

G ü h a r – gavhar, marvarid.

G ü l ü z a r – gulyonoqli, go‘zal, dilbar, sevikli.

G ü m n a m – ismi tugagan, yoddan chiqqan, unutilgan.

G ü m r a h – yo‘ldan adashgan, gumroh.

G ü r g – qurt, jonivor; g ü r g a n – jonivorlar.

G ü r g i - a c a l – ajal qurti, qotil.

G ü v a h – guvoh, shohid.

G ü v a r a – ko‘ngilga yaqin; tomoqdan osonlikcha o‘tadigan.

G ü z a r – o‘tmoq, o‘tib ketmoq.

G ü z a ş t a a z i n – bundan o‘tib ketmoq; buni bir yonda qoldirib o‘tmoq.

Ğ

Ğ a y a – so‘ng, oxir, nihoyat; ğ a y e y i - a m a l – amallarning nihoyati, oxirgisi, eng muhimi.

Ğ a b ğ a b – bo‘qoq; ğ a b ğ a b i - d i l b a r – go‘zalning bo‘qog‘i, tomog‘i

Ğ a r a i b – ajoyib, g‘aroyib narsalar.

Ğ a r r a – porloq.

Ğ a z a – yemak, taom.

Ğ i f r a n – gunohdan kechmoq, afv etmoq; n a i l i - q ü f r a n – gunohi kechirilgan.

Ĝ i n a – gʻanilik, boylik; ĝ i n a a h l i – davlatlilar, mulklilar.

Ĝ ü r a b – qargʻa.

Ĝ ü r r a n – baqiroq, naʻra tortgan.

H

H a d i – toʻgʻri yoʻlni koʻrsatgan.

H a d i s o l m a q – boshlamoq.

H a d i s a t – hodisalar, ahvollar.

H a i z – ega chiqmoq, molik boʻlmoq.

H a l – dard, mushkullik, qadar.

H a l a – endi, bugun, bu soatda.

H a l a t i - t a h s i l – tahsil payti.

H a l i – anglashilgan; sevilgan.

H a l o n k i (v a h a l o n k i) – holbuki, aslida.

H a m i y a n – homiyalar, himoya etganlar.

H a s i l – mahsul, hosil boʻlgan, hosil.

H a t i f – gʻoyibdan kelgan ovoz.

H a y i m – mot qilmoq, hayron qolmoq.

H a z a k ũ f ũ r – bu kufrdir, bu kofirlikdir.

H a z i r a n – hozir boʻlganlar, endigilar.

H e y a t e l m i – astronomiya.

H e y a t i - t a h r i r i y a – matbuot tahririyati.

H e y k a l – tumor.

H a b a – boʻsh narsa, abas, behuda.

H a b b a – don, dona; b i r h a b b a s i m – kumush donasi;
eng kichik qiymatli pul.

H a b b i - s a l a t i n – giyoh, darmon giyohi.

H a b i b – doʻst.

H a c c – Makkaga borib, Kaʻbani ziyorat qilmoq.

H a c a r – tosh; Kaʻbadagi mashhur qora tosh.

H a c v g u – hajv yozgan, masxara qilgan.

H a d i s – hadis.

H a k i m – faylasuf, olim; h a k i m i - k a m i l – kamolotga yetgan olim.

H a q a i q a d a – haqiqatchi, rost so‘zlovchi.

H a q b i n – haqiqatni ko‘ra olgan.

H a q d a d a – allohning bergani, ne‘mati; n e m a t i - h a q d a d e y i - r u h a n i m i z – Haqdan bizga berilgan ma‘naviy ne‘mat.

H a q q a – haqiqatan, to‘g‘risi.

H a q q ü l f ü q a r a – faqirlarning haqqi, risqi.

H a q q ü l - a m a l – ish haqi, maosh.

H a q g u – haqiqatni so‘zlovchi inson.

H a l a k a t – halokat, halok bo‘lmoq.

H a l a v a t – halovat, rohat.

H a l i l a – urug‘idan dori tayyorlanadigan giyoh.

H a m a g u ş – bir-birini quchoqlagan.

H a m a q a t – ahmoqlik, ablahlik.

H a m a n a – oshkor, oydin, ravshan; modomiki.

H a m d a m – do‘st, yaqin yo‘ldosh; h a m d a m i - r a z – sirdosh do‘st.

H a m d ü l l i l a h – Allohga hamdlar bo‘lsin.

H a m a f k a r – fikrdosh.

H a m i y a t – g‘ayrat, sharaf va nomus himoyasida jahd etmoq.

H a m i y a n – birga yo‘lga chiqqan, suvoriy yo‘ldosh.

H a m y a n – hamyon, pulqopi.

H a m n i ş i n o l m a q – bir yerda birga o‘tirmoq, hamsuhbat bo‘lmoq.

H a m r a v i ş – birga harakat qiluvchilar.

H a m s a r – umr yo‘ldoshi, xotin.

H a m v a r a – hamisha, har zamon, doimo.

H a m z a d – elning ishonishicha, bola tug‘ilganda birga dunyoga kelgan, unga ziyon yetkazishga urinadigan jin, ajina.

H a m z a b a n – tili bir, hamsuhbat.

H a n g a m – vaqt, zamon.

H a n g a m a – bir voqeaning boshlangan vaqti.

H a n u z – hanuz, hali ham.

H a r c a y i – ovara, sargardon.

H a r a c – gunoh, qabohat.

H a r a k a t – harakat.

H a r i m – haram uyi.

H a r i m i – haram ahli.

H a r g i z – hech qachon, hargiz.

H a s a b – insonning qadri, o'z qadr-qimmatini; h a s a b v a n a s a b – o'zi va ajdodlari.

H a s a b ü l x a h i ş – orzu qilgani, istagani kabi.

H a s r a t k a ş a n – hasratkashlar, hasratda qolganlar.

H a ş a m – qulluqchilar; shoh va boshqa ayonlar atrofida, xizmatida bo'lganlar.

H a ş r – qiyomat; a r z i-ş u r i ş i-h a ş r e y l a r a m – qiyomatni qo'pdiraman.

H a v a m – hasharot, sudraluvchi jonivorlar.

H a v a d i s – hodisalar, voqealar.

H a v a s n a k – havasli, orzuli.

H a z a r – ming; b a d h a z a r – ming (yildan) so'ng.

H a z a r a – bulbul.

H a z a n – huzn, mahzunlik, g'am.

H a z a r – qo'rquv, o'kinch.

H a z a r a t – hazratlar, muhtaramlar; h a z a r a t i-ü l a m a – ulamo hazratlari.

H i d a y a t – to'g'ri yo'lni izlamoq, to'g'ri yo'l.

H i c a b – parda.

H i c a z i – hijozli, arabistonli, hoji.

H i k a y a t – hikoyalar, naqlar.

H i k m a t – 1. Fizika, falsafa. 2. Yashirin sir, anglab bo'lmaz sabab.

H i k m a t a d a – o'ta ma'noli, faylasufona.

H i l a l – hilol, oy.

H i l m – yumshoqlik, qalbi noziklik.

H i m a r i y y u n – (himar – eshak) eshaklar, hayvonsifat ahmoqlar.

H i m a m – himmat, g'ayrat.
 H i m m a t – sa'y-harakat, g'ayrat, himmat.
 H i n – vaqt, soat, daqiqa; h i n i - z a v a l – zavol vaqti, yo'q bo'lmoq zamoni.
 H i r s – hirs, shiddatli istak.
 H i r z – tilsim, sir.
 H i s s a d a r – hissasi bor bo'lgan, bir ishda sherik bo'lgan.
 H i y a l – hiylalar.
 H i y l a t – hiyla, makr.
 H i y n – vaqt; h i y n i - z a v a l – o'lim vaqti.
 H o c c a t – hujjat, dalil, shohidlik.
 H o k m f a r m a – hukm etuvchi, hokim.
 H u ç a k m a k – Allohni chaqirmoq, "Yo Alloh!" demoqlik.
 H u ş y a r – hushi o'zida bo'lgan, uyg'oq.
 H u r – 1. Jannat qizlari, hurlar; 2. Quyosh.
 H ü b b – sevgi, muhabbat.
 H ü d a – Haq yo'li, to'g'ri yo'l.
 H ü c c a c – hojilar.
 H ü c c a – o'qiganlarni hijolarga ajratmoq, hijjalamoq.
 H ü c c a t (h o c c a t) – dalil, isbot.
 H ü c r a – yotoq xonasi; h ü c r e y i - t a h t a l t ü r a b – tuproq ostida bo'lgan yotoqxona, yerosti xonasi.
 H ü c u m a v a r – hamla etuvchi.
 H ü k a m a – hukm etuvchilar.
 H ü m a (y) – jannat qushi, humo qushi, davlat qushi.
 H ü m a y u n – shohona, muborak.
 H ü n a r m a n d – mahoratli, hunarmand, hunarli.
 H ü r r – ozod, sərbast, erkin.
 H ü r r i y y a t ş ü a r – hurriyatni sevgan.
 H ü r u f a t – harflar, alifbo.
 H ü s n i - s i y y a t – axloq go'zalligi, qalb tamizligi.
 H ü z n a v a r – g'am keltirgan; x a b a r i - h ü z n a v a r – qayg'uli xabar.

H ũ z n i y e t i m a n a – yetimlarga xos g'am, g'ussa.

H ũ z u r – bir yerda hozir bo'lmoq; rohat, farog'at, osudalik.

X

X a b – uyqu; x a b i - q a f l a t – g'aflat uyqusi; x a b i - s a d i q – to'g'ri uyqu.

X a b g a h – yotoq joyi.

X a c a – og'a, sayyid; muallim, mudarris.

X a h a n – talabgor, istab izlovchi.

X a h a r – singil.

X a h i ŝ i - n a f s a n i y y a – nafs istaklari, shaxsiy orzular.

X a k – tuproq; mulk, davlat.

X a k d a n – yer, dunyo.

X a l i – xoli, bo'sh.

X a m a – qalam, yozuv quroli.

X a m t a m a – behuda orzu qiluvchi, xomtama.

X a m u ŝ (etmak) – xafa qilmoq, jim qilmoq, so'ndirmoq.

X a n a – uy, xona; x a n e y i - v i r a n – vayron bo'lgan xonadon, uy.

X a n a d a n – buyuk va asl oila, xonadon; x a n a d a n i - p a k – toza, hurmatli xonadon.

X a n a x a r a b – badbaxt, xarob oila.

X a n a m a n x a r a b – uyi, oilasi buzilgan, badbaxt.

X a n a s u z – uyini kuydirgan, uyini qulatgan.

X a n i - x ũ l d a ŝ i y a n – uyi jannat bo'lgan xon.

X a n i m a n s u z a n a – xonadonlarni xarob etguvchi, uy buzuvchi.

X a r – 1. Haqir, qashshoq. 2. tikon.

X a r i c b a l a d – shahardan haydalgan, quvilgan.

X a r i c i - i m k a n – mumkin bo'lmagan, imkonsiz; tuzalmas.

X a s – xolis, toza, sof.

X a s a n – xoslar, ulug'lar, tanlangan shaxslar.

X a s s – maxsus, xususiy, faqat bittasiga tegishli bo'lgan.

X a s s a – xususan, alalxusus; h e y a t i-x a s s a – shaxsiy hayot.

X a s ü a m – hamma, butun xalq.

X a t a m – uzuk, muhr, muhrli uzuk.

X a t i m a b a x ş – natijali, so'ngi xayrli bo'lgan.

X a t u n – xotin, xonim.

X a ş a k – xashak, cho'pchaklar.

X a v a r – sharq.

X e y l – Suvoriy, suvoriylar, ot minganlar; yilqi, suruv.

X a z i n – xazinachi, xazinador; x a z i n i-n i y r a n – jahannam qo'riqllovchisi.

X a b a i s – qabih ishlar, yaramas harakatlar.

X a d a m – xizmatchilar, qulluqchilar.

X a f a – sirlilik.

X a f f a ş s i f a t – boyqushga o'xshagan, nurdan qo'rqan, ilm va madaniyat dushmani.

X a f i – yashirin.

X a l a f – avlod, otaning o'rmini olgan.

X a l'a t – pora, pul.

X a l q ü l l a h – Allohning bandalari, jamoat.

X a m – egri, bukilgan, xom.

X a m s a – besh; q a t a a t i-x a m s a – besh qit'a.

X a n d a n a k – kulgan, sevingan.

X a r – eshshak, uzunquloq.

X a r g a h – ulug' odamlarning chodiri.

X a r i d – xarid qilmoq, sotib olmoq.

X a s a r a t – ziyon, zarar.

X a s a r a t d i d a – ziyon ko'rgan.

X a s m – dushman, raqib, yog'iy.

X a t a r n a k – qo'rqulik, xatarli.

X a t m – bitkazmoq, so'ngiga yetkazmoq.

X a t m i-k a l a m – so'zni tugatmoq.

X a t m i-Q u'r a n – Qur'on o'qimoq, Qur'onni o'qib, tugatmoq.

X a t t i-x a m – pishmagan, shaklga tushmagan xat, savodi kam odamning maktubi.

X a z a y i n – xazinalar. X a z a n a – xazina.

X i d a r a t – dangasalik, tanballik.

X i d a m a t – xizmatlar.

X i d i v (x a d i v) – hokim, hukmdor.

X i d m a t g ü z a r – qulluqchi, xizmatchi.

X i c l a t – xijolat chekmoq, uyalmoq.

X i l q a t – yaratilgan, yaralmoq, v a s i t e y i-x i l q a t i – yaratilish sababi, vositasi.

X i s a l – xislatlar, tabiat, zehniyat.

X i t a b a – nutq, jamoatga xitob.

X i t a b a t – notiqlik, xalqqa murojaat.

X i t t a – mamlakat, o'lka, zamin; x i t t e y i-Ş i r v a n – Shirvon o'lkasi.

X i z l a n – kimsasiz, yordamsiz qolmoq, baxtsizlikka duchor bo'lmoq.

X o s r o v – shoh, hukmdor; x o s r o v i-X a v a r – Sharqning shohi; Quyosh;

x o s r o v i — h ü s n – go'zallik sultoni, go'zallar podshosi.

X o ş b a y a n – tili shirin.

X o ş l i q a – go'zal sifatli, go'zal yuzli.

X o ş n i ş a n – zebo ko'rinishli, go'zal.

X ö v f – xavf, qo'rquv.

X u b – yaxshi.

X u b ç e h r – go'zal chehrali (qiz).

X u b r u – go'zal yuzli.

X u d – o'zlik, o'zi.

X u d a p a s a n d a n a – Allohga xush keladigan.

X u d k a m i – o'zboshimchalik.

X u d s a r – o'z bilganini qiladigan, o'zboshimcha.

X u n – qon; q a r q i-d a r y a y i-x u n – qon dengiziga botgan, botirilgan.

X u n a b, x u n a b i-t a r – qonli suv; qonli ko'z yoshi.

X u n x a r – qonxo‘r, vahshiy.
 X u n i n – qonli, qonga bulg‘angan.
 X u n i n d i l – dardli, hasratli, yuragi qon.
 X u n i n c i y a r – jigari qonga to‘lgan, majoziy ma‘noda oshiq, yarador.
 X u r a m a n – noz bilan sollanib yurmoq; sevgili.
 X u r d – taom, yemak; x u r d ü x a b – yeb yotmoq.
 X u r ş i d – Quyosh.
 X ü f t a – botgan; qorong‘ulik.
 X ü l d – jannat; x ü l d i b a r i n – bihisht.
 X ü l q a n – axloqqa ko‘ra.
 X ü l d a ş i y a n – makoni jannat bo‘lgan.
 X ü l d z a r – jannat, go‘zallar o‘lkasi.
 X ü l u s – tozalik, sofflik; x ü l u s i - q a l b – pokiza qalblilik.
 X ü m s – beshdan bir.
 X ü r r a m – shod, quvonchli.
 X ü r s a n d – rozi qilmoq, xushnud aylamoq.
 X ü r u c – zuhr etmoq, chiqib ko‘rinmoq.
 X ü s r – ziyon.
 X ü s u m a t – dushmanlik; d a f i - x ü s u m a t – dushmanlikni o‘rtadan ko‘tarmoq, yarashmoq.
 X ü ş k – quruq, tamasiz.
 X ü ş u – ochiq ko‘ngillilik, tavoze.
 X ü t a n – Xitoydagi shahardir; go‘zal ayollari, ohu ko‘zli jayronlari bilan mashhurdir.
 X ü z u – itoat, tobelik.

İ

İ a d a – qaytarmoq, takrorlamoq; yo‘q bo‘lgan narsani yana tiklamoq.
 İ a n a – ko‘mak, yordam.
 İ b a – qabul etmaslik, norozilik.
 İ b a r a t – 1. iborali so‘zlar. 2. kalom, otalar so‘zi.
 İ b q a – abadiylashtirmoq, doimiy qilmoq.

- Ī b t i d a l a n m a k – muftalo bo'ldmoq, duchor bo'ldmoq.
 Ī b t i s a m – tabassum, kulgu.
 Ī d b a r – tolesizlik, badbaxtlik.
 Ī d r a k – fikrlamoq, anglamoq.
 Ī c a b – vojib bo'ldmoq, lozim bo'ldmoq; v a q t i - c a b i n d a
 – zarur bo'lgan vaqtda.
 Ī c a b a t – chorlovni qabul qilib, bir yerga kelmoq.
 Ī c r a y i - a m a l – ishni ijro qilmoq.
 Ī c t i m a – jamiyat, ehtiyot qilmoq.
 Ī c t i h a d – harakat va g'ayrat.
 Ī f a d a t – ifodalar, i f a d a t i - r a ş i q a – nafis ifodalar.
 Ī f h a m – anglashma; i f h a m e t m a k – anglatmoq.
 Ī f n a – yo'q qilmoq, mahv etmoq.
 Ī f t a d a – tushkun, aftoda, bechora.
 Ī g f a l – aldamoq, yo'ldan ozdirmoq.
 Ī g v a – ig'vo, yo'ldan chiqarish.
 Ī h a n a t – bir narsa haqida shubha yaratmoq, tashvishga
 solmoq.
 Ī h y a – tiriltirmoq, jonlantirmoq.
 Ī x l a s – ixlos, samimiyat, g'arazsiz muhabbat va hurmat.
 Ī x t a r – eslatish; i x t a r d a b u l u n m a q – so'zlammoq,
 bildirmoq.
 Ī x t i l a l – qorishqlik; i x t i l a l i - z e h n i – fikr
 qorishganligi.
 Ī x t i r a a t – ixtiro, ijod.
 Ī x v a n – do'stlar, maslakdoshlar; qardoshlar.
 Ī k m a l – tamomlammoq, tugatmoq, takomillashtirmoq.
 Ī k r a h – jirkanmoq, nafrat.
 Ī k r a h r a s a n – manfur, nafrat uyg'otuvchi.
 Ī k r a m – hurmat qilmoq, e'zozlammoq, ehtirom.
 Ī k t i s a d – kasb etmoq, erishmoq.
 Ī q b a l – tolening kulishi, baxtning ochilishi.
 Ī q d a m (etmak) – maqsadga erishish uchun ishlamoq.
 Ī q t i d a r – quvvat, kuch, qudrat.
 Ī q t i z a – zolim bo'ldmoq, zarur bo'ldmoq.

İ q t i z h a r – yordam va himoya uchun xohish, istak.
İ l h a h – imomlik; i m a m – diniy rahbar. İ l l a – magarkı,
...dan boshqa.

İ l l a t – illat, xastalik.

İ l t i h a d – olovlantirmoq, yonmoq.

İ l t i h a q – qo'shmoq, olovga otmoq.

İ m ' a n – diqqat bilan qaramoq.

İ m a n o l m a q – ahamiyat berilmog'i.

İ m d a d – imdod, yordam, ko'mak.

İ m h a – mahv etmoq.

İ m r a n – obodlik, taraqqiyot.

İ m r a r i - h a y a t – yashamoq, umr kechirmoq.

İ m t i d a d e t m a k – cho'zmoq, davom etmoq.

İ m t i n a n – minnatdorlik, tashakkur.

İ n a n – jilov, yugan.

İ n a y a t – ko'mak, yordam.

İ n b i s a t – sevinmoq, shodlik.

İ n d a s s a l a t – namoz ustida, namoz o'qirkan.

İ n f a q – nafaqa, xarajat qilmoq, sarf etmoq.

İ n f i a l – musibat, iztirob.

İ n f i r a t – ayriliq, ajralish.

İ n i q a b – robita, birlashmoq.

İ n k i s a r – qalbi siniqlik, ruhiy tushkunlik.

İ n q i l a b i y y u n – inqilobchilar.

İ n q i y a d – itoat, bo'yin egmoq, tobelik.

İ n t i f a – so'ndirmoq, yong'inni o'chirmoq.

İ n t i h a – so'ng, so'ng daraja, intiho.

İ n t i x a b t a p m a q – tanlanmoq, tanlanib ajralmoq.

İ n t i s a b – mansub bo'lmoq.

İ n t i ş a r – yoymoq, har kimga bildirmoq, og'izlarga
solmoq.

İ n ş a – dunyoga keltirmoq, tikmoq, yaratmoq.

İ r a d – naql etmoq, so'zlamoq, nutq irod etmoq.

İ r a d a t – orzu, istak, rozilik.

İ r a n i n i j a d – asli-nasabi eronlik bo'lgan.

İ r f a n – bilim, ma'rifat.

İ r s a l a – “risola” so'zining xalq tilidagi talaffuzi; ilm, fan va din masalalariga oid kitobcha.

İ r t i h a l – o'lmoq, dunyoni tark etmoq.

İ r t i k a b – yomon ish qilish, gunoh ishlash.

İ r ş a d – to'g'ri yo'lni ko'rsatmoq, haq yo'lga yo'naltirmoq.

İ r z – hayo, nomus, or.

İ s a b a t – maqsadga, nishonga to'g'ri ketmoq, o'z o'miga tushmoq.

İ s a r – qurbon qilmoq, fido etmoq.

İ s l a m y a n – musulmonlar.

İ s m a t – nomus, hayolilik, qizlik pardasi.

İ s t i d a – xohish.

İ s t a d a – tayanish, yerida mahkam tura olish.

İ s t i c a b a t – duoning qabul bo'lishi.

İ s t i c a l – bir ishning tezda hal bo'lishini istamoq, shu uchun talashmoq.

İ s t i ğ a s a – yolverish.

İ s t i ğ n a – ehtiyojsizlik, qanoat, hech kimga va hech narsaga ehtiyoj tuymaslik.

İ s t i ğ r a r – gunahın bağışlanmasını istama, tövba etma.

İ s t i ğ r a t – bir narsaning ichiga botib, g'arq bo'lmoq.

İ s t i h q a r a n – haqorat bilan, hurmatsizlik qilgan holda.

İ s t i k r a h – nafrat tuymoq, jirkanmoq.

İ s t i q l a l – ozodlik, mustaqillik.

İ s t i m d a d – ko'mak istamoq.

İ s t i r c a – istab, iltimos etmoq, yurakdan tilamoq.

İ s t i r h a m – xohish, istak.

İ s t i ş m a m e t m a k – yaxshisini olmoq, tuymoq, anglamoq.

İ ş a n – ruhoniyy.

İ ş a r a n – so'ylash orqali yetkazmoq, xabar berib bildirmoq.

İ ş t i b a h – shubha.

İ ş t i k a – shikoyat.
İ t h a m – tuhmat, mazammat, totsizlantirmoq.
İ t l a q – ot, ot berish, otlantirish.
İ t t i l a – ma'lumot, xabar.
İ t t i f a q a t – tasodiflar, ittifoqlar.
İ t t i h a d – birlik, ittifoq.
İ y m a – ishora orqali bildirmoq, anglatmoq.
İ z a – aziyat bermoq, injitmoq, ranjitmoq.
İ z' a n – itoat qilmoq, bo'yin egmoq; farosat.
İ z d i y a d – orttirish, ko'paytirish.
İ z l a l – haq yo'ldan ozdirish, yomon yo'lga yo'llash.
İ z t i r a r – ehtiyoj, zarurat, chorasizlik.
İ z z – sharaf, izzat.
İ z z a t – azizlik.

J

J a l a ç a k a n – azob chekkan; yosh to'kkan, ko'z yoshi, yig'i.

K

K a h i l – bosiq odam, qayg'usiz.
K a l a – sarmoya, davlat, boylik; **k a l a y i-s ü x a n** – so'z xazinasining sohibi.
K a l b ü d – qalb; badan, qafas.
K a m r a n – maqsadiga yetgan, xushbaxt, baxtiyor.
K a n – ma'dan, ma'danli yer.
K a r – ish, harakat, amal.
K a r g a r – ishchi, kosib.
“K e y f a m a y a ş a” – qancha kayfni istovchi; o'zboshimcha.
K e y s u (g e y s u) – soch.
K a b – nard zari.

K a 'b a – Ka'ba, Makkadagi musulmonlar ziyorat etadigan mashhur bino.

K a b i r – buyuk; katta yoshli.

K a c m a d a r – tersga aylangan, naqs bosgan.

K a f a l a t – zamin bo'lmoq, mas'uliyatini zimmasiga olmoq.

K a h v a r a – beshik; k a h v a r e y i - n a z – bolalarning azizlanib yotadigan beshigi.

K a l a l – g'ussa, g'am, siqinti.

K a l i m a t – so'zlar, kalomlar, ifodalar.

K a m a l a t – komillik, ma'rifatlilik, ilm va hunar egallaganlik; a r b a b i - k a m a l a t – ilm, hunar sohiblari.

K a m a l i - y a 's (ila) – buyuk g'am, qayg'u ichida.

K a m a h i – haqqi bilan, haqqi bor kabi.

K a m b a h a – arzon, qadrsiz.

K a m i n – ojiz, haqir.

K a m q a r a r – zaif, qo'rqqoq.

K a m y a b – noyob, qiymatli.

K a n d i – o'zi; k a n d i m a – o'zimga.

K a n z – xazina; k a n z - i l ö l ö - r a z – sir injularining xazinası.

K a r a h a t – jirkanchlik, manfurlik.

K a r a m – asllik, oliyjanoblik, saxovat; a h l i - k a r a m – karam ahli.

K a r a m k a r a n a – saxovat va jo'mardlik bilan.

K a r i m a – ey karomatli, buyuk Alloh!

K a r r ü f a r r – hamla-chekinish, borish-kelish, olish-berish; hiyla.

K a s b – erishmoq, qo'lga olmoq.

K a s b i - k a r – ishlamoq, harakat qilib, erishmoq.

K a s r a t – ko'plik; k a s r a t i - a m v a l – molu davlat ko'pligi.

K a ş f – ixtiro qilmoq, ochmoq; k a ş f i - v ü c u h i - n i s v a n – ayollarning yuzini ochishi.

K a v a k i b – yulduzlar.

K i b r i y a – buyuklik, azimlik, jalol.
K i f a y a – qobillik, bajara olish.
K i n a v a r – adovatli, dushman, kin saqllovchi.
K i r a m – oliyjanob, jo‘mard bo‘lganlar.
K i s a d u s t – cho‘ntakning do‘sti, pulingga do‘st.
K i ş v a r – viloyat, o‘lka, shahar, mamlakat.
K i z b – yolg‘on.
K ö s t a x a n a – hayosizlarcha, nomussizlik bilan.
K ö v k a b – yulduz.
K ö v n – borliq, olam; k ö v n ü m a k a n – koinot, yer-u

osmon.

K ö v s a r – diniy e‘tiqodga ko‘ra, jannat suvi.
K u b a k i – bu kentdan u kentgacha, har yerda.
K u h k a n – tog‘ni yorib o‘tgan; Farhod.
K u s – katta nog‘ora.
K ü d u r a t – mahzunlik, g‘ussa, g‘am.
K ü f r a n – kufrlar; nonko‘rlik, noshukurlik.
K ü f f a r – kofirlar.
K ü h s a r – tog‘lik, tog‘lar.
K ü l a h – qalpoq.
K ü l l – butun, ja‘mi, har narsa; x a l i q i - k ü l l – har neni

yaratgan.

K ü l l i - a s a s – har narsaning binosi, asli.
K ü n - f a y a k u n – ostin-ustun, kunfayakun etmoq.
K ü r n i ş – bosh egmoq, boshni endirib, salom bermoq.
K ü r u r – besh yuz ming.
K ü t ü b – kitoblar.

Q

Q a b i l i - a r z – arz etmoqqa, so‘zlashga arziqli.
Q a ç – necha, qancha.
Q a i l – degan, rozilik bergan, e‘tirof etgan.
Q a l – so‘z, tushuncha.
Q a l i b a – katta ehtimol bilan.

Q a l i y a m u – qorasochli; sochlariga mushku anbar surtilgan go‘zal.

Q a r e i n – o‘quvchilar; q a r e i n i - k i r a m – hurmatli o‘quvchilar.

Q a s i b – kosib, kasb etgan.

Q a s i r – qusurli, bajarib bo‘lmaydigan.

Q a s t i n – mehmonxona; g u s e y i - q a s t i n – mehmonxonaning xonasi.

Q a y a t – bir ishning, bir holning so‘ng darajasi; q a y a t i - t a h a s s ü r – so‘ng daraja hasrat chekib, taassuf aylamoq.

Q a y a t d a – ko‘p, so‘ng daraja, behad.

Q e y d – ip, zanjir; b a n d a l i k q e y d i n q i r i b – qullik zanjirini uzib, ozod bo‘lmoq.

Q e y r a t m a n d a n – g‘ayrat sohiblari.

Q a b z a – panja, hovuch; xanjar, qilich kabi asboblarning dastasi.

Q a d a m g ü z a r – qadam qo‘ygan, ishga kirishgan.

Q a d a r – tole, baxt, qazoi qadar; d ö v r i - q a d a r – baxtning, tolening qaytishi.

Q a d r d a n – qadri bo‘lgan, qiymatli.

Q a f a – bosh, kalla.

Q a f f a l – chilangar; masxaraboz, odam aldovchi.

Q a f f a r – avf etgan, gunohidan kechgan (Alloh).

Q a h r – qadar; mahv bo‘lmoq, umidning riyo chiqmog‘i.

Q a l b s i k a n – qalbni qirgan, yurakni vayron etuvchi.

Q a n d a b – sharbat.

Q a n i – davlatli.

Q a r i b ü l f a h m – ma‘nili, aqli kirgan; ta‘sir qilgan.

Q a r i h a – iste‘dod.

Q a r i n – yaqin; q a r i n i - m a ğ f i r a t – afv etilmoqqa loyiq.

Q a r q i - x u n – qonga botgan, mahv etilgan.

Q a r y a – katta kent, kichik shahar.

Q a s b – qopmoq, kuch bilan olmoq, zabt etmoq.

Q a s d – niyat, istak, orzu, maqsad.

- Q a s a m – ont, qasam.
 Q a s i r – qisqa, mahdud; a q l i - q a s i r – tushunchasi tor.
 Q a s v a t a n g i z – g'am keltiruvchi.
 Q a t – kesmoq, uzmoq; q a t i - r a h – yo'lni kesib o'tmoq;
 q a t i - a l a i q – aloqalarni uzmoq.
 Q a t i - t e y y – qaror, tadbir, saranjom.
 Q a v i a q l – juda aqlli.
 Q a v i ş ö v k a t – quvvatli, shavkatli.
 Q a y u r – g'ayratli, nomusli.
 Q i l m a n – jannat o'g'lonlari.
 Q i n a – davlat, sarvat; a r b a b i - q i n a – davlatlilar.
 Q i s s a – hikoya, ahvolot.
 Q i t a a t – qit'alar, yerning qit'alari.
 Q i y a m – qalqmoq, tashabbus qilmoq, tiklanmoq.
 Q ö v l – so'z, va'da.
 Q ö v s e y n – qavslar, yoylar; majoziy ma'noda – qoshlar.
 Q u l l a b i – haromzoda, soxtakor.
 Q u r b a n g a h – qurbonlik so'yiladigan joy.
 Q ü b a r – g'ubor, chang; dard; tutqunlik.
 Q ü b h – qabih ish, chirkin harakat, yomon amal.
 Q ü d u m – qadamlar, odimlar.
 Q ü f r a n – afv, rahmat, marhamat.
 Q ü r u n – asrlar, zamonlar.
 Q ü s l – o'likni diniy qoidalarga binoan yuvmoq; kir
 bo'lgandan so'ng yuvinmoq.
 Q ü v a – quvvatlar; q ü v a y i - m i l l i y y a – milliy
 quvvatlar.
 Q ü v v e y i - n i z a m i y y a – harbiy quvvatlar.
 Q ü y u d a t – qaydlar, bandlar, zanjirlar.

L

- L a a q a l – hech bo'lmasa, eng ozi.
 L a f – so'z; bo'sh suhbat.
 L a - f a v a l l a h – yo'q vallohi, vallohi bunday emas.

L a f i- d a h a n – amalga oshmagan, faqat tilda qolgan soʻzlar.

L a h ō v l a v a l a q ū v v a t a i l l a v a b i l l a h –
“Allohdan boshqa hech kimda quvvat va qudrat yoʻqdir”.

L a l e y i- n ō' m a n – lola gulining turlaridan, qizil lola.

L a l a g u n – lolarang, qon rangida.

L a l a r ū x – lola yuzli, ol yonoqli.

L a m e – porloq.

L a m a z h a b – mazhabsiz, dinsiz.

L a n t a r a n – noloyiq, odobsiz soʻzlar.

“L a y a s' a l u n” – soʻralmaydigan, savol qilinmaydigan.

L e y k – lekin, ammo.

L e y l – kecha.

L e y l a – kecha; l e y l a t ū l- i s r a – meʼroj kechasi.

L a c a c a t – terslik, inodkorlik.

L a ğ v – boʻsh soʻz; boʻgʻzi boʻsh.

L a ğ v k a r a n a – maʼnosiz, yanglish, puch.

L a i m – olchoq, razil.

L a h i – goʻzal va ohangdor ovoz, xush sas.

L a h v, l a h v ū l a a b – foydasiz ish.

L a q l a q – laylak (qush)

L a' l – laʼl, yoqut, qirmizi tosh;

l a l i- Y a m a n – Yaman yoquti, ola yoqut.

L a m a – nur, shuʼla;

l a m e y i- v i c d a n – soʻz.

L a' n e t m a k – laʼnatlanmoq, laʼnatlamoq.

L a r z i ŝ – titramoq, chirpinmoq;

l a r z i ŝ i- a r z – zilzila.

L a y a q – layoqat, ishga yaramoq.

L a z z a t a f z a – juda lazzatli.

L a z z a t y a b – lazzat, zavq beradigan.

L i l' a c a b – taajjub, ajabo.

L i l v a l a – doʻstlik xotiri uchun.

L i s a n – til.

“L i s a n ü l ğ e y b” – g‘oyibdan kelgan sas; mashhur shoir Hofiz Sheroziyning laqabi.

L ō b a t – o‘yinchoq; go‘zal, qashang.

L ō b a t i s t a n – go‘zallar o‘lkasi;

l ō b a t i s t a n i - t a t a r – tatar go‘zallarining shahri.

L i v a – bayroq; l i v a y i - z a f a r – g‘alaba bayrog‘i.

L ö l ö – inju, dur;

l ö l ö i - t a r – toza inju.

L ö v h i - s a f – toza ko‘ngil, sof qalb.

L ö v n – rang, bo‘yoq; odam.

M

M a – suv; m a i - z ü l a l – toza suv.

M a b a q i – qolgan, bir narsadan qolgan parcha.

M a b e y n – ora, oraliq.

M a d a r i - n a l a n – yig‘lagan, ingragan ona.

M a a m l a k – butun mol-mulk, neki bor bo‘lsa.

M a h – oy.

M a h i - a z a – motam oyi.

M a h l i q a – yuzi, sifati oy kabi (go‘zal).

M a h m a n z a r – yuzi oyga mengzaydigan.

M a h r u – oy yuzli.

M a f ō v q ũ l h a d d – haddan ziyoda, so‘ng daraja.

M a m a z – o‘tmishda bo‘lgan, kechmish.

M a n a n d – o‘xshash, misli.

M a r – ilon.

M a ş – molu davlat.

M a z i – kechmish, moziy, tarix.

M e h r – Quyosh, muhabbat, sevgi.

M e h r a b – masjidning bosh tarafidagi namoz o‘qiladigan yarimqubbali yer.

M e h r i m a n a – mehribonchilik bilan.

M e y k ü s a r – sharobni sevgan, aysh-ishrat ishqibozi.

M e y m a n a t – xushbaxtlik.

- M a a d i n – ma'danlar.
 M a a l – niyat, maqsad.
 M a a l a n d i ŝ l i k – ehtiyotkorlik, tadbirlilik.
 M a a n i – ma'nolar.
 M a a r i f m a n d a n – maorifparvarlar.
 M a a ŝ – maishat.
 M a b d a – boshlang'ich.
 M a b h u t – hayrona.
 M a b u d – ibodat qilinadigan, Alloh, Tangri taolo.
 M a c a z i – g'ayrihaqiqiy, ko'ringani kabi bo'lmagan.
 M a c d – shon, sharaf.
 M a c i d – shon-shuhrat egasi.
 M a c m a – jam bo'lingan joy, to'planish manzili; macmai-
 isram – musulmonlarning yig'iladigan joyi.
 M a c r u h – yarador, majruh.
 M a c u s – Zardushtiylikka mansub xalq; zardushtlarning
 kohini.
 M a c z u b – oshiq, devona, jazavaga tushgan odam.
 M a d a r i s – madrasalar, maktablar.
 M a d f a n – qabriston, mozor.
 M a d a l a t f a r – adolat tarafdori.
 M a d i h a g u – maddoh, mansab egasini madh etadigan
 kimsa (shoir).
 M a a l m a m n i n i y y a – mamnuniyat bilan.
 M a f a i d – mazmunlar, mundarija.
 M a f h u m – anglash, ma'ni; m a f h u m o l m a q –
 anlashilmoq.
 M a f l u k – musibat chekmoq, badbaxtlik.
 M a f s a d a – fitna, fasod.
 M a f z u l – olchoq odam, fozil bo'lmagan kimsa.
 M a g a s – chivin; m a g a s i - n a h l – ari.
 M a ğ r i b – kunbotar, g'arb.
 M a ğ f u r – marhum, Allohning rahmatiga ketgan;
 gunohlari kechirilgan.
 M a h a b a t – mahobatli, haybatli ko'rinish.

- M a h a s i n – soqol-mo'ylov.
 M a h b u b – sevikli, sevilgan.
 M a h c a b i n – oy yuzli, go'zal.
 M a h d – beshik; majoziy ma'noda vatan, yurt.
 M a h a l – bir narsaning vaqti, joyi, qoidasi.
 M a h a l l i - i q a m a t – bir insonning yashaydigan joyi.
 M a h f a z a – muhofaza yeri, ombor.
 M a h f i l – majlis, jamiyat, yig'ilish yeri.
 M a h f u z – himoyaga olingan.
 M a h i n – ulug', muhtaram.
 M a h i n - t a b a n – porloq, shu'la sochgan oy.
 M a h l u l – kimsasiz, egasiz, bo'm-bo'sh.
 M a h m u m a n a – qayg'uli; g'ussali; n a f s i - m a h m u m
 a n a – g'am-g'ussaga botgan.
 M a h s u s a t – his qilingan, tuyulgan narsalar.
 M a h s u l a v a r – ko'p hosil bergan (tuproq).
 M a h s a r – qiyomat, voy.
 M a h t a l a t – oy yuzli, go'zal.
 M a h z a r – hozir bo'linadigan joy, huzur yeri; m a h z a r i -
 s a h – shohning huzurida.
 M a h z u z – shavq olgan, zavq olgan.
 M a x d u m – o'g'il, hurmatli bir odamning o'g'li.
 M a x r u b – xaroba, vayron bo'lgan.
 M a x z a n – xazina; m a x z a n i - h i k m a t – ilm va
 falsafa xazinasini.
 M a k a t i b – maktablar.
 M a k u s – bir narsaning aksi.
 M a q a l – maqol, so'z, nutq.
 M a q a m – makon, yer, rutba.
 M a q b a r a – go'r, qabristonlik.
 M a q a r r – qarorgoh, mahal.
 M a q s u d – maqsadlar, orzular.
 M a q s u m – qismat bo'lgan, taqdir.
 M a q t a – she'rning oxirgi bayti.
 M a q t u l – qatl etilgan, o'ldirilgan.

- M a q t u l a n – o'ldirilgan bo'lgach.
 M a l a m a t – malomat, ta'na, muzammat.
 M a l a z – sig'iniladigan joy, panoh istalgan manzil; m a l a z ü l - m ö m i n i n – mo'minlarning panoh deb bilgan manzillari.
 M a l a x – chigirtka.
 M a l a k m a n z a r – malakka o'xshagan, go'zal.
 M a l a k ' e h t i ş a m – malakalar kabi mahobati bo'lgan.
 M a l ' a n a t – la'natlamoq, la'natga loyiq ish.
 M a l f u f a – bandli maktub, zarif, o'ram.
 M a l u l – dardi, xastaligi bo'lgan.
 M a ' l u m l a r – mashhur, ulug', nomdor odamlar.
 M a m a l i k – o'lkalar, mamlakatlar.
 M a m a t – o'lim, mamot.
 M a m u r – to'kinlik, obodonchilik.
 M a n a l – mol-u mulk, bor davlat.
 M a n a m – uyqu, tush.
 M a n a z i l – manzillar.
 M a n f a – surgun joyi.
 M a n f a a t b a x ş a – xayrli, manfaat beruvchi.
 M a n h u s – nahs bosgan, yomon, iflos; b a x t i - m a n h u s – nursiz tole.
 M a n i – ma'no.
 “M a n k a f a r” – kim kofir bo'lsa... (Qurbonda ko'p bora takror kelgan ibora).
 M a n k u s – to'ngarilgan, teskarisiga aylangan; m a n k u s a - q a l b o l m a q – aksiga aylanmoq, ters bo'lib qolmoq.
 M a n ş u r – farmon, bir kimsaga yuksak rutba berish haqidagi podshohning farmoni.
 M a n z a l a – daraja, martaba.
 M a n z u r – nazarda tutilgan, manzur, ko'zga olingan.
 M a n z u r i - n a z a r o l m a q – bironing diqqatini o'ziga jalb etmoq, bironni qiziqtirmoq.
 M a r a r a t – iztirob; m a r a r a t i - q a l b i y y a – ruhiy iztirob.
 M a r a t i b – martabalar, yuqori rutbalar.

M a r b u t – bog‘li, bog‘langan.

M a r d u d – rad etilgan, quvilgan.

M a r ḡ z a r – chaman, chamanzor.

M a r h u m ü l - m a ḡ f u r – Allohning rahmatiga noil bo‘lgan.

M a r i z – bir narsaning boshlagan yeri; maqom.

M a r k a b – minib yurish vositasi, arava; ot, eshak.

M a r q u m – yozilgan, qayd etilgan; ismi tilga olingan.

M a’r u f – ma‘lum, tanish; tanilgan; shon-shuhratli.

M a s a – oqshom.

M a s a b a – daraja.

M a s a h a t – yerlar, yerning sathi; e l m i - m a s a h a t – bandasa ilmi.

M a s a i l – masalalar, mavzular.

M a s a r i f – xarajatlar, ehtiyoj uchun xarjlangan mablag‘lar.

M a s d a r – bir narsaning chiqqan yeri, boshlangan joyi, manbasi; m a s d a r i i r f a n

– ilm va madaniyat o‘chog‘i.

M a s d u d – bog‘liq, bandli, yopiq.

M a s’ a d a t – saodat, baxt.

M a s a l a t – rijo, xohish.

M a s x a r a c ü n b a n – masxara qilgan, masxaraboz.

M a s i y a t – gunoh.

M a s k a n a t – miskinlik, faqirlik, kosiblik.

M a s m u m e t m a k – zaharlamoq.

M a s n a d – maqom, mavqe, yuqori mansab.

M a s r u r – shod, farahli, quvonchli.

M a s t a n a r a v i ṣ – sarxush kabi yurmoq, mastday yurib ketish.

M a s t k a m – orzuga yetgani uchun mast bo‘lmoq, shodlanmoq.

M a s t u r – yozilgan, ko‘rsatib o‘tilgan.

M a s t u r a – o‘rangan, chodrali.

M a’s u m – gunohsiz, ma’sum.

M a s u m a n a – gunohsizlarcha, ma’sumona; q a l b i-m a
s u m a n a – toza qalb.

M a s u n – saqlangan, himoyalangan, qo’riqlangan.

M a ş a y i x – shayxlar.

M a’ş a r – jamiyat, xalq to’planishi.

M a ş k u k – shubhali, noma’lum.

M a ş r i q – kunchiqar, Sharq.

M a ş r a b – tabiat, odat, xosiyat, xulq.

M a ş r u’ – qonuniy, shariatga monand.

M a ş r u t a – shohning huquqini cheklagan konstitutsiyali
davlat, tuzum.

M a ş r u t a p a n a h – konstitutsiyali davlat qurilishiga
sig’inmoq, unga itoat etmoq.

M a ş ş a t a – ayolni pardoziyovchi, bezangan xotin.

M a ş u m – mash’um, badbaxt, tolesiz.

M a t a l i b – matlablar.

M a t l u b – talab qilingan, istalgan, ko’zlanilgan.

M a’v a – ma’vo, yer, maskan.

M a v a i z – ma’vizalar, nasihatlar.

M a v a r i s – meroslar; meros egalari.

M a v a d d a t – muhabbat, sevgi, ishq, yaqin do’stlik.

M a v a d d a t k a r a n a – muhabbat va qardoshlik bilan.

M a z a q – totinmoq, lazzat tuymoq; m a z a q i-m i l l a t –
millatning zavqi, ruhi.

M a z a l i m – zulmlar, adolatsizliklar.

M a z b u t – zabt qilingan, mustahkamlangan.

M a z a l l a t – olchoqlik, e’tiborsizlik.

M a z h a r – bir narsaning yoki hodisaning zohir
bo’lishi, ko’ringan yeri; loyiq; noil.

M a z k u r – zikr qilingan, aytilgan.

M a z m u m – aybli, qusurli, yomon.

M i d h a t – madh, ta’rif, maqtov.

M i h a n – aziyatlar, mehnatlar.

M i q d a r – qadr-qiymat, hurmat.

M i q d a r i-f i k r – aql darajasi, shuur saviyasi.

M i k n a t – kuch, qudrat.

M i l a l – millatlar, xalqlar.

M i n b a d – bundan so‘ng, kelajakda.

M i n h e y s i - z a k a t – zakot jihatidan, zakot tufayli.

M i n n a t g ü z a r – minnat qilgan.

M i r – amir, hokim.

M i ş k a t – chiroq qo‘yish uchun uy devorida o‘yilgan toqcha.

M i z a c – sihat va xastalik holi; ç a r e y i - m i z a c – tuzalmoq, yaxshi bo‘lmoq chorasi.

M i z a h – zarofat, kuldirmoq.

M i z a n – mezon, tarozu.

M ö b i d – zardusht dinining boshchisi.

M ö h l i k – tahlikali, halok etuvchi.

M ö h n a t z a d a – boshi baloli, musibatli.

M ö h t a c i - m a s a r i f – yordam berilishi kerak bo‘lgan odam.

M ö t a b a r a n – azizlar, mo‘tabarlar.

M ö t a q i d – e‘tiqodli, inonchli.

M ö v c – mavj, to‘lqin, oqim.

M ö v c i b – bir ishga, bir harakatga sabab bo‘lgan.

M ö v h i b a – bergi; ehson, hadya, tuhfa.

M ö v h u m – mavhum, bo‘sh xayol, yolg‘on tasavvur.

M ö v q e y i - t a d r i s – dars beriladigan yer.

M ö v q u f – tutib turilgan, saqlangan; m ö q u f i - m a l a l – g‘am-g‘ussaga botgan.

M ö v l a – og‘a, ulug‘, muqaddasi sanalgan shaxs.

M ö v l u d – mavlud, tavallud, tug‘ilgan, dunyoga kelgan bola; tug‘moq; m ö v l u d i n

a b i – Payg‘ambarning onadan tug‘ilgan kuni.

M ö v r u s – meros qolgan.

M ö v s u f – vasf etilgan, ta‘rif qilingan.

M ö v s ü m – ism berilgan, ot qo‘yilgan.

M ö v t i - ü z m i – badan qismlaridan birida to‘qimalarning qurishi (gangrena).

M u, m u y – tuk, soch tolasi, zulf.

M u m y a y – singan suyaklarni tiklamoq, bitishtirmoq uchun suriladigan dori.

M u s t a f a – Muhammad (payg'ambar).

M ü a m i l a – aloqa, muomala, munosabat.

M ü a m i l e y i - b i ş ü u r – shuursiz muomala.

M ü a ş i r a t – do'stlarcha boshlamoq.

M ü a v i n a t – ko'mak, yordam; emakdoshlik.

M ü b a h a t – iftixor, faxr.

M ü b a ş i r – idora qiluvchi; m ü b a ş i r o l m a q – idora qilmoq, boshqarishga kirishmoq.

M ü b a r r a – toza, pokiza.

M ü c a z – halol, shariatga uyg'un; a h l i - m ü c a z – halollik tarafdorlari.

M ü c t a h i d – Qur'ondan ma'nolar va yo'riqlar chiqara oladigan olim.

M ü d a r e – yaxshi muomala, xush aloqa.

M ü d a v i m a t – davom etmoq.

M ü d d a a – muddao, istalgan narsa.

M ü d a x x a r a – to'plangan, bir yerga jamlangan.

M ü d a l l a l – dalillarga asoslangan narsa.

M ü d a r r i s – muallim, dars beruvchi.

M ü d i l l – isbotlagan, dalillar bilan isbotlagan.

M ü a d d a b – odobli, tarbiyali.

M ü a x x a r a n – so'ng zamonlarda, oxirgi vaqtlarda.

M ü a m m a r – yashovchi, hayotda bo'lgan, umr kechirayotgan.

M ü a s s i f – taassuf ettirgan, afsuslantirgan.

M ü a y y a d – quvvat va matonat sohibi.

M ü a z z a z – azizlangan, izzatli, yuksak hurmatli.

M ü f a t t i n – fitnakor, o'rtani buzuvchi.

M ü f i d – foydali.

M ü f s i d – fitnakor, fasod tarqatuvchi.

M ü f t a x i r – faxrlangan, quvongan.

M ü f t i – fatvo bergan, shariat masalalarini hal etgan.

- M ü ğ b e ç a – otashparastning o'g'li; mayxonachi shogirdi.
- M ü h a l – juda og'ir, mumkin bo'lmagan narsa.
- M ü h a v i r a – suhbat, tanishuv.
- M ü h a q q a r – olchoq, ablah.
- M ü h a q q a r a n a – qadsiz; h a d i y y e y i-m ü h a q q a r a n a – kichik, nomunosib sovg'a.
- M ü h a q q i r – tahqirlovchi.
- M ü h a r r a r a t – yozuvlar, maqolalar, xatlar.
- M ü h a s s i l – tahsil olgan, ilm o'rganishga mashg'ul.
- M ü h a y y a q i l m a q – hozirlamoq, muhayyo etmoq.
- M ü h l i k – halok etuvchi, o'ldiruvchi.
- M ü x a b i r a – xabarlashmoq, maktublashmoq.
- M ü x a l i f – xilof, zid, aks, badxoh.
- M ü x b i r – xabardor, bilguvchi.
- M ü x a r r i b – xarob etgan, vayronkor.
- M ü x l i s – samimiy do'st, sadoqatli do'st.
- M ü x l i s a n a – sadoqatli, samimiy.
- M ü j k a n – mujgon, kipriklar.
- M ü k a l i m a t – kalimalar, tushunchalar, iboralar.
- M ü k a r r a m – karomatli, muhtaram, aziz; zati-mükarram – aziz shaxs.
- M ü k a r r a r – takror aytmoq, takror-takror.
- M ü k o v k a b – yulduzli.
- M ü q a t i l a – o'lib o'ldirmoq, birini qirmoq.
- M ü q a d d a m – avval.
- M ü q a d d a r – tole, taqdir.
- M ü q a f f a – qofiyali.
- M ü q a l l i d – taqlid etgan.
- M ü q a r r a b – yaqin, do'st.
- M ü q a r r a r – qaror qilingan, muayyan etilgan.
- M ü q a y y a d (elamak) – boshlamoq, boshidan boshlamoq.
- M ü q t a b a s – iqtibos olingan.
- M ü q t a d i r – bajara oluvchi.

M ü l a q a t – muloqot, ko‘rishmoq, aloqa bog‘lamoq, salom-alik.

M ü l a h i z a t – mulohazalar.

M ü l a z i m o l m a q – biridan ayrilmaslik, doimo yonida bo‘lmoq.

M ü l a q q a b – laqabli; laqabi bo‘lgan.

M ü l a v v a s – murdor, iflos, chirkin ishlar qiluvchi.

M ü l h i d – Alloh-siz, Xudoga ishonmagan, dinsiz, dahriy.

M ü l t a c a o l m a q – panoq izlamoq, sig‘inmoq.

M ü l u k a n a – shohga loyiq.

M ü m t a z – mumtoz, tanlangan; imtiyozli.

M ü m t a n a’ – qatag‘on etilgan, mumkin bo‘lmagan narsa.

M ü n a f a t – kelishmaslik, ziddiyat, muxoliflik.

M ü n a f i q – xoin, sotqin, ikkiyuzlamachi.

M ü n c a l i – porloq, nurli.

M ü n c a r r o l m a – bir ishning bir natijaga kelishi, bir hodisaning nihoyasiga yetishi.

M ü n a k i s – aksi bo‘lgan.

M ü n a z z a m – nizomli, tartibli.

M ü n f a i l – xijolat, siqilib o‘rtanmoq; ta’sirlanmoq.

M ü n i f – yuksak, oliy.

M ü n’i m – xalqni yedirib-ichirgan, in‘om va ehson bergan.

M ü n s i f – insof egasi, adolat tarafdori.

M ü n t a h a – so‘ng daraja.

M ü n t a x a b – tanlangan.

M ü n t a ş i r o l m a q – yoyilmoq, har tomonda ma‘lum bo‘lmoq.

M ü n t a z a m – muntazam, intizomli, o‘z yo‘lida.

M ü r a a t – rioya qilmoq, boqmoq, ko‘zlamq.

M ü r d a – murda, o‘lik.

M ü r a s s a – javohirlar bilan bezatilgan.

M ü r a t t a b – tartib etilgan, tuzilgan.

M ü r ğ – qush; m ü r ğ i-s a h a r – sahar qushi, xo‘roz.

M ü r ğ a n – qushlar.

M ü r i d – bir shayxning, piring shogirdi, izdoshi.

M ü r t a k i b – yomon, yaramas ish qilgan kimsa, jazoga loyiq ish qiluvchi.

M ü s a f i r a t – safar.

M ü s a f i r i n – yo'lichilar, safardoshlar.

M ü s a i d a t – yordam, ijozat, imkon; a d a m i m ü s a i d a t – imkonsizlik, iznsizlik.

M ü s a l i m a d u s t – sulh va salomatlik tarafdori.

M ü s a m i h a – e'tiborsizlik, diqqatsizlik.

M ü s a m i r a – konsert.

M ü s a v a t – barobarlik, tenglik.

M ü s a l i m a t – salomatlik, xotirjamlik.

M ü s a l l a – Allohdan yomg'ir so'rash uchun yig'ilish marosimi.

M ü s a l l a m – hamma tarafidan qabul va e'tirof etilgan.

M ü s a l s a l – bir-biriga bog'liq, navbat bilan, bir-birining ortidan boruvchi.

M ü s a m m a – ismlangan; i s m i l a m ü s a m m a s i – bir narsaning nomi va o'zi.

M ü s a m m i m – qaror bergan.

M ü s h a f – sahifalardan amalga o'tgan kitob; Qur'on.

M ü s i b a t z a (y) – musibat keltirgan, falokatga sabab bo'lgan.

M ü s l i h – isloh etgan, yaxshilikka xizmat qilgan, sulh istagan.

M ü s l i m – muslim, musulmon.

M ü s l i m i n – musulmonlar.

M ü s l i m i y y a t – musulmonlik.

M ü s t a f i d – yaxshilik istovchi, xayrxoh.

M ü s t a f i z – fayz bo'lgan, fayziyob bo'lgan.

M ü s t a ğ f i r a n a – gunohlarining kechirilishini Allohdan iltijo etgan xolda, tavba qilgan.

M ü s t a ğ n i – ehtiyoji bo'lmagan, boriga qanoat qilgan.

M ü s t a ğ r a q – g'arq bo'lgan.

M ü s t a h a q q – haqli, loyiq.
 M ü s t a h s a n – sevilgan, go‘zal.
 M ü s t a i d – iste‘dodli, qobil.
 M ü s t a q b a l – kelajak, istiqbol.
 M ü s t a m a n d a n – bechoralar, zavollilar, yo‘qsillar.
 M ü s t a t a b – yaxshilik istagan, xayrixoh.
 M ü s t o‘v c i b – loyiq, munosib.
 M ü ş a r i l e h – oti tilga olingan, ko‘rsatilgan, ishora qilingan odam.
 M ü ş f i q a n a – mehribonona.
 M ü ş t a q – shavqli, havasli, orzu qiluvchi.
 M ü ş t a q a n a – buyuk havas bilan.
 M ü ş t a h i b – shubha etuvchi, inonmaydigan.
 M ü ş t a i l e t m a – olovlantirmoq, qizishtirmoq, lovullatmoq.
 M ü t a a q i b – ta‘qib etgan, ortidan kelgan.
 M ü t a a l i – yuksak, oliy.
 M ü t a c a v i z – tajovuzkor.
 M ü t a a d d i d – bir sira, bir necha.
 M ü t a n a b b e h – uyg‘onmoq, vaziyatni anglamoq, xabardor bo‘lmoq.
 M ü t a n a s s e h – nasihatni qabul qiluvchi.
 M ü t a r a n n i m o l m a q – tarannum etmoq.
 M ü t a s a v v i f a – so‘fiyona; a ş a r i-m ü t a s a v v i f a – so‘fiyona she‘rlar.
 M ü t a v a c c i h – yuz tutgan, biriga tarafdor bo‘lgan.
 M ü t a v a s s i l – bir vosita orqali yaqinlashgan.
 M ü t a z a l l i m a n a – zulm va tahqirdan shikoyat etgan holda.
 M ü t a y a q q i z – uyg‘oq, ko‘zi ochiq.
 M ü t t a f i q a n – birga.
 M ü t t a f i q ü r r a y – hamfikir, bir ish haqida fikrlari bir xil bo‘lgan.
 M ü v a s i l a t – bir-biriga yetishmoq, ko‘rishib qovushmoq.

M ü v a c c i d – ijod qilmoq.
 M ü v a k k a l – vakil etilgan, vakolat berilgan.
 M ü z a v v i r – hiylagar, soxtakor, yolg'onchi.
 M ü z i – ziyoli, nurli.
 M ü z i l l – yo'ldan ozdiruvchi xato yo'lga yetaklovchi.
 M ü z t a r – chorasiz, zarurati bo'lgan odam...
 M ü z t a r i b – iztirobli; m ü z t a r i b - a h v a l – g'am-
 g'ussa ichida qolgan, holi parishon.

N

N a b – toza, sof; m e y i - n a b – sof sharob.
 N a b a c a – yersiz.
 N a b a g a h – bevaqt, ko'zda tutilmagan.
 N a b a k a r – yaramas, badkirdor.
 N a b a ş ü u r – aqlsiz, shuursiz.
 N a b u d – topilmas, yo'q bo'lgan.
 N a c i – najot bergan, falokatdan xalos qilgan.
 N a q a b i l – qobil bo'lmagan, imkonsiz.
 N a ç i z – qadsiz, ahamiyatsiz, haqir.
 N a ç i z a n a – qadsiz bo'lgan; a s a r i - n a ç i z a n a –
 zaif yozilgan asar.
 N a f i z – nufuzli, hurmatli, so'zi qadrlı.
 N a g ü v a r a – yoqimsiz, achchiq.
 N a i m – yotgan, uyqudagi odam.
 N a k a s – olchoq, nokas.
 N a m – ot; n a m i - v a l i d a t – onalik nomi.
 N a m a q u l a n a – nomaqbulona, aqlsizlarcha.
 N a m a ş r u – shariatga zid; a m a l i - n a m a ş r u – shariat
 man etgan ish.
 N a m v a r – shuhratli, otli-sha'nli.
 N a n – non.
 N a p a d i d – ko'rinmas.
 N a r – o't, olov, otash.

N a r a v a – noloyiq, yarashmaydigan; **ş i v e y i - n a r a v a** – noloyiq harakat.

N a s – xalq, el.

N a s a z a – yarashmas, noloyiq.

N a s i r – ko'makchi, yordam beruvchi.

N a s i y a – chehra, yuz; **n a s i y e y i - a h v a l** – yuzning ko'ri nishi, siymo.

N a s i l – necha.

N a s u t – insonlik, insonlar olami.

N a ş a r – shariatdan tashqari.

N a t a v a n – kuchsiz, zaif, quvvatsiz, notavon.

N a t i q a – nutq quvvati, so'zlash qobiliyati.

N a v ũ k (n a v a k) – oh; **n a v ũ k i - d i l d u z** – yurakka botgan (kiprik).

N a y (ney) – nay, surnay.

N a y i b – yordamchi, muovin.

N a z i l – yuqoridan tushgan, kelgan.

N e y – qamish.

N e y i s t a n – qamishli.

N a b a r d – harb, jang, yurish.

N a b i – payg'ambar; **n a b i y y ũ l - m ũ s l i m i n** – musulmonlarning payg'ambari; **n a b i y ũ - r r a h m a** – Muhammad payg'ambar.

N a b z a – oz hissa, bir parcha.

N a d a m a t – pushaymonlik, nadomat.

N a d i m – do'st, yaqin yo'ldosh, suhbatdosh.

N a ğ z – nafis, go'zal.

N a i m – farovonlik, ne'mat ichida yashamoq.

N a q ş – naqsh, surat; **n a q ş i - x a t a** – yanglish harakat.

N a m a k – tuz.

N a m a k b a h a r a m – nonko'r, yaxshilikka yomonlik qaytargan.

N a m a k i – tuzli.

N a m n a k – namli, rutubatli.

N a n g – nomus, hayo, or; ayb, badnomlik.

- N a r g i s i - ş a h l a – ko‘z, shahlo ko‘zlar.
- N a s a y e h – nasihatlar; n a s a y e h i - m ü ş f i q a n a – shafqat va mehribonlik nasihatlari.
- N a s a r a – nasroniy, Iso dini tarafdorlari.
- N a s a b – ota-bob, naslning asli.
- N a s a q – tartib, qoida, tarz.
- N a s i b a – nasiba, qismat, chekiga tushgan.
- N a s i b a d a r – nasibasini olgan, bir narsadan hissasi bo‘lgan.
- N a c a s a t – murdorlik.
- N a f s i - a m m a r a – insonni yomonlikka undagan shahvat, kuchli ehtiros.
- N a f i - f i r a v a n – ko‘p manfaat.
- N a h a r – kunduz.
- N a h l – ari.
- N a h v – sintaksis.
- N a x l – xurmo daraxti.
- N a l e y n – ruhoniylar kiyadigan boshmoq.
- N a v a h i – man qilingan narsalar va ishlar, shariatga zid harakatlar.
- N a v i d – mujda, shodlik xabari.
- N a y y i r – nurli, porloq; n a y y i r i - a z a m – quyosh.
- N a z a f a t – tozalik, pokizalik.
- N a z a r g a h – nazar solingan yer, tomosha etilgan joy.
- N a z a r a – boqmoq, nazar solmoq.
- N a z m – intizom, nizom, qoida.
- N i a m – ne‘matlar, yemaklar.
- N i f r i n – nafrat, la‘natlamoq; v a q f i - n i f r i n e d a r a m – la‘nat o‘qishga sarf etaman.
- N i g a h – nigoh, boqish, nazar.
- N i g a h b a n – kuzatuvchi, qorovul.
- N i g u n – teskariga aylangan; b a x t i - n i g u n – badbaxt.
- N i h a l – nihol, ko‘chat, daraxt.
- N i h a n – yashirin, pinhon.
- N i j a d – oliy nasab, naslli.

N i k – yaxshi; n i k ü-b a d – yaxshi-yomon.

N i k b a t (nakbat) – badbaxtlik, iqbolsizlik.

N i k m a a l – yaxshi ma'noli, yaxshi mazmunga ega.

N i k p e y – xushbaxt, iqbolli.

N i k r u – go'zal yuzli, xushsifat.

N i k u – yaxshi, xush.

N i k u n a m – oti xayrga aylangan, yaxshilikka aytilgan.

N i m c a n – nimjon, zaif, chalajon.

N i m a – yarim, yorti; n i m e y i-n a h a r – kunning o'rtasi.

N i m x i z – hurmat uchun egilmoq, ta'zim, yarim qalqmoq.

N i m ş a b – kechaning yarmisi.

N i s a – xotin.

N i s a r – to'kmoq, sochmoq.

N i s b a t – aloqa, mansublik.

N i s f – yarim; n i s f i – yarmisi.

N i s t – yo'q, n i s t v a n a b u d o l m a q – yo'q bo'lmoq.

N i s v a n – xotin, qiz; m a k t a b i-n i s v a n – qizlar maktabi.

N i s y a n – unutmok, unutilmoq.

N i ş v u r m a q – sanchmoq, nish urmoq, og'ritmoq.

N i ş a t (n a ş a t) – sevinch, shodlik.

N i ş i m a n (n i ş i m a n g) – o'tiriladigan joy.

N i y a b a t – noiblik, muovinlik, o'rinbosarlik.

N i y a y i ş – ta'rif, xayru duo, madh.

N i y a z – iltijo, duo, itoat.

N i y r a n – olovlar, jahannam.

N i z a r – zaif, kuchsiz, oriq; c i s m i-n i z a r – zaif badan.

N ö h – to'qqiz.

N ö v – yangi, toza.

N ö v g ü l – toza gul, yangi ochilgan gul.

N ö v m – uyqu; n ö v m i-ş i t a v a y a y ö v m i-ş a t v a – qish uyquasi, uzoq uxlamok, majoziy ma'noda – jaholat va g'aflat uyquasi.

N o v r a s t a – yosh, navqiron.
N o v s a x t a – yangi chiqqan.
N o v p a r v a r – insonparvar, inson huquqlari himoyachisi.
N o v z a d – yangi tug‘ilgan.
N u r i-ç e ş m – ko‘z nuri.
N u r i-d i d a – bola, avlod; ko‘z nuri.
N u r ü l’ü y u n – ko‘zlar nuri, aziz, sevimli.
N u ş x a n d – shirin qiluvchi (go‘zal qiz).
N ü b ü v v a t – payg‘ambarlik.
N ü c u m – yulduzlar.
N ü k t a – inja ma‘noli so‘z.
N ü m a y a n – namoyon bo‘lgan, ko‘ringan.
N ü m u d a r – oydin, ochiq, oshkora.
N ü z u l e t m a k – yuqoridan, ko‘kdan tushmoq.

O

O n – u; **o n k i** – o‘sha, u odam ki.
O n v a r a s t – Universitet, dorilfunun.
O s m a n i – usmonli, usmonli turklari; **ş a i r i-o s m a n i** – usmonli turk shoiri.

Ö

Ö v b a ş – qora jamoat, avom xalq, ovoralar, o‘g‘rilar.
Ö v c – avj, eng yuksak nuqta; **ö v c i-f a z a** – samoning kengliklari.
Ö v d a t e t m a k – qaytmoq, ortga qaytmoq.
Ö v h a m a t – vahimalar; **ö v h a m** – vahima; **v a h m** – qo‘rquv; asossiz tahluka; yanglish, shubbali fikrlar, mavhumlik.
Ö v q a t – vaqtlar; **h a m a ö v q a t** – hamisha, har vaqt.
Ö v n i y a – ko‘mak, yordam.
Ö v r a n g – taxt, toj.
Ö v t a n – vatanlar.
Ö v z a – vaziyat, hol.

P

P a, p a y – oyoq.

P a y a n – poyon, so‘ng, nihoyat.

P a k i z a – pokiza, tamiz, qadrli.

P a k i z a a d a – pok tabiatli, inja.

P a k n a s a b – nasabi toza, nomusli.

P a r l a m a n – konstitutsiyali davlatda qonun chiqaruvchi namoyandalar majlisi, parlament.

P a s i b a n – posbon, qorovul, kuzatuvchi. “P a s i l y a n” – surgun bo‘lgan.

P a y b a n d – oyog‘i bog‘li, bir narsaga bog‘lanib qolmoq.

P a y d a r – ko‘p davom etgan, mustahkam, poydor.

P a y a – daraja, martaba, rutba; p a y a b a p a y a – darajadan-darajaga, yuksala-yuksala.

P e y a p a r m a q – ta‘qib etmoq, izidan ketmoq.

P e y g a m – xabar, murojaat.

P e y k a r – yuz, sifat, badan.

P e y r a v i – birining ortidan ketgan, yo‘lini izlagan.

P e y v a n d – bog‘liqlik, robita; sevgi.

P a d a r – ota.

P a d a r a n – otalar.

P a d a r a n a – otaga doyiq, otaga maxsus, otalik.

P a k – ko‘p.

P a k e y – ko‘p yaxshi.

P a l i d – murdor, ablah.

P a n d – nasihat, pand.

P a r – qanot, par.

P a r a s t a r – xizmatchi.

P a r a s t a r i ş – hurmat, ko‘mak.

P a r x a ş – da‘vo, nizo, g‘avg‘o.

P a r i r u y – pari yuzli.

P a r i z a d – paridan tug‘ilgan, go‘zal.

P a r n i y a n – ipak; p a r n i y a n n a i m l a r i – ipak, atlas ichinda yotganlar.

- P a r p u c – qirib, mahv etmoq, sindirmoq, yo‘q etmoq.
 P a r t ö v – nur, yorug‘lik, porloqlik.
 P a r t ö v f ü r u z – nurlangan.
 P a s t – olchoq; nazardan qolgan.
 P i l t a n – filbadanli, juda kuchli, yirik gavdali.
 P i r – pir, ustoz; p i r ü c a v a n – keksalar va yoshlar,
 hamma.
 P i r a n a – qariyalar kabi, pirlar singari.
 P i r a y a – ziynat, ravnaq, bezakli.
 P i r i - K a n a n – Kan‘ondan kelgan ustoz – Yoqub
 payg‘ambar.
 P i r u z a – qimmat tosh, feruza.
 P i s t a n – siyna, emchak.
 P i ş – oldi, qabog‘i.
 P i ş b a n d l i k – qovog‘ini uymoq, qarshi chiqmoq,
 imkon bermaslik.
 P i ş a z v a q t – ish boshlanmasdan, o‘z vaqtida.
 P i ş g a h – o‘ng taraf, qaboq taraf.
 P i ş k a m – tashabbuskor, peshqadam.
 P i ş r a f t – ilgarilab ketish, taraqqiy qilish.
 P i ş r a v – rahbar, oldinda ketgan.
 P i ş v a – boshliq, rais, yetakchi.
 P u y a n – yugurgan, tezlik bilan ketgan.
 P ü r – to‘liq, ko‘p.
 P ü r b a h a – qimmat baholi, qadrli.
 P ü r f ü t u h – ma‘naviy ne‘matlar bilan, lutflar va
 marhamatlar to‘la.
 P ü r x ü m a r – sarxush.
 P ü r k a m a l – mukammal, komil.
 P ü r m a y a – ahamiyatli, qiymatli.
 P ü r m a n a – ma‘noli, mazmunli.
 P ü r m ö h a n – zahmat bilan, dardu g‘am bilan to‘la
 (qalb).
 P ü r n u r – nuroniy, nurli.

R

R a d a (r a d d a) – taxminan.

R a k i b a n – suvoriy o'laroq, otli o'laroq.

R a h – yo'l.

R a h i – yo'lchi.

R a h n ü m u n – yo'l boshchi, rahbar, yetakchi.

R a z – sir, arz, roz.

R a z i q – rizq beruvchi.

R a z ü n i y a z – duo va rijo etmoq, shafqat va ko'mak istamoq.

R a b b – Alloh.

R a b b i-m a c i d – buyuk bo'lgan Alloh.

R a b t – bog'lamoq, aloqalantirmoq.

R a f' – qoldirmoq, o'rtadan ko'tarmoq; r a f i-k ü d u r a t – g'am-g'ussani aritmoq.

R a f a q a t – yo'ldoshlik, do'stlik.

R a f a t – lutf, marhamat.

R a ğ m a n – qarshi, aks, teskari.

R a h (r a h) – yo'l.

R a h a – qutilish, xolos bo'lish.

R a h g ü z a r – o'tish yo'li, yo'l usti.

R a h m g ü s t a r – rahm qilgan, juda marhamatli.

R a h n ü m a n – yo'l boshchi.

R a x n a – zarar, ziyon.

R a x ş a n – porloq, porlagan.

R a x t x a b – ko'rpa-to'shak.

R a i y y a t n a v a z – xalqparvar, raiyatni sevgan.

R a i y y i a t d u s t – elga do'st bo'lgan.

R a q a m q i l m a q – yozmoq, qayd qilmoq.

R a m z – ramz, ishora.

R a n a – ra'no, go'zal, latif.

R a n c – ranj, aziyat, zahmat.

R a n c b a r – zahmatkash, mehnatkash.

R a n c i-r a h – yo'l aziyati, yo'l azobi.

R a n c u r – xasta, bemor, zaif, dardmand.
 R a n g – hiyla, makr, aldov.
 R a n g i n – anglashilmas, qiyin; porloq; muxtalif.
 R a s a l a t – rasullik, payg‘ambarlik.
 R a s i d a – yetilgan, voyaga yetgan.
 R a s i d a l i k – taftish, yo‘qlama.
 R a s a d – haqiqiy yo‘l; a h l i - r a s a d – xalqni haq yo‘lga
 boshlaganlar.
 R a s a d i y y u n – haq yo‘lni ko‘rsatganlar.
 R a s i d – mard, aytganini qiladigan.
 R a s i q – nafis, zarif, go‘zal.
 R a s k – rashk, baxillik.
 R a u f – marhamatli, mehribon.
 R a v a q – usti yopiq, oldi ochiq joy, cherdak.
 R a v a n – ruh; r a v a n i - p a k – pokiza ruh.
 R a v a n e t m a k – ravona qilmoq, yo‘lga solmoq.
 R a y a h i n – rayhonlar, xushbo‘y ko‘chatlar.
 R a ‘ y a t – bayroq, olam.
 R i d a – rido, parda.
 R i h l a t – o‘lmoq, dunyodan o‘tmoq.
 R i k a b – uzangi.
 R i q q a t – hassoslik, inja qalblilik.
 R i s a l a – risola, kitobcha.
 R i s h – soqol.
 R i s h t a – ip, bog‘, rishta
 R i y a z i , e l m i - r i y a z i – riyoziyot.
 R i z a – rozilik, moyillik.
 R i z a m a n d l i k – rozilik.
 R i z a n o l a n – to‘kilgan, oqib yotgan.
 R i z q – risq, ozuqa.
 R i z v a n – jannat qorovuli.
 R i z v a n c a y g a h – bihisht, doyi jannat bo‘lgan.
 R o b – dahshat, qo‘rquv.
 R o v n a q – porloqlik, go‘zallik; r o v n a q i - k a r –
 ishning rivoji, maqsadga monandligi.

R ö v ş a n – yorug‘, ravshan, oydin, nurli.

R ö v ş a n d i l – qalbi yorug‘, iste‘dodli.

R ö v ş a n z a m i r – ilmi, bilimli.

R ö y a t – ko‘rinish, tomosha qilinadigan tomon.

R u, r u y – yuz.

R u b a r u – yuzma-yuz.

R u d – simli musiqiy asbob; b a z m i-r u d – rud chalingan
bazm.

R u m y a n (ruscha “rumyana” so‘zidan) – bo‘yalganlik.

R u z – kunduz; r u z i-ş a b – kecha-kunduz; r u z i-a z a l d a n
– azal kunidan.

R u z a d a r – ro‘za tutgan, ro‘zador.

R u z i g a r – muddat, bir qadar vaqt.

R u z n a m a – gazeta, ro‘znoma.

R ü b b – shira, ba‘zi mevalarning qaynatilgan shirasi.

R ü b a h – tulki.

R ü a s a – raislar.

R ü f a t – yuksaklik, buyuklik.

R ü k n – asos qism, tayanch.

R ü s u l – Payg‘ambar.

S

S a b i q a n – sobiq, kechmishda.

S a b i r a n a – sabrli odamlarga xos; q a n a a t i-s a b i r a n a
– sabrli insonlar qiladigan qanoat.

S a b i t q a d a m – matonatli, o‘zgarmas, mustahkam.

S a d i r o l m a q – zohir bo‘lmoq, chiqmoq, sodir bo‘lmoq.

S a f t a l a t – sof tal‘at, pokiza yuzli, go‘zal chehrali.

S a ğ a r – qadah, piyola.

S a h a r a – ziynat bergan, joyni bezagan.

S a i – bir ish qilgan, harakat etmoq.

S a i b – to‘g‘ri, xato qilmagan.

S a i l a – tilanchi ayol.

S a m a n – sarvat, davlat, boylik, mol-mulk; tartiblilik.

- S a m e – quloq soluvchi, eshituvchi, some’.
- S a n e – yaratgan.
- S a ş – soch, zulf.
- S a t e – yuksalib ko’ringan, qalqib maydonga chiqqan.
- S a z i ş – uyg’unlik.
- S e y d – ov.
- S e y f ũ l’ ũ l a m a – olimlarning ustози, ulamolarning boshlig’i.
- S e y l a n – oqim, oqin; ş i d d a t i- s e y l a n – juda shiddatli oqim.
- S e y l i- t a n – tana seli.
- S e y r i- s a m a – samoviy harakat, falak, qazi qadar; s e y r i- x a y a l –
- Xayolga cho’mmoq.
- S a a d a t q a r i n – baxtiyor, baxtli.
- S a b a h a t – go’zallik, s a b a h a t l i – go’zal.
- S a b a t – matonat, sabot.
- S a b b a ğ – bo’yoqchi.
- S a b h a – tasbeh.
- S a b q a t – kechmoq, o’tmoq.
- S a b u r – sabr etgan, qiyinchilikka chidagan.
- S a c a y a – xulq-atvor, xarakter.
- S a c c a d a – ustida namoz o’qiladigan kichik gilamcha. S a d – yuz.
- S a d a q a t p a r v a r a n a – sadoqatli, chin dildan.
- S a d d – bog’lamoq, berkitmoq, mone bo’lmoq; s a d d i- r a h – yo’lning yopilishi.
- S a d d a n a – yuz dona.
- S a d a m a (s a d m a) – zarba, urmoq; kutilmagan balo.
- S a d i q – sodiq, do’st, haqqoniy do’st.
- S a d r i- a z a m – bosh vazir.
- S a f a – soflik, samimiyat; pokizalik.
- S a f a h a t ş i a r – pokizalikda mashhur bo’lgan.
- S a f a n i ş a n – zavq buruvchi.
- S a f a r a – safga tizilgan (qo’shin haqida).

S a f a r a l i q – harbiy namoyish.

S a f h a – o'lka, viloyat; tomon, taraf.

S a ğ i r – kichik, yetim bola; s a ğ i r ü k a b i r – katta va kichik.

S a h a b – bulut.

S a h a y i f – sahifalar.

S a h b a – sharob, boda; s a ğ a r i-s a h b a – sharob bilan to'la qadah.

S a h i h – to'g'ri, shubhasiz.

S a h m – hissa, qismat, nasiba, bahra.

S a h n – hayot, o'rtalik, maydon.

S a h v i y y a t – sahvlar.

S a x a – saxovat.

S a x t – qattiq, zich.

S a q a r – jahannam.

S a l a h – yaxshilik, sulh, salomatlik.

S a l a h i y y u n – haqiqat tarafdorlari; s a l a h – to'g'rilik, pokizalik; sulh, xushbaxt hayot.

S a l a t – namoz.

S a l b – zo'rqlamoq, bosib olmoq, g'orat etmoq.

S a l a f – ajdodlar, ota-bobolar.

S a l i b – xoch; d a v a y i-S a l i b – Salb yurishlari.

S a m a v a t – samovot, osmonlar.

S a m a n – yosuman guli.

S a m a r – hosil, meva, mahsulot, foyda.

S a m i-e-t i b a r – e'tibor bilan tinglamoq.

S a m i m ü q a l b – ochiq ko'ngil bilan, samimiyat ila, sidq ila.

S a m i n – qadrli, qiymatli; d ü r r i-s a m i n – juda qiymatli inju.

S a n a – duo-sano, duo qilmoq; achchiq giyohdan darmon.

S a n a x a n – ta'rif bergan, madh etgan.

S a n a – sana, yil; s a n e y i h i c r a t – hijrat yili, hijriy tarix.

S a n g – tosh.

- S a n g d i l – tosh yurakli, beshafqat.
 S a n g i n – tosh, toshdan bo'lgan; mustahkam.
 S a r – bosh.
 S a r a – 1. uy, manzil, turar-joy. 2. Yer, tuproq.
 S a r a p a – boshdan oyoqqacha, butun.
 S a r a p a r d a – boshlan-boshga, butun.
 S a r b a z – askar.
 S a r b a s a r – boshdan-boshga, boshdan-oyoqqacha; bus-
 butun.
 S a r d – sovuq; a h i-s a r d – sovuq oh; s a r d e t m a k –
 sovitmoq.
 S a r d a d a – boshini bergan, o'zini qurbon aylagan.
 S a r a f k a n d a – boshi egilgan; tobe.
 S a r a f r a z (s a r f a r a z) – boshi baland, yuksak.
 S a r a n c a m – bir ishning so'ngi.
 S a r a n c a m ü a ğ a z – bir ishning boshi va oxiri.
 S a r g a ş (olmaq) – buyuk bo'lmoq, bo'y o'sishi; mashhur
 bo'lmoq.
 S a r g a ş t a l i k – sargashtalik, uzoq kezmoqlik.
 S a r i h – to'g'risi.
 S a r i r – taxt.
 S a r k a r – sarkor, boshliq, rais, ishboshi.
 S a r k a ş – bosh egmagan, itoatsiz.
 S a r m a – sovuq; qish.
 S a r m a y e y i-i r f a n – ilm, san'at va madaniyat uchun
 mablag' tikmoq.
 S a r m a y a d a r a n – davlat rahbarlari.
 S a r m a n z i l – manzilning boshlanishi, maqsad.
 S a r m ü h a r r i r – bosh muharrir.
 S a r n i ğ ü n – boshi yerga egilgan, yerga urilgan.
 S a r r i ş t e y i-t a d b i r – tadbir ipining uchi (majoziy
 ma'noda).
 S a r r i ş t a – ipning uchi.
 S a r s ü f r a – sufraning yuqori boshi; dasturxon usti.
 S a r t i b – polkovnik.

S a r ü s a m a n – bor, mol-mulk.
 S a r v – sarv daraxti; badiiy adabiyotda, xususan
 she'riyatda uzun bo'yli, sarvqomat go'zallarni anglatadi.
 S a r v a r – boshliq, rais.
 S a r v i-x ü r a m – nozli-nozli kezgan; dilbar.
 S a r v i-z i y b a – majoziy ma'noda – go'zal badan.
 S a r v q a d (d) – sarv bo'yli, sarv kabi tik qomatli.
 S a r z a n i ş – tana, qomat.
 S a t v a t – shiddatli hamla, hujum.
 S a v a – boshqa.
 S a y y a d – ovchi.
 S a y y a n a n – barobar, ayni darajada.
 S a z a – loyiq, munosib.
 S a z a v a r – loyiq ko'rilgan.
 S i b y a n – kichik o'g'illar, o'g'il bolalari.
 S i d q – to'g'ri, haqiqat.
 S i f a t – xususiyat.
 S i l a – bir asar uchun olingan mukofot, hadya.
 S i l s i l a – zanjir; bir-biriga bog'li; s i l s i l e y i-m ü ş
 k i-t a r – uzun, qora sochlar tizmasi.
 S i m – kumush, kumush pul.
 S i m b a d a n – kumush badanli.
 S i m b a r – oq siynali; dilbar.
 S i m ü-zar – qizil-kumush.
 S i m t a n – badani kumush kabi oq (go'zal).
 S i n a s i p a r – ko'ksini ko'rgan.
 S i n i n – yillar.
 S i n n i-s a l – keksa, yosh.
 S i p a h – sipohi, qo'shin.
 S i p a h b a d – sarkarda, general.
 S i p a h d a r – sarkarda.
 S i p a h s a l a r – bosh qo'mondon.
 S i r a s – shukur.
 S i r a t – yo'l; s i r a t i-h ü d a – haq yo'li.
 S i r a t – axloq, yashash tarzi.

- S i r i ŝ k – ko‘z yoshi; s i r i ŝ k i-a l – qonli ko‘z yoshlari.
 S i r q a t – o‘g‘irlilik. Sirqati-ŝeir edana qati-zaban lazimdir
 – o‘zganing she‘rini o‘g‘irlaganning tilini kesmoq joizdir.
 S i t a r a – yulduz.
 S i y a h (s i y a h) – qora.
 S i y a r – siyrat, xususiyatlar.
 S i y y a m a – hali; xususan, birinchi navbatda.
 S i y r a t – tabiat, siyrat, xosiyat.
 S o f i (va ya sufi) – tasavvuf tarafdori; dindor, zohid.
 S o q a q – ko‘cha.
 S o v q – bozor, maydon.
 S o v g a n d – ont, qasam, ont ichmoq.
 S o v q (etmak) – yo‘naltirmoq, yubormoq; solishtirmoq.
 S o v m – ro‘za.
 S o v m a a – hujra; ibodatgoh.
 S u – taraf, jihat, yon.
 S u a l – tilanchilik, tilanish; d a s t i-s u a l i n – tilangan
 qo‘l.
 S u d – foyda, xayr.
 S u d m a n d – xayrli.
 S u f i – tasavvufga mansub odam.
 S u r – shodlik; ziyofat; to‘y.
 S u r a x – beshik.
 S u r a t – go‘zallik; zohir tomon, ko‘zga ko‘ringan taraf.
 S u r a t n ü m a – tasvir etuvchi, jonlantiruvchi.
 S u z – yonmoq.
 S u z a n – yonar, yondirgan; a h i – d i l i – s u z a n –
 yongan qalbning ohi.
 S u z i ŝ – yonmoq, yoqilmoq, azob; buyuk qayg‘uli ta‘sir.
 S ü a l – tilanmoq, tilanchilik.
 S ü b h a n a k a – ofarin, olqish.
 S ü b ü l – yo‘llar; h a d i y i-s ü b ü l – haq yo‘lni
 ko‘rsatgan.
 S ü c u d – sajda.
 S ü h a – yulduz nomi.

S ü h u l a t – osonlik.
 S ü x a n – so‘z.
 S ü x a n d a n – yaxshi so‘zlaydigan.
 S ü x a n d a n a n – so‘z bilganlar.
 S ü x a n s a n c – go‘zal so‘zlovchilar.
 S ü x a n v a r – notiq, tili uzun.
 S ũ k u n – tinch turmoq, sokin bo‘lmoq.
 S ũ l u k – bir ijtimoiy tabaqaga mansub bo‘lmoq; maslak
 sohibi bo‘lmoq.
 S ũ m m a – so‘ngra; v a s ũ m m a – so‘ngra-da, yana-da.
 S ũ n – san‘at; asar.
 S ũ r x – qirmizi, ol.
 S ũ r u d – qo‘shiq, nag‘ma.
 S ũ r u r – shodlik, farah, sevinch.
 S ũ r u r a b a d – sevinch, shodlik maskani.
 S ũ t u r a n – ot, tuya; minish va yuk hayvonlari.
 S ũ v a r – suratlar, shakllar.

§

§ a d a b – suluv, pokiza, tarovatli.
 S a d i – shodlik.
 § a h b a z – lochin, qizil qush; majoziy ma‘noda –
 qahramon odam.
 § a h i n § i k a r – lochin ovlagan.
 § a h r a h – buyuk, keng yo‘l.
 § a i q – shavqli va havasli odam.
 § a k i – shikoyatchi.
 § a k i r – shukr etuvchi, rozi bo‘lgan odam.
 § a k i r a n – shukr etganlar.
 § a m – shom, oqshom.
 § a m i l o l m a q – oid bo‘lmoq.
 § a y a n – loyiq.
 § a y a g a n – loyiq, munosib.
 § a y a s t a – munosib, yarashgan.

Ş e y d a – shaydo, dalli, devona; a ş i q i-ş e y d a – devona oshiq.

Ş e y t a n a t – shaytonlik, fitnakorlik.

Ş a b – kecha; ş a b i-y a s – g'am kechasi.

Ş a b a h a t – o'xshashlik.

Ş a b a n a – kechaga oid.

Ş a b i-e h s a n – xayriya kechasi.

Ş a b i h – o'xshagan.

Ş a b i s t a n – kecha sayri; c a m a a t i-ş a b i s t a n – kecha sayriga chiqqan odamlar; haramxonalar.

Ş a d a i d – shiddatli.

Ş a k i b a – sabr etgan; sabrlilik.

Ş a k v a – shikoyat.

Ş a k v i y y a t – shikoyatlar.

Ş a q q ü l-q a m a r – oyni ikkiga bo'lmoq.

Ş a m a t a t – o'zganing badbaxtligiga sevinmoq, badxohlik.

Ş a m a n d a f a r – poyezd, temir yo'li.

Ş a m s – quyosh, oftob.

Ş a m ş i r – qilich.

Ş a n – shon, shuhrat, hurmat.

Ş a n i a – murdor; axloqni buzgan; i x t i r a a t i-ş a n i a – zararli (dinga xilof) ixtirolar.

Ş a r a k a t – sheriklik, sherik bo'lmoq.

Ş a r a r a t – fasodchilik.

Ş a r – shariat, islom qonunlari.

Ş a r a f d a r – sharaf sohibi.

Ş a r a f y a b – sharafli.

Ş a f a q q a t – shafqat, mehribonlik.

Ş a f i q – shafqatli.

Ş a h a n – shohlar.

Ş a h b a z – qizil qush.

Ş a h d – bol.

Ş a h i d a n – shahidlar.

Ş a h i d a – shahid bo'lgan, mahv bo'lgan xotin va yo qiz.

Ş a h i r – mashhur, shuhrat qozongan.

S a h l a – ola; to‘q moviy rang; d i d e y i-ş a h l a – ola ko‘z, shahlo ko‘zlar.

Ş a h r i y a r – shoh, hukmdor; ş a h r i a r i-h ü r i y y a t – ozodlik podshohi.

Ş a x s i y y a – bir odamning o‘z shaxsiy nafs, orzulariga oid.

Ş a r ‘ a n – shariatga ko‘ra, shariat qonunlari uzra.

Ş a r i – shariatga monand.

Ş a r i f – sharafl, juda hurmatli.

Ş a r m – hayo qilmoq, uyalmoq; ayb deb bilmoq.

Ş a t r a n c – shaxmat.

Ş a v v a l – arab yili oylarining o‘ninchisi, shavvol oyi.

Ş i a r – alomat, nishon.

Ş i k a n c a – azob.

Ş i k a s t a-b a s t a – singan, ishlatishga yaroqsiz.

Ş i k a s t a r a q a m – shikasta yozuv bilan yozilgan; yaxshi yoza olmagan.

Ş i q a t – ittifoqsiz, ayriliq; ixtilof.

Ş i r d i l – arslon yurakli.

Ş i r i – j a y a n – darg‘azab arslon.

Ş i r i n m a z a q (etmak) – lazzat baxsh etmoq, zavq bermoq.

Ş i r k – kufr, shirk, butparastlik, ko‘pxudolik.

Ş i r v a n i y a n – shirvonliklar.

Ş i t a – qish.

Ş i t a b – tezda, shitob bilan.

Ş i t a b a n – yugurgan, tez ketgan.

Ş i v e y i-m a t a m – motam holi.

Ş i y a m – xususiyatlar, tabiatlar; k ü f r ş i y a m l a r – kofirlik xususiyatlari.

Ş ö h r a – mashhur, og‘izga tushgan; ş ö h r e y i-b a z a r – hammaga ma‘lum bo‘lgan.

Ş u m – mash‘um.

Ş u r i d a – muftalo, oshiq, maftun.

Ş u r i d a s a r – parishon holli, muftalo.
 Ş u r i ş – isyon, tug‘yon.
 Ş u r ü ş a r – maraka, g‘avg‘o.
 Ş ü a r a – shoirlar.
 Ş ü ğ l – san‘at, ish.
 Ş ü h u d – ko‘z ko‘ra oladigan olam, bu dunyo; a r s e y i-
 ş ü h u d – dunyo maydonida.
 Ş ü k r a n – minnatdorlik, tashakkur aytuvchi.
 Ş ü k u f a – chechak.
 Ş ü k u h – jalol, buyuklik, shavkat.

T

T a b, t a b ü-t a v a n – quvvat, toqat.
 T a b a n e t m a k – nurlantirmoq, yoritmoq.
 T a b a i y y a t – tobelik.
 T a b a k e y (takey) – qancha vaqtgacha?
 T a b a n d a – porloq, nur sochuvchi.
 T a c d a r – tojdor, toj egasi, shoh.
 T a c g a h – shoh uchun maxsus.
 T a c i r a n – tojirlar, tijorat ahli.
 T a a b a d – hamisha, doimo.
 T a a t – toat, ibodat.
 T a a t g a h – toat joyi.
 T a ğ i – isyonchi, tug‘yon qiluvchi.
 T a h i r – pokiza, toza.
 T a q – kuchdan qolmoq; qubba, gumbaz.
 T a q a t g ü d a z – toqatdan bezgan.
 T a q a t f a r s a – kuchdan qolgan, toqati tugagan.
 T a q i m – guruh, dasta.
 T a l e h – achchiq, aybli.
 T a m m a – tamom, butkul.
 T a r – qorong‘ulik, qora.
 T a z a p a r a s t a n – yangilik tarafdorlari.
 T e y – kechib ketmoq.

T e y r – qush.

T e y y i - r a h – yo'llardan kechmoq, masofalardan oshmoq.

T a a l a – (t a a l i) – yuksalish, taraqqiy qilish.

T a a m – taom, yemak.

T a a r ü f – bir-birini tanimoq, ikki tomonlama tanishuv.

T a b a a t – matbaa ishi.

T a b a h e t m a k – mahv etmoq, yo'q qilmoq.

T a b a r – nasl.

T a b d a r – qizdirmali.

T a b d i l – o'zgartirish.

T a b d i l i - h i s s i y a t – ahvoli ruhiyaning o'zgarishi;

t a b d i l i — mansab – vazifaning o'zgarishi.

T a b c i l – hurmatlantirmoq, buyuk qilib ko'rsatmoq.

T a b a i y y a t – tobe bo'lmoq, ortidan ergashmoq.

T a b a s b ü s a t – yaltoqlanganча yolvorish, yaltoqilik qilish.

T a b a r – bolta.

T a b a n – tabiatga monand.

T a b x i r – bug'lantirmoq.

T a b i d – uzoqlashtirmoq, rad etmoq; surgun.

T a b r i z i y a n – tabrizliklar.

T a b ş i r – umidlantirmoq, mujda bermoq.

T a c a h ü d – jahd etmoq, tirishqoqlik.

T a c d i d – tozalamoq, bir masala haqida yangidan fikrlamoq.

T a c a l l a – porlamoq, oydin va zohir bo'lmoq; n u r i - t a c

a l l a – zohir bo'lmoq, yorishib ko'rinmoq; h a q q i n n u r i - t a

c a l l a s i – haqning nuri.

T a c r ü b a k a r – omilkor, tajribali.

T a c v i z – ishora bermoq, maslahat bermoq.

T a d a b i r – tadbirlar.

T a ' d a d – birma-bir, sanoqlab.

T a d b i h – yomonlamoq, qabohatli etmoq.

T a d a n n i – orqaga ketmoq, qaytmoq.

T a ' d i b – odobli qilmoq, odob va tarbiya o'rgatmoq.

- T a a l l ü m a t – g‘amlar, alamlar.
 T a a ş ş ü q – oshiq bo‘lmoq.
 T a a y y ü ş – maishat, hayot.
 T a a z z ü r – qiyinchiliklar ko‘rmoq, mashaqqat chekmoq.
 T a f a x ü r – iftixor, faxrlanmoq.
 T a f a k k ü r a t – fikrlar, tushunchalar.
 T a f a r r ü c – sayr etib shodlanmoq, quvonib, sayrga
 chiqmoq.
 T a f a r r ü q – parchalanmoq, ayro tushmoq.
 T a f r i h – quvontirish, farah baxsh etish.
 T a f r i q – ayirmoq, ajratmoq, buzmoq.
 T a f r i q a – ayriliq, hijron, ittifoqsizlik.
 T a f s i l – uzun izoh, tafsilot.
 T a f s i r – izoh, sharhlash.
 T a ğ a f ü l – g‘aflat, xabarsizlik, bilmaslik.
 T a ğ a l l a – jiddu jahd etmoq, sa‘y-harakat qilmoq.
 T a ğ s i l e t m a – yuvinmoq, g‘usl qilmoq, poklamoq.
 T a ğ y i r – o‘zgartirmoq, boshqa shaklga solmoq.
 T a h a r a t – tozalik, poklik.
 T a h d i d – tahdid qilmoq, qo‘rqitmoq.
 T a h a m m ü l – sabr, to‘zim.
 T a h a s s ü r – hasrat chekmoq.
 T a h a y y ü c – hayajonlanmoq, jo‘shib ketmoq.
 T a h l i l – “La iloha illa Alloh” demak.
 T a h r i r – tahrir qilmoq, yozmoq.
 T a h r i r l a r – yozuvlar, tuzatishlar.
 T a h s i l – qo‘lga olmoq, erishmoq.
 T a h s i n – olqishlamoq, tahsin aytmoq.
 T a h t – ost; t a h t i - h i m a y a – birining himoyasi ostida
 bo‘lmoq; t a h t ü l — t ü r a b – tuproqning osti.
 T a h v i l – o‘zgartirish, bir shakldan boshqa shaklga
 o‘tkazish.
 T a h v i l d a r – xazinachi, kassir.
 T a x a l ü k – havas, orzu; siltanmoq.

T a x a l l ü f – xiloflik, zid bo‘lmoq, birining istagiga teskari harakat qilmoq, muxoliflik.

T a x a t t ü r – xotira, yodga solmoq.

T a x l i s – xolos etmoq, qutqarmoq.

T a x m i s – beshlamoq, bir shoir asarining har baytiga uch misra qo‘shib, bandlari besh misrali qilmoq.

T a x r i b – buzmoq, xarobaga aylantirmoq.

T a k a h ü l – dangasalik, tanballik, sustkashlik.

T a k a s ü l – tanballik.

T a k b i r – “Allohu akbar”, deb aytmoq.

T a k f i r – kofir deb atamoq, dinsizlikda ayblamoq.

T a k i d a t – ta‘kidlar, t a k i d – isror etmoq, bir ishni, bir taklifni takroran qo‘llab-quvvatlantirmoq.

T a k r i m – hurmat etmoq, ikrom ko‘rsatmoq.

T a k s i r – orttirmoq, ko‘paytirib ko‘rsatmoq.

T a q a z a – taqozo, talab, ta‘kid.

T a q a b ü l – muqobil turmoq, qarama-qarshi kelmoq; barobar bo‘lmoq.

T a q b i r i q a z a – qazoi qadar, tole, boshga kelganlar.

T a q d i s e t m a k – muqaddas hisoblamoq, yuksak baho bermoq.

T a q l i d – izlanish; ergashish, taqlid.

T a q r i r – ifoda, bayon; so‘zlar.

T a q s i m – bo‘lmoq, qismlarga ajratmoq.

T a q v a – Allohdan qo‘rqish, mo‘minlik.

T a l a f i – evaziga olmoq, bir ziyonning evaziga tovon olmoq; o‘tamoq

T a l a v a t (t i l a v a t) – Qur‘on o‘qimoq, tilovat qilmoq.

T a l ‘ a t – yuz, sifat, jamol.

T a l x – achchiq.

T a l x i – achchiqlik.

T a l x k a m – mayus, g‘amgin, ovqati tatimaydigan.

T a l ‘ i n – la‘natlamoq.

T a l l a – qoloq.

T a l l a q t ü – taloq qildim, ajralaman.

- T a l v i n – ranglamoq, bo'yamoq.
- T a m a m i – hammasi, butun; t a m a m i y y i-r ü s ü l – barcha payg'ambarlar.
- T a m c i d – kattalashtirmoq.
- T a m a d d ü n – madaniylashmoq, madaniyatli bo'lmoq; taraqqiy.
- T a m a l l ü q a t – yaltoqliklar.
- T a m a v v ü c – to'lqinlanmoq, mavjlanmoq.
- T a n – tan, badan, vujud.
- T a n a f f ü r – nafrat etmoq, jirkanmoq.
- T a n f i r – nafrat ettirmoq, ijirg'anmoq.
- T a n g – tang, tor, qiyin o'tiladigan joy, yo'l; oz, kichik, mahdud.
- T a n g n a y (t a n g n a) – torlik; siqiladigan, tor joy.
- T a n n a z – har kim bilan do'stlashaveradigan, o'yinga tushadigan, aylanadigan.
- T a n v i r – nurlantirmoq, yoritmoq; t a n v i r i-u y u n e t m a k – ilmini oshirmoq.
- T a n z i m a t – nizom-intizom, qonun-qoida; islohot.
- T a r – toza, tarovatli.
- T a r a n e y i-a s i l a n a – oliyjanoblar qo'shig'i.
- T a r d e t m a k – uzoqlashtirmoq, rad etmoq, quvlab yubormoq.
- T a r c i h (etmak) – ustun ko'rmoq, yanada yaxshi deb bilmoq.
- T a r ç e ş m – ko'zlari yoshli.
- T a r a h h ü m – rahm, achinmoq.
- T a r a k a – o'lgan odamning narsalari, meros moli.
- T a r f i – yuksaltirmoq, yuqorilatmoq.
- T a r ğ i b – rag'batlantirish, havaslantirish, targ'ib qilish.
- T a r i q – yo'l.
- T a r r a r – o'g'ri, cho'ntakkesar, kissavur.
- T a r s a – nasroniy.
- T a r v i c – rivoj bermoq, ishga solmoq.
- T a r z i-ü m u r i-s a l a f – ajdodlar, ota-bobolar yo'li.

- T a s a h ü b – egallamoq, ega chiqmoq.
 T a s a l l i y a b – tasalli topgan, dardi yengillashgan.
 T a s a n n ü n – sunniylashmoq, sunniy bo‘lmoq, sunniylik.
 T a s x i r – zabt etmoq, tutmoq.
 T a s k i n – soqit qilmoq, tinchlantirmoq; t a s k i n i - n a f s
 – nafsni so‘ndirmoq.
 T a s l i y a t – tasalli; m ö v ç i b i - t a s l i y a t – tasalli
 topmoqqa sabab, vosita.
 T a s n i f – asar yozmoq, kitob tartib bermoq.
 T a s t i r – pardalash, ustini o‘rab qo‘yish.
 T a ş b i h a n – misol uchun.
 T a ş a y y ö – shialashmoq, shia bo‘lmoq, shialik.
 T a ş x i s – xastaning dardini aniqlamoq, diagnoz.
 T a ş r i f – sharaflantirmoq, hurmat ko‘rsatib kelmoq.
 T a ş r i f f a r m a o l m a q – bir yerga tashrif buyurmoq.
 T a ş y i – yo‘lga solmoq.
 T a t h i r – tozalamoq, poklamoq.
 T a v a n g a r – boy, badavlat.
 T a v a c c ü h – yuzlanmoq, mayl va maroq bilan boqmoq.
 T a v i l – uzun; a m r i - t a v i l – uzun umr.
 T a y a q q ü z – uyg‘onmoq, xabardor bo‘lmoq; ibrat
 ko‘zini ochmoq.
 T a y a m m ü n a n – xushbaxtlik.
 T a y i n – vazifa, o‘rin.
 T a z a d – ziddiyat, dushmanchilik, nizo.
 T a z a y ü d – ziyoda, ko‘paytirilgan.
 T a z a l z ü l – titramoq, zilzila, tebranma.
 T a z a l z ü l a t – zilzilalar.
 T a z i b – azob bermoq.
 T a z i r – mazammat, tuhmat, ta‘zir.
 T a z k a r – zikr etilmoq, tilga olinmoq.
 T a z m i n – bir shoirning boshqa shoirdan she‘rida iqtibos
 keltirishi.
 T a z y i ‘ – zoye etmoq, bekor qilmoq.
 T a z v i r – hiyla.

T i f a q – ittifoq, birlik.

T i ğ – qilich, tig'.

T i l a – qizil.

T i l a l a t – qizil-kumush, tillo va kumushdan yasalgan narsalar.

T i l i s m a t – tilsim, jodu, sehr kabi makkor ishlar bilan bir odamning ahvolini mushkul qilmoq.

T i m s a l – o'xshash, mengzar.

T i r a z – nizomda-qoidada, yaxshi.

T i r a – juda qorong'ulik, tiyra; b a x t i - t i r a – tolesizlik.

T i y n a t – tabiat, xosiyat.

T o f i r – farq, tafovut.

T ö h r – yuvinmoq, tozalik.

T ö m a x a r – ochko'zlik bilan yemoq.

T ö v f i q – yordam, ko'mak; Allohning madadi; muvaffaqiyat.

T ö v h i d – toqlik, birlik, Allohning birligiga inonmoq.

T ö v s a n – ot.

T ö v s i f – ta'rif, tavsif.

T u l – uzun.

T ü c c a r – tijoratchilar.

T ü f e y l o l m a q – qo'sharmoq, birlashmoq.

T ü f u l i y y a i t – bolalik.

T ü h a m – tuhmatlar, ta'nalar.

T ü m a n – Eron puli – o'n riyal (1930-yildan beri amalda emas).

T ü r a b – tuproq.

T ü r f a – toza, ajoyib narsa; t ü r f a d i l b a r – nodir, go'zal.

U

U d – simli cholg'u asbobi; Hindiston o'sadigan va yonganida xush bo'y taratadigan daraxt.

U f a q – kichik, mitta, bolacha.

U l a – ustun, yanada ustun, juda munosib, loyiq; u l a g ö r
m a k – bir narsani boshqasidan ustun qo'ymoq.

Ü

Ü b u r e t m a k – kechmoq, kechib ketmoq (suvdan,
ko'prikdan va hokazo).

Ü c r a t – zahmat haqqi.

Ü d a b a – adiblar.

Ü f t a d a – aftoda, ayrilgan.

Ü x ü v v a t – qardoshlik, do'stlik, samimiyat.

Ü q a b – qoraqush, qartol.

Ü q b a – oxirat.

Ü q d a – tugun; og'ir masala.

Ü q u b a t – azob.

Ü l a m a – ulamolar, olimlar; ruhoniylar, ilohiyot olimlari.

Ü l u m – ilmlar, fanlar; t a h s i l i-ü l u m – ilmlarni
o'rganmoq.

Ü m a n a – ulug'lar, nozirlar, raislar.

Ü m a r a – amirlar, hokimlar, ayonlar.

Ü m m – ona; ü m m i-x a q a n – shohning onasi.

Ü m m a h a t – onalar.

Ü m m a t – dindoshlar, bir dinda birodarlar.

Ü m m a t i m a r h u m a – Muhammad ummati,
musulmonlar.

Ü m u r – umr, ishlar,

Ü m u r a t – ishlar; ü m u r a t i-a l a m – dunyoning ishlari.

Ü r a f a – oriflar, ilmli odamlar.

Ü r f – odat, qonun-qoida.

Ü r f a n – tushgan.

Ü s r – qiyinchilik, mushkulliklar.

Ü s r a t – qiyinchilik.

Ü ş ş a q – oshiqlar.

Ü y u n – ko'zlar; t a n v i r i-ü y u n – ko'zlarga ishq
sochmoq.

Ü z a r – yonoq, yuz; g ü l ü z a r – gul kabi go'zal yonoq;
go'zal yuz.

Ü z m – obro', hurmat.

Ü z m a – buyuk, oliy.

V

V a b a s t a – bog'liq.

V a c i b ü l i z a n – itoat etilmog'i lozim bo'lgan.

V a c i b ü t t a a – itoat qilinishi vojib.

V a h a s r a t a – ey voh!..

V a q e a n – haqiqatan, to'g'risi.

V a l a – yuksak. oliy; ochiq, oshkor, shubhasiz.

V a l i d – ota.

V a l i d a – ona.

V a z e h – oydin, ochiq, oshkor, shubhasiz.

V e y – voy ey.

V a b a l – gunoh; vijdon amri.

V a c a h a t – go'zallik, vajohat.

V a c a h a t l i – go'zal yuzli.

V a c h – mablag', pul, sabab, ovoz.

V a h m i-x a y a l a t – asossiz, yanglish xayollar,
vahimalar.

V a k a l a t – vakillik, boshqasining ishini bajarmoq
vakolati.

V a q' (qoyan) – jiddiy ahamiyat bergan.

V a q f (elamak) – qurbon qilmoq, bag'ishlamoq.

V a q u r – viqorli.

V a l a d – o'g'il.

V a l i – ammo, lekin.

V a r t a – girdob, o'rama; xatarli joy.

V a s a i l – vasilalar, vositalar; sabablar; v a s a i l i-m ü t a
a d d i d a – bir to'da vositalar.

V a s a i t – vositalar; v a s a i t i-i l h a m – ilhom
manbalari.

V a s a t a t – vositachilik.

V a s f – ta'rif.

V a s f g u – ta'riflovchi, madh etuvchi.

V a s h a n – yuzda, zohirda.

V a s i l a – vosita.

V a z' – hol, vaziyat, ahvol.

V a z'-m a d a r – hayot tarzi; harakat yo'li.

V a z a r a t – vazirlik; v a z a r a t i - m i l l i y y a – milliy nozirlik.

V i f a q – hamfikrlik, do'stlik.

V i q a y a – muhofaza.

V i r d – doim aytiladigan, takror etiladigan so'zlar, ifodalar.

V i z r – gunoh.

V ü c u h – yuzlar; k a ş f i - v ü c u h i - n i s v a n – xotinlarning paranjisini otmoq.

V ü k a l a – vakillar.

V ü s l a t – oshiqning ma'shug'aga yetishmog'i.

V ü s u d i - q a y i b – yo'q bo'lgan, oradan ketgan inson, g'oyib bo'lgan kimsa.

V ü s u q – inonmoq, e'tibor bermoq.

V ü z a r a – vazirlar.

Y

Y a h u – ey Alloh!

Y a l – bo'yin; y a l ü b a l – qomat, bo'y.

Y a r a – kuch, quvvat, qudrat.

Y a r a n – do'stlar, oshnolar.

Y e k b a r – birbosh, bir martalik.

Y e k s a n – barobar, bir.

Y a f i r r – qochmoq.

Y a ğ m a – g'orat, talon.

Y a l d a (yaldo kechasi) – yilning eng uzun kechasi.

Y a m i n – o'ng tomon.

Y a ' s – umidsizlik;
 Y a s a r – chap tomon.
 Y a s r i b – Madina shahrining qadimgi nomi; ş a h i - Y a s
 r i b – Muhammad payg‘ambar – Yasrib shohi.
 Y a z d a n – yaratgan, Alloh.
 Y ö v m – kun.
 Y o v m a n - f a y ö v m a n – kun-kundan.

Z

Z a d a – o‘g‘il; z a d e y i - N e m a n – Ne‘man o‘g‘li,
 Ne‘manzoda.
 Z a i d – ko‘p, ortiq, ziyoda.
 Z a i l – buzilgan, yo‘q bo‘lgan.
 Z a l i m a n – zolimlar, rahmsizlar.
 Z a r – ingragan, yig‘lagan.
 Z a y e – mahv, talofat.
 Z e y – ko‘rinish, qiyofa.
 Z e y f – qo‘noq.
 Z e y f ç a k m a k – mehmon qilmoq.
 Z a b a n – til, zabon.
 Z a b u n – zaif, ko‘zsiz, quvvati ketgan.
 Z a c r – jabr, tazyiq, zo‘rlamoq; a m i r i n z a c r i –
 hokimiyat odamining zulmi.
 Z a ' f – zaiflik, kuchsizlik.
 Z a k a t – shariatga ko‘ra har bir odam mol-mulkinging har
 yil yo‘qsillarga beriladigan qirqdan bir hissasi.
 Z a k a v a t – zakiylik, qobiliyat, iste‘dod.
 Z a m m – tuhmat, tanqid.
 Z a n – ayol, xotin.
 Z a n b u r – eshshak arisi.
 Z a r a f ş a n – zar taratgan.
 Z a r n i g a r – zar naqshli.
 Z a v a l – yo‘q bo‘lmoq, mahv bo‘lmoq.
 Z a v a c a t – xotinlar.

Z a v i ş a n – shon va sharaf sohibi, nomdor.

Z i b a – zebo, qasang, yarashiqli; z i b a - s a n a m – go‘zal.

Z i b a s – xiyla, u qadar, juda ko‘p.

Z i k r – Alloh va Payg‘ambarning ismlarini takror-takror aytmoq.

Z i l l – soya, ko‘lka.

Z i n a t i - t a n – badanning ziynati, tananing bezagi.

Z i n h a r – omon bo‘l, ehtiyotkor bo‘l.

Z i r ü z a b a r – ost-ust.

Z i ş a n – shonli.

Z i ş a r a f – sharaf sohibi.

Z ö h d – zohidlik, hayotini ibodatga bag‘ishlamoq.

Z ö h r a c a b i n – porloq chehrali, go‘zal yuzli.

Z ö v r a q – qayiq, bolacha kema.

Z ö v r a q n i ş i n – qayiqda o‘tirgan.

Z ü k u r – kishilar, o‘g‘lonlar.

Z ü v v a r – ziyoratchilar.

MUNDARIJA

Taqdimot (<i>S. Abbasov</i>).....	7
So'zboshi (<i>akad. I. Habibbayli</i>).....	11
Kulgu zamiridagi faryod (<i>Mirzo Alakbar Sobir she'riyati haqida mulohazalar. K. Bahriyev</i>)	18
Millat qancha tor-mor bo'lsin, ne ishim bor?!.....	31
Bir majlisda o'n ikki kishining suhbat.....	33
Ul kunki, senga xoliq etar lutf bir avlod.....	35
Bilmam ne ko'ribdur bizning o'g'lon o'qimoqdan?!	38
Mohi kan'oning botar, ey piri kan'on, g'am yema!.....	41
Qarilikdan shikoyat	42
Boku qashshoqlariga	44
Jaxd ayla, sen andoq nazari xalqda pok bo'l	46
Etdi bu falak har kimga bir tavri yomonliq	48
Qo'zg'olma, omondir, bolam, g'aflatdan uyg'onma!.....	50
Tahsili-ilm	52
Ota nasihati.....	54
Oh aylaganim nash'ai kalyon uchundir	56
"Hayot"ning "Qo'p-qo'p"iga javob.....	58
Xonimchalarga oid	60
Javoblar javobi.....	63
Boku pahlavonlariga.....	65
Otganimiz tosh edi da'vo kuni.....	67
Ko'pni ko'rgan kampirning qizlarga nasihati.....	68
Bolalarga.....	71
Men bilmas edim, baxtda bu nekbaxt bo'larmish.....	73
Har ne bersang, ber, mabodo berma bir dirham zakot.....	76
Shundoq bilardim ki, yana subh bo'ldi.....	77
Ey falak, zulming ayondir	78
Ne bo'lur shirinmazoq etsa bul halvoyi hurriyat	81
Nafsning g'arazi, aqlning marazi.....	83
Ey azizim, xalafim.....	85
Xasisning hayfi – vorisining kayfi.....	89
Siradan bir telba shayton aytar: insonlar, insonlar!	91

Amalimiz, afkorimiz mahvi vatandir.....	93
Sarhisob	94
Yig'lama	96
Voy, voy! Ne yomon mushkulga tushdi ishim, Alloh!.....	97
Pinhonimiz, oshkorimiz afsonai zandir	99
Ha, de ko'ray, ne bo'ldi, bas, ey bolam, iddaolaring?	101
Ey ki guyi sharafi-nafs beadlastu beclud	102
Faqir, o'zingni sen ham bir inson bilasanmi?!.....	104
Tani-adami sharifast be nani-adamiyyat.....	106
Noahl bo'lganga matlabni anglatib bo'larmi?!.....	108
Boq, taajub, ne og'ir uyquda o'g'lon, o'likday!	110
Asilona tarona.....	111
Layli-Majnun.....	113
Mazlumlik etib, yo'l berma faryodga, ekinchi!	116
Al minnatu lilloh ki, "Dabistan" ham yopildi!	118
Muallimlar	119
Vaqt ki, bo'lur bir uyda motam	121
Faxriya.....	122
Qo'rqaman.....	126
Ba'zi yerlarda tasodif kelarlar oshga, ota	128
Muallimlar syezdi	129
Choptirma oting, kirma bu maydonga, ey mulla!.....	131
Ikki savolga bir javob	134
So'ldimi gulzoring, ey foiqi no'mon pisar	136
Ey on ki, ulumi madaniydan xabaring bor	138
Savol – javob	139
Bemarhamat ayonlaringga shukur, xudoyo!.....	140
Maktub.....	142
Tuhmat etar gazetchilar, – mahshari nosi boshqacha!	144
Tosh qalbli insonlarni naylarding, ilohim?!	145
Fisinjon.....	147
Bizga ne?!	148
Magarki, hamyoni zulmat.....	150
Shirvon	151
Bir cho'ntakda achchiq nosim, bir cho'ntakda oq manat	152
Ay haray!	153
Shikoyat.....	154
Usmonlilar, aldanmangiz, Allohni sevarsiz!	155

Men shohi shon-u shavkatman, eron menikidir.....	157
Istiqbolimiz bir lofdir	159
Navqiron	160
Yashamoq istar esak, tom avom bo'lmoq kerak!	161
Odami odam aylagan poradir	163
Millat qo'shig'i.....	164
G'ilay yoki umu-kusu.....	166
Oltmish yillik umrim bo'ldi senda barbod, Ardabil!.....	168
Ey voh ki, xosiyati millat yo'q bo'ldi!	170
Yo'qol eshikdan, yig'lama zor-zor, tilanchi!.....	172
Va'z etganing ishondi, sen ammo ishonmading!.....	174
O'qitmayman, qo'l torting!	176
Qoch, ot bosdi!	178
Ko'rganda inson bir arbobi sarvat yuzini	181
Tindirar asr bizni – tinmagaymiz.....	181
Bizni aldama, xojam, har so'zingga	181
Ahli eronda, boq o'g'lon, yana himmat ko'rinur!	182
Orif yugurar ki, millat ozod bo'lsin.....	184
Tun yotib, mir hoshimni tushda ko'rdim, so'yladim.....	184
...Deydi	185
Qaysi olchoq bir qo'lning yozgani xatdir u ki.....	185
– Yo'ldoshim, uyqudamisan?.....	186
Boshqa millatdin huquqin olmoq uchun har zamon	186
Kech o'qirkan bir maktab mudirining maktubini	186
Murtace xodimlarim, ha endi xizmat vaqtidir!.....	187
Bir dasta gul.....	189
Alhazar, qo'yma boqsa aksimga zohid ki, uning.....	190
Orif kimdir? – deya so'rdim, dedilar bul zamonada.....	190
Der edik bir zamonlar biz kamoli faxru himmatla.....	190
Yoshsan, qashshoqlikdan shikoyat qilma.....	190
Na'ra tortib, shod bo'ling, eronlilar!	191
Qurbon bayrami.....	192
Zohidlarga.....	194
Savol-javob.....	195
La'nat senga, ey johil, nega bedod etarsan!.....	195
G'ofil yashamoqdan afzaldir o'lmoq.....	195
Millatning holi parishon shundoq.....	196
Xabarona.....	198

Abbos og'a der ki:	198
Ovro'poda mamdalining ishqbozligi	199
Tush	201
Ey jon!	203
El aytar nomimni ming la'nat ila	204
Azroilning iste'fosi	204
Yig'lagan har kishi g'ayratsiz bo'lur	205
Ko'p aytma – sarvatu somonliman, ey falon!	208
To'rt tilli aytishuv	209
Butun Ovro'poda kamyob ekan, ammo Bokuda	210
Ey pullilarning safosi, Navro'z!	210
Bayram tuhfası	210
Shundoq bir tarjima kim, Shekspir ruhi zirqirar	211
Ashhadu billohi aliyul aziym	211
Alhamdulilloh ki, bu kun baxtga yor bo'ldi boshimiz	212
Satirik parchalar	213
Tutdim ro'zani Ramazonda	213
Bobom – shia, o'zim – sunniy, “durak”man	213
Tangri har yerda pulni bir yuragi saxtga berar	213
Xalilullohga asirman, otam yurti azardir	214
Xumsiy sharobni sayyidga berib, soqiy dedi	214
She'r bir gavhari yakdonai qiymatlidir	215
Sen piri jahondirsen, ey, sayyidi sarkor	215
Sobiri shaydo ki, tarki shahri-Shirvon ayladi	215
Musulmon va armani vatandoshlarimizga	216
Shu on fursating bor ekan, bir ish qil istiqbol uchun!	218
So'z	219
Millat nolasi	221
Hasrat	222
Shoirona tarona	224
O'xshatma	226
Tarbiya	227
Dunyo bir muddat bo'ldi manzilimiz	228
Onalar bezagi	228
Onalar bezagi 2	229
Notiqqa xitob	230
Havas	232
Kim xudo ne'mati shukrin tark etur	233

Nola arbobi kamol aylagay tahsin menga kim	234
Istayman o'lmoqni men, lek qochar mendan ajal	235
Azobi g'amlar dastidan yuragim shishgan edi.....	235
Kunim yomon o'tdi shahri-Shirvonda.....	235
Raham bedahid, ru berah amadaam.....	235
Qo'yma, kelsa, soqiyo, zohidni mayxonaga	236
Har sariq mo'yingda ming oshiqi noloning bor.....	237
Maftuni sari zulfingga qullab kerakmas	238
Ko'changni xunobai chashmimla namnok aylarman	239
Istasang, ko'nglim kabi zulfing parishon bo'lmasin.....	240
Ey dil, omondir, sirringni begona bilmasin!.....	241
Maktab qo'shig'i	242
Maktabga targ'ib	243
Ilmga targ'ib	245
Bola va muz.....	246
Bahor kunlari.....	247
Maktab bolalariga tuhfa.....	248
Maktab shogirdlariga tuhfa.....	250
Tabib ila xasta.....	251
Keksa bog'bon.....	252
Chumoli	253
Bola va pul.....	254
Iskandar va faqir.....	256
Kumush egasi va sel	258
Mullo Nasriddin va o'g'ri.....	259
O'rgimchak va ipak qurti.....	260
Qimmat olib, arzon sotgan tojir.....	261
Yolg'onchi cho'pon.....	263
Izoh va sharhlar	265
Ozarboyjoncha-o'zbekcha izohli lug'at.....	292

Mirzo Alakbar SOBIR

XO'P-XO'PNOMA

Formati 60x84 ¹/₁₆
Hajmi 23,5 ch.v.
Tiraji 300